

รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ:
การศึกษาการปฏิบัติดีแบบข้ามกรณีในจังหวัดอ่างทอง

นางสาววรินทร์า ปั่นงาม

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PATTERNS OF STUDENTS' VIRTUE DEVELOPMENT IN BUDDHIST CONCEPT SCHOOLS:
A CROSS-CASE STUDY OF GOOD PRACTICE IN ANGTHONG

Miss Warintra Pun-ngam

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Educational Research
Department of Educational Research and Psychology
Faculty of Education
Chulalongkorn University
Academic Year 2006
Copyright of Chulalongkorn University

วรินทร์า ปันงาม: รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ: การศึกษาการปฏิบัติ
 ดีแบบข้ามกรณีในจังหวัดอ่างทอง (PATTERNS OF STUDENTS' VIRTUE DEVELOPMENT
 IN BUDDHIST CONCEPT SCHOOLS: A CROSS-CASE STUDY OF GOOD PRACTICE
 IN ANGTHONG) อ. ที่ปรึกษา: ศ.ดร.สุวิมล ว่องวานิช, 185 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนของ
 โรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี 2) วิเคราะห์ความแตกต่างของรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน
 ระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาแบบข้ามกรณีในโรงเรียน
 กรณีศึกษาที่มีการปฏิบัติดีในจังหวัดอ่างทอง จำนวน 3 โรงเรียน คัดเลือกกรณีศึกษาแบบกำหนดเงื่อนไขด้วย
 การจัดการสนทนากลุ่ม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตรวจเยี่ยมเชิงประเมินประกอบด้วยการสังเกต
 แบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การสร้าง
 ข้อมูลแบบอุปนัยและการวิเคราะห์แบบข้ามกรณี

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

(1) การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาทั้งสามกรณี มีรูปแบบการจัดกิจกรรมที่
 คล้ายคลึงกัน คือ การจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ธรรมะ การปฏิบัติกิจทางศาสนา การ
 จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมคุณธรรม การใช้ธรรมะในการปฏิบัติหน้าที่ในชีวิตจริง การฝึก
 สมาธิ โดยให้หลักการเสริมแรงในการพัฒนาคุณธรรม

(2) รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษามีความคล้ายคลึงกัน แต่จุดเน้น
 ของกิจกรรมและวิธีการแตกต่างกัน รูปแบบที่ 1 การสร้างบรรยากาศที่ "สะอาด สงบ" เน้นการสร้าง
 บรรยากาศทางกายภาพที่สะอาด เพื่อนำไปสู่ความสงบทางจิต ด้วยการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีศีล
 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต รูปแบบที่ 2 การพัฒนาแบบมุ่งเน้นพฤติกรรมทางสังคม โดยมี "ครู" เป็นแกน
 หลัก เน้นการเสริมสร้างคุณลักษณะพฤติกรรมทางสังคมที่ดี โดยใช้แนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบ
 บูรณาการ และรูปแบบที่ 3 การพัฒนาจิตโดยใช้การปฏิบัติตามกิจของพุทธศาสนาเป็นหลัก เน้นการจัด
 กิจกรรมให้นักเรียนเกิดการพัฒนาจิตด้วยการฝึกปฏิบัติตามกิจของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

ภาควิชา.....วิจัยและจิตวิทยาการศึกษา.....ลายมือชื่อนิสิต.....
 สาขาวิชา.....วิจัยการศึกษา.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
 ปีการศึกษา.....2549.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4884269227: MAJOR EDUCATIONAL RESEARCH

KEY WORD: PATTERNS OF STUDENTS' VIRTUE DEVELOPMENT / CROSS-CASE STUDY/ EVALUATIVE SITE VISIT

WARINTRA PUN-NGAM: PATTERNS OF STUDENTS' VIRTUE DEVELOPMENT IN BUDDHIST CONCEPT SCHOOLS: A CROSS-CASE STUDY OF GOOD PRACTICE IN ANGTHONG. THESIS ADVISOR: PROF.SUWIMON WONGWANICH, 185 pp.

The purposes of this research were (1) to study the patterns of students' virtue development in good practice Buddhist concept schools, and (2) to analyze the differences in patterns of students' virtue development by employing qualitative cross-case methodology. Three good practice schools in Angthong province were selected based on the specified conditions of focus group method. Data were collected using evaluative site visit technique that comprised non-participant observation, interviews and document analysis. Data were analyzed using content analysis, inductive conclusion and cross-case analysis.

The results were found as follows:

1. The three case studies used the same patterns for developing students' virtue. The activities consisted of management of atmosphere and environment for supporting Dharma learning, religious practice activities, learning and teaching for virtue promotion, Dharma integration in students' real life, and meditation practice based on reinforcement principle.

2. Although the patterns of virtue development in the three schools were identical, the emphasis of the activities were somewhat different and could be categorized into 3 patterns:

Pattern 1 "Clean and Peaceful Environment" that focused on creating clean physical environment that ultimately led to calmness, and this included setting up environment that facilitated students' peaceful development by encouraging the practice of percept 5 for the basis of living.

Pattern 2 "Social Behaviors Development" managed by teachers. Teachers employed integrated learning and teaching activities in real life situation.

Pattern 3 "Mind Development Activities" focused on organizing religious practice activities that students could continuously absorb those activities into their lives.

Department..... Educational Research and Psychology.....

Student's signature

Warintra Pun-ngam

Field of study..... Educational Research.....

Advisor's signature

Suwimon Wongwanich

Academic year... 2006.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสะดวกจากศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล ว่องวานิช อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่สละเวลาให้คำแนะนำ แก้ไขข้อบกพร่อง และคอยช่วยเหลือผลักดันให้ผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์จนสำเร็จ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพันธุ์ สุวรรณมรรคา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ ประธานและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำแนะนำ แก้ไขข้อบกพร่องทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ภาคิชาวิชัยและจิตติวิทยาการศึกษากุทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้อันมีประโยชน์และมีค่าอย่างยิ่งแก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณผู้อำนวยการโรงเรียน คณะครูและนักเรียนโรงเรียนกรณศึกษาทั้งสามโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดีและคณะศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากลางตอน โดยเฉพาะศน.สุรางค์ เทียนดี และพระเจษฎา สิงหระ เลขาธิการพัฒนาคุณธรรมจังหวัดอ่างทองที่ให้คำแนะนำ และสนับสนุนในด้านเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ขอขอบคุณผู้อำนวยการและคณะครูโรงเรียนสามโก้วิทยาคมที่สนับสนุนและให้กำลังใจผู้วิจัยตลอดการศึกษา

ขอขอบคุณพี่ ๆ เพื่อน ๆ ภาคิชาวิชัยและจิตติวิทยาการศึกษาคอยเป็นกำลังใจและให้การช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี โดยเฉพาะคุณวุฒิมิยา พยัคฆ์มาก คุณวัชรภรณ์ เชื้อนวัง คุณปิยะพร บ่อมเกษตร์ และขอขอบพระคุณคุณคุณวิษณุ ทรัพย์สมบัติ เป็นอย่างยิ่งที่ช่วยเหลือและให้คำแนะนำที่มีค่าแก่ผู้วิจัย

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อสมชาย คุณแม่ศรีรัตน์ และคุณวราวุฒิพี่ชายที่สนับสนุนและให้กำลังใจผู้วิจัยตลอดมา

สำนักงานวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฌ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	3
ขอบเขตการวิจัย.....	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	5
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
ตอนที่ 1 ความหมาย ทฤษฎี และแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม	8
ตอนที่ 2 โรงเรียนวิถีพุทธ.....	14
ตอนที่ 3 เทคนิคที่ใช้ในการวิจัย.....	26
ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	40
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	44
ขั้นตอนการศึกษาก่อนลงสนาม	44
ขั้นตอนการศึกษาภาคสนาม.....	46
ขั้นตอนการจัดกระทำข้อมูล.....	54
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	56
ตอนที่ 1 รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี.....	56
1.1 บริบทของโรงเรียนกรณีศึกษา.....	56
1.2 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษา.....	65
ตอนที่ 2 การประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนระหว่างโรงเรียน วิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี.....	125

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	147
สรุปผลการวิจัย.....	147
อภิปรายผลการวิจัย.....	150
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	156
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....	156
ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	157
รายการอ้างอิง.....	158
ภาคผนวก.....	162
ภาคผนวก ก หนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล.....	163
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	168
ภาคผนวก ค ตัวบ่งชี้ของโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี.....	180
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	185

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
2.1 แนวทางการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถิพุทธ.....	8
2.2 ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้าในการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธ.....	21
2.3 ตัวชี้วัดด้านปัจจัยกระบวนการในการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธ.....	23
2.4 ตัวชี้วัดด้านปัจจัยผลผลิตในการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธ.....	24
2.5 ตัวชี้วัดด้านผลกระทบในการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ.....	26
2.6 การออกแบบการวิจัย : สามมิติ ตามแนวคิดของGerring (2005).....	30
2.7 การเปรียบเทียบการออกแบบกรณีศึกษาข้ามกรณี:ความแตกต่างและความคล้ายคลึง	32
3.1 แผนการรวบรวมข้อมูล.....	44
3.2 รายละเอียดในการเก็บรวบรวมข้อมูล	48
3.3 วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา.....	51
4.1 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาในด้านปัจจัยนำเข้า.....	126
4.2 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาในด้านกระบวนการ.....	129
4.3 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาในด้านผลผลิต.....	135
4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมและหลักการที่ใช้ในการจัดกิจกรรม.....	137
5.1 กิจกรรมการเสริมสร้างคุณธรรมในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา.....	147

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1.1 รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธที่ส่งผลต่อคุณธรรม ของนักเรียน.....	4
4.1 โครงสร้างการบริหารงานภายในโรงเรียนกรณีศึกษาที่ 1.....	58
4.2 โครงสร้างการบริหารงานภายในโรงเรียนกรณีศึกษาที่ 2.....	62
4.3 โครงสร้างการบริหารงานภายในโรงเรียนกรณีศึกษาที่ 3.....	64
4.4 ก้าพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนกรณีศึกษา.....	67
4.5 สภาพแวดล้อมภายในกรณีศึกษาที่ 1.....	70
4.6 กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวันของนักเรียนในกรณีศึกษาที่ 1	73
4.7 กระบวนการจัดการเรียนรู้ในกรณีศึกษาที่ 1	77
4.8 สื่อและแหล่งเรียนรู้ในกรณีศึกษาที่ 1.....	79
4.9 ก้าพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ:กรณีศึกษาที่ 1.....	83
4.10 สภาพแวดล้อมภายในกรณีศึกษาที่ 2	85
4.11 กิจกรรมหน้าเสาธงของกรณีศึกษาที่ 2.....	87
4.12 กิจกรรมระหว่างวันของกรณีศึกษาที่ 2.....	89
4.13 กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกรณีศึกษาที่ 2	97
4.14 การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ของกรณีศึกษาที่ 2	98
4.15 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ: กรณีศึกษาที่ 2.....	103
4.16 สภาพแวดล้อมภายในกรณีศึกษาที่ 3	104
4.17 กิจกรรมพื้นฐานชีวิตช่วงเช้าและเย็นในสถานสงเคราะห์กรณีศึกษาที่ 3.....	110
4.18 กิจกรรมวันเสาร์ – อาทิตย์ในกรณีศึกษาที่ 3.....	112
4.19 กระบวนการจัดการเรียนรู้ในกรณีศึกษาที่ 3.	118
4.20 สื่อและแหล่งเรียนรู้ในกรณีศึกษาที่ 3.....	120
4.21 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ: กรณีศึกษาที่ 3.....	123
4.22 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาจำแนกตามปัจจัย.....	124

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเทคโนโลยี สภาพแวดล้อม การหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตก มีการเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้น ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการด้านต่าง ๆ ของโลกยุคโลกาภิวัตน์ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของทุกประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย จะเห็นว่าคนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับค่านิยมทางวัตถุมากขึ้น จนก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ที่ตามมา เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาบริโภคนิยม ปัญหาอบายมุข ปัญหาการขาดระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ ปัญหาการทุจริตหรือคอร์รัปชัน เป็นต้น ประยุทธ์ ปยุตโต (2530) ได้กล่าวไว้ว่าสภาพสังคมจะเป็นอย่างไรหรือปัญหาสังคมจะเป็นอะไรนั้นเกิดมาจากการแสดงออกของคน ซึ่งคนเป็นตัวเชื่อมระหว่างการศึกษา กับสังคม การแสดงออกของคนเป็นผลมาจากการศึกษา หรือกล่าวได้ว่าสภาพสังคมเป็นกระจกส่องของการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในด้านต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาและรวดเร็ว มีผลทำให้สภาพสังคมเกิดความเสื่อมทางด้านจิตใจอย่างมาก องค์กรต่างๆ รวมทั้งสถาบันการศึกษาได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวที่จะต้องปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะโรงเรียนจะต้องรับผิดชอบต่อการศึกษาจริยธรรมควบคู่ไปกับการให้ความรู้แก่นักเรียนตลอด จนเตรียมนักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (พรตณนุ เพชรวิวรรณ์, 2545)

หากพิจารณาแนวทางการจัดการศึกษาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต่างก็เน้นในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมมาโดยตลอด พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาของชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ ดังจะเห็นจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 หมวด 4 มาตรา 24 ข้อที่ 4 ได้กล่าวไว้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

ปี พ.ศ.2549 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้เป็นปีแห่งการปฏิรูปการเรียนการสอน โดยเน้นการปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนที่ให้แก่เด็กได้วิเคราะห์ มิใช่เน้นการท่องจำ รวมทั้งให้มีการส่งเสริมคุณธรรมเนื่องจากคุณธรรมและความดีถูกละเลยมานาน พ่อแม่ ผู้ปกครอง และสังคมควร

เป็นตัวอย่งที่ดี โดยตั้งความหวังไว้ว่าครูจะเป็นส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอนเด็กเป็นคนดีตามที่สังคมคาดหวัง โดยจัดการเรียนการสอนที่สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมที่เข้าถึงแก่นชีวิตที่เป็นจริง ให้เด็กคิดเป็น แก้โจทย์ปัญหาได้ แก้ปัญหาชีวิตจริงได้ในที่สุด

สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สังคมเกิดปัญหามากขึ้น เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาบริโภคนิยม ปัญหาอบายมุข ปัญหาการขาดระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ ปัญหาการทุจริตหรือคอร์รัปชัน สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษายังไม่ได้มีส่วนในการพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง

จังหวัดอ่างทองเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กในเขตภาคกลาง มีโรงเรียนจำนวนทั้งสิ้น 178 โรงเรียน อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครเพียง 100 กม. แต่สภาพสังคมต่างกับกรุงเทพมหานครเป็นอย่างมาก ประชากรในจังหวัดอ่างทองส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับค่านิยมทางวัตถุมากเกินไป ประชากรยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความเอื้ออาทรและหวังดีต่อกัน ไม่มีห้างสรรพสินค้า และโรงภาพยนตร์ที่เป็นแหล่งจูงใจนักเรียนไปในทางเสียหาย เช่น การหนีเรียน การนัดเพื่อนชาย การฟุ้งเฟ้อในวัดถุนิยมดังเช่นในจังหวัดใหญ่ ๆ อ่างทองจึงเป็นจังหวัดที่โรงเรียนน่าจะสามารพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนได้มีประสิทธิภาพมากกว่าจังหวัดที่มีความเจริญทางด้านวัตถุสูง กระทรวงศึกษาธิการมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำพุทธธรรมมาประยุกต์กับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนด โดยผ่านการดำเนินงานของโครงการ “โรงเรียนวิถีพุทธ” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548) ซึ่งปัจจุบันมีโรงเรียนทั่วประเทศที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธอยู่เป็นจำนวนมาก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทองตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนเช่นกัน จึงรณรงค์ให้โรงเรียนใช้การดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธเข้ามาช่วยพัฒนา ในระยะแรกมีโรงเรียนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการระหว่างปี พ.ศ.2546-2548 จำนวน 50 โรงเรียน ต่อมาในปี พ.ศ.2549 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทองได้มีนโยบายให้ทุกโรงเรียนจัดการเรียนการสอนโดยสอดแทรก “คุณธรรม นำความรู้” ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยผู้บริหารและครูเป็นต้นแบบของคุณธรรมและจริยธรรม มีโรงเรียนต่าง ๆ สมัครเข้าร่วมจนถึงปัจจุบัน จำนวน 176 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 99 ทุกโรงเรียนได้พยายามปรับการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ แต่ผลที่เกิดกับผู้เรียนในด้านการพัฒนาคุณธรรมนั้น บางโรงเรียนยังไม่เด่นชัดนัก จะเห็นได้จากการที่ผู้เรียนบางส่วนยังขาดความเอาใจใส่ต่อการเรียน ขาดความใฝ่รู้ ขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบ ไม่เคารพเชื่อฟังพ่อแม่และครูอาจารย์ แต่ยังมีบางโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

จากงานวิจัยต่าง ๆ พบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมนักเรียนและโรงเรียนวิถีพุทธเป็นจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่จะมุ่งศึกษาในประเด็นปัญหาด้านคุณธรรมของนักเรียน การสร้างแบบวัดคุณธรรมด้านต่างๆ แนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งยังไม่มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมในแง่ของโรงเรียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี เพื่อศึกษาว่ามีรูปแบบในการพัฒนาเป็นอย่างไร รวมถึงวิเคราะห์ความแตกต่างของรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดอ่างทองว่ามีลักษณะเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

คำถามวิจัย

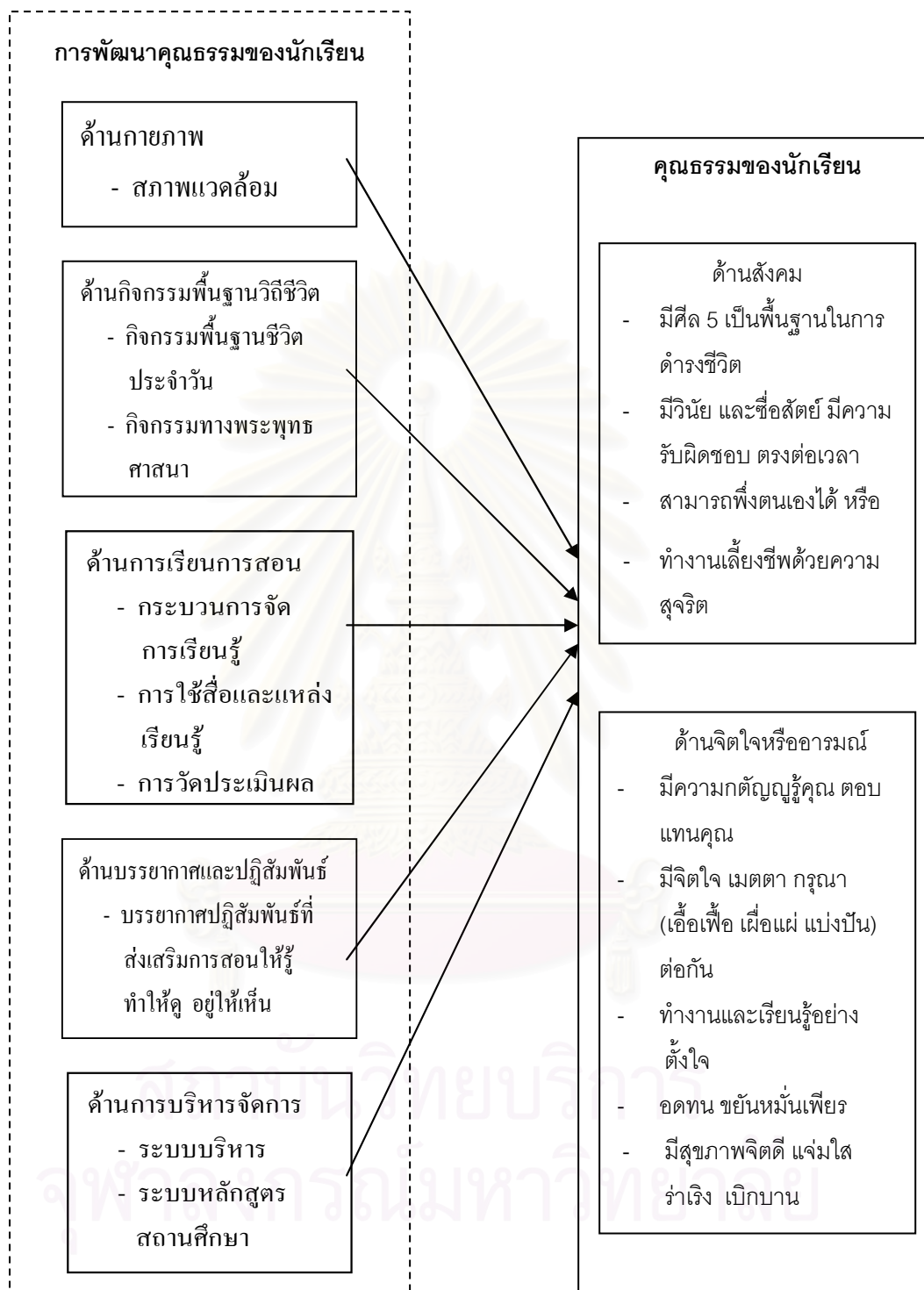
1. โรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีมีรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนเป็นอย่างไร
2. โรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีมีรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมนักเรียนแตกต่างกันหรือไม่และแตกต่างกันอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี
2. เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี

กรอบความคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีที่ส่งผลต่อคุณธรรมของนักเรียน และเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีในจังหวัดอ่างทอง โดยการวิจัยครั้งนี้เน้นไปที่รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นลักษณะการส่งเสริมและจัดสภาพการเรียนรู้ใน 5 ด้าน คือ (1) ด้านกายภาพ (2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต (3) ด้านการเรียนการสอน (4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ (5) ด้านการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อคุณธรรมของนักเรียนในด้านสังคมและด้านจิตใจหรืออารมณ์ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547) ดังภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน
ในโรงเรียนวิถีพุทธที่ส่งผลต่อคุณธรรมของนักเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเลือกกรณีศึกษาที่เป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีในจังหวัดอ่างทองแบบกำหนดเงื่อนไข จำนวน 3 โรงเรียน

2. ประเด็นที่มุ่งศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ

2.1 รูปแบบของโรงเรียนในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ซึ่งเป็นลักษณะการส่งเสริมและจัดสภาพการเรียนรู้ใน 5 ด้าน คือ (1) ด้านกายภาพ (2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต (3) ด้านการเรียนการสอน (4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และ (5) ด้านการบริหารจัดการ

2.2 คุณธรรมที่เกิดกับตัวนักเรียน โดยผู้วิจัยเลือกพิจารณาเฉพาะองค์ประกอบด้านสังคมและด้านจิตใจหรืออารมณ์ตามตัวชี้วัดด้านผลผลิต (output) ของโรงเรียนวิถีพุทธเพียง 2 ด้านเท่านั้น เพราะเป็นคุณธรรมสำคัญที่ควรพัฒนาให้เกิดขึ้นกับนักเรียนมากที่สุดดังนี้

ด้านสังคม

- 1) มีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต
- 2) มีวินัย และซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา
- 3) สามารถพึ่งตนเองได้ หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต

ด้านจิตใจหรืออารมณ์

- 1) มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ
- 2) มีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน) ต่อกัน
- 3) ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อุดหนุน ชยันหมั่นเพียร
- 4) มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน

ผู้วิจัยวัดระดับคุณธรรมทั้งสองด้านนี้ที่เกิดกับตัวนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาโดยพิจารณาจากผลการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ร่วมกับการสังเกตพฤติกรรมนักเรียน การประเมินของครูและจากรายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนกรณีศึกษา

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

คุณธรรม หมายถึง สิ่งดีงามที่บุคคลยอมรับว่าถูกต้อง และยึดถือเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตน

คุณธรรมของนักเรียน หมายถึง สิ่งดีงามที่นักเรียนยอมรับว่าถูกต้อง และยึดถือเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตน การวิจัยครั้งนี้พิจารณาคุณธรรมของนักเรียนเฉพาะองค์ประกอบด้านสังคมและด้านจิตใจหรืออารมณ์ตามตัวชี้วัดด้านผลผลิต (output) ของโรงเรียนวิถีพุทธเพียง 2 ด้านที่เป็นคุณธรรมสำคัญที่ควรพัฒนาให้เกิดขึ้นกับนักเรียนมากที่สุดเท่านั้น มีรายละเอียดในแต่ละ

ด้านดังนี้ ด้านสังคม ประกอบด้วย (1) มีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต (2) มีวินัย และซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา (3) สามารถพึ่งตนเองได้ หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต ส่วนด้านจิตใจหรืออารมณ์ ประกอบด้วย (1) มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ (2) มีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน) ต่อกัน (3) ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อุตุน ขยันหมั่นเพียร (4) มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยวัดระดับคุณธรรมที่เกิดกับนักเรียนทั้งสองด้านโดยพิจารณาจากผลการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา(สมศ.) ร่วมกับการสังเกตพฤติกรรมนักเรียน การประเมินของครูและจากรายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนกรณีศึกษานั้น

รูปแบบการพัฒนาคุณธรรม หมายถึง ลักษณะการส่งเสริมและจัดสภาพการเรียนรู้ใน 5 ด้าน คือ (1) ด้านกายภาพ (2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต (3) ด้านการเรียนการสอน (4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และ (5) ด้านการบริหารจัดการ ที่โรงเรียนได้ดำเนินการและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในด้านสังคมและด้านจิตใจหรืออารมณ์

โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน เน้นการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาอย่างบูรณาการ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น ” มีปัญญา รู้เข้าใจในทางคุณค่าที่แท้จริง ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสงปัญญาและมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา

โรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี หมายถึง โรงเรียนวิถีพุทธที่มีผลการนิเทศจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทองอยู่ในระดับพัฒนาได้ดีมากและเป็นไปตามตัวบ่งชี้ของโรงเรียนวิถีพุทธที่ปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรม อันได้แก่ (1) มีหลักสูตรที่เป็นมาตรฐานโดยบูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ (2) มีเป้าหมายของสถานศึกษาที่เน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธอย่างชัดเจน (3)บุคลากรมีความเข้าใจหลักสูตรและเป้าหมายของสถานศึกษาในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา (4) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยมีการบูรณาการกับพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ (5) จัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนต่าง ๆ โดยใช้หลักไตรสิกขา (6) ได้รับความสนับสนุนและมีความเป็นหุ้นส่วนกับผู้ปกครองและชุมชน (7) มีการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ข้อสังเกตเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาด้านคุณธรรมของนักเรียนของโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี โรงเรียนอื่น ๆ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนต่อไป
2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทองและสำนักพัฒนานวัตกรรมการศึกษาใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนและส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่นักเรียนแก่โรงเรียนในสังกัด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ความหมาย ทฤษฎีและแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม ตอนที่ 2 โรงเรียนวิถีพุทธ ตอนที่ 3 เทคนิคที่ใช้ในการวิจัย และตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดแต่ละตอนมีดังนี้

ตอนที่ 1 ความหมาย ทฤษฎี และแนวทางการปลูกฝังคุณธรรม

ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอรายละเอียดในตอนนี้ออกเป็น 4 หัวข้อ หัวข้อแรกเป็นความหมายและความสำคัญของคุณธรรม หัวข้อที่สองเป็นทฤษฎีในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม หัวข้อที่สามเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม และหัวข้อที่สี่เป็นตัวชี้วัดในการประเมินความสำเร็จของการพัฒนาคุณธรรมแก่นักเรียน

1.1 ความหมายและความสำคัญของคุณธรรม

(1) ความหมายของคุณธรรม

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่าเป็นสภาพคุณงามความดี

ยนต์ ชุ่มจิต (2544) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่าเป็นคุณสมบัติที่เป็นความดีงาม ความถูกต้อง ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคลทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะกระทำสิ่งต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือทำประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่เบียดเบียนตนเอง หรือทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2543) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า เป็นสิ่งที่บุคคลยอมรับว่าเป็นสิ่งดีงาม มีประโยชน์มากและมีโทษน้อย

พรตณฤณ เพชรวิวรรณ์ (2545) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่าเป็นคุณงามความดีที่บุคคลยึดมั่นเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตนซึ่งก่อให้เกิดความสุขต่อตนเองและส่วนรวม

Porter (1980 อ้างถึงในพรตณฤณ เพชรวิวรรณ์, 2545) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่าเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคม คนส่วนใหญ่ดำรงชีวิตในสังคมนั้นไม่ใช่เพียงแต่การมีชีวิตอยู่ไปเท่านั้น แต่ต้องประเมินและเลือกวิถีชีวิตที่แต่ละคนคิดว่าน่าจะดีกว่าหรือควรจะดีกว่า ปัจจัยในการเลือกย่อมมีผลกระทบต่อบุคคลด้วย อย่างไรก็ตาม คุณธรรมในสังคมหนึ่งไม่จำเป็นจะต้องดีหรือเป็นสิ่งที่ถูกต้องในอีกสังคมหนึ่งก็ได้

ไกรยุทธ วีรทยาไศน์นัท (2531 อ้างถึงในสุกิมล ว่องวานิชและนางลักษณ วีรัชชัย, 2543) ได้วิเคราะห์คุณธรรมตามกรอบแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน ประกอบด้วย ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง ความพากเพียร หมั่นทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อทึง ไม่ท้อถอย ความอดทน หมายถึง ความอดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะลำบากกาย นำเหนื่อยหน่ายสักเพียงใด ก็ไม่ท้อถอย ไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ไม่วันไหน ความสามารถพึ่งตนเอง หมายถึง การที่บุคคลปฏิบัติตนโดยใช้ความสามารถของตนเอง โดยไม่พึ่งพาผู้อื่น ทั้งด้านความคิด หรือการปฏิบัติ การมีวินัย หมายถึง การทำตัวให้อยู่ในกรอบข้อบังคับของกฎเกณฑ์ที่มีการกำหนดขึ้นหรือมีพฤติกรรมที่จำเป็นสำหรับภารกิจนั้น เพื่อภารกิจนั้นนำสัมฤทธิ์ผลมาสู่งาน

2) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง ประกอบด้วย ฉันทะ หมายถึง การมีใจรัก พอใจที่จะทำสิ่งนั้นด้วยการให้เป็นผลสำเร็จอย่างดี มิใช่ทำพอให้เสร็จหรือหวังผลกำไร เป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่ทำดี ใฝ่ศึกษา ใฝ่สู้ ใฝ่สร้างสรรค์ สัจจะ หมายถึง ดำรงตนมั่นในความจริงที่รู้ชัด เห็นชัดด้วยปัญญาจริงในหลักการ จริงในการปฏิบัติ จริงใจต่องาน จริงใจต่อเพื่อนร่วมงานจะทำอะไรก็เป็นที่ยึดถือไว้วางใจ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่ หมายถึง การที่บุคคลทำงานที่ตนเองได้รับมอบหมายด้วยความเอาใจใส่ ไม่ละทิ้งงาน ปฏิบัติภารกิจจนสำเร็จลุล่วง ความกตัญญู หมายถึง สภาพจิตใจที่รับรู้ด้วยความดี และยินดีที่จะทำความดี โดยศรัทธามั่นใจ ไม่ลบด้างทำความดี ลบหลู่ผู้ที่ได้ทำดีมาก่อน ความรู้สึกที่จะทดแทนบุญคุณของผู้มีพระคุณ

3) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง ประกอบด้วย ความมีสติและรอบคอบ หมายถึง ตั้งใจมั่น จิตใจแน่วแน่อยู่กับสิ่งที่กำหนดเป็นหนึ่งเดียวอยู่กับกิจ ไม่วอกแวก ฟุ้งซ่าน รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำ คำพูดที่ดี กิจที่ทำแล้ว และที่จะต้องทำต่อไป จะทำอะไรก็รอบคอบ ไม่ผลีผลาม ไม่เดินเล่น ไม่เลื่อนลอย ไม่ประมาท ความตั้งใจให้ดี หมายถึง ทำจิตใจให้สงบ หนักแน่น ไม่วู่วาม ไม่ปล่อยใจให้คิดต่าง ๆ เข้าครอบงำ ฝึกหัดพิจารณาเรื่องราวและปัญหา ทั้งระดับประคองด้วยความรอบคอบและด้วยใจบริสุทธิ์ ช่วยให้เกิดปัญญา สามารถวินิจฉัยได้ โดยกระจำแจ้ง และปฏิบัติแก้ไขได้ถูกต้อง เทียงตรงในการวินิจฉัย

4) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน ประกอบด้วย ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อต่อกัน หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี และแสดงไมตรี ห่วงดีต่อเพื่อนร่วมงาน ต้องการช่วยเหลือทุกคนให้ประสบความสำเร็จ ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอาใจเอาเปรียบผู้อื่น และความอะลุ่มอล่วยถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน หมายถึง ความไม่เอาใจเอาเปรียบผู้อื่น และความอะลุ่มอล่วยถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน ไม่เอาแต่ใจตนเอง

จากความหมายคุณธรรมที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าคุณธรรมหมายถึงสิ่งดีงามที่บุคคลยอมรับว่าถูกต้อง และยึดถือเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน 2) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง 3) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง และ 4) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน

(2) ความสำคัญของคุณธรรม

ปัจจุบันคุณธรรมและจริยธรรมเป็นที่กล่าวขานกันมาก เมื่อใดก็ตามที่สังคมเกิดความสับสนวุ่นวายขาดความสงบสุข อันเนื่องมาจากความประพฤติหรือการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของสมาชิกบางคนหรือหลายคนในสังคมนั้น แนวทางหนึ่งของการพัฒนาเพื่อลดปัญหาของสังคมลงได้ก็คือการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้ฝังลึกเป็นค่านิยมอยู่ในลักษณะนิสัย และจิตใจของบุคคลเพื่อให้เป็นภูมิคุ้มกันให้บุคคลละอายใจต่อการทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องหันมาประพฤติปฏิบัติในสิ่งถูกต้องตามที่สังคมยอมรับมากขึ้น (ชลลดา จิตติวัฒนพงศ์, 2532)

การศึกษาในโรงเรียนเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาจิตใจของคนในชาติ สืบเนื่องจากการฝึกสอนอบรมที่เด็กได้รับเป็นพื้นฐานมาจากบ้าน เป็นสิ่งที่ไม่ได้เลือกเฟ้น จึงมีทั้งพื้นฐานที่ดีและพื้นฐานที่ไม่ดี หน้าที่ของโรงเรียนนอกจากก่อสร้างรูปลักษณะพื้นฐานที่ดีทางความรู้และความคิดให้แก่เด็กแล้ว ยังต้องแก้สิ่งที่ไม่ดีที่เด็กได้รับมาจากทางบ้าน และส่งเสริมพื้นฐานที่ดีอยู่แล้วให้งอกงามขึ้นด้วย (ละออ การุณยะวนิช, 2520)

คุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่จะช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข อีกทั้งยังช่วยให้สังคมมีความสุข เพราะผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม สุขุมมาล เกษมสุข (2548) ได้กล่าวถึงคุณธรรมและจริยธรรมว่ามีความสำคัญแก่ตนเองและสังคม สรุปได้ดังนี้

ความสำคัญต่อบุคคล บุคคลที่มีคุณธรรมและจริยธรรมนั้นจะมีความสุขทั้งกายและใจ มีเครื่องเหนี่ยวรั้งจิตใจไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ดำเนินชีวิตอยู่อย่างความมั่นใจ มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ช่วยเหลือชีวิตของบุคคลเป็นชีวิตที่มีคุณค่าสมกับที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์

ความสำคัญต่อสังคม ถ้าสมาชิกในสังคมเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม ย่อมทำให้สังคมสงบสุข แต่ละคนเป็นผู้มีความสุข รู้จักความพอดีและรู้จักยับยั้งชั่งใจ เหนี่ยวรั้งตนไม่ให้กระทำความชั่ว ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน เห็นอกเห็นใจ ไม่เอาเปรียบ คนในสังคมรู้ผิดรู้ชอบ รู้เหตุรู้ผล รู้จักปรับตัวเข้าหากัน รู้จักดำเนินชีวิตด้วยความดี สังคมก็จะมีแต่ความสงบสุขเป็นระเบียบเรียบร้อยคนในสังคมมีความสามัคคีช่วยให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า

1.2 ทฤษฎีในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม

เรามักจะได้ยินคำว่าคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่กันเสมอ เพราะทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งเกี่ยวเนื่องกัน คุณธรรมเป็นคุณลักษณะที่ดึงดูดความถูกต้องซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ส่วนจริยธรรมเป็นการประพฤติการแสดงออกถึงความมีคุณธรรมของบุคคลนั้นๆ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2544)

ทิสนา แชมมณี (2546) เสนอทฤษฎีในการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมไว้ดังนี้

1.2.1 ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (operant conditioning)

พฤติกรรมของบุคคลนั้นจะแปรเปลี่ยนไปตามผลที่ได้รับจากการกระทำที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมเป็นผลจากการกระทำนั้น ๆ ทิสนา แชมมณี (2546) ได้กล่าวว่าการวางเงื่อนไขแบบการกระทำมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ผลประเภทเสริมแรง (reinforcer) ทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราเพิ่มขึ้นและผลประเภทถูกลงโทษ (punisher) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราลดลงหรือหมดไป ดังนั้นเราจึงสามารถวางเงื่อนไข โดยใช้ตัวเสริมแรงหรือตัวลงโทษเป็นเครื่องมือในการเพิ่มพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและลดหรือขจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา

1.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (moral development theory)

ทิสนา แชมมณี (2546) ได้กล่าวถึงทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นและขั้นกับวัย โดย Piaget ได้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ ขั้นแรกการยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้มีอำนาจเหนือตน อายุระหว่าง 5-8 ปี และขั้นที่สองการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ อายุตั้งแต่ 9 ปีขึ้นไป เด็กจะเริ่มมีความคิดว่า กฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคลและผู้ที่ใช้ กฎเกณฑ์จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันและกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ ต่อมา Kohlberg ได้พัฒนาแนวคิดต่อเนื่องจาก Piaget โดยแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งเป็น 2 ขั้น รวมเป็น 6 ขั้น ได้แก่ ขั้นที่ 1 ขั้นการหลบหลีกการลงโทษ (อายุ 2 - 7 ปี) คือ การตัดสินใจโดยมุ่งที่จะหลบหลีกไม่ให้ออกโทษ ขั้นที่ 2 ขั้นการแสวงหารางวัล (อายุ 7 - 10 ปี) คือ การตัดสินใจโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะได้ผลตอบแทนที่ตนพอใจหรือต้องการ ขั้นที่ 3 ขั้นการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (อายุ 10 - 13 ปี) คือ การตัดสินใจโดยการคล้อยตามความเห็นชอบหรือการชักจูงของผู้อื่นโดยเฉพาะเพื่อน ขั้นที่ 4 ขั้นการทำตามหน้าที่ทางสังคม (อายุ 13 - 16 ปี) คือ การตัดสินใจโดยถือว่าตนมีหน้าที่ที่จะทำสิ่งนั้นในฐานะที่ตนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น และสังคมนั้นคาดหวังที่จะกระทำตนให้ทำหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขั้นที่ 5 ขั้นการทำตามคำมั่นสัญญา (อายุ 16 ปีขึ้นไป) คือ การตัดสินใจโดยเห็นแก่ประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้จะสามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้ และขั้นที่ 6 ขั้นการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่) คือ การตัดสินใจเพื่ออุดมคติอันยิ่งใหญ่ที่เป็นหลักประจำใจของตน บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ นับว่าเป็นผู้

มีจริยธรรมในขั้นสูงสุด บุคคลแต่ละคนจะมีหรือไม่มีพัฒนาการหรือมีพัฒนาการเร็วช้าต่างกัน เราสามารถวัดได้โดยดูจากเหตุผลเชิงจริยธรรมที่บุคคลนั้น

ทิสนา แชมมณี (2546) ได้ให้แนวทางในการส่งเสริมให้บุคคลมีการพัฒนาระดับ จริยธรรมให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้จากการตัดสินใจทางจริยธรรมและอภิปรายร่วมกับผู้อื่นจะทำให้บุคคลเรียนรู้ในการพัฒนาจริยธรรมขั้นสูงขึ้น

1.2.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคม (social cognitive theory)

ทิสนา แชมมณี (2546) กล่าวว่าทฤษฎีนี้พัฒนาขึ้นโดยนักจิตวิทยาชาวแคนาดา ชื่อ Albert Bandura ซึ่งมองกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงเพียงพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น กระบวนการนี้เริ่มต้นจากภายในโดยยังไม่จำเป็นต้องมีการแสดงออก Bandura เชื่อว่าการเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเกิดขึ้นจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งสามารถถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อมๆกัน และตัวแบบนี้ทำหน้าที่ 3 ลักษณะด้วยกัน คือ อาจทำหน้าที่ส่งเสริมหรือยับยั้งการเกิดพฤติกรรมหรือช่วยให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ โดยตัวแบบนี้ อาจเป็นบุคคลจริงๆ (live model) หรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (symbolic model)

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมที่ชัยพร วิชาวุธ และธีระพร อุวรรณโณ (2530) ได้นำเสนอไว้สามารถสรุปได้ดังนี้

1.3.1 การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมด้วยกระจ่างนิยาม (value clarification)

จุดมุ่งหมายของแนวคิดนี้คือให้ผู้เรียนค้นพบด้วยตนเองว่าหลักการประพฤติปฏิบัติของตนเองต่อสิ่งต่างๆ เป็นอย่างไร และหลักการที่ดีที่ควรตามทรรศนะของตนเป็นอย่างไร ครูต้องปลูกฝังค่านิยมโดยการชี้แนะหรือจัดการให้มีการชี้แนะเพื่อให้นักเรียนเกิดความคิดขึ้นมาว่า ความเชื่อทัศนคติ พฤติกรรมและความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่

1.3.2 การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมด้วยเหตุผล (moral reasoning)

โคลเบร์กเชื่อว่ากฎเกณฑ์ในการตัดสินใจถูกผิดของการกระทำขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคล ซึ่งจะพัฒนาเป็นขั้นๆ จากชั้นที่อายุต่ำกว่าไปยังชั้นที่อายุสูงกว่า การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมไม่สามารถสอนหรือกระทำเป็นตัวอย่างให้ดูได้ ต้องพัฒนาขึ้นมาด้วยการนึกคิดของของแต่ละคนตามลำดับขั้นและตามลำดับพัฒนาการ ฉะนั้นหากยังไม่ถึงวัยคุณธรรมบางอย่างก็ยังไม่เกิด กิจกรรมที่เป็นหัวใจของการพัฒนาตามทฤษฎีนี้คือการอภิปรายแลกเปลี่ยนทัศนะในชั้นเรียน ซึ่งถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด

1.3.3 การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม (behavior modification)

การประยุกต์หลักการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้ได้ผลดีในการสร้างและรักษาพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและในการลดพฤติกรรมที่ไม่น่าปรารถนา แนวความคิดพื้นฐานตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อว่าพฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับการเสริมแรง และถ้าต้องการลดพฤติกรรมใด ก็ต้องจัดเงื่อนไขต่างๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับการเสริมแรงหรืออาจจะได้รับการลงโทษด้วยก็ได้ แต่ควรใช้เงื่อนไขการเสริมแรงมากกว่าการลงโทษ เพราะการลงโทษอาจทำให้เกิดผลเสีย เช่น การลักลอบ การหลีกเลี่ยง ตลอดจนการต่อต้านได้

1.3.4 การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม (social learning)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ถือว่าเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์สำหรับการประเมินความถูกต้องของพฤติกรรมซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ส่วนหนึ่งเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่นเป็นการเรียนรู้ด้วยการสังเกต การเรียนรู้ประเภทหลังนี้ช่วยให้มนุษย์มีความรู้ว่าจะทำอะไรอย่างไรอย่างกว้างขวาง และอย่างรวดเร็ว สามารถปลูกฝังตามทฤษฎีนี้ได้ คือ การจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้แก่ ตัวอย่างและคำบอกให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อว่าพฤติกรรมอะไรนำไปสู่ผลกรรมอะไรและผลกรรมนั้นน่าปรารถนาเพียงไร การจัดเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมทางสังคมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรมนี้จะต้องจัดให้มีความสอดคล้องกันทั้งประสบการณ์ตรง ตัวอย่างและคำบอก และถ้าหากคำบอกมีลักษณะเป็นการชี้แนะให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ต่างๆ จากประสบการณ์ตรงและจากตัวอย่างที่ประสบแล้ว การเรียนรู้ก็จะเกิดในลักษณะที่ตรงเป้าและมีประสิทธิผลมากขึ้น

จากแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้เรียน โดยสามารถนำทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ มาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของนักเรียนและโรงเรียน โดยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ครูจัดขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นประสบการณ์ทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ ฝึกให้ผู้เรียนแยกแยะได้ด้วยตนเองว่าทัศนคติ พฤติกรรมของตนเองเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ ซึ่งพัฒนาการต่าง ๆ จะเป็นไปตามวัยของผู้เรียน ไม่มีการข้ามขั้น

1.4 ตัวชี้วัดในการประเมินความสำเร็จของการพัฒนาด้านคุณธรรมแก่นักเรียน

จรรยาพร ธรณินทร์ (2549) ได้กล่าวว่า มหาวิทยาลัยในอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกาได้สร้างตัวชี้วัดให้สถานศึกษาใช้ประเมินตนเองในความสำเร็จของการเรียนการสอน

คุณธรรม ประกอบด้วย 11 ตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดที่ 1 การส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมขั้นพื้นฐาน ตัวชี้วัดที่ 2 การจัดการเรียนการสอนคุณธรรมให้ครอบคลุมทั้งการคิด พฤติกรรมที่ลงมือกระทำ และเกิดเป็นความรู้สึก ตัวชี้วัดที่ 3 การใช้วิธีส่งเสริมแบบบูรณาการให้เกิดความคิดในเชิงบวก ตัวชี้วัดที่ 4 การสร้างบรรยากาศสิ่งแวดล้อมรอบโรงเรียนที่อบอุ่น ตัวชี้วัดที่ 5 การสร้างโอกาสการเรียนรู้เชิงคุณธรรมให้แก่ นักเรียน ตัวชี้วัดที่ 6 การสอนทุกวิชาให้สอนอย่างมีความหมาย สอดแทรกคุณธรรม และให้เกียรตินักเรียน ตัวชี้วัดที่ 7 การกระตุ้นให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ตัวชี้วัดที่ 8 การกระตุ้นครูทุกคนเป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ ตัวชี้วัดที่ 9 การสร้างกิจกรรมนักเรียนในการเป็นผู้นำที่มีคุณธรรม ตัวชี้วัดที่ 10 การขอความร่วมมือผู้ปกครองและชุมชน สนับสนุนการทำดีของลูก และตัวชี้วัดที่ 11 การประเมินความสำเร็จของโรงเรียนให้ประเมิน พฤติกรรมของเด็กนักเรียน

Benninga และคณะ(2006) ได้ศึกษาพบว่าสิ่งที่โรงเรียนดีปฏิบัติในการพัฒนา อุตลักษณ์ศึกษาในสถาบันการศึกษา มีตัวชี้วัด จำนวน 4 ตัวชี้วัด ดังนี้ ตัวชี้วัดที่ 1 การที่โรงเรียนมี สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่สะอาดและปลอดภัย ตัวชี้วัดที่ 2 การที่ผู้ปกครองนักเรียนและครูเป็น แบบอย่างที่ดีและสนับสนุนให้ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นคุณลักษณะที่ดี ตัวชี้วัดที่ 3 การให้โอกาสและ ส่งเสริมให้นักเรียนประพฤติตนในทางที่มีความหมายและมีคุณค่าแก่โรงเรียนและชุมชน และ ตัวชี้วัดที่ 4 การสนับสนุนให้มีการดูแลเอาใจใส่สังคมและมีสัมพันธภาพทางสังคมที่ดี

จากตัวชี้วัดที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปประเภทตัวชี้วัดออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้าน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดแทรกคุณธรรมพื้นฐานแก่นักเรียน 2) ด้านการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เกิดการเรียนรู้คุณธรรมที่ดี 3) ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของโรงเรียน มีความปลอดภัยและเอื้อต่อการพัฒนาด้านคุณธรรมแก่นักเรียน และ 4) ด้านการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของครูและผู้ปกครอง

ตอนที่ 2 โรงเรียนวิถียุทธ

ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอรายละเอียดในตอนนี้ออกเป็น 3 หัวข้อ หัวข้อแรกเป็นความหมาย และลักษณะของโรงเรียนวิถียุทธ หัวข้อที่สองเป็นแนวทางการดำเนินการโรงเรียนวิถียุทธ และ หัวข้อที่สามเป็นตัวชี้วัดในการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธ รายละเอียดแต่ละหัวข้อมีดังนี้

2.1 ความหมายและลักษณะของโรงเรียนวิถียุทธ

กระทรวงศึกษาธิการ (2547) ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถียุทธว่าเป็นโรงเรียนระบบ ปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของโรงเรียน เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้

ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น ” คือ มีปัญญาเข้าใจในทางคุณค่าที่ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต

พระเทพโสมภณ (2547, อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547) ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธว่า เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภavana 4 คือ พัฒนาการทางกาย สังคม จิต และปัญญา

พระพรหมคุณาภรณ์ (2547, อ้างถึงในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547) ได้กล่าวว่าโรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยดำเนินตามหลักมรรคมีองค์แปด ซึ่งเป็นวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาที่แปลว่าทางอันประเสริฐ มีองค์ประกอบ 8 ประการ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้กล่าวว่าโรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ โดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา โดยเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม 4 ประการ คือ 1) สัมปยุตสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี 2) สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี 3) โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี และ 4) รัชมานูรัชมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม (<http://inno.obec.go.th/project/bud/index.php>)

การจัดสภาพของโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งปรากฏอยู่ในตัวชี้วัดของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้กำหนดไว้ 5 ด้าน ดังนี้

1) ด้านกายภาพ คือ มีการจัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนเหมาะสม มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญคุณธรรม จริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน สภาพโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด

2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือ กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน ได้แก่ ฝึกอบรมให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (เข้าใจเหตุผล และได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขา) ส่งเสริมกิจกรรมรับผิดชอบ ดูแลรักษาพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่าเข้าใจเหตุผล จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึกและศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำและ

ในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา

3) ด้านการจัดการเรียนการสอน คือ กระบวนการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ จัดการเรียนรู้ โดยบูรณาการพุทธธรรมหรือหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอนและในกิจกรรมดำรงชีวิตประจำวัน การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ ใช้สื่อการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ นิมนต์พระสงฆ์หรือเชิญภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาสอนนักเรียนสม่ำเสมอ จัดพานักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง การวัดประเมินผล ได้แก่ มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักภาวนา 4 (กาย ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนานักเรียนอย่างต่อเนื่อง

4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ ส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกันทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง ส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น ส่งเสริม ยกย่อง เชิดชูผู้ทำดีเป็นประจำ

5) ด้านการบริหารจัดการ คือ ระบบบริหารจัดการ ได้แก่ มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญาพันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือคณะกรรมการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และบริหารการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายปลูกฝังศรัทธาส่งเสริมปัญญาในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากร และผู้เกี่ยวข้องร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชน เพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชนมีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่องมีระบบตรวจสอบประเมินผลและเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและระบบหลักสูตรสถานศึกษา ได้แก่ หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อให้การพัฒนานักเรียนตามระบบไตรสิกขาดำเนินได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ

จากที่กล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าโรงเรียนวิถีพุทธคือโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ โดยเน้นการจัดสภาพในด้าน 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

และด้านการบริหารจัดการที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญา
วุฒิชัย 4 ประการ โดยมีผู้บริหารและครูเป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนา

2.2 แนวทางการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้ให้แนวทางในการดำเนินการใน
เบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางให้โรงเรียนนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมตามบริบทของโรงเรียนใน 5
ประเด็น ได้แก่ 1) การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ 2) การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ 3) กิจกรรม
เสนอแนะการพัฒนา 4) การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรที่คาดหวัง และ 5) การ
เกื้อกูลสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน รายละเอียดแต่ละประเด็นสรุปได้ดังนี้

2.2.1 การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธมีขั้นตอนสำคัญ เช่น การเตรียมการ เตรียมทั้ง
บุคลากร ผู้เกี่ยวข้อง แผนงานทรัพยากร ที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธาและฉันทะในการพัฒนา การ
ดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จัดเพื่อส่งเสริม ให้เกิดความเจริญงอกงามหรือ
ปัญญาวุฒิชัย ในการพัฒนาผู้เรียน การดำเนินการพัฒนาทั้งผู้เรียนและบุคลากร ตามระบบ
ไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้สภาพและองค์ประกอบที่จัดไว้ข้างต้น ขึ้นต่อมา คือ การดูแล
สนับสนุน ใกล้ชิดด้วยท่าทีของความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ที่จะทำให้การพัฒนานักเรียนและ
ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อจากนั้น มีการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยอภิ
บาท 4 และหลักอภิปัญญาธรรม คือ ความไม่สันโดษในกุศลธรรม และความไม่ระย่อในการ
พากเพียร เป็นต้น ขั้นสุดท้ายของกระบวนการบริหารแต่เป็นฐานสู่การพัฒนาในลำดับต่อไป คือ
ขั้นประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

2.2.2 การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้

การจัดวิถีพุทธสู่การเรียนรู้เป็นการบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับการจัดการเรียนรู้ทั้งทางตรง
และทางอ้อม โดยการประสานความร่วมมือระหว่างวัด คณะสงฆ์ และชุมชน ซึ่งมหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้ให้แนวทางในการจัดการเรียนรู้ 3 ประเด็น ดังนี้

(1) หลักสูตรสถานศึกษา โดยจะต้องสอดแทรกพุทธธรรมเข้าไปในคุณลักษณะที่พึง
ประสงค์ของนักเรียน เพิ่มคุณธรรมจริยธรรมในผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ให้มีการบูรณาการพุทธ
ธรรมในการจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และสอดแทรกความรู้และการปฏิบัติจริงใน
ทุกการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และสถานการณ์อื่น ๆ นอกห้องเรียน ได้แก่
บูรณาการในการเรียนรู้ บูรณาการในวิถีชีวิตและบูรณาการไตรสิกขาเข้าในชีวิตประจำวัน

(2) ผู้สอน โดยผู้สอนจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีในลักษณะ “สอนให้รู้ ให้ทำดู อยู่ให้เห็น”
อย่างสม่ำเสมอ เป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน มีเมตตาธรรม มีความอ่อนโยน อุดหนุนอดกลั้น และ
เสริมสร้างกำลังใจให้แก่ผู้เรียนอยู่เสมอ

(3) กระบวนการเรียนรู้ โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้จะต้องพัฒนาผู้เรียนรอบด้านอย่างสมดุล และสมบูรณ์ทั้งทางกาย (กายภาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) จิตใจ (จิตตภาวนา) ปัญญา (ปัญญาภาวนา) จัดโอกาสส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต (กิน อยู่ ดู ฟังเป็น) สร้างเสริมให้เกิดวัฒนธรรมการแสวงปัญญาและวัฒนธรรมเมตตา และเน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ เข้าใจและค้นพบคุณค่าที่แท้ของสรรพสิ่ง

2.2.3 กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา

กระบวนการที่จะพัฒนาผู้เรียนไปสู่วิถีมุทได้นั้นควรจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย และต่อเนื่องให้เป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด โดยฝึกปฏิบัติอยู่เสมอ ๆ ทั้ง 3 ด้านคือ (1) ด้านความพฤติกรรมหรือความประพฤติ (ศีล) (2) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และ (3) ด้านปัญญา (ปัญญา) เพื่อให้การพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน

การจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถีมุทได้ นั้น ผู้บริหารและครูควรจัดกิจกรรมต่างๆ ให้นักเรียนได้พัฒนาทางด้านกาย จิต และปัญญา โดยให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของผู้เรียนและบริบทของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาอย่างสมดุล ตามแนวทางการจัดกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้ให้ไว้แสดงดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 แนวทางการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถีมุทได้

ลักษณะของกิจกรรม	กิจกรรมเสนอแนะ
1.กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร	● พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ● ประกวดมรยาทชาวพุทธ ● กิจกรรมค่ายพุทธบุตร ● กิจกรรมบริหารจิตเจริญปัญญา ● เรียนหรือธรรมศึกษา ● บรรพชาสามเณรฤดูร้อน
2.กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์	● กิจกรรมหน้าเสาธง - กิจกรรมที่กระทำเพื่อระลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ - กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตา และสงบนิ่ง (สมาธิ) กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท - กิจกรรมน่องไหว้พี่ (ในแถวหน้าเสาธง) - กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ เช่น เดินพร้อมท่องคติธรรมขณะเข้าห้องเรียน ● กิจกรรมทำความดีระหว่างวัน - กิจกรรมเดินอย่างมีสติก่อนเข้าโรงอาหาร - กิจกรรมกล่าวคำพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหาร - กิจกรรมรับประทานอาหารอย่างมีสติ - กิจกรรมนั่งสมาธิ 1 นาที ก่อนเรียน

ลักษณะของกิจกรรม	กิจกรรมเสนอแนะ
	● กิจกรรมก่อนเลิกเรียน - กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ - กิจกรรมรำลึกพระคุณของผู้มีพระคุณ - กิจกรรมท่องอาขยาน ● กิจกรรมประจำสัปดาห์ - กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์ - กิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์
3.กิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	● ทำบุญตักบาตรบริเวณสนามของโรงเรียน ● ฟังพระเทศนา (โดยนักเรียนเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรม) ● เวียนเทียนที่วัด หรือในสถานศึกษา ● ร่วมกับชุมชนในการหล่อเทียนพรรษา และแห่เทียนพรรษา
4.กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ	● กิจกรรมไชโยพุทธธรรม ● กิจกรรมวันสำคัญของชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ ● กิจกรรมการประเมินผลการทำความดี ● กิจกรรมยกย่องเชิดชูผู้ทำความดี ● กิจกรรมบันทึกความดีของผู้ปฏิบัติธรรม ● กิจกรรมต้นไม้พูดได้ (เน้นคติธรรม) ● กิจกรรมจัดนิทรรศการผลงานทางพระพุทธศาสนา ● กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม เช่น ทำความสะอาดห้องน้ำ ● กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ เช่น ครูต้อนรับทักทายนักเรียนด้วยกิริยาวาจา อ่อนหวาน และสัมผัสที่ประกอบด้วยเมตตา ● กิจกรรมต้นไม้อธิษฐาน

2.2.4 การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากร

ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในระบบไตรสิกขา ทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้ตามวิถีพุทธและการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะของการเป็นผู้ที่สอนให้ “รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” ซึ่งพร้อมที่จะช่วยผู้เรียนพัฒนาเป็นอย่างดี การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบวิธีการที่หลากหลายและเหมาะสมกับสถานศึกษา แนวทางสำคัญหนึ่งในการพัฒนาบุคลากร คือ การปฏิบัติธรรมในวิถีชีวิตประจำวัน โดยผู้บริหารควรเป็นผู้นำในการพัฒนาตนเอง และปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้ให้แนวทางการพัฒนาบุคลากรไว้มีดังนี้ (1) วิเคราะห์ภาวะธรรมหรือภูมิธรรม ธรรมวุฒิ และลักษณะของบุคลากร (2) ค้นหา

บุคลากรแนวร่วมหรือแกนนำ (3) วางแผนพัฒนาบุคลากร โดยการสร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจ ด้วยวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของบุคลากร (4) จัดกิจกรรมที่เป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความสำเร็จ ทั้งกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม และกิจกรรมพัฒนาจิต และ (5) ให้การยกย่องชมเชยแก่บุคลากรที่พัฒนาจนเป็นแบบอย่างได้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้ยกตัวอย่างลักษณะแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากรไว้หลายลักษณะ เช่น การจัดอบรมใหญ่ประจำปี จัดการพัฒนาจิตเจริญปัญญาย่อยรายสัปดาห์ จัดกลุ่มสนทนาธรรม จัดฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมในโอกาสสำคัญจัดศึกษาคุณาน หรือปฏิบัติธรรมในสำนักต่าง ๆ ส่งเสริมการศึกษาปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง โดยจัดห้องสมุดและสื่อต่างๆ ให้ยืมหรือใช้ศึกษา จัดห้องวิปัสสนา ส่งเสริมการถือศีล 5 เป็นวิถีชีวิต ส่งเสริมการประเมิณผลปฏิบัติธรรมและสงบอารมณ (วิปัสสนา) เป็นต้น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้นำเสนอคุณลักษณะสำคัญของบุคคลโรงเรียนวิถิพุทธไว้ดังนี้ ผู้บริหารจะต้องศรัทธาในพระพุทศาสนา ละเลิกจากอบายมุข ถือศีล 5 เป็นนิจ มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเอง และดำเนินชีวิตที่ดีงาม และเป็นผู้นำและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำมาดี ส่วนครูอาจารย์ และบุคลากร จะต้องศรัทธาในพระพุทศาสนา ละเลิกจากอบายมุข ถือศีล 5 เป็นนิจ มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตที่ดีงาม และมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์

2.2.5 การเกื้อกูลสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนวิถิพุทธและชุมชน

โรงเรียนวิถิพุทธกับชุมชนมีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกัน โดยชุมชนจะประกอบด้วยบ้าน วัด และสถาบันอื่น ๆ ในชุมชน ซึ่งมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน เกื้อกูลร่วมมือกันและกันในการพัฒนานักเรียน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษา จัดระดมสรรพทรัพยากรเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนางานทุกด้านของสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนานักเรียน

โรงเรียนวิถิพุทธมีลักษณะเปิดกว้างสู่ชุมชนและสังคม รับฟังความคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาอยู่เสมอ และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน สังคมด้วยความเกื้อกูลกันและกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้ให้ตัวอย่างกิจกรรมเกื้อกูลสัมพันธ์ไว้ดังนี้ คือ (1) สถานศึกษา บ้าน วัด ชุมชน (บวร) ดำเนินกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพระพุทศาสนาและวันตามประเพณี เช่น กิจกรรมหล่อเทียนพรรษา การทอดกฐินทอดผ้าป่า กิจกรรมวันพ่อวันแม่ เป็นต้น (2) สถานศึกษาร่วมกิจกรรมของวัดและชุมชน เช่น กิจกรรมทำความสะอาดวัด กิจกรรมช่วยเหลือสังคม (3) สถานศึกษาเปิดต้อนรับผู้ปกครองและชุมชน (open house) เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสเสนอข้อคิดเห็นและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ (4) เปิดห้องสมุดเพื่อให้ชุมชนได้ใช้บริการในวันหยุดรวมทั้งสนามกีฬาและหอประชุม เป็นต้น (5) เป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านวิชาการและด้านวิชาชีพ (6) ร่วมกับวัดในชุมชนจัดการ

เรียนการสอนธรรมศึกษา กิจกรรมทางด้านศาสนาต่าง ๆ (7) เสริมความเข้มแข็งของระบบดูแลช่วยเหลือ เช่น การเยี่ยมบ้านนักเรียน (8) ประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ และ (9) ยกย่องเชิดชูเกียรติของผู้กระทำความดี ทั้งครู อาจารย์ นักเรียน บุคลากรของสถานศึกษาและบุคคลชุมชนเพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่บุคคลทั่วไป ให้วิถีพุทธเป็นวิถีของคนทั้งชุมชน

2.3 ตัวชี้วัดในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้กำหนดตัวชี้วัดในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย 4 ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า (input) ด้านปัจจัยกระบวนการ (process) ด้านปัจจัยผลผลิต (output) และด้านปัจจัยผลกระทบ (impact) รายละเอียดตัวชี้วัดแต่ละด้านมีดังนี้

2.3.1 ด้านปัจจัยนำเข้า (input)

ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนี้กำหนดเฉพาะปัจจัยที่สำคัญที่จะส่งผลอย่างชัดเจนต่อการพัฒนานักเรียน โดยมีมาตรฐานด้านปัจจัยที่ต้องการ คือ โรงเรียนมีบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่ดีในวิถีพุทธ มีการบริหารจัดการ มีหลักสูตร มีแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ซึ่งมีรายละเอียดดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้าในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัด
1. บุคลากรมีคุณลักษณะที่ดี	1.1 ผู้บริหาร	1.1.1 มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) ถือศีล 5 และปฏิบัติตน เป็นแบบอย่างที่ดี
		1.1.2 มีพรหมวิหารประจำใจ
		1.1.3 มีความซื่อสัตย์ จริงใจในการทำงาน
		1.1.4 มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัยนับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา
	1.2 ครู	1.2.1 มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) มีศีลธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
		1.2.2 มีพรหมวิหารธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตร มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา
1.2.3 รู้ เข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา		
2. การบริหารจัดการดำเนินการอย่างมีระบบ	2.1 ระบบบริหาร	2.1.1 มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมายธรรมนุญหรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ
		2.1.2 แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาหรือคณะกรรมการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และ บริหารการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัด
		2.1.3 ปลูกฝังศรัทธาสรางเสริมปัญญาในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากร และผู้เกี่ยวข้อง 2.1.4 ร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชน เพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน 2.1.5 มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง 2.1.6 มีระบบตรวจสอบประเมินผลและเปิด โอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
	2.2 ระบบหลักสูตรสถานศึกษา	2.2.1 หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
3. กายภาพและสิ่งแวดล้อมจัดอย่างรอบคอบ	3.1สภาพแวดล้อม	3.1.1 จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน และประจำห้องเรียนเหมาะสม 3.1.2 มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญคุณธรรมจริยธรรม โดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน 3.1.3 สภาพโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ 3.1.4 บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติดอบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด

สรุปได้ว่าองค์ประกอบหลักของตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้านั้นเกี่ยวข้องกับผู้บริหารและครูที่จะต้องมีคุณลักษณะที่ดี มีความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาและประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีระบบบริหารที่มุ่งเน้นการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นที่ไปตามแนวทางวิถีพุทธ โดยร่วมมือกับชุมชน มีการบูรณาการพุทธธรรมเข้าไปในหลักสูตร จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขา

2.3.2 ด้านปัจจัยกระบวนการ (process)

การกำหนดปัจจัยด้านกระบวนการขึ้นนั้น เพื่อส่งเสริมให้กระบวนการพัฒนาเป็นไปอย่างชัดเจน รอบคอบ และมีประสิทธิภาพ ให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง โดยมีมาตรฐานด้านกระบวนการที่ต้องการ คือ โรงเรียนจัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นที่ไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในวิถีชีวิต ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 2.3 ตัวชี้วัดด้านปัจจัยกระบวนการในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัด
1. การเรียนการสอนที่บูรณาการ	1.1 กระบวนการจัดการเรียนรู้	1.1.1 จัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรมหรือหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน 1.1.2 ส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา 1.1.3 จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง 1.1.4 จัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอนและในกิจกรรมดำรงชีวิตประจำวัน
	1.2 การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้	1.2.1 ใช้สื่อการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ 1.2.2 นิมนต์พระสงฆ์หรือเชษฐาภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาสอนนักเรียนสม่ำเสมอ 1.2.3 จัดพานักเรียนไปเรียนรู้ที่วัด หรือศาสนา สถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง
	1.3 การวัดประเมินผล	1.3.1 มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักท้าวานา 4 (กาย ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนานักเรียนอย่างต่อเนื่อง
2. บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร	2.1 บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริม"การสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น"	2.1.1 ส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกันทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อคือนักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง 2.1.2 ส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ 2.1.3 ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น 2.1.4 ส่งเสริม ยกย่อง เชิดชูผู้ทำดีเป็นประจำ
3. กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต	3.1 กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน	2.1.1 ฝึกอบรมให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (เข้าใจเหตุผล และได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ ตามหลักไตรสิกขา) 2.1.2 ส่งเสริมกิจกรรมรับผิดชอบ ดูแลรักษา พัฒนา

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัด
		อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่าง สม่่าเสมอจนเป็นนิสัย
	3.2 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	3.1.1 ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่ารู้เข้าใจเหตุผล 3.1.2 จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึกและศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำและในโอกาสสำคัญ อย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต 3.1.3 ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่าตัวชี้วัดด้านกระบวนการเกิดมาจากกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการตามหลักไตรสิกขาและจัดบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ครู นักเรียน และผู้ปกครองมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการจัดกิจกรรมพื้นฐานในชีวิตประจำวันและในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างเข้าใจและเห็นคุณค่า

2.3.3 ด้านปัจจัยผลผลิต (output)

ตัวชี้วัดด้านผลผลิตนี้กำหนดเฉพาะผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน มาตรฐานด้านผลผลิตที่ต้องการให้เกิด คือ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเป็นผู้มีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (ภาวนา 4) ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุข

ตารางที่ 2.4 ตัวชี้วัดด้านปัจจัยผลผลิตในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัด
1. พัฒนากาย ศีล จิตและปัญญา อย่างบูรณาการ (ภาวนา 4)	1.1 กาย (กายภาพ)	1.1.1 บริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าที่แท้จริง
		1.1.2 การดูแลร่างกายและการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย
		1.1.3 ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม
	1.2 ศีล (สังคัม)	1.2.1 มีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต
		1.2.2 มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา
		1.2.3 สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัด
	1.3 จิต (จิตใจหรืออารมณ์)	1.3.1 มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ มีจิตใจเมตตากรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แบ่งปัน) ต่อกัน 1.3.2 ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทนและขยันหมั่นเพียร 1.3.3 มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน
	1.4 ปัญญา	1.4.1 มีศรัทธาและความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย 1.4.2 รู้บาป – บุญ – คุณ – โทษและ ประโยชน์ - มิใช่ประโยชน์ 1.4.3 ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา แสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์ พัฒนางานอยู่เสมอ 1.4.4 รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา

สรุปได้ว่าตัวชี้วัดด้านผลผลิตเกิดมาจากกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาทางด้านกาย ศีล จิต และปัญญา สามารถนำไปบูรณาการเข้ากับชีวิตจริงได้อย่างกลมกลืน

2.3.4 ด้านปัจจัยผลกระทบ (impact)

การกำหนดปัจจัยด้านนี้เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงการพัฒนาโรงเรียนจะก่อให้เกิดผลต่อเนื่องและส่งผลดีต่อสังคมในวงกว้าง มาตรฐานด้านผลกระทบที่ต้องการให้เกิด คือ วัด บ้าน โรงเรียน (บวร) ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธและเกิดความสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนและสังคมตามวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2.5 ตัวชี้วัดด้านผลกระทบในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ตัวชี้วัด
1. บ้าน วัด ราชการได้รับ ประโยชน์จากการพัฒนา โรงเรียนวิถีพุทธ	1.1 บ้าน (ผู้ปกครอง ชุมชน)	1.1.1 บ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น 1.1.2 ชุมชนมีผู้ช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น
	1.2 วัด	1.2.1 วัดได้ศาสนทายาทและกำลังช่วยงานส่งเสริมพระพุทธศาสนามากขึ้น
	1.3 โรงเรียน	1.3.1 โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่นศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (บ้าน วัด ราชการ)

สรุปได้ว่าผลกระทบที่ต้องการให้เกิดขึ้นเห็นได้อย่างเด่นชัดในสถาบันหลักของสังคม คือ วัด บ้าน โรงเรียน ซึ่งจากการพัฒนานักเรียนตามหลักไตรสิกขาทำให้บ้านมีสมาชิกที่ดี วัดได้ ศาสนทายาทสืบทอด แต่ที่มีคุณค่ามากกว่านั้น คือ สังคมมีเยาวชนที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม รู้ และเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งเยาวชนเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติต่อไป

ตอนที่ 3 เทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้เทคนิคการตรวจเยี่ยมเชิงประเมิน(Evaluative Site Visit Methodology) ร่วมกับการศึกษาข้ามกรณี (Cross Case Study) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการตรวจเยี่ยมเชิงประเมินมาวิเคราะห์แบบข้ามกรณี ดังนั้นสาระที่นำเสนอในตอนนี้อาจได้นำเสนอรายละเอียดออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้ หัวข้อแรกเป็นสาระเกี่ยวกับการตรวจเยี่ยมเชิงประเมิน (Evaluative Site Visit Methodology) และหัวข้อที่สองเป็นสาระเกี่ยวกับการศึกษาข้ามกรณี (Cross Case Study)

3.1 การตรวจเยี่ยมเชิงประเมิน (Evaluative Site Visit Methodology)

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการตรวจเยี่ยมเชิงประเมิน (Evaluative Site Visit Methodology) เพราะสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ตรงตามวัตถุประสงค์ ด้วยระยะเวลาอันสั้น ซึ่งประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายมากเมื่อเทียบกับการใช้วิธีวิทยาการเชิงคุณภาพในการเก็บข้อมูล สอดคล้องกับ Lawrenz,F., Keiser, N. และ Lavioe, B. 2003 (อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2550) ว่าจุดแข็งของการตรวจเยี่ยมอยู่ที่ความเชื่อที่ว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถทำสำเร็จได้ในเร็ววัน การใช้เวลาช่วงสั้นสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายและได้ข้อมูลจากการประเมินตรงเวลา แต่บางครั้งการตรวจเยี่ยมก็อาจมีค่าใช้จ่ายสูงเกี่ยวกับการเดินทาง ค่าที่ปรึกษา และอาจใช้เวลาในการเตรียมการเขียนรายงาน

ด้วยระยะเวลาอันสั้นที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจึงมีผู้วิจารณ์ถึงความเพียงพอและไม่น่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการตรวจเยี่ยม Lawrenz, F., Keiser, N. และ Lavioe, B. 2003 (อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2550) ได้แนะนำวิธีแก้ปัญหาว่าผู้ตรวจเยี่ยมต้องใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย ใช้การสังเกตอย่างระมัดระวังซึ่งการสังเกตเป็นวิธีการที่สำคัญมากในการตรวจเยี่ยม การสังเกตปฏิกริยาของคนในพื้นที่จะช่วยสร้างความเข้าใจได้มากขึ้น นอกจากการใช้การสังเกตแล้วยังใช้การสัมภาษณ์ ถ้าผู้สัมภาษณ์มีทักษะและความชำนาญ ก็จะช่วยแก้ไขปัญหานั้นได้เหมือนกัน ผู้ตรวจเยี่ยมอาจใช้การสนทนากลุ่ม (focus group) หรือการสัมภาษณ์รายบุคคลก็ได้

Lawrenz, F., Keiser, N. และ Lavioe, B. 2003 (อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2550) กล่าวว่า การตรวจเยี่ยมเป็นเทคนิคการประเมินที่ใช้กันมาก ผู้ประเมินต้องเตรียมการในการเข้าตรวจเยี่ยมก่อน และทำการเก็บรวบรวมข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสิ่งที่ถูกประเมินโดยใช้ประสบการณ์ตนเองหรือประสบการณ์จากรายงานของผู้อื่น การตรวจเยี่ยมทำให้ได้มุมมองจากคน 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ตรวจเยี่ยม ผู้ที่อยู่ในพื้นที่ตรวจเยี่ยมและผู้เตรียมการให้มีการตรวจเยี่ยมโดยการตรวจเยี่ยมจะต้องมีจุดเน้นเชิงประเมิน (evaluative focus) มีการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ถูกประเมินโดยมีการเตรียมการเพื่อการตรวจเยี่ยมมาแล้วล่วงหน้า การใช้กระบวนการตรวจเยี่ยม ผู้ตรวจเยี่ยมต้องมีความตรงเชิงประสบการณ์ มีความชำนาญในลักษณะเฉพาะของพื้นที่ตรวจเยี่ยม ซึ่งความชำนาญของผู้ตรวจเยี่ยมจะส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของผู้ที่ได้รับ นอกจากนี้ผู้ตรวจเยี่ยมยังต้องไปเป็นผู้ยึดมั่นในความเชื่อของตนเอง และหากการตรวจเยี่ยมซับซ้อนจำเป็นต้องมีผู้ตรวจเยี่ยมมากกว่าหนึ่งคนหรือทำเป็นทีม ผลการตรวจเยี่ยมคือการรายงานข้อค้นพบจากการตรวจเยี่ยมจะให้คำตอบตามประเด็นคำถามประเมิน โดยทั่วไปรายงานการประเมินจากการตรวจเยี่ยมจะแตกต่างจากรายงานที่ข้อสรุปและข้อเสนอแนะการรายงานผลต้องตอบคำถามสนองความต้องการของผู้ใช้และอยู่ในรูปที่น่าเชื่อถือ่าถูกต้อง เพราะการจัดทำรายงานหมายถึงการวิเคราะห์ การตีความและการสรุปข้อมูลสารสนเทศที่รวบรวมได้ระหว่างการตรวจเยี่ยม ดังนั้นผู้ตรวจเยี่ยมต้องสร้างความมั่นใจว่าการรับรู้ของตนเองถูกต้องมากเท่าที่จะเป็นไปได้ การตรวจสอบไขว้ความรู้สึกที่มีต่อพื้นที่จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ช่วยรับประกันความตรงของรายงานและการส่งผลไปยังพื้นที่หรือการรายงานทางวาจาเพื่อช่วยตรวจสอบความถูกต้องเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ข้อมูลมีความตรง (Lawrenz, F., Keiser, N. และ Lavioe, B. 2003 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2550)

การตรวจเยี่ยมเป็นการประเมินอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการประเมินคุณภาพ โดยมีคณะผู้ประเมินไปประเมินสถาบัน มักจะใช้เวลาในการตรวจเยี่ยมเพียงไม่กี่วัน โดยทั่วไปมักจะใช้วิธีการสัมภาษณ์ คณะผู้ไปตรวจเยี่ยมที่สถาบันจะเริ่มต้นด้วยการสัมภาษณ์หรือเสนอโปรแกรมภายใต้การแนะนำว่าเป็นส่วนหนึ่งของการประเมิน กระบวนการตรวจสอบการรับรอง หรือกระบวนการติดตามตรวจสอบคุณภาพภายนอกอื่น ๆ และเป็นการสังเกต

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมงานและนักเรียน การเข้าถึงเอกสาร การดูหลักฐานความสำเร็จของนักเรียนที่ปรากฏและตรวจสอบความถูกต้องของผลการประเมินตนเอง (<http://www.qualityresearchinternational.com/glossary/sitevisit.htm>)

การตรวจเยี่ยมเป็นการประเมินผลโดยคณะผู้ตรวจสอบการประเมินตนเองของโรงเรียน วิธีการที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์ครู นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียน ตรวจสอบประสิทธิภาพของโครงสร้างสถาบันและหลักสูตรการศึกษา โดยทั่วไปการตรวจเยี่ยมจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรับรองระบบงาน ซึ่งคณะผู้ตรวจสอบอาจจะเป็นหน่วยงานภายนอกหรือโรงเรียนเป็นผู้ประเมินเองก็ได้ (http://www.chea.org/international/inter_glossary_01.html)

การตรวจเยี่ยมเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินภายนอก โดยทั่วไปจะเป็นส่วนหนึ่งของการรับรองระบบงาน อย่างไรก็ตามอาจจะแนะนำให้สถาบันกระทำเองก็ได้ การตรวจเยี่ยมจะประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกสถาบันที่จะตัดสินผลการประเมินตนเองของสถาบันและสัมภาษณ์สมาชิกในสถาบัน อันได้แก่ นักเรียนและบุคลากรต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับจัดการด้านคุณภาพและประสิทธิภาพของสถาบัน รวมทั้งเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือเสนอแนะไปปรับปรุง การตรวจเยี่ยมมีดังนี้ ในตรวจเยี่ยมคณะผู้ประเมินจะประเมินสถานที่ตั้งด้วยตนเอง ในระหว่างการตรวจเยี่ยมจะใช้เวลาประมาณหนึ่งวัน กลุ่มผู้ประเมินผลได้มีโอกาสพูดคุยกับครูและนักเรียน รวมถึงคณะผู้บริหาร จุดมุ่งหมายของการตรวจเยี่ยมคือการได้เห็นสภาพจริง ได้ทราบข้อเท็จจริงมากกว่าเอกสารรายงาน ก่อนที่จะไปตรวจเยี่ยมคณะผู้ประเมินจะจัดเตรียมแบบประเมินตนเองของสถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist) ที่จะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในรายงานผลการประเมินและจะต้องระบุผลการประเมินอย่างชัดเจน (<http://www.eva.dk>)

จากลักษณะของการตรวจเยี่ยมข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการตรวจเยี่ยมเชิงประเมินเป็นเทคนิคการประเมินที่นิยมใช้กันมาก จุดเด่นของเทคนิคนี้คือใช้ระยะเวลาอันสั้นในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย แต่ผู้ตรวจเยี่ยมต้องเก็บข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลายและระมัดระวังเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสาร โดยก่อนที่จะเข้าตรวจเยี่ยมจะต้องศึกษาเอกสารเกี่ยวกับสถานศึกษาที่จะไปตรวจเยี่ยม มีการวางแผนการตรวจเยี่ยมด้วยการจัดทำตารางการตรวจเยี่ยม มอบให้สถานศึกษาล่วงหน้า เมื่อตรวจเยี่ยมเรียบร้อยแล้วจะต้องเขียนรายงานการตรวจเยี่ยมและส่งรายงานไปยังสถานศึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

3.2 การศึกษาข้ามกรณี (Cross Case Study)

การศึกษาข้ามกรณีเป็นการศึกษากรณีจากหลายกรณี แล้วนำผลแต่ละกรณีมาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของผลที่ได้จากการศึกษาในการที่จะทำ

ความเข้าใจในกรณีที่ได้ศึกษา “กรณีศึกษา” มีความหมายมากมาย อาจหมายถึงวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การมองภาพรวม การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา การวิจัยเชิงธรรมชาติ การวิจัยที่ไม่ใช่การทดลอง เป็นต้น เมื่อกล่าวถึงการวิจัยแบบกรณีศึกษา จำนวนของกรณีศึกษาจะเป็นเพียงหน่วยเดียว สิ่งเดียว กรณีเดียว จำนวนประชากรเท่ากับ 1 กรณีพื้นฐาน กรณีควบคุม กรณีประวัติศาสตร์ กรณีวิธีการ หรือวิจัยคลินิก (Gerring, 2005)

Gerring (2005) ได้ให้คำจำกัดความของ “กรณีศึกษา” ว่าเป็นการศึกษาแบบเจาะลึกในหน่วยเดียวหรือกรณีที่มีจำนวนไม่มาก มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะเข้าใจกรณีศึกษานั้น ๆ โดยได้นำเสนอสาระที่สำคัญของกรณีศึกษาไว้ 4 ประเด็น ได้แก่ คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา การออกแบบการวิจัย คำถามการสังเกต การเปรียบเทียบการออกแบบกรณีศึกษาและการศึกษาข้ามกรณีสรุปรายละเอียดแต่ละประเด็นตามที่ Gerring (2005) กล่าวไว้สรุปได้ดังนี้

3.2.1 คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา

การสังเกต เป็นวิธีการพื้นฐานที่สุด การสังเกตเพียงหน่วยเดียวอาจจะทำให้เข้าใจในหลายมิติ และในแต่ละมิตินั้น อาจกำหนดสิ่งที่ต้องการจะวัดออกเป็นตัวแปร ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรต้น (x) และตัวแปรตาม (y)

กรณี คือ หน่วยหลักในการศึกษาที่ต้องวิเคราะห์ ซึ่งจะมุ่งประเด็นไปที่ลักษณะเด่นของกรณีนั้น ๆ ในการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกันของกรณีจะประกอบด้วยสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันสองสิ่ง

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยกรณีที่น่าสนใจในการวิเคราะห์ ซึ่งเป็นหัวข้อของการศึกษาหรือกรณีศึกษา ในกรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างจะประกอบไปด้วยกรณีหรือกรณีศึกษาที่ศึกษาอย่างเจาะลึก ซึ่งกลุ่มตัวอย่างจะอนุมานไปยังประชากรได้

Gerring (2005) ได้แนะนำรูปแบบการตรวจสอบสามเส้าของข้อมูลโดยการสร้างตารางโดยใช้มิติศกนการสังเกตเป็นแถว ตัวแปรเป็นคอลัมน์ และกรณีเป็นกลุ่มของการสังเกต อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนระดับของการวิเคราะห์มีความสำคัญมากเพราะจะทำให้ความหมายทั้งหมดเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าเปลี่ยนระดับของการวิเคราะห์ไปยังกลุ่มตัวอย่างใหม่ซึ่งยังอยู่ในประชากรเดิม กลุ่มตัวอย่างใหม่ก็จะยังอยู่ในกลุ่มตัวอย่างเดิม หรือจะกล่าวได้ว่าประชากร กรณี และการสังเกตก็ยังอยู่ในโครงสร้างเดิม ในการวิจัยเชิงสังคมศาสตร์มักพบระดับของการวิเคราะห์ที่มีหลายระดับมากที่สุด

ลักษณะเด่นที่แยกกรณีศึกษาออกจากกลุ่มตัวอย่าง คือ กรณีศึกษาเป็นการศึกษาข้อเท็จจริงอย่างเจาะลึก และไม่สามารถอนุมานไปยังกรณีอื่น ๆ ที่อยู่นอกขอบเขตที่ศึกษาได้ Gerring (2005) ยังได้แยกความแตกต่างระหว่างกรณีที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการไว้ว่า กรณีที่เป็นทางการ คือ กรณีที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อนำมาวิเคราะห์อย่างเจาะลึก เช่น บุคคล กลุ่ม

องค์กร เมือง ศาสนา ประเทศ หรือปรากฏการณ์อื่น ๆ ส่วนกรณีที่ไม่เป็นทางการประกอบด้วยกรณีทั้งหมดที่นำมาวิเคราะห์ในขอบเขตที่ศึกษา ซึ่งจะใช้เพียงวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง หรือการวิเคราะห์ทางสถิติมากกว่าที่จะใช้การสำรวจกรณีศึกษา ในเหตุการณ์ต่าง ๆ การจำแนกระหว่างกรณีที่เป็นทางการกับไม่เป็นทางการมักจะเกิดขึ้นในทุกระดับ ความเหมือนและความแตกต่างกันของแต่ละกรณีอาจนำไปวิเคราะห์ข้ามกรณีก็ได้ ซึ่งจะให้คุณค่ามากกว่าการศึกษาเพียงกรณีเดียว

3.2.2 การออกแบบการวิจัย

เพื่อการเข้าใจกรณีศึกษาที่ดีขึ้น จึงต้องเข้าใจทั้งข้อดีและข้อเสียของกรณีศึกษาด้วย ลักษณะเด่นของกรณีศึกษาคือการทำให้อ่างในขอบเขตที่ศึกษาโดยอาศัยการออกแบบวิธีวิทยาการ จำแนกวิธีการออกแบบการวิจัยได้ดังนี้ (1) กำหนดจำนวนของกรณีหนึ่งกรณี หลายกรณีหรือกรณีจำนวนมากก็ได้ (2) ระบุชนิดของการเปลี่ยนแปลงที่สนใจชั่วคราว (3) การเปลี่ยนแปลงที่สนใจที่เกิดขึ้นภายในกรณีหรือข้ามกรณี กระบวนการออกแบบวิจัยที่กล่าวมานี้สรุปไว้ดังตารางที่ 2.6

ตารางที่ 2.6 การออกแบบการวิจัย : สามมิติ ตามแนวคิดของ Gerring (2005)

จำนวนกรณี	ตัวแปรมิติ	การเปลี่ยนแปลงชั่วคราว	
		ไม่ใช่	ใช่
หนึ่งกรณี	ไม่มี	1. การคิดเชิงเหตุผลที่เป็นไปได้	2. กรณีศึกษา (เกิดขึ้นต่อเนื่อง)
	ภายในกรณี	3. กรณีศึกษา (เกิดขึ้นพร้อมกัน)	4. กรณีศึกษา (เกิดขึ้นพร้อมกันและต่อเนื่อง)
หลายกรณี	ภายในกรณีและข้ามกรณี	5. วิธีการเปรียบเทียบ	6. การเปรียบเทียบกับอดีต
	ข้ามกรณี	7. การข้ามหน่วย	8. การข้ามส่วนของชุดเวลา
กรณีจำนวนมาก	ภายในกรณีและข้ามกรณี	9. ลักษณะตามลำดับ	10. ลักษณะชุดเวลาตามลำดับ

จากตารางที่ 2.6 พบว่ากรณีศึกษาจะเป็นไปได้ทั้งหมด 5 แบบจากทั้งหมด 10 แบบ คือแบบที่ 2-6 การออกแบบในแบบที่ 2 แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวในกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงต้องมีการวิเคราะห์อย่างต่อเนื่องเช่นกัน แบบที่ 3 แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงตัวแปรมิติหลายตัวภายในกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาอดีตเพียงช่วงเดียว แบบที่ 4 แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวภายในกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นพร้อมกันอย่างต่อเนื่องซึ่งต้องใช้การวิเคราะห์ที่ต่อเนื่องด้วย

การออกแบบในแบบที่ 5 และแบบที่ 6 แสดงถึงความซับซ้อนที่เกิดขึ้นเป็นการศึกษาที่รวมหลายกรณีเข้าด้วยกันเรียกว่าการข้ามกรณี ซึ่งจะกล่าวถึงวิธีการเปรียบเทียบ ถ้าการเปลี่ยนแปลงที่สนใจ คือ ช่วงเวลาในอดีตจะใช้วิธีการเปรียบเทียบ แต่ถ้าการเปลี่ยนแปลงที่สนใจ คือ ช่วงเวลาที่เกิดขึ้นในอดีตและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จะใช้วิธีการเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์

จุดที่น่าสนใจคือการศึกษาร่วมกรณีจะประกอบด้วยหลายกรณี ในความเป็นจริงแล้วมีเพียง 5 รูปแบบที่เห็นความแปรปรวนร่วมอย่างชัดเจนและแต่ละรูปแบบมีความแปรปรวนร่วมใกล้เคียงกันทำให้ยากที่อธิบายความแปรปรวนร่วมในแบบที่ 2 – 6

3.2.3 คำถามการสังเกต

กรณีศึกษาและการข้ามกรณีเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพความแตกต่างของกรณีศึกษาที่แตกต่างจากวิธีอื่น คือ การพยายามที่จะอธิบายลักษณะเฉพาะของกรณีศึกษา และสามารถมั่นใจได้ว่าหลักฐานหรือข้อมูลนั้นเป็นข้อมูลปฐมภูมิที่มาจากกรณีศึกษาจริง กลุ่มที่ใช้ในการสังเกต (N) ในกรณีศึกษาอาจจะมีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ก็ได้ เพราะจะถูกประเมินเชิงคุณภาพหรือเชิงปริมาณเหมือนกัน

วิธีที่ Gerring (2005) ใช้ในการตัดสินใจว่ากรณีศึกษาเป็นเหตุการณ์เดียว อาจตัดสินโดยใช้วิจารณ์ญาณของผู้วิจัย เช่น การที่จำนวนการสังเกตเท่ากับหนึ่ง (N = 1) การวิเคราะห์ขยายวงกว้างขึ้นไปยังการเปลี่ยนแปลงอย่างที่สอง จะอธิบายการศึกษาที่ประกอบด้วยการสังเกต 2 อย่าง การอธิบายกรณีศึกษาจะถูกตั้งมากยิ่งขึ้น ถ้าประกอบด้วยการสังเกตสองเหตุการณ์ หรือมากกว่าสองเหตุการณ์ สำหรับการศึกษาดำเนินการเหตุการณ์เดียวนั้นจะตรวจสอบการเกิดเหตุการณ์ โดยสังเกตการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินการของเหตุการณ์นั้น และหลังจากเกิดเหตุการณ์ ซึ่งจะให้เห็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและสิ่งที่เหมือนกันหลังจากเกิดเหตุการณ์นั้นแล้ว

Gerring (2005) กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของการสำรวจมีลักษณะความแปรปรวนร่วมภายในกรณีดังในรูปแบบที่ 3 ซึ่งประกอบด้วยการสังเกตภายใต้ระดับที่ต่ำกว่าของการวิเคราะห์ความเกี่ยวข้องที่จะอนุมานไปได้ เช่น ถ้าหน่วยของการวิเคราะห์คือรัฐบาลแห่งชาติ ดังนั้นภายในกรณีอาจจะเป็นโครงสร้างที่มาจากจังหวัด สถานที่ กลุ่มหรือบุคคล และกลุ่มตัวอย่างของการสำรวจระดับประเทศนั้นจะต้องมีขนาดใหญ่มากพอที่จะนำมาวิเคราะห์ข้ามกรณีได้ ดังนั้นการศึกษามีกรณีศึกษาหลายกรณีจะอยู่ในแบบที่ 3 และถ้าการวิเคราะห์ข้ามกรณีถูกเพิ่มเข้ามาในการศึกษาก็จะใช้วิธีการเปรียบเทียบ หรือการเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในอดีตดังเช่นแบบที่ 5 และแบบที่ 6 ซึ่งจะต้องขยายการสังเกตให้มากขึ้น

Gerring (2005) ยังได้ให้ข้อเสนอแนะว่าไม่ควรกังวลถึงว่าการวิจัยแบบกรณีศึกษาจะใช้วิธีการทดลองหรือไม่ใช้การทดลอง ความจริงแล้วกรณีศึกษาจะเป็นการหาเหตุผลเชื่อมโยงกับความจริง โดยมีรูปแบบการสังเกต 4 ประเภท คือ (1) การสังเกตก่อนการเกิดเหตุการณ์ (2)

การสังเกตหลังเกิดเหตุการณ์ (3) การสังเกตโครงสร้างก่อนเกิดเหตุการณ์ (4) การสังเกตโครงสร้างหลังเกิดเหตุการณ์ที่เป็นเหตุเป็นผลมาจากความเป็นจริง เนื่องจากกรณีศึกษาจะมีจำนวนการสังเกตไม่มากนัก ทำให้ยากที่จะเกิดการข้ามกรณี โดยแท้จริงแล้วกรณีศึกษาที่เด่นหลายกรณี จะมีข้อมูลจำนวนมากและลึกซึ้งพอที่จะนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การออกแบบการวิจัยดังเช่นในแบบที่ 1 จะไม่มีการตั้งสมมติฐานและการออกแบบการคิดเชิงเหตุผลที่เหมาะสม จะสังเกตกรณีเพียงจุดเดียว ไม่ได้สังเกตหรือแสดงเอกสาร หลักฐานเกี่ยวกับการสังเกตภายในกรณี พยายามที่จะเข้าใจความสัมพันธ์เชิงสาเหตุโดยใช้สัญชาตญาณและกรณี ศึกษาแบบนี้จะไม่มีแนวปะปนร่วมภายในกรณี

สรุปได้ว่า กรณีศึกษาเป็นการศึกษาที่ใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพที่ศึกษาอย่างเจาะลึกในหน่วยเดียว และผลที่ได้จะมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับข้อมูลหลักฐานที่มีคุณภาพ

3.2.4 การเปรียบเทียบการออกแบบกรณีศึกษาและการศึกษาข้ามกรณี

เพื่อให้เห็นความแตกต่างของการออกแบบกรณีศึกษาและการศึกษาข้ามกรณีที่ชัดเจนตามแนวคิดของ Gerring (2005) ผู้วิจัยสรุปผลการเปรียบเทียบการออกแบบกรณีศึกษาและการศึกษาข้ามกรณีศึกษานำเสนอดังตารางที่ 2.7

ตารางที่ 2.7 การเปรียบเทียบการออกแบบกรณีศึกษาและการศึกษาข้ามกรณี : ความแตกต่างและความคล้ายคลึง

ประเด็น	กรณีศึกษา	การข้ามกรณีศึกษา
1. ความแตกต่างเชิงสาเหตุ	ใกล้เคียงกัน	ต่างกัน
2. ขอบเขตของหัวข้อ	ความลึก	ความกว้าง
3. การเข้าใจเชิงสาเหตุ	กระบวนการเกิดสาเหตุ	ผลกระทบของสาเหตุ
4. ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ	สัมพันธ์กันมาก	สัมพันธ์กันน้อย
5. กลยุทธ์ในการวิจัย	การสำรวจ	การยืนยัน
6. ประชากรของกรณี	มีความคล้ายคลึงกันมาก	มีความคล้ายคลึงกันพอสมควร
7. ความตรง	ความตรงภายใน	ความตรงภายนอก
8. รูปแบบของหลักฐาน	เชิงคุณภาพ	เชิงปริมาณ
9. หลักฐานกึ่งทดลอง	สำหรับกรณีเดียว	สำหรับหลายกรณี
10. ความซับซ้อน	ไม่สามารถวิเคราะห์ทางสถิติ	ไม่สามารถวิเคราะห์ทางสถิติ
11. การปฏิบัติ	ไม่สามารถวิเคราะห์ทางสถิติ	ไม่สามารถวิเคราะห์ทางสถิติ
12. สถานะของสนาม	ไม่สามารถวิเคราะห์ทางสถิติ	ไม่สามารถวิเคราะห์ทางสถิติ

Gerring (2005) ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการออกแบบกรณีศึกษาและการศึกษาข้ามกรณีศึกษาในแต่ละประเด็นสรุปได้ดังนี้

(1) ความแตกต่างเชิงสาเหตุ : ไกล่เคียงกันและต่างกัน

โดยทั่วไปการแสดงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ใกล้เคียงกันนั้นง่ายกว่าการแสดงความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างเชิงสาเหตุจะแยกออกเป็นตัวแปรต้น (x) และตัวแปรตาม (y) ในบางครั้งอาจมีตัวแปรแทรกซ้อนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย การที่จะมั่นใจได้ว่าสมมติฐานเชิงสาเหตุมีความสัมพันธ์กันนั้นเป็นไปได้ยากทั้งการใช้เหตุผลหรือไม่ใช้เหตุผล ลักษณะเฉพาะของความสัมพันธ์เชิงสาเหตุได้จากความจริงในการวิเคราะห์ข้ามกรณีเป็นวิธีการสำหรับการวิเคราะห์กรณีศึกษา แน่แน่นอนว่าเหตุผลที่หนักแน่นจะต้องมาจากการศึกษาสาเหตุที่ดี โดยแท้จริงแล้วมักจะสนใจสาเหตุที่ใกล้เคียงกันและมุ่งประเด็นไปยังสาเหตุนั้น คำถามของความแตกต่างเชิงสาเหตุจะไม่มีกรณีการเสนอวิธีการแก้ปัญหาและไม่สามารถอนุมานไปยังกรณีอื่นได้ ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ใกล้เคียงกันสามารถที่จะแสดงโดยหลักฐานของกรณีศึกษาเพียงอย่างเดียว ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ต่างกันควรจะวิเคราะห์แบบข้ามกรณี ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างการออกแบบการวิจัยกับความสัมพันธ์เชิงสาเหตุทั้งที่ใกล้เคียงกันและที่แตกต่างกัน (Gerring,2005)

กรณีศึกษาเชิงมานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์และทางสังคมศาสตร์จะอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของสิ่งที่สนใจ เพื่อตอบคำถามที่ว่า “อะไร” และ “อย่างไร” การตอบคำถามนี้ไม่ใช้การวิเคราะห์ที่ง่ายมากกว่าคำถาม “ทำไม” ลักษณะที่ง่ายที่สุดที่จะอธิบายนั้นคือกรณีนั้นจะต้องอยู่ภายใต้การศึกษา (A) เหมือนกันหรือไม่แตกต่างกัน หรือคล้ายคลึงกับกรณีอื่น (B กับ C) ความซับซ้อนมากกว่านั้นที่จะแยกเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง A B และ C ซึ่งมีความซับซ้อนมากขึ้น และสามารถแสดงออกมาอย่างชัดเจนด้วยการตรวจสอบแบบข้ามกรณี การอธิบายกรณีศึกษาที่มีเปรียบเทียบจะต้องมีการอ้างอิงในการศึกษาการข้ามกรณี

การจัดการเชิงเหตุผลที่ดีทางสังคมศาสตร์ คือ พื้นฐานของสาเหตุ ที่เป็นลักษณะพื้นฐานในการคิดของมนุษย์ที่จะแยกแยะข้อมูลตามความรู้สึกในสิ่งที่เคยมีประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม การจัดการเชิงเหตุผลนี้ใช้สำหรับเป็นพื้นฐาน กระบวนทัศน์ หรือการคิดเชิงเหตุผลเพื่อที่จะเข้าใจตามความเป็นจริง เมื่อพบข้อมูลใหม่ ข้อมูลนั้นก็ถูกแยกประเภทโดยบุคคลนั้น ๆ

เหตุผลพื้นฐานของกรณีเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ต้องอธิบายเพื่อความเข้าใจที่แท้จริง โดยไม่จำเป็นที่จะต้องตั้งแบบจำลองสมมติฐานเฉพาะ แต่ให้สมมติว่ารูปแบบนั้นปรากฏขึ้นอย่างแน่นอนในบริบท B อาจจะต้องตั้งไว้ว่าเหตุการณ์นี้คล้ายคลึงกับอีกเหตุการณ์หนึ่งที่เคยเกิดขึ้นในบริบท A ความรู้เบื้องต้นอาจจะให้สิ่งที่เป็นพื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์เชิงสาเหตุ ที่จะจำแนกระหว่างการอธิบายและการอนุมานเชิงสาเหตุ การวิเคราะห์เชิงสาเหตุของกระบวนการการเกิดสาเหตุ ที่ใช้คำถาม “อย่างไร” แสดงวิธีการย่อย ๆ ระหว่างการอธิบายการเกิดสาเหตุ สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ ปัจจัยเชิงสาเหตุที่เพิ่มขึ้นนั้นมาจากเหตุผลที่คล้ายกัน ซึ่งรูปแบบของกรณีศึกษามักจะปฏิเสธ

ความเป็นหนึ่งเดียว ดังนั้นกรณีศึกษาจึงมุ่งประเด็นไปที่การอนุมานที่จะอธิบาย กระบวนการ กลไกหรือหลักการพื้นฐาน

(2) ขอบเขตของหัวข้อ : ความลึกและความกว้าง

ตัวแปรในกรณีศึกษาเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการจะพิสูจน์หรือแสดง ความต้องการนั้นได้ขยายวงกว้างมากขึ้นในการศึกษาข้ามกรณี การอ้างเหตุผลของสาเหตุได้ถูกจำกัดให้แคบลงเป็นกลุ่มกรณีขนาดเล็กที่มีเหตุผลและยังคงเป็นการศึกษารายกรณี ความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของหัวข้อที่ลึกหรือกว้าง ปัญหาในการศึกษาที่กว้างและหลักฐานโดยทั่วไปก็จะกว้างไปด้วยกัน เช่นกัน หลักฐานสำหรับการอนุมานโดยทั่วไป ควรจะมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับขอบเขตของการอนุมาน

การศึกษาแบบกรณีศึกษามีวิธีการที่หลากหลายที่สามารถอ้างอิงไปยังหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้ โดยการเลือกกรณีที่เป็นตัวแทนของปรากฏการณ์ภายใต้การศึกษาหรือเลือกกรณีที่เป็นวิฤติ ถึงแม้ว่าปัญหาในการศึกษาจะมีขอบเขตที่แคบ ซึ่งจะต้องใช้การวิเคราะห์มากกว่า ปัญหาที่มีขอบเขตกว้าง ความกว้างของการอนุมานมีเพียงหนึ่งปัจจัยจากหลายปัจจัย ในการตัดสินใจความเป็นหนึ่งเดียวของการวิเคราะห์กรณีศึกษา สะท้อนความไม่แน่ใจของผู้วิจัยที่ศึกษาหลายกรณีที่น่าเชื่อถือเชิงสาเหตุมาศึกษา ถ้าสภาพการณ์ A ทำให้เกิดผลลัพธ์ O ซึ่ง Gerring (2005) กล่าวว่านักวิจัยกรณีจะวิเคราะห์รูปแบบที่แตกต่างกันแบบข้ามกรณีหรือข้ามชนิดย่อยๆ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปข้อดีของการใช้วิธีการศึกษาแบบกรณีศึกษาได้คือเป็นการวิเคราะห์ที่เจาะ ลึกในสิ่งที่นำเสนออาจ จะเป็นความลึกในการอ้างอิงรายละเอียด มีความครบถ้วน ความสมบูรณ์ หรือระดับความแปรปรวนที่ถูกนำมาใช้ในการอธิบาย

(3) การเข้าใจเชิงสาเหตุ : กระบวนการเกิดสาเหตุและผลกระทบของสาเหตุ

ความแตกต่างที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจที่ลึกซึ้งของความเป็นเหตุเป็นผลนั้น Gerring (2005) อธิบายว่า คือ ความตั้งใจที่จะตรวจสอบหลักฐานเชิงประจักษ์ของความสัมพันธ์ระหว่าง x และ y นักวิจัยเชิงปริมาณได้มุ่งประเด็นไปที่การวิเคราะห์ผลกระทบเชิงสาเหตุ นั่นคือผลกระทบของ y ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของ x โดยนำมามีหลังมารวมด้วย และความสำคัญที่เท่าเทียมกัน การประมาณของความน่าจะเป็นของผลกระทบถูกแสดงโดยค่าสถิติทดสอบค่าที (t - test) และค่าความ เชื่อมั่นภายใน (confidence interval) สำหรับตัวแปรเจาะจง การสันนิษฐานนี้เป็นความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่น่าจะเกิดในธรรมชาติ นักวิจัยอาจจะตรวจสอบปรากฏการณ์ในหลายกรณีและหาค่าเฉลี่ยผลกระทบของ x ใน y และสุ่มการเปลี่ยนแปลง การคาดคะเนของสมมติฐาน ผลกระทบเชิงสาเหตุเป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการข้ามกรณีของสิ่งที่ปรากฏขึ้นในรายการนี้ ไม่สามารถที่จะอนุมานไปยังกรณีอื่นที่มีความแตกต่างกัน ถึงแม้ว่าจะทำการ

ทดสอบซ้ำ ๆ ก็ตาม แต่ก็ไม่ใช่วิธีที่ดีที่สุดที่จะวิเคราะห์ผลกระทบเชิงสาเหตุข้ามไปยังกรณีอื่น ๆ และไม่พอเพียงที่จะอนุมานผลกระทบเชิงสาเหตุข้ามไปยังกรณีอื่นได้

Gerring (2005) ยังกล่าวอีกว่าข้อความเชิงสาเหตุนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับการวัดผลกระทบเชิงสาเหตุเท่านั้น ยังสามารถตั้งสมมติฐานล่วงหน้าถึงกระบวนการเกิดสาเหตุ x ที่จะต้องถูกเชื่อมโยงกับ y อย่างมีเหตุผล ซึ่งรูปแบบที่ไม่ชัดเจนของความแปรปรวนร่วมการเกิดสาเหตุที่แท้จริงในธรรมชาติ เอกลักษณะของการชี้เฉพาะในกระบวนการการเกิดสาเหตุเกิดขึ้น เมื่อนำความรู้เชิงประจักษ์มาอธิบายความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันของ x และ y งานในระยะสุดท้ายของการศึกษาวิจัย คือ การเปรียบเทียบแบบข้ามกรณี ในกรณีคล้าย ๆ กัน อาจทดสอบความหมายของทฤษฎีเชิงสาเหตุ ที่เป็นการหาหลักฐานมายืนยันหรือข้อความมาสนับสนุน สำหรับบางครั้งก็เป็นการนำเสนอการจับคู่กันของรูปแบบ

(4) ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ : สัมพันธ์กันมากและสัมพันธ์กันน้อย

ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่จะกล่าวถึงคือขนาดอิทธิพลของความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของ y ที่มีสาเหตุมาจาก x และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์อย่างความสม่ำเสมอ หรือคงที่ในการวิเคราะห์ทางสถิติในเรื่องความสำคัญของการวัดใช้ค่าสัมประสิทธิ์ และค่าความคลาดเคลื่อน ทั้งสองอย่างนี้มาจากการทดสอบค่าที่ (t - test) โดยการใช้อัตราส่วนของค่าสัมประสิทธิ์ และค่าความคลาดเคลื่อน ถ้าความสัมพันธ์เชิงสาเหตุสูง แล้วมีการเปลี่ยนแปลงน้อยก็จะเป็นเหตุเป็นผลพอที่จะวิเคราะห์กรณีศึกษา แต่เมื่อใดที่ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุมีน้อย ก็ยากที่จะวิเคราะห์ในลักษณะอื่น ๆ แต่สามารถใช้การวิเคราะห์แบบข้ามกรณีได้ ซึ่งจะให้ผลการวิเคราะห์ที่ดีกว่า

การวิจัยแบบกรณีศึกษาจะออกแบบการวิจัยเพื่อหาสาเหตุของข้อเท็จจริงมากกว่าการหาความเป็นไปได้ การตัดสินใจที่จำเป็นหรือสาเหตุที่เพียงพอสามารถนำมาพิสูจน์หรือโต้แย้งในกรณีศึกษาได้ (Dion, 1998 อ้างถึงใน Gerring, 2005) เพื่อความมั่นใจในเงื่อนไขของการไม่เปลี่ยนแปลง ควรใช้การเปลี่ยนแปลงแบบข้ามกรณี อย่างไรก็ตามการพิสูจน์ความน่าจะเป็นไปได้ของปัญหาสำหรับเหตุผลง่าย ๆ นั้นไม่ค่อยซับซ้อนนักทำได้โดยการสมมติความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงแล้วดูผลที่จะเกิดขึ้นในภายหลังซึ่งกรณีจะมีน้ำหนักมากกว่า

(5) กลยุทธ์ในการวิจัย : การสำรวจและการยืนยัน

การวิจัยเชิงสังคมศาสตร์เกี่ยวข้องกับการค้นคว้าสร้างทฤษฎีขึ้นมาใหม่ภายใต้การทดสอบของทฤษฎีที่มีอยู่จริง ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าจะประกอบไปด้วยการคาดเดาและการพิสูจน์ว่าไม่จริง (Popper, 1969 อ้างถึงใน Gerring, 2005) วิธีวิทยาการทางสังคมศาสตร์เกือบทั้งหมดมุ่งประเด็นไปที่การพิสูจน์ว่าไม่จริงเพียงอย่างเดียว การเตรียมพร้อมรับมือกับงานหลาย ๆ อย่างในการวิจัยทางสังคมศาสตร์รวมไปถึงการยอมรับความรู้ดั้งเดิมมีอิทธิพลมาก สถานะดั้งเดิมนั้นได้มาจากความคิดใหม่ ๆ เบื้องต้นหรือความลึกซึ้งใหม่ๆ ที่ได้มาจากการวิเคราะห์ในภายหลังโดยแท้จริง

แล้วยากที่จะสร้างโปรแกรมเสนอทฤษฎีใหม่ งานหลักที่ยากในการวิจัยคือการพิสูจน์หรือหาข้อขัดแย้งกับสมมติฐาน ดังนั้นในทางสังคมศาสตร์อาจจะนำกลยุทธ์มารับรองการสำรวจหรือยืนยันองค์ประกอบและเป็นกระบวนการที่จำเป็นยิ่งทางสังคมศาสตร์ (Gerring, 2005)

วิธีวิทยาการทางวิทยาศาสตร์ได้แยกแยะระหว่างสิ่งที่คาดการณ์ไว้และสิ่งที่ต้องการพิสูจน์ไว้ อย่างชัดเจน แต่ในทางสังคมศาสตร์แรงบันดาลใจมักจะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ปรากฏออกมา การจำกัดความหัวข้อ รวมไปถึงสมมติฐานหลักของสิ่งที่สนใจ ผลผลิตและสาเหตุที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสมมติฐานเป็นกระบวนการที่เป็นวัฏจักร ในแต่ละประเด็นถูกวางเงื่อนไขความแตกต่างของประชากรและความแตกต่างของปัจจัยเชิงสาเหตุ การวิจัยแบบกรณีศึกษาที่มีความยืดหยุ่นที่ยอมให้ตั้งสมมติฐานล่วงหน้าได้หลายข้อ ถ้านักวิจัยแบบข้ามกรณีศึกษาข้อมูลและหลักฐานที่สำคัญ มีการกำหนดนิยามและตัวแปรในการวิจัยตายตัวเกินไป จะไม่เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง สำหรับการศึกษารายกรณี จะมีการทดสอบสมมติฐานจำนวนมากซึ่งมาจากกระบวนการคาดเดา ความแปรปรวนของความสัมพันธ์ที่พบเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงสาเหตุของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด ซึ่งจะพบได้ในขั้นตอนแรก ๆ ในกลยุทธ์ของการวิเคราะห์ Rueschemeyer และ Stephens (1977, อ้างถึงใน Gerring, 2005) กล่าวว่าเอกลักษณ์ของการศึกษารายกรณี คือ การศึกษาปัญหาที่มีเหตุผลเป็นการศึกษานำร่องและการสร้างทฤษฎีใหม่

การเปรียบเทียบพหุกรณีศึกษาโดยทั่วไปจะทดสอบสมมติฐานเพียง 2-3 ข้อ แต่มีระดับความเชื่อมั่นสูงกว่า การอภิปรายหลักฐานจากการศึกษารายกรณี อาจจะไม่สามารถยืนยันตามสมมติฐานได้ นักวิจัยอาจจะใช้การข้ามกรณีเข้ามาช่วยสำหรับการวิจัยที่มีจุดประสงค์เพื่ออธิบายการเกิดขึ้นของสาเหตุอย่างละเอียด อย่างไรก็ตามทฤษฎีพื้นฐานที่จะเสนอชนิดของรายละเอียดและการทำนายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในกรณี ที่อนุญาตให้ปฏิเสธสมมติฐานที่เป็นรูปแบบการจับคู่ปราศจากการเพิ่มหลักฐานการข้ามกรณี

(6) ประชากรของกรณี : มีความคล้ายคลึงกันมากและมีความคล้ายคลึงกัน

พอสมควร

ตรรกะของการวิเคราะห์แบบข้ามกรณี คือ หลักฐานระดับต่ำในการเปรียบเทียบหน่วยการข้ามกรณีซึ่งผลกระทบของความสัมพันธ์เชิงสาเหตุคล้ายคลึงกับกรณีอื่นหรือแตกต่างกัน ต้องมีการควบคุม ซึ่งอาจจะควบคุมโดยใช้แบบจำลองกระบวนการที่กรณีบรรลุผล ควบคุมกระบวนการเชิงสาเหตุโดยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผ่านมา ภายใต้ปัจจัยที่สนใจซึ่งหมายถึงสิ่งที่มีบริบทแตกต่างกันหรือความสัมพันธ์ระหว่าง x กับ y ที่สนใจคือความแตกต่างในบริบทที่ต่างกัน (Gerring, 2005)

ผู้วิจัยกรณีศึกษามักจะเกิดปัญหาในการวิเคราะห์ข้ามกรณีที่ขึ้นอยู่กับกลุ่มตัวอย่างของกรณีที่มีความคล้ายคลึงกันมากเกินไปที่จะใช้เป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ นักวิจัยจะต้องตัดสินใจว่า

จะมุ่งไปที่รายการหรือกรณีที่คล้ายคลึงกันจำนวนไม่มาก ซึ่งผลการวิเคราะห์ค่อนข้างจะดีกว่ากรณีที่มีความคล้ายคลึงกันจำนวนมาก

กรณีที่ประชากรที่มีความคล้ายคลึงกันหรือคล้ายคลึงกันมาก จะทำให้เข้าใจความแตกต่างระหว่างการสังเกต (N) และ ตัวแปร(K) ถ้าในการอธิบายปรากฏการณ์ใดๆ โดยเฉพาะแต่ละกรณีจะใช้การสังเกตเพียงอย่างเดียวและตัวแปรควบคุมหนึ่งตัว ก็จะมีผลต่างลักษณะความแตกต่างกันในการเพิ่มจำนวนกรณีในแต่ละครั้ง และมีผลทำให้องศาอิสระลดลงและการเพิ่มจำนวนกรณีศึกษาในแต่ละครั้งจะทำให้ความน่าเชื่อถือลดลง ถ้าไม่มีการควบคุมตัวแปรที่จำเป็น ดังนั้นการออกแบบการข้ามกรณีจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ (Gerring , 2005)

(7) ความตรง : ความตรงภายในและความตรงภายนอก

จากที่กล่าวมาแล้วเมื่อพิจารณาลักษณะสำคัญของประชากร เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการวิเคราะห์ข้ามกรณีและกรณีศึกษา การวิจัยข้ามกรณีมักจะสนใจการแสดงออกของประชากรที่เกิดขึ้นเป็นเวลานานอย่างเห็นได้ชัดของกรณีที่จะเลือกที่จะติดตาม และจะมีความตรงภายนอกสูงกว่าการวิจัยรายการที่มีมักจะได้รับปัญหาจากการแสดงออกเพราะจะรวมถึงนิยามจำนวนกรณีย่อยของเหตุการณ์ทั่วไป ซึ่ง Gerring (2005) กล่าวว่ากรณีศึกษามีความตรงภายในไม่สม่ำเสมอ ซึ่งจะทำให้เหมาะสมในการทำนายหรืออธิบายความสัมพันธ์สำหรับรายการเดียวมากกว่าหลายกรณี

(8) รูปแบบของหลักฐาน : เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

กรณีศึกษาใช้เทคนิคหลาย ๆ อย่างในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์เอกสารหรือหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏซึ่งอาจจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่ากรณีศึกษาที่มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การออกแบบการวิจัยข้ามกรณีนั้นมีการอนุমানไปยังขอบเขตที่กว้าง ซึ่ง Gerring (2005) ได้ให้ความหมายว่าการข้ามกรณีมีความครอบคลุมหลายกรณี การข้ามกรณีจะต้องมีจำนวนกรณีเพียงพอที่จะเปรียบเทียบกันได้ และอย่างไรก็ตามมิติที่ตรงประเด็นของกรณีจะถูกวัดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสามารถศึกษาได้เชิงปริมาณในการเปรียบเทียบการวิจัยกรณีศึกษาได้มุ่งประเด็นไปที่กลุ่มตัวอย่างจำนวนน้อยของปรากฏการณ์ทั่วไป

การแยกรูปแบบระหว่างเชิงคุณภาพกับเชิงปริมาณนั้น กรณีศึกษามักจะใช้หลักฐานเชิงคุณภาพเพราะหลักฐานนั้นได้มาจากกรณีโดยตรงและมักจะมีโครงสร้างหน้าที่เชิงสำรวจและให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการของการเกิดสาเหตุ การค้นพบสมมติฐานและกระบวนการเกิดสาเหตุมักจะขยายมาจากการอนุমানเชิงคุณภาพ ซึ่งการอนุমানมักจะทำให้เหตุผลจากเรื่องใหญ่ไปหาเรื่องย่อย ๆ และแยกการสังเกตออกมา กล่าวโดยสรุปได้ว่ากรณีศึกษาจะวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ส่วนการข้ามกรณีวิเคราะห์เชิงปริมาณนั่นเอง

(9) หลักฐานกึ่งทดลอง : สำหรับกรณีเดียวและสำหรับหลายกรณี

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการทดสอบสมมติฐาน ไม่ใช่ทุกกรณีที่จะสร้างความเท่าเทียมกันได้ ถึงแม้กรณีแต่ละหน่วยมีความคล้ายคลึงกัน สิ่งที่เป็นประโยชน์ของกรณีที่เป็นกรณีเดียวของการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรหลักและตัวแปรคงที่ กลุ่มที่ควบคุมไม่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในประเด็นมิติใด ๆ นี้คือการบรรลุผลในการทดลองดั้งเดิมโดยการจัดทำตัวแปรอิสระตัวหลักและการสุ่มหน่วยที่จะเป็นกลุ่มทดลองและควบคุม สำหรับคำถามเกี่ยวกับเหตุผลที่นักสังคมศาสตร์ไม่สามารถตอบได้จากรูปแบบการทดลอง อย่างไรก็ตามนักสังคมศาสตร์มุ่งประเด็นไปที่ความจริงของการวิจัยเชิงทดลองและการสร้างความคิดในความรู้ลึกทั่วไปดังเช่นการวิจัยกึ่งการทดลอง สำหรับเป้าหมายที่สำคัญที่เป็นรูปแบบความแปรปรวนร่วมที่ใกล้ชิดกันมากที่สุดคล้ายกับวิธีเชิงทดลอง คือการทดลองความจริงที่ทดสอบตัวเองมักจะง่ายที่จะตอบในการจัดตั้ง ในสถานการณ์นี้กรณีเดียวน่าจะดีกว่าเป็นแบบอื่นและการออกแบบการวิจัยข้ามกรณีอาจจะเป็นประโยชน์ที่สุด อย่างไรก็ตามในทางสังคมศาสตร์มักจะวิจัยโดยมีศูนย์กลางที่กลุ่มใหญ่ การจัดตั้งนี้ยากที่จะศึกษาแบบวิธีการทดลอง การศึกษารายกรณีอาจจะประมาณได้โดยเหตุผลของกรณีที่ไม่ชัดเจน

การทำให้กระจ่างในประเด็นนี้ในการทดลองตามธรรมชาติหรือการทดลองจริงประเด็นนี้จะต้องทดลองมากเท่าไรที่จะได้รับข้อมูลหรือจะทดลองข้อเท็จจริงอย่างไร ถ้าหลายการทดลองเป็นไปได้ (Gerring , 2005)

(10) ความซับซ้อน

ข้อความหรือหลักฐานที่จะยืนยันรายกรณีหรือการข้ามกรณีจะถูกลดล้างไปเมื่อมีการวิเคราะห์สถานการณ์ของสาเหตุที่ซับซ้อน นักวิจัยกรณีศึกษามักจะยกย่องสนับสนุนวิธีที่จะช่วยให้เข้าใจสาเหตุที่ซับซ้อน ในขณะที่การข้ามกรณีจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ซับซ้อนและหลักฐานมากมายขึ้นอยู่กับการแปลความหมายของความซับซ้อนนี้ อาจจะกล่าวอ้างถึงความเป็นไปได้ของรูปแบบเชิงสาเหตุและสาเหตุที่จำเป็นที่มีความสัมพันธ์ไม่เป็นเส้นตรง สาเหตุหลายสาเหตุ การไม่เพิ่มความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ลำดับของสาเหตุที่ทำให้เกิดผลที่สนใจและหลาย ๆ สิ่งที่อยู่ข้างใน Gerring (2005) ยังได้ว่าอีกว่าในบางครั้งความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงสาเหตุจะเห็นได้ชัดในการวิจัยกรณีศึกษาและเราสามารถที่จะวิเคราะห์ผลกระทบเชิงสาเหตุออกมาในแต่ละองค์ประกอบ บางครั้งสามารถสร้างแบบจำลองความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ซับซ้อนในการข้ามกรณีได้ แต่บางครั้งก็ไม่สามารถทำได้

ถ้ากรณีเป็นหน่วยที่คล้ายคลึงกัน การวิเคราะห์หรือรวมควรจะกระทำอย่างง่าย ๆ อย่างยุติธรรม ตัวแปรที่สนใจต้องควบคุมการวัดให้มีความแน่นอน การรวมกันของการเพิ่มจำนวนกรณีศึกษาควรจะไม่ซับซ้อน ถ้ากรณีมีความใกล้เคียงกันเสนอการเปลี่ยนแปลงของหลักฐานกึ่ง

การทดลองในตัวแปรที่สนใจไม่อยู่บนองค์ประกอบอื่น ๆ แต่ถ้าองค์ประกอบนี้ไม่ปรากฏออกมา อาจจะมีไปที่กรณีเดียวหรือการจับคู่กันของกรณีจำนวนน้อย

การวิเคราะห์การข้ามกรณีจะต้องมีทางเลือกหลาย ๆ ทางเกี่ยวกับการสร้างแบบจำลองความสัมพันธ์นั้น ๆ ซึ่งตามปกติจะสมมติเป็นเชิงเส้น สัมประสิทธิ์ค่าคงที่ ความเป็นไปได้ของสาเหตุ และการแยกแยะองค์ประกอบของสาเหตุ แต่อาจจะมีการทดสอบผลกระทบที่เกิดร่วมกัน สัมประสิทธิ์ที่เปลี่ยนแปลง เงื่อนไขที่จำเป็นและเส้นทางของสาเหตุ

(11) การปฏิบัติ

การข้ามกรณีมักจะได้รับความสะดวกจากข้อมูลที่ไม่มีความหมายจากเหตุการณ์ที่ไม่มีคุณค่าหรือไม่มีประโยชน์ ผลลัพธ์จะขึ้นอยู่กับระดับพื้นฐานของข้อมูล ยิ่งกว่านั้นปัญหาจะถูกแก้ไข ถ้าจำนวนกรณีเป็นร้อยละเป็นพันกรณี ซึ่งเป็นจุดหนึ่งที่สามารถตรวจสอบความผิดพลาดของข้อมูล

การเปรียบเทียบรูปแบบของกรณีศึกษาผู้วิจัยมักจะตรวจสอบข้อเท็จจริงจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง เพื่อป้องกันการเกิดความลำเอียงที่อาจส่งผลกระทบต่อผลการวิจัย การเก็บข้อมูลดั้งเดิมเป็นตัวแทนในการวิเคราะห์ที่ข้ามกรณีที่ยากมากกว่ากรณีศึกษา เพราะจะต้องมีค่าใช้จ่ายที่มากขึ้น มีความยากในการชี้เฉพาะและลงรหัสกรณี ความยากในการเดินทางไปเก็บข้อมูลและอื่น ๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตามสามารถที่จะทำสำหรับจัดตั้งกรณีโดยปกติง่ายกว่ารายการกรณี เช่นเดียวกันกรณีศึกษาโดยทั่ว ๆ ไปสามารถที่จะสังเกตหลายด้านของกรณีศึกษาไปพร้อม ๆ กัน ดังนั้นการให้หลักฐานที่เชื่อถือได้ของข้อเท็จจริงให้ข้อวินิจฉัยมากกว่าความเป็นไปได้ในการเปรียบเทียบการศึกษาแบบข้ามกรณี (Gerring, 2005)

(12) สถานะของสนาม

การจัดเรียงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาบริบทของสถานะของหัวข้อในการวิจัยภายในสนาม เป็นสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบข้อมูลสามเ้าของการรวบรวมหลักฐาน นักสังคมศาสตร์คุ้นเคยกับความคิดที่เกิดขึ้นภายในบริบทที่ดำเนินต่อเนื่องกัน งานทั้งหมดขึ้นอยู่กับเอกลักษณ์ของหัวข้อ ข้อความและหลักฐานในวิจัยนี้เป็นสิ่งที่เราต้องการทราบคือสิ่งที่เราต้องทำการศึกษาภายในขอบเขตที่สนใจ สนามที่ถูกครอบงำโดยกรณีศึกษาอาจมีความต้องการจำเป็นน้อยกว่าสำหรับกรณีอื่น สนามที่ใช้ในการศึกษาข้ามกรณีมีอิทธิพลเหนือกว่าอาจจะอันตรายในความต้องการจำเป็นของการมุ่งประเด็นที่ศึกษาเจาะลึกภายใต้กรณีศึกษา

โดยแท้จริงแล้วเกิดการโต้เถียงอย่างมากในวิธีการปฏิบัติในกรณีศึกษา ถ้าทั้งวิธีการกรณีศึกษาและการข้ามกรณีมีคำแนะนำจำนวนมากควรจะปฏิบัติตาม อาจจะไม่มีการวัดที่เท่าเทียมกันแต่อย่างน้อยที่สุด ควรจะพยายามทำให้เท่าเทียมกัน การตรวจสอบสามเ้าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่นักสังคมศาสตร์ต้องการใช้ประโยชน์ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลของกรณีศึกษา

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธิดาพร โตสติ (2546) ได้ศึกษาการประยุกต์เทคนิคการวิเคราะห์ผลกระทบไขว้เพื่อกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมนิสิตคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ อาจารย์คณะครุศาสตร์และนิสิตคณะครุศาสตร์ปีการศึกษา 2545-2546 จำนวน 57 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์และการวิเคราะห์ผลกระทบไขว้ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมที่นิสิตควรได้รับอย่างเร่งด่วน ได้แก่ ความมีวินัย ความรับผิดชอบและความขยันหมั่นเพียร เหตุปัจจัยของคุณธรรมเชื่อมโยงกับการขาดแบบอย่างที่ดี ครอบครัว ตัณษิต และอาจารย์ผู้สอน คุณธรรมที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมมีความสอดคล้องกับคุณธรรมที่นิสิตควรได้รับการพัฒนา แนวทางการจัดกิจกรรมที่มีผลกระทบทำให้เกิดแนวทางอื่นตามมามากที่สุด คือ การที่อาจารย์เอาใจใส่ให้โอกาสนิสิตในการพัฒนา อีกทั้งทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และการประสานความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งมหาวิทยาลัย ผู้ปกครอง และอาจารย์

พรพรรณ เพชรวิวรรณ์ (2545) ได้ศึกษาการปลูกฝังคุณธรรมให้นักเรียนประถมศึกษาศึกษาในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหาร 267 คน ครู 534 คนและนักเรียน 801 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกตและการวิเคราะห์เอกสาร ผลการวิจัยพบว่า ทุกโรงเรียนมีการวางแผนการดำเนินงานเพื่อปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมแก่นักเรียน และมีการคัดเลือกครูที่จะสอนวิชาจริยศึกษาและครูประจำชั้นห้องที่เด็กมีปัญหาพฤติกรรม จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยยึดหลักให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง และยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ครูส่วนใหญ่มีการประพฤติปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ มีความเมตตากรุณา เอาใจใส่ต่อนักเรียนเป็นอย่างดี แต่ยังมีส่วนหนึ่งที่ไม่ได้ประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน นักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจากโรงเรียนมากโดยวิธีการที่ครูส่วนใหญ่ใช้ปลูกฝัง คือ การอบรม สั่งสอนด้วยคำพูด คุณธรรมที่นักเรียนได้รับการปลูกฝังมากที่สุด คือ ด้านความมีระเบียบวินัย และด้านที่น้อยที่สุด คือ ความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี นักเรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจกับการปลูกฝังคุณธรรมของโรงเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด

ศศิณี ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา (2544) ได้ศึกษาปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของครูให้นักเรียน ระดับประถมศึกษา กลุ่มบูรพา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นเป็นครูจำนวน 345 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ครูประถมศึกษากลุ่มบูรพา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านอิทธิพลสื่อมวลชน ครูชายและ

ครูหญิงมีปัญหาในการปลูกฝังให้แก่นักเรียนต่างกันในด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน และด้านอิทธิพลของสื่อมวลชน ครูที่มีอายุต่างกันและมีประสบการณ์การสอนต่างก็มีปัญหาในการปลูกฝังให้แก่เรียนต่างกันในด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน ครูที่มีสถานภาพการสมรส โสด สมรส หม้าย ครูที่อยู่โรงเรียนขนาดต่างกัน ครูที่สอนระดับชั้นต่างกัน ครูที่เคยผ่านและไม่เคยผ่านการอบรมการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม และครูที่เป็นครูประจำชั้นและไม่เป็นครูประจำชั้นมีปัญหาในการปลูกฝังให้แก่เรียนไม่แตกต่างกันในทุกด้าน ครูที่มีประเภทวิชาสอนต่างก็มีปัญหาในการปลูกฝังให้แก่เรียนต่างกันในด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน

จตุพร ศิลาเดช (2543) ได้ศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน ระดับชั้นประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอสารภี อำเภอพร้าว และ อำเภอเมือง จำนวน 300 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและแบบวัดคุณธรรมขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนไม่มีความสัมพันธ์กับคุณธรรม ตามหลักสูตรประถมศึกษา 2521 สิ่งแวดล้อมภายในบ้านและทางสังคมที่ใช้เป็นตัวพยากรณ์ที่ดีในการพยากรณ์คุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน มีดังนี้ (1) พยากรณ์คุณธรรมด้านความใฝ่รู้ คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด ความสัมพันธ์กับเพื่อน การรับรู้ ข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชน (2) พยากรณ์ด้านความขยันหมั่นเพียร คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยร่วมกับเข้มงวด กวดขัน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว (3) พยากรณ์ด้านความอดทน คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย (4) พยากรณ์ด้านความประหยัด คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ร่วมกับเข้มงวดกวดขัน ความสัมพันธ์กับเพื่อน และการรับรู้ข่าวสารจากสื่อมวลชน (5) พยากรณ์ด้านความมีระเบียบวินัย คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยร่วมกับปล่อยปละละเลย (6) พยากรณ์ด้านความสามัคคี คือ ความสัมพันธ์กับเพื่อน (7) พยากรณ์ด้านความเสียสละ คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยร่วมกับเข้มงวดกวดขัน (8) พยากรณ์ด้านความเมตตากรุณา คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันแบบร่วมกันทั้งประชาธิปไตย เข้มงวด กวดขันและปล่อยปละละเลย ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว (9) พยากรณ์ด้านกตัญญูกตเวที และด้านความยุติธรรม คือ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว (10) พยากรณ์คุณธรรมความเป็นผู้มีวิถึธรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย

Socket (1996) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสอนให้นักเรียนเกิดคุณธรรมพบว่า ประเด็นที่ต้องคำนึงถึงคือ (1) ลักษณะของชีวิตที่มีศีลธรรม ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจในศีลธรรม สามารถถ่ายทอดศีลธรรมที่เข้าใจจากแก่นักเรียนให้นำศีลธรรมมาใช้ในชีวิตจริงได้ (2) สภาพะ ของเด็ก ครูต้องสอนให้นักเรียนรู้เท่าทันของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตจริงทั้งในและนอกโรงเรียนได้ (3) หลักสูตรสถานศึกษา ต้องเหมาะสมกับวัยของนักเรียน เนื้อหาเข้าใจง่ายไม่ซับซ้อนและมีการสอดแทรกคุณธรรมในกิจกรรมการเรียนการสอน

Benninga และคณะ (2006) ทำการศึกษาสิ่งที่โรงเรียนดีปฏิบัติในเรื่องของอัตลักษณ์ศึกษาในสถาบันการศึกษา โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นโรงเรียนระดับประถมศึกษาจำนวน 120 โรงเรียนในรัฐแคลิฟอร์เนีย ใช้ตัวชี้วัดในการให้คะแนนแต่ละโรงเรียน โดยอิงกับมาตรฐานของกระทรวงศึกษาแคลิฟอร์เนีย 6 ตัวชี้วัด ดังนี้ (1) เป็นโรงเรียนที่สนับสนุนคุณธรรมหลักที่เป็นพื้นฐานของคุณลักษณะที่ดี (2) ผู้ปกครองและสมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันริเริ่มให้เกิดอัตลักษณ์ศึกษาแก่นักเรียน (3) โรงเรียนสนับสนุนความตั้งใจในการทำให้เกิดค่านิยมหลักตลอดช่วงอายุของโรงเรียน (4) บุคลากรในโรงเรียนร่วมกันพยายามเป็นแบบอย่างของอัตลักษณ์ศึกษา (5) โรงเรียนสนับสนุนการดูแลเอาใจใส่ชุมชน (6) โรงเรียนให้โอกาสแก่นักเรียนทั้งหมดได้ฝึกปฏิบัติการกระทำที่มีคุณธรรมและพบว่าสิ่งที่โรงเรียนดีปฏิบัตินั้นมีตัวชี้วัดดังนี้ (1) โรงเรียนมีสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่สะอาดและปลอดภัย (2) ผู้ปกครองนักเรียนและครูเป็นแบบอย่างที่ดีและสนับสนุนการปฏิบัติในสิ่งที่เป็นคุณลักษณะที่ดี (3) ให้โอกาสนักเรียนในการประพฤติตนในทางที่มีความหมายและคุณค่าแก่โรงเรียนและชุมชน (4) สนับสนุนให้มีการดูแลเอาใจใส่สังคมและมีสัมพันธภาพทางสังคมที่ดี

ภูวนัฐสรณ์ หนูมาก (2549) ทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ ผู้บริหาร ครูในโรงเรียนวิถีพุทธระดับประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี เขต 2 จำนวน 3 โรงเรียน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติในกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธทั้งสามด้านในภาพรวมพบว่า ระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน แต่เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านการดำเนินการมีระดับการปฏิบัติในกระบวนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการพัฒนาผู้เรียน ในประเด็นการร่วมปลูกจิตสำนึกให้ผู้เรียนมีวินัยในตนเองอยู่เสมอ และผลการศึกษาระดับปัญหาอุปสรรคทั้ง 3 ด้าน ในภาพรวมพบว่าระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางด้วยเช่นกัน แต่เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ระดับปัญหาอุปสรรคด้านการดำเนินการมีมากในประเด็นของเวลาที่แต่ละฝ่ายว่างไม่ตรงกันระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน ด้านอุปกรณีสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ และด้านเงินทุนไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ และพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีเพศ อายุ ประเภทกลุ่มตัวอย่าง และขนาดโรงเรียนต่างกัน มีระดับการปฏิบัติและมีระดับปัญหาอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธไม่ต่างกัน แต่กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา สถานภาพทางครอบครัว อาชีพ รายได้ และระยะเวลาที่เข้าร่วมต่างกัน มีระดับการปฏิบัติและมีระดับปัญหาอุปสรรคในกระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

เฉษฎา สิงหระ (2549) ทำการศึกษากั่ยวกับแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน จำนวน 50 โรงเรียน จำนวน 250 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามศึกษาใน 3 เรื่อง คือ ความรู้ เจตคติและความพร้อมใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ ด้านกิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา ด้านการพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรในโรงเรียนวิถีพุทธ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธระดับมากในทุกด้าน และมีความพร้อมในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธระดับมากในทุกด้าน ส่วนปัญหาที่พบมากที่สุดในการดำเนินงาน ได้แก่ ขาดงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์และการผลิตสื่อ รวมถึงขาดงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้ต้องจัดหางบประมาณเอง

ทองพล สุภสอน (2548) ทำการศึกษากั่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ กรณีศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานพื้นที่การศึกษานนทบุรี เขต 2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน จำนวน 13 โรงเรียน จำนวน 220 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธอยู่ในระดับปานกลางทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ด้านบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตรและด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีพุทธแต่เมื่อจำแนกรายด้านพบว่ามีการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาอยู่ในระดับปานกลาง และมีการปฏิบัติด้านบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตร ทั้งด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและความเอื้ออาทรของบุคลากร รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน แต่มีการจัดกิจกรรมประจำวันของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลางและพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และตำแหน่งที่แตกต่างกันมีการปฏิบัติต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธทั้งสามด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการตรวจเยี่ยมเชิงประเมิน (Evaluative Site Visit Methodology) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี 2) วิเคราะห์ความแตกต่างของรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี ขั้นตอนแรก คือ การศึกษาก่อนลงภาคสนาม ขั้นตอนที่สอง คือ การศึกษาภาคสนาม และขั้นตอนที่สาม คือ การจัดกระทำข้อมูล มีรายละเอียดแสดงดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 แผนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอน	วันที่	การปฏิบัติ
ขั้นที่หนึ่ง	19 ตุลาคม 2549	สัมภาษณ์และขอคำแนะนำจากศึกษานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง
	24 ตุลาคม 2549	ขอคำแนะนำและเอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทองจากเลขาธิการศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดอ่างทอง
	6 พฤศจิกายน 2549	สัมภาษณ์ครูในโรงเรียนวิถีพุทธตามคำแนะนำของศึกษานิเทศก์ 2 โรงเรียน
	10 พฤศจิกายน 2549	สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
	12 ธันวาคม 2549	สร้างตัวบ่งชี้โรงเรียนที่ปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน
	22 มกราคม 2550	จัดการสนทนากลุ่มกับคณะศึกษานิเทศก์และเลขาธิการศูนย์พัฒนาคุณธรรม
ขั้นที่สอง	5 – 8 กุมภาพันธ์ 2550	เก็บรวบรวมข้อมูลโรงเรียนกรณีศึกษาที่ 1
	14 – 16 กุมภาพันธ์ 2550	เก็บรวบรวมข้อมูลโรงเรียนกรณีศึกษาที่ 2
	3, 5 – 7 มีนาคม 2550	เก็บรวบรวมข้อมูลโรงเรียนกรณีศึกษาที่ 3
ขั้นที่สาม	9 – 16 เมษายน 2550	จัดกระทำข้อมูล

ขั้นตอนการศึกษาก่อนลงภาคสนาม

ผู้วิจัยเตรียมตัวก่อนการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของโครงการ เป้าหมาย แนวทางการดำเนินงาน แนวทางการจัดกิจกรรม และตัวชี้วัดในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจโครงการวิถีพุทธก่อนลงภาคสนาม

2. ผู้วิจัยติดต่อขอสัมภาษณ์และขอคำแนะนำจากศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาอ่างทองที่ทำงานเกี่ยวข้องกับโรงเรียนวิถีพุทธและเลขานุการศูนย์พัฒนาคุณธรรม จังหวัดอ่างทอง เรื่องการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทอง พร้อมกับขอข้อมูลเกี่ยวกับ การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทองและผลการประเมินโรงเรียนวิถีพุทธ

3. ผู้วิจัยได้เดินทางไปพบครูที่รับผิดชอบหลักโรงเรียนวิถีพุทธจำนวน 2 โรงเรียนตาม คำแนะนำของศึกษานิเทศก์โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับการดำเนินงานในส่วนของโรงเรียน เพื่อใช้เป็น แนวทางในการเก็บข้อมูล

4. สร้างเครื่องมือวิจัย ประกอบไปด้วยประเด็นคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม แบบบันทึก เหตุการณ์ แบบสังเกตสภาพแวดล้อม แบบสังเกตบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์แบบสังเกตสภาพชั้นเรียน แบบสังเกตการณ์จัดกิจกรรม แนวทางการสัมภาษณ์ผู้บริหารแนวทางการสัมภาษณ์ครู แนว ทางการสัมภาษณ์นักเรียน แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ปกครองและแบบบันทึกข้อมูลที่ได้จาก เอกสาร นำให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหาและตรวจสอบการใช้ภาษาในการสื่อ ความหมาย จากนั้นผู้วิจัยนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้วิจัยสร้าง ตัวบ่งชี้โรงเรียนที่ปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน โดยการสังเคราะห์ประเด็นที่มี ผู้กล่าวถึงโรงเรียนที่ปฏิบัติดีในเอกสารและงานวิจัยต่างประเทศและนำมาสร้างตัวบ่งชี้โรงเรียนที่ ปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน เพื่อนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาเลือก กรณีศึกษา

ตัวบ่งชี้โรงเรียนที่ปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ได้แก่

- 1) มีหลักสูตรที่เป็นมาตรฐานโดยบูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
- 2) มีเป้าหมายของสถานศึกษาที่เน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธอย่างชัดเจน
- 3) บุคลากรมีความเข้าใจหลักสูตรและเป้าหมายของสถานศึกษาในการพัฒนานักเรียน ตามหลักไตรสิกขา

- 4) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยมีการบูรณาการกับพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

- 5) จัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนต่าง ๆ โดยใช้หลักการพัฒนาไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)

- 6) ได้รับความสนับสนุนและมีความเป็นหุ้นส่วนกับผู้ปกครอง วัดและชุมชน (บวร)

- 7) มีการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง

5. จัดการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทองที่ทำงานเกี่ยวข้องกับโรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน 4 คน พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนจากศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดอ่างทอง จำนวน 1 รูปและ ตัวแทนผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 คน เพื่อร่วมกันพิจารณาความเหมาะสมและสร้างตัวบ่งชี้

โรงเรียนที่ปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มมีความเห็นว่าตัวบ่งชี้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเหมาะสม

จากนั้นผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มได้เลือกโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีเกณฑ์การพิจารณา จำนวน 3 ข้อ คือ 1) เป็นโรงเรียนที่มีการพัฒนานักเรียนด้านคุณธรรมอย่างชัดเจนซึ่งพิจารณาจากผลการนิเทศติดตามโรงเรียนวิถิพุทธ ครั้งที่1/2549 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทองอยู่ในระดับพัฒนาได้ดีมาก 2) โรงเรียนมีลักษณะเป็นไปตามตัวบ่งชี้โรงเรียนที่ปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน 3) เป็นโรงเรียนที่ต่างสังกัดและต่างอำเภอเพื่อให้มีบริบทแตกต่างกัน และ 4) เป็นโรงเรียนที่ยินดีให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้สะดวก

โรงเรียนที่มีความสอดคล้องกับเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดและได้รับการคัดเลือกเป็นกรณีศึกษา มีดังนี้คือ 1) โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 1 สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น 2) โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 2 สังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ 3) โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 3 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

6. ผู้วิจัยติดต่อประสานงานโรงเรียนกรณีศึกษาทั้ง 3 โรงเรียน โดยติดต่อทางโทรศัพท์เพื่อชี้แจงและทำความเข้าใจกับทางโรงเรียนก่อน จากนั้นจึงนำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลจากภาคควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แจ้งให้ผู้บริหารโรงเรียนทราบอย่างเป็นทางการ โดยผู้วิจัยนำไปส่งด้วยตนเอง เพื่อพูดคุยสร้างความสัมพันธ์กับผู้บริหารและขอข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียน เพื่อให้ทราบข้อมูลพื้นฐานและบริบทของโรงเรียนก่อนการศึกษาภาคสนาม

ขั้นตอนการศึกษาภาคสนาม

การวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิคการตรวจเยี่ยมเชิงประเมิน (Evaluative Site Visit Methodology) ใช้เวลาในแต่ละกรณีศึกษาไม่มาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงพยายามสังเกต สัมภาษณ์ และพูดคุยกับบุคคลหลาย ๆ กลุ่ม เป็นการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าไปพร้อมกับการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจนที่สุด โดยมีรายละเอียดในการศึกษาภาคสนามดังนี้

1. การเข้าสู่สนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเข้าสู่สนามโดยการเปิดเผยสถานภาพที่แท้จริงเป็นนิสิตปริญญาโทเข้าไปเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลที่โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 1 เป็นแห่งแรก เพราะโรงเรียนมีความพร้อมให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลตามหมายกำหนดการของผู้วิจัย และเก็บข้อมูลที่โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 2 และกรณีศึกษาที่ 3 เป็นลำดับต่อมา โรงเรียนกรณีศึกษาที่ 3 นั้นผู้วิจัยไม่รู้จักผู้บริหารหรือครูท่านใดมาก่อน แต่ในการสนทนากลุ่มครูใหญ่เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับเชิญเข้าร่วมการ

สนทนากลุ่ม เมื่อได้รับคัดเลือกเป็นกรณีศึกษาครูใหญ่ได้ให้ความกรุณาแก่ผู้วิจัย โดยการชวนให้ไปพักค้างคืนที่สถานสงเคราะห์ของโรงเรียน เพื่อสังเกตกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตของนักเรียนอย่างใกล้ชิด

กรณีศึกษาที่ 1

ผู้วิจัยติดต่อขอเก็บข้อมูลด้วยการแนะนำตัว แจ้งวัตถุประสงค์ในการวิจัยและขออนุญาตเก็บข้อมูลด้วยการโทรศัพท์ติดต่อ จากนั้นจึงนำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กำหนดการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมอบให้โรงเรียนด้วยตนเอง เพื่อแนะนำตัวกับผู้บริหารและคณะครูอย่างเป็นทางการ การเก็บข้อมูลวันแรกทางโรงเรียนได้จัดเตรียมเอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธแต่ละตัวบ่งชี้ให้ผู้วิจัย และหัวหน้าฝ่ายวิชาการได้พาผู้วิจัยไปทำความรู้จักและสัมภาษณ์ครูในสายชั้นต่าง ๆ โรงเรียนมีการนิเทศการสอนของครูทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ผู้วิจัยจึงขออนุญาตเข้าไปร่วมสังเกตการณ์ด้วย ตอนพักกลางวันครูที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ได้ให้ความกรุณาชวนให้ร่วมรับประทานอาหารร่วมกันกับกลุ่มเพื่อนครู ทำให้ผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับครูมากขึ้น ในส่วนของนักเรียนผู้วิจัยจะพูดคุยกับนักเรียนในช่วงที่ว่างจากการเรียน

กรณีศึกษาที่ 2

ผู้วิจัยได้แนะนำตัว แจ้งวัตถุประสงค์ในการวิจัยและนำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กำหนดการเก็บรวบรวมข้อมูลรวมทั้งเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมอบให้ผู้บริหารด้วยตนเอง เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งทางโรงเรียนได้อนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลและให้ความร่วมมือกับผู้วิจัยเป็นอย่างดี

ทุกเข้าก่อนกิจกรรมหน้าเสาธง ผู้วิจัยจะขออนุญาตทางโรงเรียนเดินสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนพร้อมกับพูดคุยและสัมภาษณ์นักเรียน นักเรียนในระดับอนุบาลและชั้น ป.1 – ป.3 จะเข้ามาคุยกับผู้วิจัยเป็นกลุ่ม ๆ มาถามผู้วิจัยว่าจะมาสอนที่นี่หรือไม่ จะมาอยู่กี่วัน บางครั้งก็แข่งกันเก็บใบไม้ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของตนเองและนำมาให้ผู้วิจัยดู ส่วนนักเรียนในระดับชั้นอื่น ผู้วิจัยจะใช้เวลาช่วงพักกลางวันทำความรู้จักกับนักเรียนที่นั่งพักผ่อนตามม้าหินได้ต้นไม้หรือฝึกกลองยาว และทุกวันคณะครูจะชวนผู้วิจัยร่วมรับประทานอาหารด้วยกันที่ห้องอาหารของโรงเรียน ทำให้ได้ทำความรู้จักกับครูทั้งโรงเรียน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครูและขออนุญาตตามไปสังเกตการณ์สอนเมื่อมีโอกาส นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้สังเกตการรับประทานอาหารของนักเรียนในห้องอาหารไปพร้อม ๆ กัน

กรณีศึกษาที่ 3

ผู้วิจัยแนะนำตัวและขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับครูใหญ่หลังจากการสนทนากลุ่มเสร็จสิ้น ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์ในวันแรกคือ “กิจกรรมค่ายธรรมะเดลิเวอรี่วันมาฆบูชา” ทำให้ได้พบกับครูทุกคน ผู้วิจัยได้ทักทายและไหว้ครูในโรงเรียน ครูใหญ่ได้มอบหมาย

ครูประจำบ้านพักเป็นผู้อำนวยความสะดวกในส่วนของสถานสงเคราะห์และครูผู้ที่รับผิดชอบหลักโรงเรียนวิถีพุทธอำนวยความสะดวกในส่วนโรงเรียน ครูประจำบ้านพักได้พาผู้วิจัยสำรวจสถานสงเคราะห์และแนะนำให้ผู้วิจัยกับครูประจำบ้านพักหรือครูประจำตึกพักคนอื่นๆ ในวันที่สองของการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ขออนุญาตค้างคืนที่สถานสงเคราะห์เพื่อสังเกตการจัดกิจกรรมอย่างใกล้ชิด ครูประจำบ้านพักมอบหมายให้นักเรียนหญิงชั้น ม.3 ดูแลและอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยตลอดการเก็บรวบรวมข้อมูล นักเรียนจะพาผู้วิจัยไปแนะนำกับนักเรียนคนอื่นๆ ในตอนแรกผู้วิจัยมีปัญหาในการสัมภาษณ์นักเรียน เนื่องจากนักเรียนเขินอายและพูดภาษาไทยไม่ชัดจึงไม่ค่อยกล้าพูด ครูได้แนะนำให้ผู้วิจัยชวนนักเรียนมาคุยด้วยหลาย ๆ คน และให้ความสนิทสนมกับนักเรียน ทำให้นักเรียนกล้าพูดและสนิทกับผู้วิจัยมากขึ้น ครูผู้รับผิดชอบหลักโรงเรียนวิถีพุทธได้แนะนำให้ผู้วิจัยรู้จักกับครูท่านอื่น ๆ แต่เนื่องจากทำหน้าที่วัดผลจึงมีภาระงานมากผู้วิจัยจึงขออนุญาตเดินเยี่ยมชมโรงเรียนด้วยตนเอง การพูดคุยและสัมภาษณ์ครูท่านอื่น ๆ ไม่มีปัญหาเพราะทางโรงเรียนได้แจ้งให้ครูทราบแล้วว่าผู้วิจัยจะมาเก็บรวบรวมข้อมูล คณะครูได้ให้ความร่วมมือและกรุณาให้ผู้วิจัยสัมภาษณ์และสังเกตการณ์สอน ในช่วงที่เก็บข้อมูลผู้วิจัยมีโอกาสได้สัมภาษณ์ครูใหญ่ไม่มากนัก เพราะครูใหญ่มีภาระงานมาก

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้วางแผนการเก็บรวบรวมไว้ในเบื้องต้นและจัดทำตารางการตรวจเยี่ยมมอบให้กรณีศึกษาก่อนที่จะเข้าตรวจเยี่ยมด้วย แต่บางครั้งมีการปรับเปลี่ยนบ้างเพื่อความเหมาะสม ดังรายละเอียดตามตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 รายละเอียดในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะ / กิจกรรม	วันที่		
	กรณีที่ 1	กรณีที่ 2	กรณีที่ 3
ระยะก่อนการตรวจเยี่ยม			
ติดต่อขออนุญาตเก็บข้อมูลอย่างเป็นทางการโดยการโทรศัพท์ติดต่อ	25 ม.ค 2550	26 ม.ค. 2550	26 ม.ค. 2550
แนะนำตัวแจ้งวัตถุประสงค์ มอบหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยให้โรงเรียนพร้อมกับนัดวันตรวจเยี่ยม	30 ม.ค. 2550	30 ม.ค. 2550	30 ม.ค. 2550
ขอข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนและมอบตารางการตรวจเยี่ยม	1 ก.พ. 2550	1 ก.พ. 2550	1 ก.พ. 2550
ระหว่างการตรวจเยี่ยม			
เก็บข้อมูลเกี่ยวกับอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมของโรงเรียนด้วยการ	5 – 8 ก.พ.2550	14-16 ก.พ.2550	3,5-7 มี.ค.2550

ระยะ / กิจกรรม	วันที่		
	กรณีที่ 1	กรณีที่ 2	กรณีที่ 3
สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาเอกสาร			
เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิคุณด้วยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตด้วยการศึกษาเอกสาร การสังเกตและการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหาร – ครูและนักเรียนด้วยการสังเกตและสัมภาษณ์			
ระยะหลังการตรวจเยี่ยม			
ตรวจสอบความพอเพียงและความถูกต้องของข้อมูลกับกรณีศึกษา ส่งรายงานการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียนกรณีศึกษาให้กรณีศึกษาตรวจสอบความถูกต้อง	9-11 ก.พ. 2550 1 เม.ย. 2550	17-20 ก.พ.2550 1 เม.ย. 2550	8-10 มี.ค. 2550 1 เม.ย. 2550

2.1 แหล่งข้อมูลในการศึกษา มีทั้งหมด 4 แหล่ง มีรายละเอียดดังนี้

- 1) ผู้บริหารโรงเรียนทั้งสามกรณีศึกษา
- 2) ครูในโรงเรียนกรณีศึกษา รวมทั้งสิ้น 23 คน รายละเอียดดังนี้
 - กรณีศึกษาที่ 1 ครูระดับปฐมวัย 1 คน ครูช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) 4 คน
ครูช่วงชั้นที่ 2 (ป.4 – ป.6) 3 คน
 - กรณีศึกษาที่ 2 ครูปฐมวัยจำนวน 1 คน ครูช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) 2 คน
ครูช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6) 3 คน
 - กรณีศึกษาที่ 3 ครูช่วงชั้นที่ 1(ป.1-ป.3) 2 คน ครูช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6) 2 คน
ครูช่วงชั้นที่ 3 (ม.1 – ม.3) 1 คน ครูประจำบ้านและตึกพัก 4 คน
- 3) นักเรียนกรณีศึกษา รวมทั้งสิ้น 30 คน รายละเอียดดังนี้

- กรณีศึกษาที่ 1 นักเรียนในช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) 4 คน
 นักเรียนในช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6) 5 คน
- กรณีศึกษาที่ 2 นักเรียนในช่วงชั้นที่ 1(ป.1-ป.3) 6 คน
 นักเรียนในช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6) 2 คน
- กรณีศึกษาที่ 3 นักเรียนในช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) 2 คน
 นักเรียนในช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6) 6 คน
 นักเรียนในช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) 5 คน

4) ข้อมูลที่เป็นเอกสารได้แก่ เอกสารเกี่ยวกับโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา ประกอบด้วย รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา แผนปฏิบัติงานประจำปี เอกสารดำเนินงานโรงเรียน วิถีพุทธ เอกสารแนะนำโรงเรียน แผนการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรของโรงเรียน แผนและรายงาน พัฒนาการศึกษา เอกสารรายงานการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผลการประเมินคุณภาพภายนอก สถานศึกษาจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.)

2.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้เทคนิคการตรวจเยี่ยมเชิงประเมิน (Evaluative Site Visit Methodology)ประกอบไปด้วย การสัมภาษณ์ การสังเกต และการวิเคราะห์เอกสาร มีรายละเอียด ดังนี้

(1) การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยเลือกใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) โดยมีแหล่งข้อมูล คือ ผู้บริหาร ครู และนักเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย (1.1) แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ประเด็นการบริหารจัดการโรงเรียน (1.2) แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ครู ประเด็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตเพื่อพัฒนา คุณธรรมของนักเรียน (1.3) แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นักเรียน ประเด็นการมีส่วนร่วมและความรู้สึกต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครูในกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของนักเรียนหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นและ (1.4) แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง ประเด็นความรู้สึกที่มีต่อการดำเนินงานโรงเรียน วิถีพุทธ

(2) การสังเกต

ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยยึดกรอบแนวคิดของ Lofland (1971, อ้างถึงใน นิศา ชูโต, 2540) ดังนี้

(2.1) การกระทำ (acts) ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน พฤติกรรมของครูในการ จัดการเรียนการสอน

(2.2) กิจกรรม (activities) ผู้วิจัยสังเกตกิจกรรมหรือการกระทำของบุคคลในสนาม การกระทำที่เกี่ยวข้องกันระหว่างครูและนักเรียน การจัดการเรียนการสอนของครู

(2.3) ความหมาย (meanings) ผู้วิจัยสังเกตการณ์ให้ความหมายของการกระทำหรือกิจกรรมของผู้ให้ข้อมูล อันได้แก่ผู้บริหาร ครู และนักเรียน

(2.4) การมีส่วนร่วม (participation) ผู้วิจัยสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของนักเรียน เช่น ในการร่วมกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น

(2.5) ความสัมพันธ์ (relationship) ผู้วิจัยสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับครู ครูกับนักเรียน และนักเรียนกับนักเรียนด้วยตนเอง

(2.6) สถานที่ (settings) ผู้วิจัยสังเกตลักษณะต่าง ๆ ของสนาม เช่น ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียน การจัดสภาพห้องเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต ประกอบด้วย แบบบันทึกเหตุการณ์ แบบสังเกตสภาพแวดล้อม แบบสังเกตบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ แบบสังเกตสภาพชั้นเรียน แบบสังเกตการจัดกิจกรรม

(3) การวิเคราะห์เอกสาร

เอกสารเกี่ยวกับโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา ได้แก่ รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา แผนปฏิบัติงานประจำปี เอกสารดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เอกสารแนะนำโรงเรียน แผนการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรของโรงเรียน แผนและรายงานพัฒนาการศึกษา เอกสารรายงานการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผลการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) แล้วนำมาจัดหมวดหมู่บันทึกลงในแบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

จากแหล่งข้อมูลที่ศึกษาและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทีกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ดังตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและแหล่งข้อมูลในการศึกษา

ประเด็น	วิธีการ / แหล่งข้อมูล			
	สังเกต	สัมภาษณ์	เอกสาร	อื่น ๆ
กรณีศึกษาที่ 1				
1) ข้อมูลพื้นฐานและบริบทของโรงเรียน	● สถานที่ตั้งของโรงเรียน ● สภาพแวดล้อมและชุมชนรอบโรงเรียน		● รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา ● เอกสารแนะนำโรงเรียน	
2) การจัดอาคารสถานที่และ	● อาคารสถานที่ ● สภาพแวดล้อม		● แผนปฏิบัติงานประจำปี	

ประเด็น	วิธีการ / แหล่งข้อมูล			
	สังเกต	สัมภาษณ์	เอกสาร	อื่นๆ
สภาพแวดล้อม	บริเวณโรงเรียน		เอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีสีพุทธ ด้านปัจจัยนำเข้า	
3) การดำเนินงานโรงเรียนวิถีสีพุทธ		ผู้บริหาร ครูผู้รับผิดชอบหลัก	เอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีสีพุทธ ด้านปัจจัยนำเข้า หลักสูตรของโรงเรียน	
4) การจัดการเรียนการสอน	ครู นักเรียน	ผู้บริหาร ครู นักเรียน	เอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีสีพุทธ ด้านกระบวนการ แผนการจัดการเรียนรู้	
5) การจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต	ครู นักเรียน	ครู นักเรียน	เอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีสีพุทธ ด้านกระบวนการ	
6) บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียน	ผู้บริหาร ครู นักเรียน	ผู้บริหาร ครู นักเรียน	เอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีสีพุทธ ด้านกระบวนการ	
กรณีศึกษาที่ 2				
1) ข้อมูลพื้นฐานและบริบทของโรงเรียน	สถานที่ตั้งของโรงเรียน สภาพแวดล้อมและชุมชนรอบโรงเรียน		รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา	

ประเด็น	วิธีการ / แหล่งข้อมูล			
	สังเกต	สัมภาษณ์	เอกสาร	อื่นๆ
2) การจัดอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม	อาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียน		แผนปฏิบัติงานประจำปี	
3) การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ		ผู้บริหาร ครูผู้รับผิดชอบหลัก	เอกสารการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธ เอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ หลักสูตรของโรงเรียน	
4) การจัดการเรียนการสอน	ครู นักเรียน	ผู้บริหาร ครู นักเรียน	แผนการจัดการเรียนรู้ แผนพัฒนาการศึกษา	
5) การจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต	ครู นักเรียน	ผู้บริหาร ครู นักเรียน	เอกสารรายงานการจัดกิจกรรมต่างๆ	
6) บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียน	ผู้บริหาร ครู นักเรียน	ผู้บริหาร ครู นักเรียน		
กรณีศึกษาที่ 3				
1) ข้อมูลพื้นฐานและบริบทของโรงเรียน	สถานที่ตั้งของโรงเรียน สภาพแวดล้อมและชุมชนรอบโรงเรียน		เอกสารแนะนำโรงเรียน	
2) การจัดอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม	อาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียน		เอกสารแนะนำโรงเรียน แผนปฏิบัติงานประจำปี	

ประเด็น	วิธีการ / แหล่งข้อมูล			
	สังเกต	สัมภาษณ์	เอกสาร	อื่นๆ
3) การดำเนินงาน โรงเรียนวิถี พุทธ		● ผู้บริหาร ● ครูผู้รับผิดชอบหลัก	● เอกสารรายงานความพึงพอใจในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ● เอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ● หลักสูตรของโรงเรียน	
4) การจัดการ เรียนการสอน	● ครู ● นักเรียน	● ครู ● นักเรียน	● แผนการจัดการเรียนรู้ ● รายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษา	
5) การจัดกิจกรรม พื้นฐานวิถีชีวิต	● ครู ● นักเรียน	● ครู ● นักเรียน	● เอกสารรายงานการจัดกิจกรรมต่างๆ	
6) บรรยากาศและ ปฏิสัมพันธ์ ระหว่าง บุคลากรใน โรงเรียน	● ผู้บริหาร ● ครู ● นักเรียน	● ครู ● นักเรียน		

ขั้นตอนการจัดกระทำข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามมาทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลซึ่งจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลและขั้นตอนสุดท้ายคือนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์แบบข้ามกรณีมานำเสนอเป็นรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในแต่ละกรณีศึกษา

1. การลดทอนข้อมูล (data reduction)

ผู้วิจัยนำมาอ่านทบทวนแล้วเลือกจุดที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษา เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู กิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น จากนั้นจัดแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่เพื่อง่ายต่อการสืบค้น และเป็นความตรวจสอบความพอเพียงของข้อมูล ซึ่งหากยังไม่พอเพียงจะได้ทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในวันถัดไป

2. การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ ผู้วิจัยจึงตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) ไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ โดยตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ในด้านแหล่งข้อมูล แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ ว่าแหล่งข้อมูลต่างกัน เวลาต่างกัน สถานที่ต่างกัน ข้อมูลที่ได้นั้นจะเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

3.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยเน้นเนื้อหาที่เป็นไปตามกรอบแนวคิดของการวิจัย

3.2 การจำแนกประเภทข้อมูล (Typological analysis) เป็นการแบ่งข้อมูลออกเป็นชนิดจำพวก ประเภท โดยอาจจะใช้ทฤษฎีหรือไม่ใช้ทฤษฎี

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Introduction) โดยการตีความสร้างข้อสรุปจากการวิเคราะห์เอกสารและข้อมูลที่ได้จากการลงภาคสนามเพื่อหาความสัมพันธ์ของข้อมูลนั้น ๆ

3.4 การวิเคราะห์แบบข้ามกรณี นำข้อมูลของกรณีศึกษาทั้ง 3 โรงเรียนมาเปรียบเทียบกัน โดยสร้างตารางเพื่อเห็นให้ความแตกต่างกันในการพัฒนานักเรียนและอธิบายแต่ละกรณีศึกษาสรุปเป็นรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในแต่ละกรณีศึกษา

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนของโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี และ 2) วิเคราะห์ความแตกต่างของรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี และได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนของโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี และตอนที่ 2 ความแตกต่างของรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี ดังรายละเอียดแต่ละตอนต่อไปนี้

ตอนที่ 1 รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่น่าสนใจในหัวข้อนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ 5 ด้าน คือ (1) ด้านกายภาพ (2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต (3) ด้านการเรียนการสอน (4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ (5) ด้านการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อคุณธรรมของนักเรียนในด้านสังคมและด้านจิตใจหรืออารมณ์ตามตัวชี้วัดด้านผลผลิต (output) ของโรงเรียนวิถีพุทธ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่ หัวข้อแรกเป็นบริบทของโรงเรียนกรณีศึกษา และหัวข้อที่สองเป็นการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษา

1.1) บริบทของโรงเรียนกรณีศึกษา

กรณีศึกษาที่ 1

สภาพทั่วไปของโรงเรียน

เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น มีนักเรียนจำนวน 1,630 คน ตั้งอยู่ที่ถนนเทศบาล 5 ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง สังกัดเทศบาลเมืองอ่างทอง เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1 ถึง ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีเนื้อที่ 15 ไร่เศษ มีอาคารเรียน 4 หลัง เป็นอาคารเรียนชั้นเดียว 1 หลัง อาคาร 2 ชั้น 1 หลัง อาคาร 3 ชั้น 1 หลัง อาคาร 4 ชั้น 1 หลัง อาคารประกอบมี อาคารเอนกประสงค์ โรงอาหาร ห้องสมุดเกษตร โรงจอดรถ เรือนเพาะชำ โรงเพาะเห็ด และโรงเลี้ยงสัตว์ โรงเรียนมีบุคลากรประกอบด้วยผู้อำนวยการ 1 คน รองผู้อำนวยการ 3 คน ครูประจำการ 75 คน ครูจ้างสอน 5 คน พี่เลี้ยงเด็กอนุบาล 5 คน นักการภารโรงและลูกจ้าง 5 คน

สภาพทั่วไปของชุมชน

สภาพชุมชนรอบบริเวณโรงเรียนมีลักษณะชุมชนเมือง มีประชากรหนาแน่น ส่วนใหญ่ประกอบรับจ้าง ค้าขายและรับราชการ สถานที่ใกล้เคียงโรงเรียนได้แก่ วัดชัยมงคล วัดโล่ห์สุทธาวาส ศูนย์บริการการท่องเที่ยว ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โรงเรียนได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเทศบาลเมืองอ่างทองในด้านงบประมาณ และวัดชัยมงคลในจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับวัดและชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนสถาน

โครงสร้างการบริหารภายใน

แบ่งโครงสร้างการบริหารงานเป็น 4 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายปกครองและฝ่ายบริการ ผู้บริหารยึดหลักการกระจายอำนาจและการให้มีส่วนร่วม ดังแสดงในภาพที่ 4.1

ปรัชญา

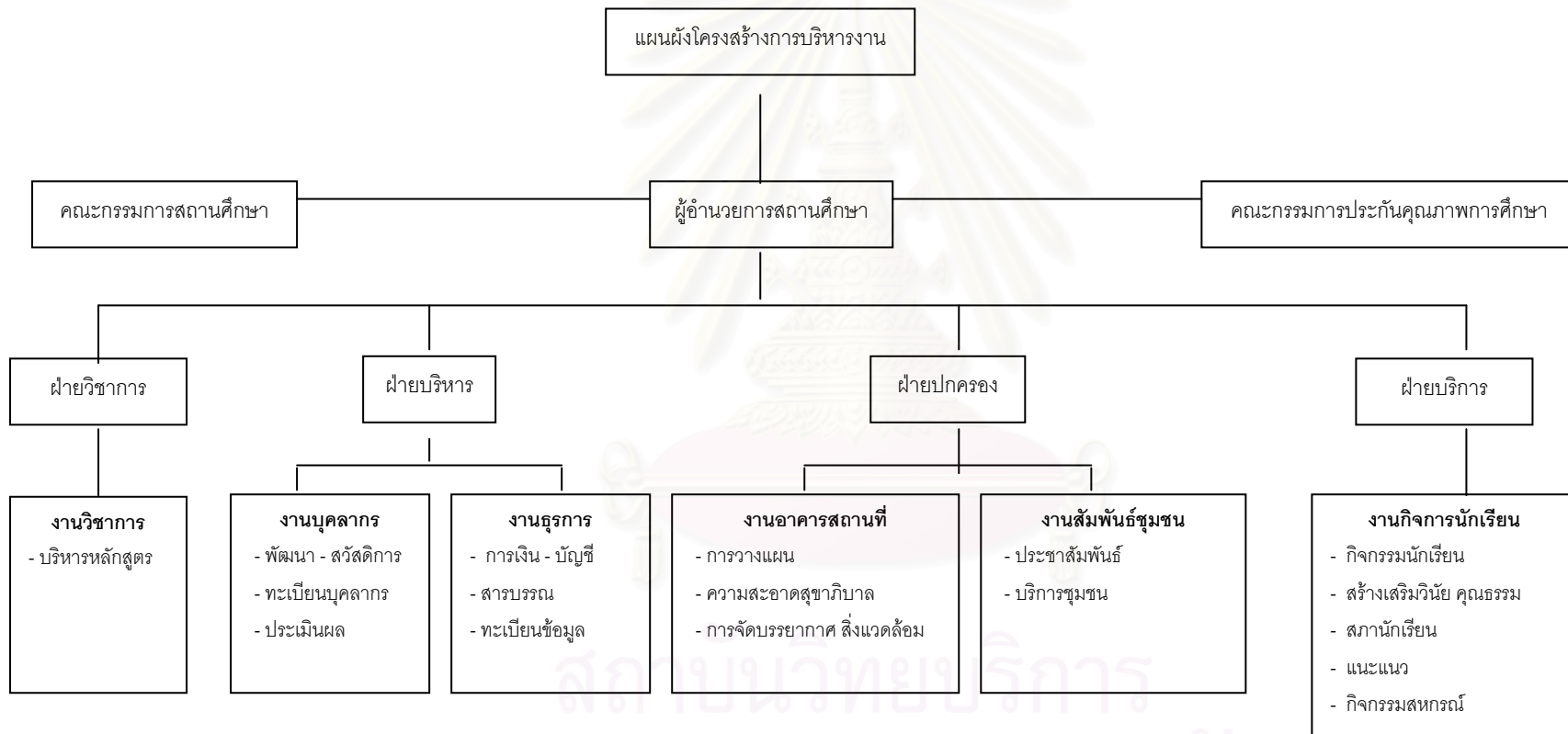
ประพัตติดี มีความรู้ สู้งาน บริการสังคม

วิสัยทัศน์

มุ่งมั่นที่จะจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ มีความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นคนดีตามวิถีประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถทางด้านภาษาไทย คณิตศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการสื่อสาร และเป็นพื้นฐานของการศึกษาต่อและการดำรงชีวิต มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ต่อครอบครัวและชุมชน ยึดมั่นต่อหลักธรรมในศาสนาที่ตนนับถือและสำนึกเห็นคุณค่าของความเป็นไทย วัฒนธรรม ประเพณีของสังคม ชุมชน ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสากล มีจิตสำนึกต่อการรักษา และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม มีพลานามัยสมบูรณ์ ปลอดภัยจากสิ่งเสพติด มีความรู้ในการประกอบอาชีพ สามารถดำรงชีวิตในครอบครัว ชุมชนและสังคมอย่างมีความสุข

พันธกิจ

1. จัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี
2. พัฒนาคุณภาพของนักเรียนตามคุณลักษณะแก่ง ดี มีสุข
3. พัฒนาคุณภาพบุคลากรและสร้างขวัญกำลังใจ
4. จัดสภาพแวดล้อมโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้
5. บริหารจัดการโรงเรียนโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและมีความโปร่งใส

ภาพที่ 4.1 โครงสร้างการบริหารงานภายในโรงเรียนการศึกษาที่ 1

เป้าหมาย

1. พัฒนาคุณภาพนักเรียน
2. พัฒนาผู้บริหารและบุคลากร
3. พัฒนาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
4. สร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้
5. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

1. มีจริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม สามารถปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา
2. มีคุณธรรมพื้นฐาน 4 ประการ คือ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย
3. เห็นคุณค่าและปฏิบัติตนให้เป็นคนมีสัมมาคารวะและภูมิใจในความเป็นไทย

โครงการที่พัฒนาด้านคุณธรรมของนักเรียน

โรงเรียนได้จัดทำโครงการที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนจำนวน 4 โครงการ ได้แก่ โครงการคนดีศรีชัยมงคล โครงการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โครงการประกวดมารยาท และโครงการวันกตัญญู โดยมีครูรับผิดชอบในแต่ละโครงการ โครงการละ 1 คน แต่ในทางปฏิบัติครูทุกคนจะช่วยกันจัดกิจกรรมตามโครงการ

กรณีศึกษาที่ 2

สภาพทั่วไปของโรงเรียน

เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีนักเรียนจำนวน 184 คน ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านอิฐ อำเภอเมือง จังหวัด อ่างทอง เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 ถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเนื้อที่ 17 ไร่ 2 งาน โดยมีบริเวณติดต่อกับวัดข้างและองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านอิฐ มีอาคารเรียน 2 ชั้น 1 หลัง อาคารเอนกประสงค์ 1 หลัง มีบุคลากรประกอบด้วย ผู้อำนวยการ 1 คน รองผู้อำนวยการ 3 คน ครูประจำการ 75 คน ครูจ้างสอน 5 คน พี่เลี้ยงเด็กอนุบาล 5 คน นักการภารโรงและลูกจ้าง 5 คน

สภาพทั่วไปของชุมชน

สภาพชุมชนรอบบริเวณโรงเรียนมีลักษณะเป็นกิ่งเมืองกิ่งชนบท มีประชากรหนาแน่น ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับจ้างและค้าขาย สถานที่ใกล้เคียงโรงเรียนได้แก่ วัดข้าง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านอิฐ สถานีอนามัย บิมน้ำมัน ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โรงเรียนได้รับการสนับสนุนจาก สถานีอนามัย และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านอิฐ ในจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและงบประมาณ และยังได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจาก

วัดช้างเป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนสถาน เช่น โบสถ์ ศาลาการเปรียญที่ใช้ในการจัดการประชุมครูและผู้ปกครอง

โครงสร้างการบริหารภายใน

โรงเรียน บ้านน้ำผึ้ง แบ่งโครงสร้างการบริหารงานเป็น 4 งาน งานด้านวิชาการ งานด้านกิจการนักเรียน งานด้านบริหารและส่งเสริมการศึกษา และงานด้านความสัมพันธ์ชุมชน ผู้บริหารใช้เทคนิคการบริหารแบบการมีส่วนร่วม ดังแสดงในภาพที่ 4.2

วิสัยทัศน์ของโรงเรียน

จัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ เพื่อพัฒนาชีวิตเด็กไทย

พันธกิจ

สร้างโรงเรียนชั้นดีให้เด็กไทยได้เรียนรู้ ด้วยตนเองตลอดชีวิต คิดวิเคราะห์มีความสามารถด้านเทคโนโลยี มีคุณธรรม รักชาติวัฒนธรรมไทยและมั่นใจในตนเอง

เป้าหมาย

พัฒนาการศึกษาทั้งระบบ จัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ได้มาตรฐานที่กำหนด เพื่อสร้างโอกาสให้เด็กไทย

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

โรงเรียนได้กำหนดคุณลักษณะในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมและจริยธรรมเหมาะสมกับสังคมไทย ดังนี้ 1) นักเรียนมีวินัย มีความรับผิดชอบ 2) นักเรียนมีความซื่อสัตย์ 3) นักเรียนมีเมตตา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ 4) นักเรียนมีความประหยัด 5) นักเรียนรู้จักรักษาความสะอาด 6) นักเรียนมีความขยันหมั่นเพียร 7) นักเรียนมีมารยาทงาม และ 8) นักเรียนรู้จักรักษาสีแกวเด้อ

นโยบายหลักในการจัดการศึกษา

โรงเรียนมีนโยบายหลักสำหรับการจัดการศึกษา ดังนี้ 1) เร่งคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้นในด้านประสิทธิภาพมากกว่าด้านปริมาณ 2) พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถ รักษาระเบียบวินัย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และคุณธรรม 3) ส่งเสริมการนิเทศภายในโรงเรียนร่วมกัน 4) ลดอัตราการตกซ้ำชั้นของนักเรียนทุกระดับ 5) ส่งเสริมบุคลากรใช้สื่อประกอบการสอน และนำเทคโนโลยี นวัตกรรมทางการศึกษาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ 6) ส่งเสริมให้บุคลากรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษา 7) ส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรด้านขวัญและกำลังใจตลอดจนสวัสดิการ 8) ส่งเสริมให้บุคลากรจัดกิจกรรมประชาธิปไตยและช่วยเหลือนักเรียนขาดแคลน 9) ส่งเสริมการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาให้เกิดความพร้อม 10) สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและประชาสัมพันธ์ 11) ปรับปรุงอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด คุ่มค่าและเป็นสื่อกลางต่อชุมชน 12) เร่งรัดการทำระบบข้อมูลครอบคลุมการบริหารงานทุกงาน 13) สนับสนุนนโยบายของหน่วยงานบังคับบัญชาต้นสังกัดและหน่วยงานอื่น ๆ 14) ส่งเสริมการจัดบริการด้านต่าง ๆ ในสถานศึกษาให้กับครู

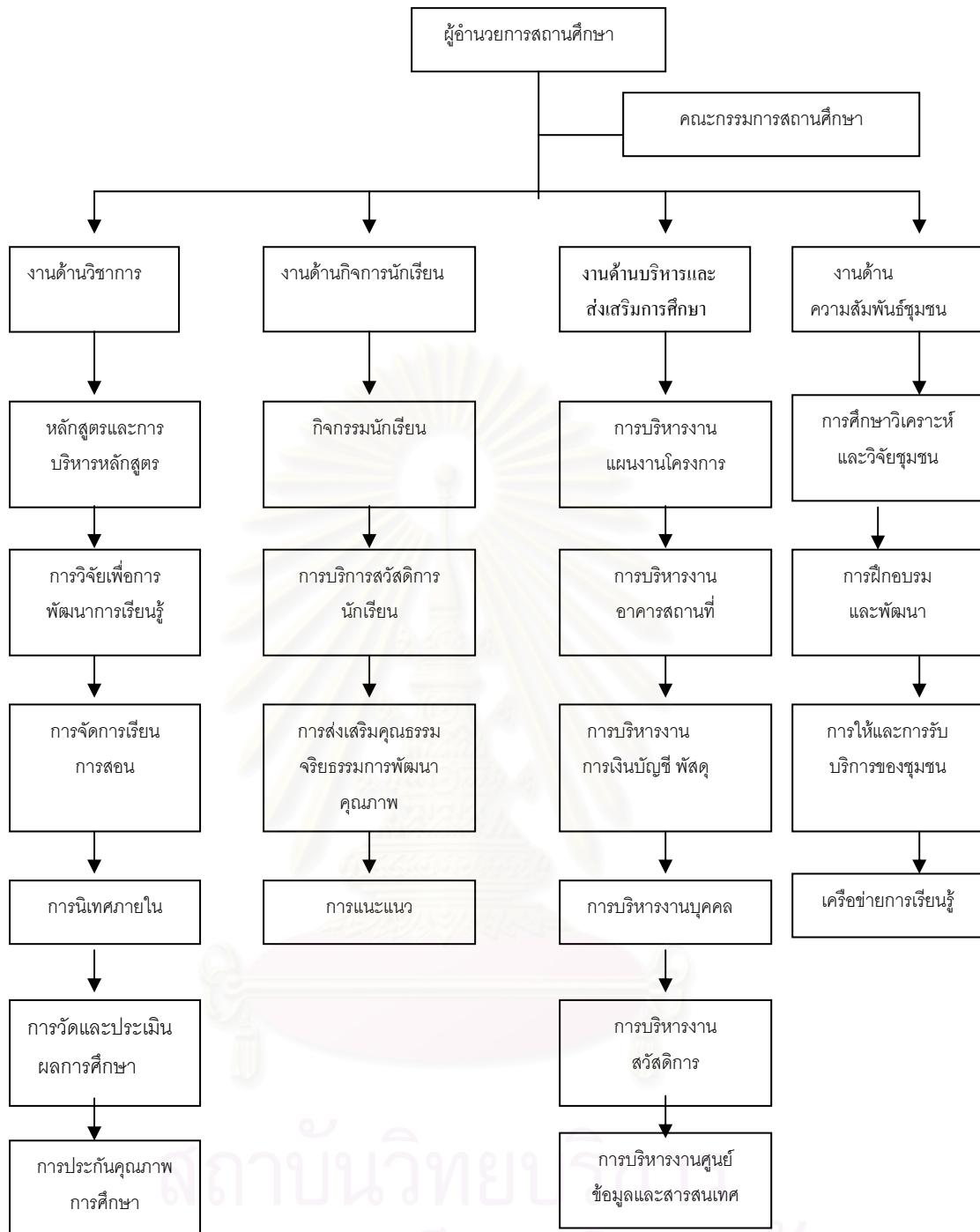
และนักเรียนตลอดจนชุมชน 15) ส่งเสริมการจัดกิจกรรมวันสำคัญและการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีไทย 16) เฝ้าระวังการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนและพร้อมรับการประเมินภายนอก และ 17) ส่งเสริม สนับสนุนนักเรียนด้านความเป็นเลิศทางวิชาการ

โครงการที่พัฒนาด้านคุณธรรมของนักเรียน

โรงเรียนได้จัดทำโครงการที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนจำนวน 4 โครงการ ได้แก่ โครงการส่งเสริมวันสำคัญทางศาสนา โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน และโครงการส่งเสริมวินัยนักเรียน โดยแต่ละโครงการจะครูรับผิดชอบและในการจัดกิจกรรมตามโครงการครูทุกคนจะร่วมกันดำเนินงาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4.2 โครงสร้างการบริหารงานภายในโรงเรียนกรณีศึกษาที่ 2

กรณีศึกษาที่ 3

สภาพทั่วไปของโรงเรียน

เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ มีนักเรียนจำนวน 1,514 คน ตั้งอยู่ในเนื้อที่ของวัดสระแก้ว หมู่ 6 ตำบลบางเสด็จ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เป็นโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งของโรงเรียน เพื่อสงเคราะห์เด็กกำพร้าและยากจนและเด็กด้อยโอกาสในด้านปัจจัย 4 เพื่อส่งเสริมระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรม ให้เด็กอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กได้ฝึกอาชีพขั้นพื้นฐานตามความสนใจและความถนัด เปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

โรงเรียนมีอาคารเรียน 3 หลัง เป็นอาคารเรียนชั้นเดียว 2 หลัง อาคาร 2 ชั้น 2 หลัง อาคาร 3 ชั้น 3 หลัง อาคารประกอบมี อาคารฝึกอาชีพ โรงอาหาร โรงยิมเนเซียม

สภาพทั่วไปของชุมชน

สภาพชุมชนรอบบริเวณโรงเรียนมีลักษณะเป็นชนบท มีประชากรหนาแน่น ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับจ้างและค้าขาย สถานที่ใกล้เคียงโรงเรียนได้แก่ วัดสระแก้ว โรงเรียนท่าเสด็จวิทยาคม องค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โรงเรียนได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์จากวัดในชุมชนในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้นักเรียน และการอบรมสั่งสอนนักเรียนในสถานสงเคราะห์

สภาพนักเรียน

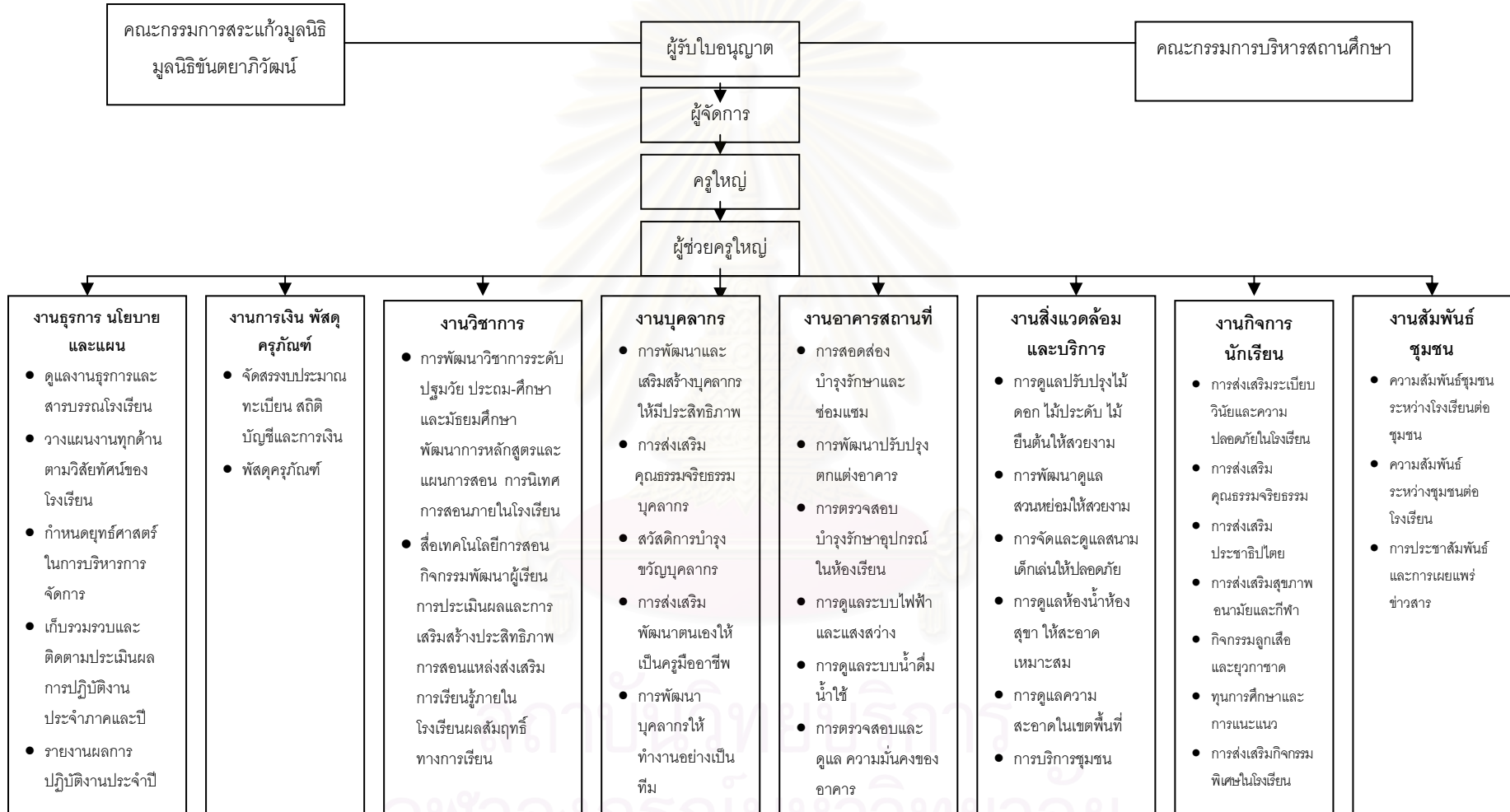
นักเรียนเป็นเด็กกำพร้าและเด็กยากจนที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ นักเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ดังนั้น จึงมีเด็กร้อยละ 70 อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์ของทางวัด และนักเรียนต้องปรับตัวเองในเรื่องภาษาและความเป็นอยู่เป็นอย่างมาก

ปรัชญา

เรียนดี กีฬาเด่น เน้นวินัย ใฝ่ใจคุณธรรม

วิสัยทัศน์

พัฒนานักเรียนให้มีความรู้ มีคุณธรรม มีบุคลิกภาพกายและจิตใจที่ดี สร้างเสริมสติปัญญาโดยใช้กระบวนการทางวิชาการ มีส่งอำนวยความสะดวกทั้งด้านอาคารสถานที่ ห้องเรียน ห้องเรียนประกอบกรให้บริการสื่อการสอนทุก ๆ ด้านและส่งเสริมเทคโนโลยีทันสมัย พร้อมทั้งมีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ มีประสิทธิภาพในการดำเนินกิจกรรมทุก ๆ ด้าน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับสังคมและชุมชน ตลอดจนให้การบริการกับนักเรียนและผู้ปกครองด้วยความประทับใจ และสิ่งสำคัญผลิตเยาวชนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ภาพที่ 4.3 โครงสร้างการบริหารงานภายในโรงเรียนกรณีศึกษาที่ 3

นโยบายของโรงเรียนในการปฏิบัติงาน

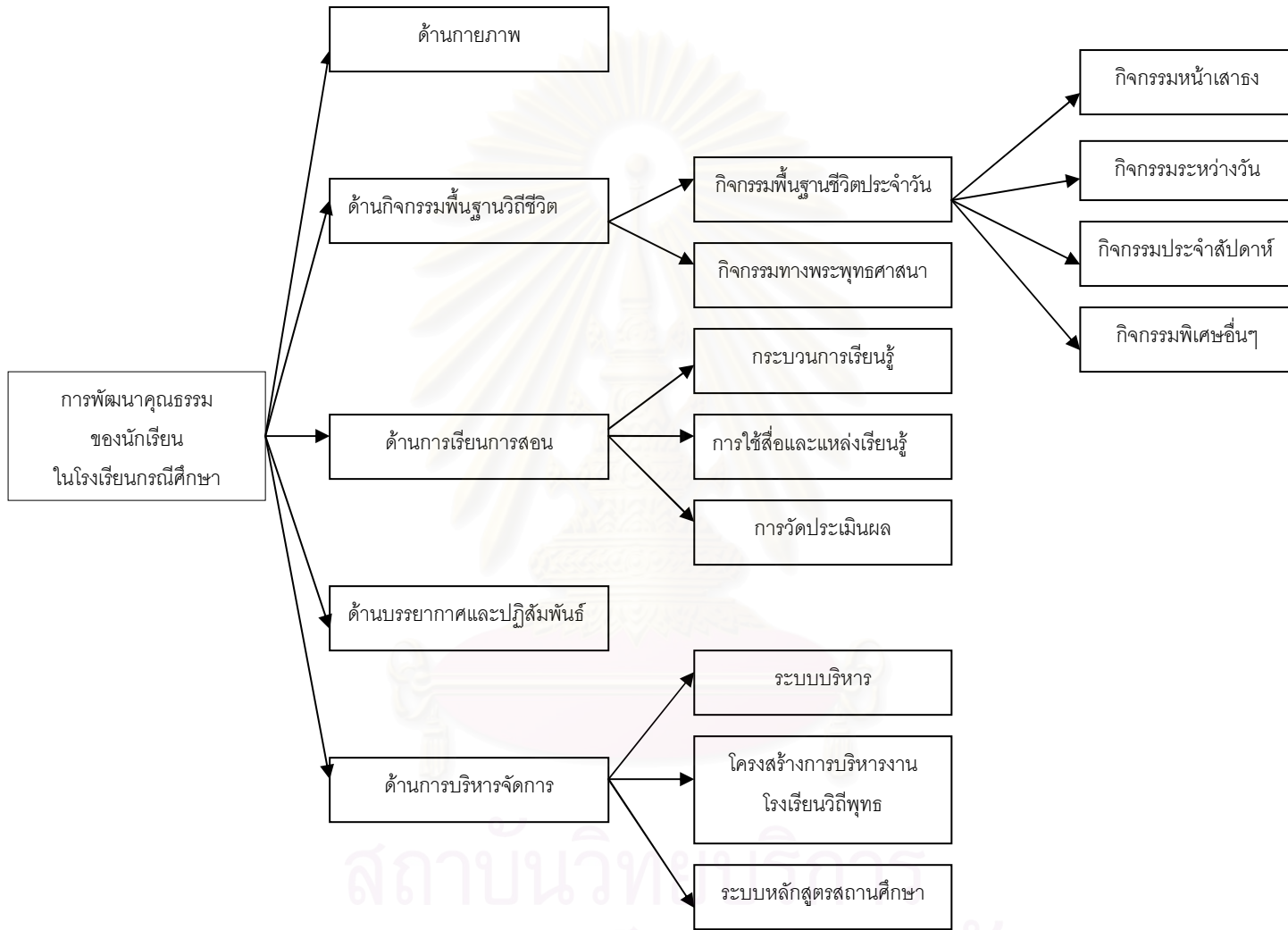
โรงเรียนมีนโยบายในการปฏิบัติงานดังนี้ 1) พัฒนาและปรับปรุงการบริหารจัดการอย่างมีระบบทันสมัย รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ 2) เฝ้าระวังคุณภาพกระบวนการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง 3) เฝ้าระวังการนิเทศ ติดตามประเมินผลงานทุกด้านอย่างต่อเนื่อง 4) ปลูกฝังให้นักเรียนมีระเบียบวินัย ตรงต่อเวลา รักความสะอาด 5) ส่งเสริมให้ครูผู้สอนมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดีและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย 6) ส่งเสริมให้นักเรียนมีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์ มีน้ำเป็นนักกีฬาและมีความเสียสละ 7) ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพทุกด้านและมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล 8) ส่งเสริมให้นักเรียนได้มีความรู้ความสามารถตามถนัด โดยบูรณาการลงสู่การเรียนการสอนในการปฏิบัติจริง 9) ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างโรงเรียนและชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ในการร่วมพัฒนาการศึกษาของเยาวชน 10) ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนและโรงเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนทุก ๆ ด้าน 11) เฝ้าระวังและพัฒนาการบริหารงานของโรงเรียนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปีพ.ศ.2542 12) พัฒนาด้านการเรียนการสอนและการทำงานของผู้บริหาร ครูและเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน และ 13) พัฒนาด้านการเรียนการสอนและพัฒนาครูผู้สอน

โครงการที่พัฒนาด้านคุณธรรมของนักเรียน

โรงเรียนได้จัดทำโครงการที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนจำนวน 6 โครงการ ได้แก่ โครงการพัฒนางานกิจการนักเรียน โครงการพัฒนากิจกรรมนักเรียน โครงการบรรพชาสามเณร โครงการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย โครงการธารน้ำใจสู่สังคม และโครงการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยแต่ละโครงการจะมีครูรับผิดชอบตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปและในการจัดกิจกรรมตามโครงการจะขอความร่วมมือจากครูคนอื่น ๆ ร่วมจัดกิจกรรมด้วย

1.2) การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน แบ่งการนำเสนอผลจำแนกตามโรงเรียนที่ศึกษา จำนวน 3 กรณีศึกษา โดยนำเสนอการพัฒนาคุณธรรมใน 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านกายภาพ (2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต (3) ด้านการเรียนการสอน (4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ (5) ด้านการบริหารจัดการ ดังภาพที่ 4.4

ภาพที่ 4.4 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษา

กรณีศึกษาที่ 1

1) ด้านกายภาพ

บริเวณโรงเรียนแบ่งออกเป็นสัดส่วน มีอาคารเรียนจำนวน 4 หลัง มีสนามกีฬาสำหรับให้นักเรียนออกกำลังกายหลายแห่ง ได้แก่ สนามฟุตบอลขนาดใหญ่ สนามกีฬาต้านยาเสพติด สนามกีฬาในร่มซึ่งเป็นศูนย์เยาวชนเทศบาลเมืองอ่างทอง สนามเปตอง ภายในบริเวณโรงเรียนมีความร่มรื่น เน้นการปลูกต้นไม้ เพื่อสร้างบรรยากาศที่ใกล้ชิดธรรมชาติ ร่มรื่นและปลอดภัย มีแหล่งเรียนรู้และสวนหย่อมสำหรับเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจแก่นักเรียนหลายจุด ได้แก่ สวนหมอก บ่อเลี้ยงปลา สวนน้ำตก สนามกีฬา มีสนามเด็กเล่นที่แบ่งออกเป็นระดับอนุบาลและระดับประถมศึกษาอย่างชัดเจน เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการให้เหมาะสมกับวัย สอดคล้องกับพันธกิจของโรงเรียนที่ว่าจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการสังเกตพบว่าโรงเรียนจัดโต๊ะม้าหินอ่อนให้นักเรียนนั่งพักผ่อนใต้ต้นไม้ ช่วงพักกลางวันนักเรียนมักจะนั่งเล่นที่โต๊ะม้าหินอ่อน และบริเวณสวนหย่อม

“หนูชอบที่โรงเรียนมีต้นไม้เยอะ มีเก้าอี้ให้นั่งเยอะด้วย บางทีรอพ่อมารับ หนูก็จะมานั่งทำการบ้านรอที่โต๊ะม้าหิน”

(นักเรียนชั้น ป.3 , 7 ก.พ. 2550)

“ผมว่าโรงเรียนเค้าสวย บรรยากาศดีนะ อยู่ในเมืองก็จริงแต่บรรยากาศ ร่มรื่น น่าเรียน ชยะก็ไม่ค่อยมี โรงเรียนใหญ่ ๆ บางโรงเรียน ชยะเยอะเต็มเลย”

(ผู้ปกครองนักเรียนชั้น ป.3 , 7 ก.พ. 2550)

หน้าห้องเรียนแต่ละห้องและบริเวณระเบียงมีกระถางต้นไม้อยู่เป็นระยะ จากการสัมภาษณ์ครูพบว่านักเรียนแต่ละห้องแบ่งเวรกันรดน้ำและดูแลกระถางต้นไม้หน้าห้องของตนเอง

“กระถางต้นไม้หน้าห้องเนี่ยก็จะให้เวรวันนั้นรดน้ำด้วย ก็จะบอกว่าเธอ ต้องรดน้ำนะ ไม่งั้นต้นไม้มันจะตาย แต่เด็กเล็ก ๆ พี่ก็จะช่วยเค้าดูด้วย บางทีเค้าก็ รดนิด ๆ หน่อย ตามประสาเด็ก ๆ เค้าละนะ”

(ครูประจำชั้น ป.1 , 6 ก.พ. 2550)

ชยะในบริเวณโรงเรียนจะเป็นถุงพลาสติกแต่มีจำนวนน้อย นักเรียนส่วนใหญ่จะทิ้งลงถังชยะ เพราะครูผู้สอนในแต่ละวิชาและครูประจำชั้นพยายามปลูกฝังการทิ้งชยะให้เป็นที่ แต่นักเรียนในระดับชั้นมัธยมบางส่วนไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ดังนั้นจึงมีการมอบหมายให้ภารโรงดูแลเรื่องชยะด้วยซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ดังนี้

“เวลาพวกหนูกินเสร็จ หนูก็จะเอาชยะไปทิ้งถังชยะ แต่พวกพี่มัธยมเขาไม่ค่อยเอาไปทิ้ง ชอบโยนไว้ตามต้นไม้ บางทีพี่เขาก็ใส่ไว้ในโต๊ะม้าหิน หนูไม่ชอบเลย”

(นักเรียนชั้น ป.3 , 7 ก.พ. 2550)

“เราก็พยายามบอกเด็กบ่อย ๆ ทั้งเวลาสอนแล้วก็ตอนโฮมรูมว่ากินเสร็จแล้วต้องทิ้งลงถังขยะนะ แบบว่ายังไงล่ะ ของที่ขายมันใส่ถุงพลาสติกทั้งนั้น เด็กเล็ก ๆ นี่ก็จะเอาไปทิ้งถังขยะคืออยู่หรก แต่โต ๆ นี้ว่ายากหน่อย”

(ครูประจำชั้น ป.4, 6 ก.พ. 2550)

สภาพแวดล้อมที่สะอาด เป็นระเบียบ ร่มรื่นปลอดภัยจากสิ่งอบายมุขและยาเสพติดนี้เองทำให้โรงเรียนได้รับประกาศเกียรติคุณป้ายทองของสถานที่ทำงานน่าอยู่น่าทำงาน “สะอาด ปลอดภัย ไร้มลพิษ มีชีวิตชีวา” จากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ในปีพ.ศ.2545 ประกาศเกียรติคุณ “ศูนย์เด็กเล็กน่าอยู่ระดับดีมาก” อีกด้วย ในด้านกายภาพนี้โรงเรียนให้ความสำคัญและพัฒนาอย่างต่อเนื่องซึ่งสอดคล้องกับแผนการปฏิบัติงานประจำปีของโรงเรียนที่จัดทำโครงการที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในปีการศึกษา 2549 คือ โครงการพัฒนาส่งเสริมสิ่งแวดล้อมปลอดภัยไร้มลพิษ ด้วยกิจกรรมปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในบริเวณโรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ กิจกรรมปลูกไม้ผลในโรงเรียน กิจกรรมตรวจความสะอาดห้องเรียนและโครงการก่อสร้างลานกีฬา

โรงเรียนได้ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เคารพสักการะ โดยอยู่บริเวณหน้าโรงเรียน จากการสังเกตพบว่าเมื่อนักเรียนเข้ามาในโรงเรียนแล้วบางคนจะเดินมาไหว้พระก่อนที่จะไปทำกิจกรรมอื่น และหน้าห้องเรียนแต่ละห้องจะมีการประดิษฐานพระพุทธรูปรวมทั้งพระบรมฉายาลักษณ์ของพระเจ้าอยู่หัวและพระราชินีทุกห้อง แต่โรงเรียนไม่มีห้องพระพุทธรูป จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารพบว่าห้องเรียนไม่เพียงพอต่อนักเรียน จึงจำเป็นต้องปรับปรุงห้องพระพุทธรูปเป็นห้องเรียนแทน

“ตอนนี้เรามีปัญหาเรื่องห้องพระพุทธรูป เด็กเราขยายเยอะเลยต้องเอาห้องพระพุทธรูปที่อยู่ชั้นบนตึก 4 ชั้น ทำเป็นห้องเรียน นี่ก็ทำเรื่องของบประมาณสร้างตึกใหม่ไป...”

(ผู้บริหารโรงเรียน, 8 ก.พ. 2550)

ฝ่ายวิชาการได้ดำเนินโครงการจัดห้องเรียนตามกลุ่มประสบการณ์ เพื่อสร้างบรรยากาศและส่งเสริมการเรียนรู้ รวมทั้งการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองของนักเรียน โดยการส่งเสริมให้จัดตกแต่งห้องเรียน การย้ายตำแหน่งของโต๊ะ เก้าอี้ จากการสังเกตพบว่าห้องเรียนทุกห้องจะมีป้ายนิเทศหน้าห้องเรียน มีเนื้อหาสาระตามวันสำคัญ เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญตามประเพณี และความรู้ทางวิชาการที่เหมาะสมกับนักเรียนในระดับชั้นนั้น ๆ ส่วนภายในห้องเรียนมีการจัดป้ายนิเทศทั้งหน้าห้องและหลังห้องเรียน มีมุมหน้าห้องหรือมุมหลังห้องที่ประกอบไปด้วยหนังสือและสื่อการเรียนรู้เพิ่มเติมสำหรับนักเรียน

นอกจากป้ายนิเทศหน้าห้องเรียนแล้ว โรงเรียนยังได้ส่งเสริมการเรียนรู้ใฝ่เรียนของนักเรียนโดยการจัดป้ายนิเทศบริเวณต่าง ๆ ของโรงเรียน มีการติดป้ายพุทธสุภาษิตและคติเตือนใจและข้อคิดต่าง ๆ ตามต้นไม้ทั่วทั้งโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับการเตือนสตินักเรียนในการประพฤติ

ปฏิบัติตน เช่น จงเตือนตนด้วยตนเอง ตั้งใจฟังยอมได้ปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตดังภาพที่ 4.5

ภาพที่ 4.5 สภาพแวดล้อมภายในกรณีศึกษาที่ 1

2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต

(1) กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน

ในทุกเช้าจะมีครูเวรคอยดูแลความเรียบร้อยบริเวณหน้าโรงเรียน จากการสังเกตพบว่าครูจะทักทายนักเรียนและนักเรียนจะทำความเคารพครูด้วยการไหว้ และเมื่อเข้ามาภายในบริเวณโรงเรียนแล้ว นักเรียนบางคนจะไปไหว้พระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่บริเวณส่วนหน้าของโรงเรียน ก่อนที่จะไปทำเวรห้องเรียน หรือเวรพื้นที่รับผิดชอบซึ่งแบ่งเป็น 21 ส่วน ซึ่งนักเรียนทุกห้องจะต้องมีพื้นที่รับผิดชอบของตนเอง โดยพิจารณาจากระดับชั้นของนักเรียนในการแบ่งพื้นที่รับผิดชอบให้ และโรงเรียนได้แต่งตั้งครูคอยตรวจผลการทำความสะอาดด้วย ซึ่งนักเรียนในระดับ ป.1 – ป.2 ครูจะช่วยทำความสะอาดห้องให้ด้วย เนื่องจากนักเรียนยังเด็กและทำไม่ค่อยสะอาด ซึ่งมีคำสัมภาษณ์ดังนี้

“เนี่ยก่อนจะกลับบ้านก็ต้องกวาดห้องก่อน เด็กเค้าก็กวาดนะ แต่เด็กเล็ก ๆ มันจะไปกวาดสะอาดยังไง แต่ก็ให้เค้าทำการฝึกความรับผิดชอบเค้าแต่หลัก ๆ เรายังทำ เรายังนึกถึงลูกเราตอนเล็ก ๆ ตอนตัวเท่านี้ยังไม่รู้เรื่องเลย แต่เราก็จะบอกเด็กพวกนี้ว่า เนี่ยหนูต้องทำนะ ต้องมีความรับผิดชอบ เนี่ยน้ำต้องไปตักข้างล่าง หิ้วกันมา แล้วก็กวาดห้อง สะอาดไม่สะอาดไม่เป็นไร แต่ขอให้ท ไม่งั้นไม่เป็นไรมียลละ ก็ต้องฝึกเค้า เพราะอยู่บ้านไม่เคยทำ อย่าง ป.1 เนี่ยต้องมีการทำเขตรับผิดชอบ ชอบเหมือนกันนะ ให้เก็บกระดาษงานเบา ๆ หลังอาคารเนี่ย”

(ครูประจำชั้นป.1, 6 ก.พ. 2550)

“วันไหนเวอร์หนู หนูก็จะมาแต่เช้าพอหนูมาถึงโรงเรียนก็จะทำเวอร์ห้อง หนูก็จะกวาดห้อง บางทีก็ลงไปตักน้ำล้างมือ ถ้าวันไหนไม่ใช่เวอร์ห้องครูก็จะให้ไปช่วยกันเก็บขยะหลังอาคาร”

(นักเรียนชั้น ป. 1, 6 ก.พ. 2550)

กิจกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันของนักเรียนมีดังนี้

(1.1) กิจกรรมหน้าเสาธง

กิจกรรมหน้าเสาธงเริ่มเวลา 8.10 น. นักเรียนจะเข้าแถวในสนามฟุตบอล โดยมีกิจกรรมหน้าเสาธงมีรายละเอียดดังนี้

กิจกรรมที่กระทำเพื่อระลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันได้แก่ การร้องเพลงชาติ การร้องเพลงสดุดี การกล่าวคำปฏิญาณตน

กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ ซึ่งนักเรียนทั้งหมดจะหันหน้าไปทางพระประธานของวัด ชัยมงคล แล้วสวดมนต์ อาราธนาศีล 5

กิจกรรมส่งเสริมความรู้ ประกอบด้วย 1) การเล่าข่าวที่น่าสนใจในแต่ละวัน 2) ภาษาไทยวันละคำ โดยมีตัวแทนนักเรียนที่ได้รับผิดชอบในแต่ละห้องมาอ่านคำศัพท์ 1 คำ และอธิบายความหมายพร้อมกับยกตัวอย่างประโยค

กิจกรรมประชาสัมพันธ์และอบรมนักเรียน เมื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว ครูจะแจ้งเรื่องประชาสัมพันธ์แก่นักเรียน หรืออบรมนักเรียนในเรื่องต่าง ๆ

กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ เมื่อเสร็จกิจกรรมหน้าเสาธงแล้ว นักเรียนแต่ละห้องจะเดินแถวเพื่อเข้าห้องเรียนอย่างมีสติและเป็นระเบียบ

จากการสังเกตพบว่านักเรียนค่อนข้างจะมีระเบียบในการเข้าแถว แต่นักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 1 ครูประจำชั้นต้องคอยช่วยดูและจัดแถวให้กัน นักเรียนร้องเพลงชาติและสวดมนต์อย่างพร้อมเพรียง

(1.2) กิจกรรมระหว่างวัน

กิจกรรมเดินแถวไปรับประทานอาหาร ครูได้ฝึกให้นักเรียนมีความเป็นระเบียบโดยการเดินแถวไปโรงอาหาร เนื่องจากมีนักเรียนจำนวนมากทำให้สถานที่ในการรับประทานอาหารไม่เพียงพอ ทางโรงเรียนจึงแบ่งให้นักเรียนพักรับประทานอาหารกลางวันเป็น 2 เวลา คือ ระดับประถมศึกษา ระหว่างเวลา 11.30-12.30 น. ระดับมัธยมศึกษา ระหว่างเวลา 12.30-13.30 น. และโรงอาหารแบ่งออกเป็น 2 แห่ง คือ โรงอาหารตามโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียนสำหรับนักเรียนระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษาปีที่ 1 มัธยมศึกษาปีที่ 1 และนักเรียนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ ส่วนโรงอาหารอีกแห่งหนึ่งเป็นบุคคลภายนอกเข้ามาขายอาหาร ในการไปรับประทานอาหารนักเรียนในระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่จะเดินเข้าแถวอย่างเป็นระเบียบ แต่นักเรียนระดับ

มัธยมศึกษาจะต่างคนต่างแยกย้ายกันไป สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการ สัมภาษณ์ดังนี้

“พอใกล้ ๆ หมดชั่วโมง พี่ก็จะให้เด็กมาเข้าแถวหน้าห้องเตรียมไปกินข้าว ที่โรงอาหาร ป.1 นี้เราให้กินข้าวโครงการทุกคน ตอนเปิดเทอมใหม่ ๆ ก็ต้องเดินไป ส่งเค้าก่อน แต่พอเดี๋ยวนี้เค้าก็เดินเข้าแถวไปกันเองได้”

(ครูประจำชั้น ป.1, 6 ก.พ. 2550)

“ก็พยายามจะฝึกให้เค้ามีระเบียบวินัยอยู่ตลอดเวลา จะไปไหนก็ต้องเข้าแถว เวลาครูไปคุมก็จะเรียบร้อย แต่พอกลับบ้านครู ก็มีบ้างที่เเกร”

(ครูประจำชั้น ป.5, 6 ก.พ. 2550)

กิจกรรมสวดมนต์ ทางโรงเรียนได้จัดให้นักเรียนระดับประถมศึกษาสวดมนต์ทำนอง สรรภัญญะ ก่อนเรียนในภาคบ่ายและก่อนกลับบ้านในตอนเย็น เพื่อฝึกให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย และสวดมนต์อย่างมีสติ และเป็นการทำจิตใจให้สงบหลังจากไปเล่นในตอนพักกลางวัน เพื่อพร้อม ที่จะเรียนในภาคบ่ายต่อไป สำหรับการสวดมนต์ในภาคบ่ายนี้ได้สวดเป็นภาคเรียนแรก ในภาค เรียนที่ผ่านมาได้ฝึกให้นักเรียนนั่งสมาธิ สวดมนต์และแผ่เมตตา เนื่องจากโรงเรียนจะเข้าร่วม แข่งขันการสวดมนต์ทำนองสรรภัญญะหมู่พร้อมกันทั้งโรงเรียน จึงเตรียมความพร้อมโดยการปรับ เป็นกิจกรรมการสวดมนต์แทน ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 15 นาที เมื่อถึงเวลานักเรียนมานั่งเข้าแถว หน้าห้องเรียนเพื่อสวดมนต์พร้อมกัน ตัวแทนนักเรียนจะเป็นผู้นำสวดมนต์ ส่วนเวลาเลิกเรียนก่อน กลับบ้านก็จะสวดมนต์หน้าห้องเรียนด้วยเหมือนกัน แต่บทสวดจะเป็นบทสั้นซึ่งมีคำสัมภาษณ์ดังนี้

“ช่วงกลางวันก่อนเรียนเราจะให้เด็กสวดมนต์ทำนองสรรภัญญะ พอเที่ยง ลิบหน้าปุ๊บออกดั่ง เด็กก็จะมาเข้าแถวหน้าห้องเตรียม สวดมนต์ แต่เค้าก็รู้เวลากัน อยู่แล้วละ เด็กจะมานั่งรอแถว ๆ หน้าห้องเรียน เลิกเรียนก็เหมือนกันสวดแบบนี้ แต่สวดอย่าง สั้นพอ”

(รองผู้อำนวยการ, 5 ก.พ. 2550)

“พอจะหมดชั่วโมงพักกลางวัน ครูก็จะให้ไปสวดมนต์หน้าห้องเรียนแล้ว ก็จะมีพี่มานำสวด เมื่อก่อนหนูสวดไม่ได้แล้วก็เบื่อ แต่เดี๋ยวนี้สวดบ่อย ๆ ก็สวดได้ แล้วคะ เพลินดีด้วย ”

(นักเรียนชั้น ป.4, 6 ก.พ. 2550)

(1.3) กิจกรรมประจำสัปดาห์

กิจกรรมสวดมนต์ทำนองสรรภัญญะ ทางโรงเรียนได้จัดให้นักเรียนทุกคนสวดมนต์ ทำนองสรรภัญญะในชั่วโมงสุดท้ายของวันศุกร์ โดยจัดกิจกรรมสลับกับกิจกรรมทางวิชาการของ กลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ

ภาพที่ 4.6 กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวันของนักเรียนในกรณีศึกษาที่ 1

(2) กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมทางศาสนาอยู่เป็นประจำ โดยจะพานักเรียนไปทำกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาที่วัดชัยมงคล ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับโรงเรียน แต่ประจำปีการศึกษาจะกำหนดปฏิทินกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติในแต่ละปี ทั้งนี้จะมีผู้รับผิดชอบหลักตามโครงการที่เขียนรองรับไว้ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นมีดังนี้

กิจกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะ เมื่อเปิดภาคเรียนที่ 1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแรก คือ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ โดยพานักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ไปแสดงตนเป็นพุทธมามกะที่วัดชัยมงคล

“กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธเราก็ทำต่อเนื่องทุกปี ก็จะมีปฏิทินว่าตอนช่วงไหนทำอะไร ๆ พอเปิดเทอมใหม่ ๆ เราก็จะพานักเรียนทุกคนไปแสดงตนเป็นพุทธมามกะที่วัด ที่แรกคิดว่าจะเอาแค่ ป.4 ขึ้นไป ทีนี้เราก็คิดว่าควรปลูกฝังตั้งแต่เด็ก เลยพาตั้งแต่ ป.1 ไปเลย ถึงแม้ว่าจะยังเด็กแต่เวลาให้เขาทำอะไรก็ทำได้นะ แต่บางทีก็ไปเล่นกันในวัด”

(รองผู้อำนวยการ, 5 ก.พ. 2550)

เมื่อใกล้ถึงวันสำคัญทางศาสนา ครูวิชาพระพุทธศาสนาจะสอนเกี่ยวกับความสำคัญของวันนั้น ๆ และประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนร่วมกันทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง เพื่อฝึกให้นักเรียนมีความเสียสละ มีการจัดบอร์ดตามวันสำคัญนั้น ๆ จัดประกวดต่าง ๆ เช่น การประกวดแต่งกลอน การประกวดเรียงความ และในวันที่จัดกิจกรรมผู้ปกครองบางส่วนที่มาส่งบุตรหลานจะร่วมกันทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งบริเวณสนามของโรงเรียนในช่วงเช้ามืดก่อนเข้าแถวซึ่งสอดคล้องกับเอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ดังนี้

“เวลาจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในช่วงเช้าเราจะมีการตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง นักเรียนเขาก็จะเตรียมของมาตักบาตรกัน รถกระบะ 2 คันถยังขนอาหารที่นักเรียนนำมาตักบาตรไม่หมดเลย ผู้ปกครองก็จะมาใส่บาตรอยู่กับเด็กด้วย ใส่เสร็จแล้วเค้าก็กลับ ปกติเราจัดเป็นกิจกรรมให้เด็ก แต่บางที่ผู้ปกครองเค้ามาส่งลูกก็อยู่ในใส่บาตรไปด้วยเลย พระก็จะมีประมาณ 10 รูปได้”

(ผู้บริหารโรงเรียน, 8 ก.พ. 2550)

“วันสำคัญต่าง ๆ เนี่ย เราตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง ที่สนามเนี่ยเต็มเลย อย่างแห่เทียนเข้าพรรษาเราก็เชิญผู้ปกครองร่วมทำบุญด้วย แล้วก็เอาไปลงในข่าวโรงเรียนว่าใครทำบุญมาเท่าไร เดือนหนึ่งก็ออกข่าวทีหนึ่ง”

(รองผู้อำนวยการ, 5 ก.พ. 2550)

กิจกรรมวันเข้าพรรษา ทางโรงเรียนจะจัดทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งที่บริเวณสนามฟุตบอลในช่วงเช้า ครูและนักเรียนร่วมกันตกแต่งเทียนจำนำพรรษาเพื่อนำไปถวายและฟังเทศน์ที่วัดชัยมงคลในช่วงบ่ายอย่างพร้อมเพรียงกันทั้งโรงเรียน และในวันพระช่วงเข้าพรรษาจะแบ่งนักเรียนแต่ละชั้นไปทำบุญที่วัด โดยเริ่มตั้งแต่ ม.4 เวียนกันไปจนถึง ป.4

“อย่างวันพระเข้าพรรษาก็จะพาเด็กไปทำบุญ แต่ละชั้นเวียนกันไป แต่ว่าพาไปแค่ ป.4 - ม.4 เด็กเล็ก ๆ จะไม่พาไปเพราะเดินทางไม่สะดวก ผู้ปกครองจะลำบากเพราะต้องมาส่งแต่เช้า ครูประจำชั้นจะนัดนักเรียนกันที่วัด เด็กโตจะดูแลง่ายหน่อย เด็กเล็ก ๆ จะเป็นภาระผู้ปกครองไม่อยากจะพา อย่างชั้นพี่จะพาเฉพาะวันสำคัญทางศาสนา อย่างวันเข้าพรรษา วันอาสาฬหบูชาก็มีกิจกรรมการเวียนเทียน ไปเวียนเทียนกันที่วัด พาตั้งแต่ ป.1 - ม.4 เด็กเยอะ กว่าที่จะเข้าไปในวัดหมดก็นาน ใช้เวลาพอสมควร ส่วนใหญ่จะไปสักป้ายสองโมงครึ่ง เสร็จพิธีโรงเรียนเลิกพอดี เพราะต้องใช้เวลาเดินเข้าไปในวัด”

(ครูภาษาไทย ป.1, 5 ก.พ. 2550)

“วันสำคัญต่าง ๆ เนี่ย เราตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง ที่สนามเนี่ยเต็มเลย อย่างแห่เทียนเข้าพรรษาราก็เชิญผู้ปกครองร่วมทำบุญด้วย แล้วก็เอาไปลงในข่าวโรงเรียนว่าใครทำบุญมาเท่าไร เดือนหนึ่งก็ออกข่าวทีหนึ่ง”

(รองผู้อำนวยการ, 5 ก.พ. 2550)

“เรามีโครงการนะที่อยากให้เด็กเข้าวัดทุกวันพระเข้าพรรษา ให้เด็กไปทำบุญที่วัด จะผลัดกันไปวันพระละชั้น ให้ไปหมดทั้งระดับชั้นเลย เพื่อฝึกให้เด็กเข้าวัด ก็ฝึกได้ในระดับหนึ่ง ได้ฟังพระเทศน์บ้าง เจ้าอาวาสก็จะเทศน์ตลอด เด็ก ๆ เค้าก็จะหุนกันซื้ออาหารเอาเป็นอาหารของห้องเพื่อถวายพระ แต่อาหารที่วัดก็มีเยอะอยู่แล้ว แต่ก็ฝึกให้เค้ารับ ผิดชอบ รู้จักเสียสละ วันทำบุญเค้าก็ต้องตื่นเช้าหน่อยที่นี้ทำบุญแต่เช้า แปดโมงก็เสร็จแล้ว เค้าก็มาโรงเรียนต่อเลย คนไหนมาสายทำบุญตักบาตรไม่ทันก็เข้าไปฟังพระเทศน์”

(รองผู้อำนวยการ, 5 ก.พ. 2550)

วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชาและวันอาสาฬหบูชา โรงเรียนจัดกิจกรรมคล้ายกัน คือ จัดการทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งในช่วงเช้าและช่วงบ่ายจะพานักเรียนทั้งหมดไปเวียนเทียนและฟังเทศน์ที่วัดชัยมงคล โดยนักเรียนจะเรียโรเงินกันเพื่อถวายพระด้วย ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถียุทธของโรงเรียนและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ดังนี้

“กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาเนี่ย อย่าง วันมาฆบูชา วิสาข อาสาฬห เนี่ยจะทำก่อนหนึ่งวัน เพราะโรงเรียนจะปิดวันรุ่งขึ้นใช่ไหม จะบอกให้เด็กเตรียมอาหารแห้งมาตักบาตรกัน ตอนเช้า ผู้ปกครองก็เตรียมให้เด็กไว้ เช้าแถวใส่บาตรกัน หน้าเสาธง ผู้ปกครองส่วนใหญ่เค้าก็มาใส่บาตรด้วย เพราะไหน ๆ ก็มาส่งลูกแล้ว พอตอนบ่าย ๆ เราก็พาเด็กไปเวียนเทียน ไปฟังเทศน์ ช่วงช่วงโมงทำย ช่วงโมงหนึ่ง เด็กเค้าก็จะเรียโรเงินถวายปัจจัยพระ กลับมาโรงเรียนก็พอดีเวลาเลิกเรียน”

(ครูวิชาพระพุทธศาสนา, 5 ก.พ. 2550)

กิจกรรมค่ายพุทธบุตร ในแต่ละปีการศึกษาทางโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดอ่างทองจำนวน 3 โรงเรียน ได้ร่วมกันจัดค่ายพุทธบุตรเป็นประจำทุกปี กำหนดให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 1 เข้าค่ายพุทธบุตรเป็นเวลา 3 วัน 2 คืน

กิจกรรมเรียนและสอบธรรมศึกษา ก่อนที่จะสอบธรรมศึกษาทางโรงเรียนได้นิมนต์พระมาสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - มัธยมศึกษาปีที่ 4 ในช่วงกิจกรรมชุมนุมหรือกิจกรรมแนะแนว เพื่อไม่ให้กระทบกับการเรียนการสอน ส่วนครูนั้นได้ให้ความสำคัญกับการสอบธรรมะศึกษาด้วยเช่นกัน โดยเข้าร่วมโครงการอบรมและสอบธรรมะสนามหลวงที่จัดร่วมกันระหว่างศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดอ่างทองและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษอ่างทอง ในปัจจุบันครูทุกคนสอบผ่านธรรมะศึกษาตรีเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ดังนี้

“เด็กสอบธรรมศึกษาตรี โท เอก ปีนี้เพิ่งสอบไป ก่อนสอบก็จะมีพระมาสอน ป.5-ป.6 ครูก็สอบด้วยนะ ส่วนมากครูก็สอบถึงนักธรรมศึกษาโท แต่อย่างน้อยก็ต้องได้ธรรมศึกษาตรี ไปสอบที่ต้นตมั่ง แล้วแต่จะได้ศูนย์สอบที่ไหน ครูก็มีไปอบรมด้วยนะ อบรมที่วัดต้นสน ปฏิบัติธรรมเลย และหัดเขียนกระทู้ธรรมตอนช่วงปิดเทอม 7 วัน 10 วัน นั้นแหละ”

(ครูพระพุทธศาสนา ป.1, 5 ก.พ. 2550)

(3) กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ

กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ โรงเรียนได้จัดกิจกรรมนี้ต่อเนื่องทุกปี โรงเรียนดีเด่นในการจัดกิจกรรมวันแม่ ซึ่งจากการศึกษาเอกสารวารสารประชาสัมพันธ์ของโรงเรียนพบว่าเคยได้รับโล่การจัดกิจกรรมวันแม่ดีเด่น จากสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ในปีพ.ศ. 2535 ในการจัดกิจกรรมแต่ละปีทางโรงเรียนจัดการประกวดร้องเพลงค่าน้ำนม การเขียนเรียงความ พระคุณแม่ การเขียนคำขวัญเทิดพระคุณแม่ การวาดภาพแม่ในดวงใจ การเขียนคำกลอน 2 บท ซึ่ง

การประกวดต่าง ๆ นี้จะเชิญแม่มาร่วมงานทั้งหมด ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี การจัดงานวันแม่จะจัดในช่วงเช้าโดยทำพิธีถวายพระพรสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ จากนั้นจะมีการแสดงของนักเรียนและการกราบแสดงความกตัญญูต่อแม่ ซึ่งมีคำสัมภาษณ์ดังนี้

“การจัดกิจกรรมวันแม่เราก็ได้รางวัลมาด้วย เชิญแม่มาร่วมกิจกรรม ใช้สถานที่ที่อาคารเอนกประสงค์ชั้นตอนก็คือตั้งรูปราชีนีบานใหญ่ที่อาคารเอนกประสงค์ มีการแสดงของนักเรียน มีเยอะหลายอย่าง แล้วพอสุดท้ายก็ให้ลูกมากกราบแม่ ส่วนมากเวลาเชิญผู้ปกครองมางานกิจกรรมเขาก็ให้ความร่วมมือดีมาก”
(รองผู้อำนวยการ, 5 ก.พ. 2550)

“กิจกรรมวันสำคัญเค้าจะแบ่งกัน โดยการเขียนโครงการอย่างวันแม่เนี่ยแม่มาร่วมงานเยอะมาก ผู้ปกครองที่นี้ให้ความร่วมมือดีมาก ถ้าเค้ามาได้เค้าก็จะมากัน แล้วเราก็มีการจับของขวัญพวกพัดลมประมาณ 4-5 ชุดด้วย แล้ว ผอ. ก็จะช่วยเล่าเรื่องโรงเรียนเรื่องเด็กด้วย เค้าก็อยากมาฟังเรื่องนี้ ประชาสัมพันธ์โรงเรียนไปด้วยเลย บางทีมีงบอะไรมาก็จะบอก ผู้ปกครองให้ความร่วมมือดีมาก บางทีเค้าก็จัดไว้ก็ไม่พอ พี่ว่าจัดทีนี้ทำให้ได้รู้จักกระลึกนึกถึงพระคุณของแม่ ถ้าเด็กคนไหนมาไม่ได้ก็จะให้เขาเอาพวงมาลัยเนี่ย มากกราบครูแทน แล้วครูก็จะส่งพวงมาลัยให้ไปกราบแม่เขาที่บ้าน”

(ครูวิทยาศาสตร์ ป.4, 6 ก.พ. 2550)

วันพ่อแห่งชาติ ลักษณะการจัดงานจะคล้ายกับกิจกรรมวันแม่แห่งชาติ แต่ผู้ปกครองจะมาร่วมงานน้อยกว่า

“พอใกล้ถึงวันพ่อ ครูเขาก็จะให้แต่งกลอน เขียนเรียงความประกวดกัน แล้วจัดงานที่อาคารเอนกประสงค์ เขาก็จะเชิญพ่อมาร่วมงาน แต่พ่อจะมาน้อยกว่างานวันแม่ ปีที่แล้วพ่อผมไม่ได้มา เพราะต้องทำงาน”

(นักเรียนชั้น ป.6, 7 ก.พ. 2550)

3) ด้านการเรียนการสอน

(1) กระบวนการจัดการเรียนรู้

โรงเรียนได้ให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนของครูในการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จะเห็นจากเอกสารแผนการปฏิบัติงานประจำปี พ.ศ.2549 พบว่ามีการจัดอบรมเพื่อพัฒนาครูในเรื่องนี้และพาครูไปศึกษาดูงานในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง มีผลงานด้านวิชาการดีเด่นจากการสังเกตพบว่าการจัดการเรียนการสอนของครูในแต่ละชั่วโมง ก่อนที่จะเริ่มการเรียนการสอนในบางวิชาครูจะให้นักเรียนนั่งสมาธิก่อนเรียน เพื่อให้จิตสงบพร้อมที่จะเรียนรู้เป็นเวลาประมาณ 5 นาที และในวิชาพระพุทธศาสนาทุกครั้งครูจะให้นักเรียนสวดมนต์ กราบพระและนั่งสมาธิก่อนที่จะเริ่มเรียน

การจัดการเรียนการสอนพบว่า ครูได้พยายามที่จะปลูกฝังด้านคุณธรรมจริยธรรมในเรื่องที่ใกล้ตัวนักเรียน เช่น ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความมีวินัย ความเมตตากรุณาควบคู่ไปกับการสอนเนื้อหา โดยจะเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ในขณะนั้น เพื่อให้นักเรียนเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ดังนี้

“ส่วนใหญ่เวลาที่พี่สอนอะนะ พี่จะสอนเนื้อหาไปพร้อม ๆ กับปลูกฝังคุณธรรมไปด้วยเลย สอนเกี่ยวกับการประพฤติตัวปฏิบัติตัว สอดแทรกเข้าไปเช่น ความรับผิดชอบ ความตรงต่อเวลา ความสามัคคี เนี่ยพี่จะเน้นมาก พยายามให้ทำงานกลุ่มร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกัน”

(ครูคณิตศาสตร์ ป.5, 6 ก.พ. 2550)

วิธีการสอนของครูจะกระตุ้นให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน ส่งเสริมการเรียนรู้และแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง ครูมักถามคำถามหรือให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดด้วยตนเอง ก่อนที่ครูจะเฉลยคำตอบให้

“เวลาสอนพี่จะพยายามไม่บอกเค้า ให้เขาลองคิดดูก่อนยิ่งถ้าสอนการทดลองจะให้เค้าคิดว่ามันเกิดมาได้ยังไง มาจากไหน แล้วเราค่อยมาช่วยสรุปให้ตอนหลัง ให้คิดก่อนวิเคราะห์ก่อน ถ้าตรงไหนผิมนั้นไม่ใช่ซะ ก็จะมีอธิบายว่าไม่ใช่ยังไง ก็มีบางคนที่ไม่เอาเลยนั่งอมปากกาต้องจี้ ต้องถามต้องคอยกระตุ้นบ่อย ๆ คิดได้ยังไงคิดได้หรือยังต้องถามตลอด คิดได้มีจับเนื้อหาที่พี่ก็จะสอบให้ทำแบบทดสอบ มีทั้งก่อนเรียนและหลังเรียนแล้วเอามาเปรียบเทียบกัน”

(ครูวิทยาศาสตร์ ป.4, 6 ก.พ. 2550)

ในวิชาพระพุทธศาสนาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 4 ครูจะเป็นผู้สอน ก่อนเรียนครูจะให้นักเรียนสวดมนต์และนั่งสมาธิครูจะพานักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับหน่วยการเรียนรู้ เช่น การปฏิบัติตนในวัด สถานที่ต่าง ๆ ในวัด การปฏิบัติตนแก่พระสงฆ์ ฟังพระเทศนาหรือเล่านิทานคติธรรม โดยระดับชั้นอนุบาลจะพาไปเรียนรู้ที่วัดบ่อยครั้งกว่าระดับชั้นอื่น แต่ในระยะหลังเนื่องจากมีการลักพาเด็กเล็กบ่อย ครูห่วงความปลอดภัยของนักเรียนจึงไม่ค่อยได้พาไป ซึ่งมีคำสัมภาษณ์ดังนี้

“เมื่อเทอมที่แล้วพี่จะพาเด็กไปวัดบ่อย สัปดาห์ละครั้งได้ พาไปฟังนิทานธรรมะหรือพาไปรู้จักสถานที่ต่าง ๆ ในวัด การปฏิบัติตนต่อพระ แต่ช่วงหลังมีรถจับเด็กมาเลยไม่พาไป ในช่วงที่มีพระมาสอนธรรมศึกษาให้เด็กโต ๆ ก็จะมีนิมนต์ท่านมาสอนในระดับอนุบาลด้วย”

(ครูอนุบาล, 8 ก.พ. 2550)

“พี่จะมีสื่อตลอด เด็กเค้าจะเข้าใจนะ อย่างพวกวันสำคัญเด็กจะรู้และจำได้ เด็กอ่านออกไม่มีปัญหา อย่างจะถึงวันสำคัญอะไรพี่จะสอนก่อนแล้ว ก็ ร.ร. จะจัดกิจกรรมร่วมกัน เด็กก็จะไปร่วมพิธี อย่าง ป.1 บางทีพี่ก็จะสอนพระพุทธศาสนา ก็พาไปวัดบ้าง พาไปคูบริเวณวัด บริเวณโบสถ์สำรวจวัด สอนการปฏิบัติตน กับ

พระด้วย เพราะจะมีตามเนื้อหาว่าการปฏิบัติตนกับพระ พุทธยังไ้ เวลาพระเดินผ่าน มาทำยังไ้ การถวายของพระทำยังไ้ แต่ยังไม่เคยให้เค้าปฏิบัติจริงกับพระเพราะ ยังเล็กอยู่ แต่ก็บ่บอกจะถามเค้าว่าหนูเคยทำมัย ทำยังไ้ส่วนมากเค้าก็เคยทำกับ ที่บ้าน ส่วนใหญ่ถ้าการปฏิบัติอย่างนี้ จะใช้การสมมุติเราก็จะเป็นพระเอง ใช้ บทบาทสมมุติเอา เวลาสอนการกราบก็จะสมมุติเอา”

(ครูพระพุทธศาสนา ป.1, 5 ก.พ. 2550)

ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6 โรงเรียนได้นิมนต์พระวิทยากรจากวัดในชุมชนมาสอน วิชาพระพุทธศาสนา โดยได้รับการจัดสรรเงินอุดหนุนค่าตอบแทนครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง ในแต่ละชั่วโมงจะครูประจำการจะเป็นครูพี่เลี้ยงช่วย ควบคุมนักเรียนด้วย และครูระดับชั้นอนุบาลจะนิมนต์พระวิทยากรมาอบรมและเล่านิทานธรรมะ แก่นักเรียนระดับอนุบาลด้วย

ภาพที่ 4.7 กระบวนการจัดการเรียนรู้ในกรณีศึกษาที่ 1

(2) การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้

ทางโรงเรียนส่งเสริมให้ครูใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอน ผู้วิจัยสังเกตว่าโรงเรียนมีห้อง ศูนย์สื่อการเรียนการสอนที่จัดเตรียมสื่อไว้ให้อย่างหลากหลายในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และ สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการจัดทำสื่อการสอนที่เหมาะสมแก่ครูด้วย หากครูต้องการวัสดุใด สามารถเบิกได้ที่ห้องพัสดุ หรือต้องการวัสดุใดเพิ่มเติมก็สามารถแจ้งให้เจ้าหน้าที่พัสดุจัดซื้อได้ ดัง จะเห็นจากการศึกษาแผนการปฏิบัติงานประจำปี พ.ศ.2549 ของโรงเรียนพบว่าได้จัดทำโครงการ ผลิตสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา มีการส่งเสริมให้ครูผลิตสื่ออิเล็กทรอนิกส์ด้วยตนเองโดยจัด อบรมการผลิตสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาให้แก่ครูทุกคนและกำหนดให้ครูทุกคนผลิตสื่อการ สอนส่งฝ่ายวิชาการอย่างน้อยคนละ 2 ชิ้น โดยฝ่ายวิชาการได้สร้างแรงจูงใจในการทำสื่อการเรียน การสอนที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนด้วยการจัดประกวดสื่อการ เรียนการสอนปีการศึกษาละ 1 ครั้ง นอกจากนี้ยังฝึกให้นักเรียนได้แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง จากอินเทอร์เน็ตและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ห้อง e-learning เรียนกับโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ระบบ ทางไกล หรือค้นคว้าเพิ่มเติมได้ที่ห้องสมุด

“เวลาสอนพี่ก็จะมีการใช้สื่อ มีให้นักเรียนทดลองบ้าง มีพาไปดูแหล่งเรียนรู้นะ หัวหน้าสายเค้จะจัดตารางให้ เราก็พาเด็กไปดูแต่สังคมจะเยอะ พวกภูมิปัญญาท้องถิ่นนะ เราก็จะต้องแจ้งให้ ก่อน แล้วบางที่เค้ก็จะจัดนิทรรศการร่วมกัน 3 โรงเรียน เนี่ยวันที่ 27-28 ก็จะมีอีกครั้ง เด็กก็จะเข้าร่วมหมด เอาผลงานไปแสดงของครู มั่งเด็กมั่ง”

เวลาสอนที่นี้เน้นนะว่าต้องมีสื่อ ก็ทำเองบ้าง ใช้สื่อสำเร็จบ้าง จะมีห้องสื่อ เราก็ไปเลือกมาใครจะเอาอะไรก็ไปยืมมาจากห้องสื่อ ใครจะทำสื่อทำอะไรเองก็มาเบิกที่พัสดุ อย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่พัสดุ ใครต้องการอะไรจะบอกพี่ก็จะซื้อมาให้เค้ มีวัสดุให้เบิกตามสบายเลย เราจะให้ครูเลือกซื้อสื่อเองแล้วก็รวมไว้ตรงกลางเลยที่ห้องสื่อ ก็จะมีครูเช็คว่ามีสื่ออะไรบ้างเปิดให้บริการเข้ากับกลางวัน พอครูใช้เสร็จครูก็เอามาคืน ส่วนใหญ่ไม่เกินอาทิตย์หรอก เอามาคืนคนอื่นจะได้ยืมต่อ แต่ครูเค้จะชอบทำเองมากกว่า มันตรงมากกว่า สื่อบางอย่างที่ซื้อมา เขาไม่มีวิธีบอกว่ายังไงบางที่ครูก็ใช้ไม่เป็น ครูทำของเขาเอง สื่อที่เราทำให้ยืมมีหลายแบบ เป็นเทป เป็นซีดีก็มี อย่างภาษาไทยของเค้ดีเลยแหละสื่อคอมพิวเตอร์ ก็มีเยอะแยะเลยแหละ เอาเด็กไปเรียนที่ห้อง e-learning มันมีเกมส์ทางการศึกษาโปรแกรมฝึกทักษะเยอะแยะ แต่ต้องจองตารางก่อนนะ เค้ว่ามันจะซ้ำกัน”

(ครูวิทยาศาสตร์ ป.4, 6 ก.พ. 2550)

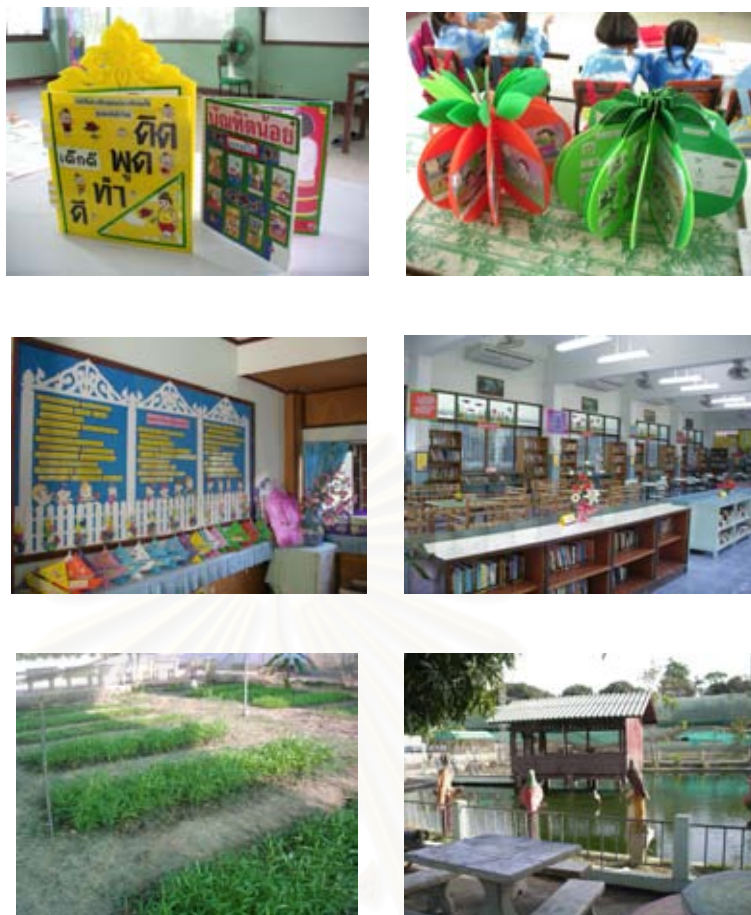
“ที่นี้มีห้อง e-learning แล้วก็ห้องคอมพิวเตอร์ อบรม มัธยม อย่างวิทยุก็ห้องสื่อการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยี อันนี้ได้งบประมาณจากเทศบาล นี่เราจะสร้างห้องวิทยุอีก ของมาแล้ว แต่ยังไม่มียัง ส่วนใหญ่เวลาเราทำอะไรไม่ค่อยได้ขอผู้ปกครอง จะขอเทศบาลมากกว่า”

(รองผู้อำนวยการ, 5 ก.พ. 2550)

ผู้วิจัยได้สังเกตว่าโรงเรียนมีแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนหลายแห่ง เช่น ศูนย์การเรียนรู้วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี ห้องสมุด ห้องสมุดเกษตร แปลงผัก โรงเลี้ยงไก่ ซึ่งสอดคล้องกับภาพที่ 4.8 ส่วนศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน คือ วัดชัยมงคล ในวิชาพระพุทธศาสนาบางครั้งครูจะพานักเรียนไปใช้สถานที่ที่วัด และระดับอนุบาลครูจะพานักเรียนไปเรียนรู้สถานที่ต่าง ๆ ในวัดและโรงเรียนจะพานักเรียนไปร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา และทำบุญตักบาตรในวันพระเข้าพรรษา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ดังนี้

“เมื่อเทอมที่แล้วพี่จะพาเด็กไปวัดบ่อย สัปดาห์ละครั้งได้ พาไปฟังนิทานธรรมะหรือพาไปรู้จักสถานที่ต่าง ๆ ในวัด การปฏิบัติตนต่อพระ แต่ช่วงหลังมีรถจับเด็กมาเลยไม่พาไป ในช่วงที่มีพระมาสอนธรรมศึกษาให้เด็กโต ๆ ก็จะมีนิมนต์ท่านมาสอนในระดับอนุบาลด้วย”

(ครูอนุบาล, 8 ก.พ. 2550)

ภาพที่ 4.8 สื่อและแหล่งเรียนรู้ในกรณีศึกษาที่ 1

(3) การวัดประเมินผล

ฝ่ายบริหารได้ส่งเสริมครูในด้านการวัดประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ โดยการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ครู ส่วนการวัดประเมินผลในห้องเรียนนั้นครูจะใช้การประเมินผลตามสภาพจริงที่หลากหลาย โดยครูประเมินการจากทดสอบ การทดลอง การฝึกทักษะ การทำงานร่วมกับผู้อื่น ในการวัดที่ใช้แบบทดสอบหากนักเรียนทดสอบไม่ผ่าน ครูจะให้นักเรียนสอบแก้ตัวใหม่โดยใช้เวลาในช่วงพักกลางวัน แต่ถ้านักเรียนยังสอบไม่ผ่านอีก ครูจะจัดสอนซ่อมเสริมให้ในช่วงเวลาพักกลางวัน หรือหลังเลิกเรียน และถ้านักเรียนคนใดที่มีปัญหาในการเรียน ทางโรงเรียนจะเชิญผู้ปกครองมาพบเพื่อร่วมกันหาแนวทางแก้ไข สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ดังนี้

“พวกที่ทำไม่ได้เลยก็มี พี่ก็จะสอนซ่อมเสริมบางทีกลางวันเนี่ยก็จะเรียกมาแล้ว มาให้เรียนซ่อมเสริมบางทีตอนเย็นนะ ป.4 ก็จะมี 13 คนที่มาเรียนและซ่อมก็จะมาลัดกันวันนี้ซ่อมวิทย์ พรุ่งนี้ซ่อมคณิตเค้าจะเวียนกัน อาทิตย์ละครั้ง บางคนกลับถึงบ้าน 5 โมงครึ่งนะ เค้าพวกนี้มาซ่อม แต่ถ้าไม่จำเป็นก็กลางวันครึ่งชั่วโมงเป็นอย่างนี้เกือบทุกชั้นโดยเฉพาะ ป.1 เค้าต้องจำได้ก็เยอะเลย ก็ซ่อมกันแต่ถ้าซ่อมยังไม่ผ่านก็จะเรียกผู้ปกครองมา ผอ. ให้เรียนผู้ปกครองมาถามว่าจะเอา

ยังง ีบางคนผู้ปกครองก็ยอมรับก็พาถูกไปเรียนซ่อมเสริม ถ้าไม่ไหวจริง ๆ ก็จะช่วย กับผู้ปกครองว่าเป็นอย่างนี้ จะให้ซ้ำชั้น”

(ครูวิชาวิทยาศาสตร์ ชั้นป.4, 6 ก.พ. 2550)

4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

ผู้บริหารโรงเรียนได้เน้นการปลูกฝังการยิ้ม ไหว้ทักทายกันแก่นักเรียน ผู้บริหารและครูทำ เป็นแบบอย่าง ผู้วิจัยสังเกตว่าเมื่อครูพบผู้บริหารจะทักทายสวัสดิ ด้วยการไหว้ ส่วนครูเมื่อพบกัน ครูจะไหว้ครูที่อาวุโสมากกว่า และช่วยกันกวดขันให้นักเรียนทำความเคารพครูและแขกที่มาเยี่ยมชม โรงเรียน และงานกิจการนักเรียนยังได้จัดประกวดมารยาทขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อส่งเสริมมารยาท ที่ดีและความอ่อนน้อมถ่อมตนแก่นักเรียนอีกด้วยดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เวลาผมเจอครู ผมก็จะไหว้ทุกคน เพราะผมเห็นครูเด็ก ๆ เค้าไหว้ครูที่ อายุมากกว่า แล้วครูสอนว่าเวลามีแขกมาโรงเรียนก็ให้ไหว้ด้วย กลับไปบ้านก็ต้อง ไหว้พ่อแม่”

(นักเรียนชั้น ป.5, 8 ก.พ. 2550)

“เวลาเจอผู้ปกครองผมก็จะยกมือไหว้ เด็กก็จะไหว้ตาม เมื่อก่อนนี้เด็กไม่ ค่อยไหว้ ผมก็ทรงคิดเรื่องนี้ ตอนแรกไหว้แต่ผม แขกที่มาดูโรงเรียนที่เดินกับผม เค้าก็จะไม่ไหว้ ช่วงหลังผมก็จะลงไปพูดหน้าแถวเรื่องนี้ ซึ่งปกติผมจะลงไป พูด หน้าแถวสัปดาห์ละครั้ง”

(ผู้บริหารโรงเรียน, 8 ก.พ. 2550)

เมื่อครูหรือนักเรียนทำชื่อเสียงให้แก่โรงเรียน สมควรได้รับการยกย่อง จะทำพิธีมอบ รางวัลหรือใบประกาศนียบัตรให้ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการกระทำความดี รวมทั้งเป็น แบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน

ส่วนปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหาร ครูกับผู้ปกครองและชุมชนนั้น เมื่อมีงานศพบิดา มารดา หรือญาติผู้ใหญ่ของนักเรียนทางโรงเรียนจะเป็นเจ้าภาพสวดอภิธรรมศพอยู่เป็นประจำ โดยการตั้งแบ่งครูออกเป็น 6 กลุ่ม เพื่อเป็นตัวแทนโรงเรียนในการเป็นเจ้าภาพสวดอภิธรรมศพหรือ ร่วมงานฌาปนกิจ ทำให้ผู้ปกครองพึงพอใจโรงเรียน และจากการสัมภาษณ์พบว่าโครงการที่ช่วย สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างครูกับผู้ปกครอง คือ โครงการเยี่ยมบ้านนักเรียน ช่วยให้ครูได้รู้จักและ ทราบปัญหาของนักเรียนมากขึ้น นักเรียนคนใดที่มีปัญหาครูจะร่วมกับผู้ปกครองในการแก้ปัญหา นั้น ผู้บริหารทำงานที่นี้มานานทำให้มีความคุ้นเคยกับคนในชุมชน เมื่อโรงเรียนต้องการความ ช่วยเหลือในด้านใดมักจะได้รับความร่วมมือและช่วยเหลืออยู่เสมอ มีคำสัมภาษณ์ครูที่พูดถึง โครงการเยี่ยมบ้านนักเรียนดังนี้

“ที่เป็นครูประจำชั้นแล้วก็ต้องไปเยี่ยมบ้านนักเรียนด้วยไปหมดเลยอย่าง บ้านไกล ๆ ป่าโมก มหาราช เราก้ไปนะ อย่างบางทีนะเราเห็นว่าดูแล้วแต่งตัวมา โรงเรียนดินะแต่บ้านผิดคาดเลย มีอยู่ครั้งนึงนะเราเห็นเด็กแต่งตัวมาขอผมเผ้า

ไม่ได้หิวเลย แต่บ้านนี้อย่างวังเลย เราให้ทุนไปเกือบทุกปี ด้วยความที่ไม่ได้ดูบ้านไป
ตายแล้วเราไปเยี่ยมบ้านแบบมันไม่ใช่แล้วแล้วทางผู้ปกครองก็ยอมรับอะไรจากทาง
โรงเรียน พี่จะไปเยี่ยมบ้านปีละครั้ง อย่างเทอมนี้ไปแล้ว ก็ไปอีกทีปีหน้าเลย ปีหน้า
ก็จะประจำชั้น ป.4 อีกไม่ได้ตามเด็กขึ้นไป เพราะพี่สอนแต่ ป.4 แต่ถ้าระหว่างปีมี
เด็กเข้าใหม่เรื่อย ๆ เราก็จะหาโอกาสไปเยี่ยมบ้านเค้า บ้านเด็กบางคนก็ไกลเราก็
เอาเด็กขึ้นรถไปเลยอย่างที่เรารู้จักบ้าน อย่างวันนี้ 3 บ้านเอาขึ้นรถไปเลยแล้วก็
แวะที่ละบ้าน ๆ บางครั้งเด็กอยู่กับตากับยาย พ่อแม่แยกกันเดี๋ยวนี้เป็นอย่างนั้น
เยอะ เป็นพ่อแม่หย่าร้าง ธรรมชาติบ้านของเขาก็ไม่ค่อยสะอาดคือไม่ค่อยเป็น
ระเบียบอย่างเนี่ย บางคนนะพ่อแม่ไม่สนใจ บางทีครูไปอย่างเนี่ยก็ไม่สนใจเลยให้
ครูนั่งรอยังไม่ตื่น ต้องไปปลุกกัน เค้าไม่สนใจจะมาถามข้อมูลเราว่าถูกเป็นอย่างไร
เราต้องไปให้ข้อมูลว่า ลูกเค้าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้เราก็บอกเค้าไป แต่บางทีเขาก็ไม่
ค่อยคุยกับเรา เราอยากให้มีปัญหาอะไรก็ตามมาคุยเราอยากให้เป็นอย่างนั้น”

(ครูประจำชั้น ป.4, 7 ก.พ. 2550)

5) ด้านการบริหารจัดการ

(1) ระบบบริหาร

โรงเรียนมีเป้าประสงค์ พันธกิจ วิสัยทัศน์ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน
ตามแนวทางวิถีพุทธอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนในวิสัยทัศน์ของโรงเรียนที่มุ่งมั่นที่จะ
จัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นคนดีตามวิถี
ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ต่อ
ครอบครัวและชุมชน ยึดมั่นต่อหลักธรรมในศาสนาที่ตนนับถือ

หลักการบริหารโรงเรียนของผู้บริหารโรงเรียนกรณีศึกษาที่ 1 คือ การพัฒนาโรงเรียนแบบมี
ส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผู้บริหารเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารโรงเรียนมาก ดังจะเห็น
ได้จากการได้รับรางวัลผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่นจากกรมการปกครองถึง 4 ครั้ง ในการดำเนินงาน
โรงเรียนวิถีพุทธ ผู้บริหารให้ความสำคัญและตระหนักในการพัฒนาคุณธรรม ด้วยการสนับสนุน
งบประมาณและส่งเสริมให้ครูนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา คุณธรรมและจริยธรรมเข้ามาบูรณาการ
ในการเรียนการสอน รวมทั้งในวิถีชีวิตของนักเรียน ดังจะเห็นจากจากคำสัมภาษณ์ดังนี้

“ผมพยายามที่จะจัดหางบประมาณให้ในส่วนนี้นะ อย่างการสอนของครู
ผมก็ให้เค้าพยายามปลูกฝังคุณธรรมให้มากที่สุด ไม่ต้องเอาหลักธรรมมาใส่ทั้งหมด
ก็ได้ จะเป็นพวกคุณธรรมตามวัยเค้าก็ได้ ขออย่างเดียวให้เด็กได้ ครูที่นี้ก็ต้องสอบ
ธรรมศึกษานะ เพราะครูต้องมีความรู้ก่อน ไม่งั้นจะไปสอนเด็กไม่ได้ ครูที่นี้ทุกคน
สอบได้อย่างคำธรรมศึกษาตรีทุกคน”

(ผู้บริหารโรงเรียน, 8 ก.พ. 2550)

(2) โครงสร้างการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธ

การบริหารงานประกอบไปด้วยบุคคลต่าง ๆ คือ ฝ่ายบริหารของโรงเรียน หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ พระสงฆ์ในชุมชน และตัวแทนผู้ปกครอง การดำเนินงานจะให้ครูทุกคนมีส่วนร่วม และแต่ละปีการศึกษาจะมอบหมายให้ครูร่วมกันรวบรวมข้อมูลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในแต่ละตัวชี้วัด

“ในส่วนของโรงเรียนวิถีพุทธ เราก็มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานของเรา ความจริงโรงเรียนก็ทำตามแนวทางวิถีพุทธอยู่แล้ว แต่พอมาเข้าโครงการก็ทำให้ชัดเจนขึ้น

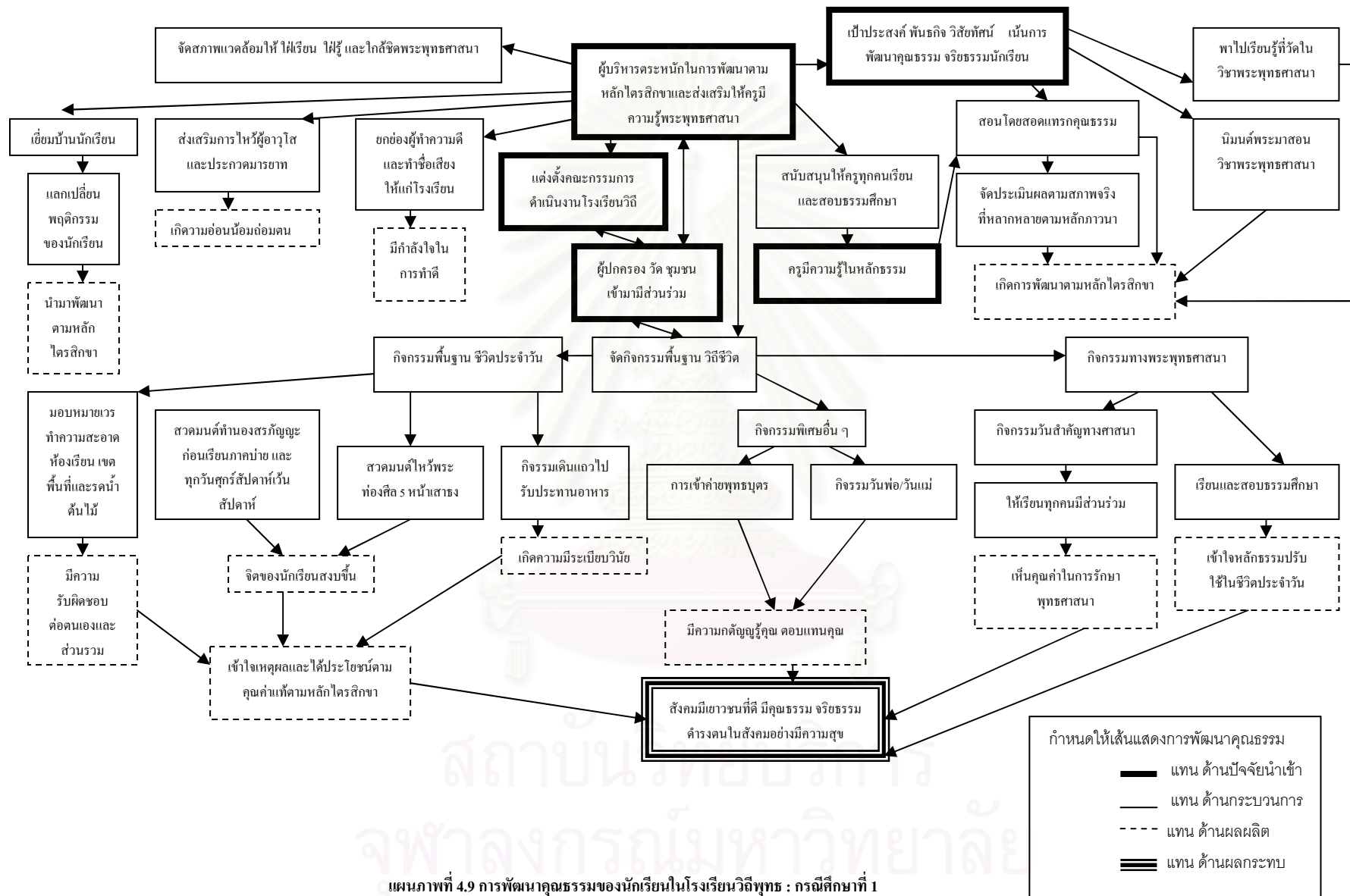
...จริง ๆ ผมก็นั่นนะวิถีพุทธเนี่ย ให้ครูบูรณาการโดยสอดแทรกเข้าไปในการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กมีคุณธรรม จริยธรรม ผมพยายามที่จะหางบสนับสนุนกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธให้ เต็มที่”

(ผู้บริหารโรงเรียน, 8 ก.พ. 2550)

(3) ระบบหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรของสถานศึกษาจะเป็นหลักสูตรปกติทั่วไป แต่ในแผนการจัดการเรียนรู้บางวิชามีการระบุคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คุณธรรมและจริยธรรมที่ต้องการให้เกิดกับนักเรียนไว้ด้วย แต่ในกิจกรรมการเรียนการสอนไม่ค่อยชัดเจน ส่วนใหญ่จะระบุเหมือนกัน คือให้ผู้เรียนปฏิบัติตามอิทธิบาท 4 เช่น ในแผนการจัดการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่1 เรื่องการแยกสาร โดยวิธีโครมาโทกราฟี ได้กำหนดไว้ว่าให้ผู้เรียนปฏิบัติตามอิทธิบาท 4 มีความอดทน มีสมาธิ มีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 4.9 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ : กรณีศึกษาที่ 1

กรณีศึกษาที่ 2

1) ด้านกายภาพ

โรงเรียนมีอาคารเรียนเพียงหนึ่งอาคาร จากการสังเกตพบว่าหน้าอาคารและบริเวณใต้ต้นไม้มีโต๊ะม้าหินอ่อน สำหรับให้นักเรียนได้นั่งพักผ่อนแต่มีจำนวนไม่มาก โรงเรียนเน้นการจัดสภาพภูมิทัศน์ ด้วยการปลูกต้นไม้ จัดสวนหย่อม ทำให้บรรยากาศร่มรื่น ผ่อนคลาย สะอาด ไม่ค่อยพบขยะ เนื่องจากมีพื้นที่ไม่มากและครูได้ช่วยกันปลูกฝังให้นักเรียนมีความตระหนักรู้ในการดูแลเอาใจใส่สิ่งแวดล้อมและมีความรับผิดชอบในการดูแลรักษาอาคารสถานที่ จะเห็นได้จากแผนการปฏิบัติงานประจำปีของโรงเรียนที่จัดทำโครงการร่วมใจรักดีอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยกิจกรรมเสียงตามสายสร้างจิตสำนึกในโรงเรียน มอบหมายพื้นที่ในการรับผิดชอบแต่ละห้องเรียน กิจกรรมการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมทั้งจากแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน การตั้งชมรมรักโรงเรียนรักสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังมีการกำหนดให้นักเรียนทุกคนต้องช่วยกันเก็บขยะและไปไม้ก่อนที่จะเข้าเรียนในภาคบ่าย ทำให้โรงเรียนสะอาดมาก ซึ่งโรงเรียนเคยได้รับรางวัลโรงเรียนน่าอยู่ นำทำงานระดับทองของจังหวัดด้วย

ด้านหน้าอาคารเรียนมีการประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนสักการบูชา บริเวณสวนหย่อมด้านหน้าอาคารเรียน แต่ผู้วิจัยสังเกตว่านักเรียนไม่ค่อยไหว้พระมากนักและหน้าห้องเรียนจะมีการติดตั้งป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม หรือข้อสอนใจต่าง ๆ เพื่อช่วยเตือนสตินักเรียนอยู่เสมอ หน้าห้องเรียนภายในแต่ละห้องจะมีภาพพระพุทธรูปรวมทั้งพระบรมฉายาลักษณ์ของพระเจ้าอยู่หัวและพระราชินีทุกห้อง แต่โรงเรียนไม่มีห้องพระพุทธรูปศาสนา เนื่องจากห้องเรียนมีไม่เพียงพอ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ของเราไม่มีห้องพระพุทธรูปศาสนา ตอนที่เค้ามาระเบิดนครวัดก่อนเราก็ไม่มี ก็บอกท่านเจ้าคุณไปว่าเทอมหน้าเรามีแน่ จะหาห้องมาทำเป็นห้องพระพุทธรูป แต่เทอมนี้เราก็ยังไม่มี เพราะหาห้องไม่ได้ ห้องเรียนเรามีจำกัด ไม้รู้จะไปจัดไว้ที่ห้องไหน”

(ครูภาษาไทย ชั้นป.1, 14 ก.พ. 2550)

ภาพที่ 4.10 สภาพแวดล้อมภายในกรณีศึกษาที่ 2

2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต

(1) กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน

เมื่อนักเรียนมาถึงโรงเรียนแล้ว ผู้ที่เป็นเวรห้องเรียนจะทำความสะอาดห้องเรียน ส่วนคนอื่น ๆ จะทำเขตพื้นที่รับผิดชอบ โดยการแบ่งเขตออกเป็นคณะสี่ 4 เขต แต่ละสี่จะประกอบด้วยนักเรียนทุกระดับชั้น โดยมีพี่ ป.6 เป็นหัวหน้าสี่ดูแลการทำความสะอาดเขตพื้นที่รับผิดชอบ ผู้วิจัยสังเกตว่าทุกเช้าครูเวรประจำวันจะกวาดไปไม้บริเวณต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและเป็นการควบคุมนักเรียนไปด้วย ครูที่พักอยู่บ้านพักครูบางคนก็มาช่วยกวาดทุกวัน สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ดังนี้

“แบ่งเขตให้เด็กเป็นสี่ สี่หนึ่งทำพื้นที่ 1 เดือน แล้วหมุนเขตกันไป ทุกเช้าจะมีคณะกรรมการนักเรียนไปให้คะแนนแต่ละสี่ สี่ไหนได้คะแนนมากธงก็จะขึ้นสูง คะแนนน้อยธงก็จะต่ำ ส่วนใหญ่จะช่วยกันดี แต่ก็มีบางส่วนนะที่ไม่รับผิดชอบ คอยจะหลบจะเลี่ยง บางทีครูเขาเตือนครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2 แล้วไม่ทำครูก็ลงโทษ บางทีให้เก็บกระดาษ ล้างห้องน้ำ ดี แต่ดีน้อย ไม่ค่อยดี ส่วนใหญ่จะเก็บกระดาษเพิ่มเติม”
(ผู้บริหารโรงเรียน, 14 ก.พ. 2550)

“ตอนเช้าพอใส่บาตรเสร็จ ก็จะมาช่วยกวาดโรงเรียนทุกวัน ไปไม้มันร่วงเยอะ ก่อนนักเรียนมาก็กวาดไปได้อบหนึ่ง พอนักเรียนมาเค้าก็จะทำของเค้า เด็กที่นี้จะช่วยกันทำหมด ตัวเล็กตัวน้อยทำกันทั้งนั้น อย่างเด็กเล็ก ๆ เนี่ยเค้าก็จะแย่งกันเก็บ แล้วเค้าก็จะเอามาอุดครู”

(ครูประจำชั้นป.1, 14 ก.พ. 2550)

“ครูเวรจะมีวันละ 2 คน ตอนเช้าครูต้องคุมเด็กทำเขตพื้นที่ แต่ส่วนใหญ่ครูก็จะมาช่วยกวาดไปด้วย เด็กเห็นเราทำเด็กก็จะทำตาม เนี่ยมีพี่คนหนึ่งเค้าจะมาโรงเรียนแต่เช้าเลย มาช่วยกวาดไปไม้ทุกวัน”

(ครูประจำชั้น ป.4, 16 ก.พ. 2550)

“วันนี้หนูไม่ต้องกวาดห้อง แต่หนูไปเก็บใบไม้หน้าเสาธงมาแล้ว เก็บไปให้พี่ป.6 เขาดู แล้วพี่ก็บอกว่าให้มาเล่นได้ ถ้าคนไหนไม่ทำพี่เขาก็จะบอกครู”

(นักเรียนชั้น ป.1, 14 ก.พ. 2550)

กิจกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันของนักเรียนมีดังนี้

(1.1) กิจกรรมหน้าเสาธง

กิจกรรมหน้าเสาธงเริ่มเวลา 8.30 น. นักเรียนจะเข้าแถวในสนามฟุตบอล โดยมีกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่กระทำเพื่อระลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันได้แก่การร้องเพลงชาติ การร้องเพลงสดุดี การกล่าวคำปฏิญาณตน

กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ นักเรียนจะสวดมนต์ และอาราธนาศีล 5

กิจกรรมส่งเสริมความรู้ ประกอบด้วย 1) ภาษาไทยวันละคำ ตัวแทนนักเรียนที่ได้รับผิดชอบในแต่ละห้องอ่านคำศัพท์ 1 คำ และอธิบายความหมายพร้อมกับยกตัวอย่างประโยค 2) ภาษาอังกฤษวันละคำ ตัวแทนนักเรียนที่ได้รับผิดชอบในแต่ละห้องจะอ่านคำศัพท์ 1 คำ และให้นักเรียนคนอื่นพูดตาม พร้อมกับบอกความหมายและยกตัวอย่างประโยค 3) การเล่าข่าวที่น่าสนใจในแต่ละวัน

กิจกรรมประกวดความสะอาดของเขตพื้นที่ โรงเรียนได้เสริมแรงในการทำความสะอาดเขตพื้นที่รับผิดชอบด้วยการให้คะแนนแต่ละสัปดาห์ โดยมีคณะกรรมการนักเรียนเป็นผู้ให้คะแนน และประกาศผลตามลำดับคะแนน จากนั้นตัวแทนของนักเรียนจะเชิญธงสีขึ้นสู่ยอดเสาซึ่งความสูงของธงจะขึ้นอยู่กับคะแนนที่ได้รับ สอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เราจะให้กรรมการนักเรียนคอยให้คะแนนเขตพื้นที่ แล้วสีไหนที่ได้คะแนนมากที่สุดธงสีเค้าก็จะขึ้นสูงที่สุด สีที่ได้คะแนนน้อยก็จะต่ำลงมา ก็กะ ๆ เอาตามลำดับคะแนน เด็กเค้าจะดีใจเวลาที่ธงสีเค้าอยู่สูงสุด เค้าก็จะเอามาคุยกันแล้วว่าวันนี้สีใครธงสูงสุด ”

(ครูอนุบาล , 16 ก.พ. 2550)

“จะมีครูฝ่ายอาคารสถานที่ และภารโรงคอยดูแล แล้วแบ่งเขตให้เด็กเป็นสีสีหนึ่งทำพื้นที่ 1 เดือน แล้วหมุนเขตกันไป ทุกเช้าจะมีคณะกรรมการนักเรียนไปให้คะแนนแต่ละสี สีไหนได้คะแนนมากธงก็จะขึ้นสูง คะแนนน้อยธงก็จะต่ำ ส่วนใหญ่จะช่วยกันดี แต่ก็มีบางส่วนนะที่ไม่รับผิดชอบ คอยจะหลบจะเลี่ยง บางทีครูเขาเตือนครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2 แล้วไม่ทำครูก็ลงโทษ บางทีให้เก็บกระดาด ล้างห้องน้ำ ดีบ้าง แต่ดีน้อย ไม่ค่อยดี ส่วนใหญ่จะเก็บกระดาดเพิ่มเติม”

(ผู้บริหารโรงเรียน , 14 ก.พ. 2550)

กิจกรรมอบรมนักเรียนและแจ้งข่าวประชาสัมพันธ์ ครูเวรจะอบรมนักเรียนในเรื่องต่าง ๆ ทั้งเรื่องการเรียน ความประพฤติ และการทำเขตพื้นที่รับผิดชอบและถ้าวันนั้นคณะกรรมการนักเรียนส่งรายชื่อผู้ที่ไม่ทำเขตพื้นที่รับผิดชอบ ครูก็จะประกาศหน้าเสาธงและทำโทษโดยให้เก็บขยะมาส่ง

ครู ในแต่ละสัปดาห์ผู้อำนวยการจะพบและอบรมหน้าเสาธงอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ในหนึ่งอาทิตย์ ผ.อ. จะพูดกับเด็กอย่างน้อย 1 ครั้ง บางทีก็ 2 ครั้ง พูดหน้าเสาธงบ้าง พูดไม้ค้ำบ้าง บางทีก็เอาข่าวมาแล้วให้ฟัง อบรมบ้าง แนะนำ ผมก็สอนทุกชั้นอยู่แล้ว ผมสอนพลະทุกห้องก็จะรู้จักเด็ก แต่เพิ่งมาอยู่ใหม่ก็อาจจำชื่อเด็กไม่ได้ทุกคน ผมก็จะสอนไปด้วยอบรมไปด้วย อย่างน้อยต้องเจออาทิตย์ละครั้ง ...วันนั้นผมอบรมเด็ก เนี่ยผมบอกว่า เอ้านักเรียนเรื่องลักขโมย อย่าไปลักขโมยนะ มันเป็นการผิดศีลข้อ 2 ต่อไปมันจะเพาะนิสัยที่ไม่ดี ครูที่เค้ายู่เค้ายก็มาถามว่า ผ.อ. เด็กเรามีลักขโมยด้วยหรือ บอกไม่มีหรอกครับ มันทำท่าจะมี คือครูเขาก็ห่วงที่ผ่านมามันไม่มี คือเราเห็นมันสื่อพฤติกรรมที่เขาของเพื่อน ผมก็ตีปลาหน้าไซไว้ก่อน คือตัดไฟแต่ต้นลมไว้ก่อน ใจคนที่คิดจะทำมันจะได้เลิกทำ ที่นี้ไม่มีลักขโมย แต่พูดคำหยาบนี่ก็มี บางทีเผลอ ๆ จะพูดคำหยาบ ส่วนมากจะเป็นเด็กโต เด็กเล็ก ๆ ก็มีบ้าง เด็ก ป.1 เด็กเล็ก ๆ ตีตปากมาจากบ้าน แต่พอครูได้ยิน ครูก็จะเตือน”

(ผู้บริหารโรงเรียน , 14 ก.พ. 2550)

กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ เมื่อเสร็จกิจกรรมหน้าเสาธงแล้ว นักเรียนแต่ละห้องจะเดินแถวเพื่อเข้าห้องเรียนและย้ำทำตามจังหวะเสียงดนตรีจากวงอังกะลุงอย่างเป็นระเบียบ

ภาพที่ 4.11 กิจกรรมหน้าเสาธงของกรณีศึกษาที่ 2

(1.2) กิจกรรมระหว่างวัน

กิจกรรมรับประทานอาหารเช้า โรงเรียนจะจัดอาหารให้นักเรียนทุกคนรับประทานโดยไม่เสียเงิน เพราะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเมื่อมาถึงโรงเรียนนักเรียนจะเข้าแถวรับอาหารอย่างเป็นระเบียบโดยที่ครูไม่ต้องออกคำสั่ง และไปนั่งเป็นห้องเรียน แยกผู้ชายและผู้หญิง เมื่อเพื่อนในโต๊ะมาครบแล้วจะกล่าวคำพิจารณาอาหารพร้อมกัน แล้วจึงเริ่มรับประทานอาหารเช้า

“ปกติเวลาทานข้าว จะทานข้าวพร้อมกันทั้งหมด มาถึงก็ต่อคิวรับข้าว แล้วจะไปนั่งรอที่โต๊ะ พอมาครบก็สวดมนต์ก่อน แต่ครูไม่ได้คุม เด็กทำกันเอง เวลาเข้าแถวรับอาหาร การเข้านั่งโต๊ะ ครูไม่คุมเขาก็เป็นระเบียบ ชั้นไหนมาก่อนก็จะเข้าแถวรับอาหาร ไปนั่งกันคนละห้อง ห้องอาหารเรามันกันทั้งหมด พอเด็กพูดมา 2 -3 คนก็ดังแล้ว ไม่เหมือนที่อื่นที่เปิดกว้างเสียงไม่ก้อง แต่เสียงดังครูก็ดูเพลาลง เนี่ยจุดนี้เรายังไม่พอใจในเรื่องการรับประทานอาหารเช้า เด็กยังไม่เงียบเหมือนตอนเข้าค่ายธรรมะ”

(ผู้บริหารโรงเรียน , 15 ก.พ. 2550)

“กินข้าวที่โรงอาหารทุกวันครับ กินฟรีแล้วก็มีน้ำให้ บางวันก็เป็น น้ำใบเตย บางวันก็เป็นน้ำลำไย มาถึงก็ไปเข้าแถวรับข้าว จะมีแม่ครัวตัดให้ แล้วมานั่งรอที่โต๊ะก่อน พอเพื่อนมาครบแล้วก็จะกล่าวคำพิจารณาอาหารถึงจะกินข้าวได้ ที่เข้าค่ายกับพระมาก็เป็นแบบนี้ครับกล่าวคำพิจารณาอาหารแล้วถึงจะกินได้ แล้วต้องกินให้หมดด้วย แต่ถ้าใครอิ่มก่อนก็ไปได้ ไม่ต้องรอเพื่อน”

(นักเรียนชั้น ป.5 , 15 ก.พ. 2550)

กิจกรรมเก็บขยะ โรงเรียนจะไม่ค่อยมีขยะจำพวกถุงพลาสติก เพราะกำหนดให้นักเรียนทุกคนรับประทานอาหารเช้าในห้องอาหาร ก่อนที่จะเข้าเรียนในภาคบ่ายนักเรียนทุกคนจะต้องเก็บขยะและไปไม้ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนชั้นอนุบาล - ป.3 ที่ช่วยกันเก็บ สอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เด็ก ๆ นี่สอนง่าย บอกอะไรง่าย ยิ่งถ้าเราถือไม้ก็เก็บ แต่ถ้าไม่ถือไม้ นี่วิ่งมาแล้วมากอด ผอ. ผอ.บอกว่าถ้าใครกอด ผอ. ผอ.ให้กอด แต่ต้องช่วย ผอ. เก็บกระดาษ เก็บขยะนะ เค้าก็จะไปเก็บกระดาษ ถ้าใครไม่เก็บไม่ให้ออด ก็ฝึกกันตั้งแต่เล็ก ตัวเล็กตัวน้อย ช่วยกันเก็บขยะหมด”

(ผู้บริหารโรงเรียน , 15 ก.พ. 2550)

“ขยะที่นี่จะมีไม่ค่อยมาก เพราะเราขายขนมในห้องอาหาร แล้วก็ทานในห้องอาหาร เนี่ยตั้งถังไว้ในห้องอาหารเนี่ย ทานเสร็จแล้วก็ทิ้งเลย ก็พยายามจะลดปริมาณขยะ ก็ยังไม่ค่อยได้เท่าไร จะมีเด็ก ป.1 ป.2 ที่ช่วยกันเก็บ ก็คือเขามาจาก ป.1 ขึ้นมา ป.2 เค้าจะมีถุงของเขา น้องเขาขยัน น้องเขาเก็บเกือบหมดแหละ พี่เก็บคนละไม้เท่าไร เราจะให้เด็กทุกคน ต้องช่วยกันเก็บขยะก่อนแปรงฟัน เป็นข้อตกลงของเรา แต่พี่โต ๆ จะฉลาด ให้น้อง ๆ เก็บก่อน น้องเก็บแล้วก็จะเอามา

อวดครูตอนเย็น ๆ ก็จะเก็บขยะอีก เพราะจะมีแม่ค้ามาขายของตอนเลิกเรียน ก็จะมีพวกที่เรียนพิเศษกลับบ้านที่หลังมาช่วยเก็บก่อนกลับบ้าน แต่ส่วนนี้น้อย เด็กน้อยขยะจะไม่ค่อยมี มีนิด ๆ หน่อย ๆ ตรงที่ไม่ใช่เด็กมัธยมพอผู้ใหญ่”

(ครูชั้น ป.1 , 14 ก.พ. 2550)

“ก่อนเรียนตอนบ่าย คุณครูให้เก็บขยะก่อนคะ แต่บางที่น้อง ๆ เค้าก็เก็บหมดแล้ว เหลือให้พวกหนูนิดเดียว แต่พวกหนูก็เก็บกันทุกวันนะคะ”

(นักเรียนชั้น ป.6 , 16 ก.พ. 2550)

กิจกรรมเดินเข้าแถว เมื่อนักเรียนเดินเปลี่ยนห้องเรียน เดินไปรับประทานอาหาร หรือเดินไปทำกิจกรรมที่วัด ครูจะฝึกให้นักเรียนเดินอย่างเป็นระเบียบแบ่งเป็นแถวผู้ชายและแถวผู้หญิง ดังภาพที่ 4.12 และคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

ภาพที่ 4.12 กิจกรรมระหว่างวันของกรณีศึกษาที่ 2

“ในระหว่างวันก็จะช่วยกันเสริม ช่วยกันกวาดชั้นเด็ก บางที่เดินไม่เรียบร้อย อะไรต่อมิอะไรก็ต้องว่ากัน พอครูเห็นอะไรไม่ดีก็จะบอก เด็กเรียนก็ต้องเดินเป็นแถว ออกจากห้องก็ต้องเป็นแถว เดินไปโรงอาหาร ครูพาไปเรียนห้องอื่น เดินไปวัดก็จะเข้าแถวเดินกันไป ครูประจำชั้นเค้าก็มาช่วยควบคุมด้วย พอเวลาดูว่าคนไหนไม่เข้าแถวก็จะบอก เด็กก็มีเดินคุยกันบ้าง เราก็บอกว่าไม่ให้คุยกัน เค้าก็คอยจะคุยกัน ครูต้องคอยดู”

(ผู้บริหารโรงเรียน ,14 ก.พ. 2550)

“เวลาเดินไปไหน อย่างเดินไปห้องคุณต้อย่างเนี่ย ครูก็จะให้เข้าแถวเดินไป เวลาไปวัดก็จะมาเข้าแถวรวมกันที่หน้าเสาธงก่อน แล้วค่อยครูด้อยพาเดินแถวไปที่ละห้อง”

(นักเรียนชั้น ป.5 , 15 ก.พ. 2550)

กิจกรรมหลังเลิกเรียน เมื่อหมดชั่วโมงสุดท้าย ครูจะให้นักเรียนท่องอาขยาน บทร้อยกรอง ท่องสุตรคุณหรือท่องศัพท์ภาษาอังกฤษ หลังจากนั้นจะสวดมนต์และแผ่เมตตาทุกวัน แต่ถ้าเป็นวันศุกร์ที่ไปทำกิจกรรมที่วัดจะงดกิจกรรมนี้

กิจกรรมเข้าแถวกลับบ้าน หลังจากเสร็จกิจกรรมในห้องเรียนแล้ว ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่านักเรียนจะลงมาเข้าแถวหน้าเสาธงโดยที่ครูไม่ต้องออกคำสั่ง โดยเข้าเป็นแถวจำนวน 5 แถวตาม

เส้นทางการกลับบ้าน คือ กลับรถรับส่งของโรงเรียน กลับโดยการข้ามสะพานลอย กลับโดยจักรยาน กลับโดยผู้ปกครองมารับ และเรียนพิเศษที่บ้านพักครูหลังเลิกเรียน ประธานนักเรียนจะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม โดยสั่งให้นักเรียนจัดแถว เชิญธงชาติและธงสีธง จากนั้นครูจะชี้แจงและปล่อยนักเรียนกลับบ้าน

(1.3) กิจกรรมประจำสัปดาห์

โรงเรียนจะจัดกิจกรรมในช่วงโมงสุดท้ายของวันศุกร์เป็นกิจกรรมสวดมนต์ทำนองสรภัญญะที่หอประชุมของโรงเรียนสลับกับการพานักเรียนไปรับการอบรมจากท่านเจ้าอาวาสวัดที่อยู่ติดกับโรงเรียน จากการสังเกตพบว่ากิจกรรมประกอบไปด้วยการสวดมนต์ นั่งสมาธิ และฟังเทศน์จากเจ้าอาวาสในเรื่องบาปบุญ คุณโทษ นิทานธรรมะ การประพฤติตนเป็นคนดี การกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ขาวหรือเหตุการณ์ที่ให้ออกคิดเตือนใจ รวมทั้งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ดังนี้

“เย็นก็จะไปวัด ที่นี้ครูเขาจะสลับกัน ครูอบรมอาทิตย์หนึ่ง พระอบรมอาทิตย์หนึ่ง ครูจะอบรมที่หอประชุม ก็จะมีการแบ่งหน้าที่กัน ครูคนนี้ก็อบรมศุกร์นี้ จะมีปฏิทินอบรมเด็ก และมอบหมายครูที่ทำความสะอาดหอประชุมด้วย ครูชุดหนึ่งจะเตรียมอาคารสถานที่ อีกชุดหนึ่งจะอบรม ส่วนที่วัดให้ทางโรงเรียนไปจัดสถานที่ แล้วเดี๋ยวครูก็คุมเด็กไปวัด ครูก็ไปกันทุกคน ไปสวดมนต์ นั่งสมาธิ แล้วพระท่านจะอบรมให้ ถ้าท่านเจ้าอาวาสไม่ว่าง ท่านจะมอบหมายให้พระอีกรูปหนึ่ง ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเจ้าอาวาส อบรมพวกเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรม การรักพ่อแม่ ความกตัญญู เอาหัวข้อที่เป็นเหตุการณ์ปัจจุบันที่ท่านเห็นว่าไม่ดี แล้วแต่ท่านจะเลือก พูดเป็นภาษาง่าย ๆ ให้เด็กเข้าใจง่าย ๆ เพราะท่านก็เป็นครูเก่า ท่านเจ้าอาวาสจบปริญญาตรี เคยสอนโรงเรียนใหญ่ ๆ ท่านก็ชอบสอน”

(ผู้บริหารโรงเรียน , 14 ก.พ. 2550)

“ท่านเจ้าอาวาสจะสนับสนุนให้พาเด็กไปวัด และสนใจการศึกษา ท่านจบกศบ. เป็นครูมาก่อน แต่สอบบรรจุได้เป็นครูสังกัดก็ลาออกมาบวช บวชแล้วไม่สึกเลย ท่านก็เลยรู้ว่าจะสอนยังไง ท่านก็สอนได้เก่งเลย แต่ก็จะเป็นหลักธรรมชะเยอะเด็กฟังรู้เรื่องมั่งไม่รู้เรื่องมั่ง แต่ก็ดี ดีกว่าเด็กไม่ได้อะไรเลย ท่านก็พยายามเข้ามาช่วย อยากให้ไปใช้วัด ไปจัดกิจกรรมที่วัด ที่วัดนี้จะไม่เผาไปไม้ ท่านให้ย่อยสลายไปเอง แล้วก็มีส่วนป่า แล้วก็จะไม่กวาดไปให้ทับถมกัน มันจะเป็นลานใบไม้ เวลาเข้าค่ายปฏิบัติธรรมะไปปฏิบัติธรรม ก็จะมีนั่งกันที่ลานใบไม้เนี่ย แต่จะเอาพลาสติกปูก่อนแล้วเอาเสื่อของเราปูทับอีกที วัดนี้น่าร่มรื่น เข้าไปแล้วร่มรื่น ร่มที่ติดกับสนามโรงเรียนนะ ท่านสร้างไว้ เลยกลายเป็นขอบของโรงเรียน แลดูสวย ร่มรื่นไปด้วย”

(ครูประจำชั้น ป.1, 14 ก.พ. 2550)

(2) กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

ในการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาโรงเรียนจะจัดกิจกรรมร่วมกับวัดข้าง ซึ่งมีบริเวณติดกับโรงเรียน ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าโรงเรียนได้รับความช่วยเหลือจากวัดเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นจากการที่ท่านเจ้าอาวาสให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ครูวิชาสังคมศึกษาและพระพุทธศาสนาจะให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของวันนั้นก่อน จัดกิจกรรมจัดป้ายนิเทศ ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เสียงตามสาย วันสำคัญต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นมีดังนี้

วันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา โรงเรียนจะจัดกิจกรรมพร้อมกันทั้งสองวันร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ปกครอง และชุมชน จัดขบวนรถแห่เทียนจำนำพรรษา มีนักเรียนแต่งชุดไทยเป็นนางเทียนนั่งประจำรถแต่ละคัน ขบวนรถจะแห่เทียนไปรอบชุมชนและตลาด โดยผู้ปกครองจะร่วมขบวนแห่ด้วย หลังจากแห่เทียนเสร็จแล้วทุกคนจะมาร่วมรับประทานอาหารกลางวัน ที่โรงเรียน และถวายเทียนจำนำพรรษาแด่พระสงฆ์จาก 6 วัดในเขตตำบลบ้านอิฐ และวันพระช่วงเข้าพรรษาโรงเรียนจะให้นักเรียนทุกคนเตรียมอาหารคาวหวานไปทำบุญตักบาตรที่วัดและกลับมาเรียนในช่วงโมงแรก ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เราจะจัดขบวนรถไปแห่เทียนที่ตลาด เารถไปเกือบ 20 คัน มีเทียน 6 ต้น แล้วก็จะมีเด็กกลองยาว เด็กนางรำ รถขบวนอีก รถผู้ปกครองก็ตาม เป็นงานใหญ่ของโรงเรียนเลย เป็นกิจกรรมที่ผู้ปกครองคนในชุมชนมาร่วมเยอะ ผู้ปกครองไม่อยากจะเลิกจัด มีอยู่ปีหนึ่งขอเค้าไม่ไปแห่เข้าตลาด เพราะปีนั้นติดอะไรไม่รู้ ขอไม่เข้าตลาด ถวายเลยได้มัย เค้าก็ไม่ชอบ ไม่ยอม เขาอยากทำ เวลาไป 9 โมงเช้าก็ออกแล้ว วันนั้นไม่มีเรียนเลย ออกไปเข้าเข้าตลาดมีรถตำรวจนำ แล้วกลับมาทานเที่ยงที่โรงเรียนกัน ทานอาหารร่วมกันหมดเลย แบบบุฟเฟต์ เสร็จก็บ่ายโมง เข้าหอประชุมถวายเทียนก็จบ มีพระมา 6 วัดมารับ ดูกะทัดรัดกว่าที่จะไปถวายที่วัดนี้เอง แบบเมื่อก่อน นี่ก็นิมิตพระมาชะทีเดียว แล้วค่อยขับไปส่ง แต่บางวัดก็มีรถมาเอง เวลาไปแห่ เด็กเล็ก ๆ จะไม่ให้ไป ป.1 ป.2 เนี่ย ใครจะไปที่ให้ไปกับพ่อแม่ เพราะเล็กไป แต่ ป.3 ป.4 นะไป ใครไม่ได้รำ ไม่ได้เป็นนางเทียนก็จะแต่งตัวนักเรียนไปกัน นางเทียนมีเยอะมาก ตัวเล็กตัวน้อย อนุบาล 3 ขวบก็มี ผู้ปกครองเค้าชอบให้ลูกแต่งตัวสวย ๆ”

(ครูประจำชั้นป.3 , 15 ก.พ. 2550)

“อย่างช่วงเข้าพรรษา เราก็พาเด็กไปทำบุญ วันพระ ปกติคนไปทำบุญก็ไม่มาก พอพาเด็กไปก็เกือบเต็มศาลา เด็กก็จะเตรียมอาหารมาใส่บาตร บางคนก็ไม่ได้เตรียมมาไม่เป็นไรก็ไปใส่ด้วยกัน เค้าก็เอาข้าว เอากับข้าวใส่ถุงมา ครูก็เตรียมขันให้ จะได้ไม่เป็นภาระ แล้วบางที่เอาน้ำหม้อมากก็ลืม บางที่ก็ยกทั้งถุงแหละ ถวายไป เดี่ยวท่านก็จัดการเอง เพราะที่วัดเขาจะเอาอาหารเทใส่ถาดหมด แล้วพระท่านก็จะรับประเคนทีเดียว ท่านก็จะเอาบาตรมาตักกับข้าวทีละช้อนสองช้อน แล้ว

ท่านก็ฉันสำรวม ไม่ต้องตั้งสำหรับ แล้วท่านก็จะเสด็จให้ลูกข้าง ให้สัตว์ไป ท่านก็จะเหลือเก็บไว้ฉันเพล แต่ถ้ามีกิจนิมนต์ ท่านก็จะไม่เก็บเลย อย่างวันพระเข้าพรรษา เราก็จะไปกันแต่เช้า ท่านก็จะเร่งผู้ใหญ่ เด็กก็จะกลับมาเข้าแถว ท่านจะถวายภัตตาหารเลย กรวดน้ำเลย ให้พรเลย แล้วก็มาปฏิบัติกิจกรรมของเราที่โรงเรียน ท่านก็ฉันของท่านไป ผู้ใหญ่ที่นับถืออุโบสถศีล เค้กก็สมาทานศีล 8 ของเค้าไป ก็ไปอยู่ที่วัด ถ้าพาเด็กไปด้วยท่านก็จะทำอย่างนี้ ไม่ต้องให้เด็กนั่งคอย พาใส่บาตรเสร็จ ท่านก็บอกถวายอาหารกันเลย พอถวายอาหารเสร็จก็กรวดน้ำ เสร็จไปเลยทีเดียว ก็คือเร็ว ผู้ใหญ่อยากกลับบ้านก็กลับเร็ว”

(ครูประจำชั้นป.1 , 14 ก.พ. 2550)

วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชาและอาสาฬหบูชา โรงเรียนจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร ข้าวสารอาหารแห้งบริเวณสนามฟุตบอลร่วมกันระหว่างครู นักเรียนและผู้ปกครองในช่วงเช้าและนำดอกไม้ธูปเทียนไปเวียนเทียนรอบพระอุโบสถที่วัด และฟังเทศน์จากท่านเจ้าอาวาส ซึ่งอาจจะในช่วงเช้าหรือช่วงบ่ายนั้นขึ้นอยู่กับว่าท่านเจ้าอาวาสว่างจากกิจนิมนต์ในช่วงเวลาใด ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ในวิชาพระพุทธศาสนาพอถึงวันสำคัญอะไร เราก็จะสอนเกี่ยวกับวันสำคัญนั้นก่อนว่ามีความสำคัญยังไง ต้องทำอะไรบ้าง แล้วก็ให้นักเรียนช่วยกันจัดบอร์ดบ้าง พูดประกาศเสียงตามสายบ้าง อย่างวันวิสาขกับมาฆบูชาเนี่ยกิจกรรมเราก็คล้าย ๆ กัน มีตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง เด็กเค้าก็จะเตรียมของกันมานะ ผู้ปกครองก็มีมาใส่ด้วยกันบ้าง”

(ครูวิชาพระพุทธศาสนา , 15 ก.พ. 2550)

กิจกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะ โรงเรียนพานักเรียนไปแสดงตนเป็นพุทธมามกะเพื่อประกาศตนว่าเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ ในภาคเรียนที่ 1 ที่วัดข้างซึ่งติดกับโรงเรียนโดยให้ตัวแทนนักเรียนนำดอกไม้ธูปเทียนถวายท่านเจ้าอาวาสและกล่าวคำปฏิญาณพร้อมกัน

กิจกรรมค่ายพุทธบุตร ทุกปีก่อนปิดภาคเรียนที่ 1 โรงเรียนได้จัดให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทุกคนเข้าค่ายพุทธบุตรเป็นเวลา 3 วัน 2 คืน ผู้ดำเนินกิจกรรม คือพระวิทยากรจากศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดอ่างทอง วัดอุประสงค์ของการจัดกิจกรรมนี้เพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน ให้ประพฤติ ปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม มีกิริยามารยาทดี ทั้งการกระทำและการพูด รวมทั้งการปลูกฝังการกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและครูพบว่าทุกฝ่ายคาดหวังว่าหลังจากนักเรียนได้เข้ารับการอบรมแล้วสามารถเป็นแบบอย่างแก่รุ่นน้องได้ และมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าการเข้าค่ายช่วยพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนอย่างได้ผล

“วิธีการที่จะช่วยพัฒนาให้เด็กมีคุณธรรม จริยธรรม จุดเน้นสำคัญของบ้านน้ำผึ้ง คือจะพาเด็กเข้าค่ายพุทธธรรม ปฏิบัติธรรม ได้ผลเหมือนกันแต่ไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์ ส่วนใหญ่ก็ดีขึ้น โดยธรรมชาติของเด็กจะให้ดีเลิศหมดเป็นไปไม่ได้ มันก็

แตกแถวบ้างเป็นธรรมชาติ อย่างพระพุทธเจ้าพูด ดอกบัวมี 4 เหล่า ท่านก็รู้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ทุกคนมันไม่ได้หมด อย่างที่นี้ก็มี บางคนที่มีมันออกนอกกลุ่มนอกทาง แต่ไม่รุนแรงนะ ไม่ใช่ครูสอนแล้วไม่เอาเลย ไม่ให้ยุ่งเรื่องยาเสพติด มันก็จะไปยุ่งเรื่องยาเสพติดแบบนี้ไม่มี แต่เราจะให้เป็นไปตามใจเรา เราอยากได้อย่างเนี่ย มันก็ไม่ได้หรอก ร้อยคน มันก็จะมีบางส่วนนิด ๆ หน่อย ๆ ที่ไม่ได้ ร้อยคน ได้ก็ไม่ได้มากกว่า 95 คนแล้ว มีกระเด็นไปบ้าง แต่ไม่ถึงกับแย่งถ้าแย่ง พระหรือศึกษานิเทศก์ก็คงตำหนิแล้ว เขาคงไม่คัดเลือกให้เราได้ระดับเหรียญทอง เพราะเขาจะแบ่งเป็นระดับเหรียญทอง เหรียญเงิน เหรียญทองแดง ของเราเหรียญทองและติด 1 ใน 10 ของโรงเรียนวิถิพุทธทั้งจังหวัด”

(ผู้บริหารโรงเรียน , 14 ก.พ. 2550)

กิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ตัวแทนนักเรียนจะเข้าร่วมบรรพชาในเดือนเมษายนเป็นประจำทุกปี ซึ่งจัดร่วมกันระหว่างศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดอ่างทองและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษอ่างทอง

กิจกรรมเรียนและสอบธรรมะศึกษา โรงเรียนสนับสนุนให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6 สอบธรรมศึกษา โดยก่อนสอบประมาณ 2 สัปดาห์ ท่านเจ้าอาวาสวัดช้างอนุเคราะห์มาสอนให้ในช่วงเวลา 8.00 – 9.00 น. ของทุกวัน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ธรรมศึกษาเนี่ย ท่านจะมาช่วงเช้าก่อนโรงเรียนขึ้น 8.30 น. พอ 8.00 น. ก็เรียกเข้าห้องแล้ว แล้วท่านก็สอนจนถึง 9.00 น. พวกนี้ก็ไม่ต้องลงเข้าแถว เวลาเรียนก็จะแบ่งเป็นธรรมศึกษา ตรี – โท ให้เรียนเฉพาะ ป.5 – 6 ปีการศึกษาปี สอบกันไปเรียบร้อยแล้ว แต่ผลยังไม่ออก ป.6 บางคนก็สอบไม่ผ่านเหมือนกัน เห็นมีตกค้างมาเรียนตรีใหม่ หลวงพ่อเจ้าอาวาสมาสอนเอง แต่ท่านชอบปฏิบัติธรรม บางทีก็ไปเป็นวิทยากรต่างจังหวัด แต่ก็จะมีพระลูกวัดที่เป็นพระวิทยากรมา สอนแทน ครูที่นี้ไม่ได้สอบธรรมศึกษาเลย ต้องพูดว่าไม่ได้สมัคร สมัครไปครั้งหนึ่ง ธรรมศึกษาตรี แล้วเวลาสอบเกิดอะไรขึ้นไม่รู้ ครูไม่ได้ไปสอบกัน ความจริงแล้วโรงเรียนวิถิพุทธครูน่าจะต้องสอบธรรมศึกษาตรีทุกคน เขตพื้นที่ไม่ได้บังคับนี้ ได้แต่เชิญชวน แต่นักเรียนนี้เค้าก็สอบกัน หลวงพ่อก็เข้ามาสอน มาแจกใบประกาศ ที่ไม่ผ่านก็มี แต่ไม่เยอะ เห็นมาเรียนซ้ำกัน กับอีกพวกเวลาสอบไม่ไปสอบ ตอนนี้ใช้สนามสอบที่นี้ มาสอบที่เรา ก็สะดวกขึ้น”

(ผู้บริหารโรงเรียน, 14 ก.พ. 2550)

(3) กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ

กิจกรรมออมเงิน ครูประจำชั้นจะรับฝากเงินของนักเรียนและทำบัญชีในแต่ละวัน ทุกวัน ศุภร์จะสรุปและนำส่งเงินครูที่รับผิดชอบ และครูที่รับผิดชอบจะสรุปยอดเงินปัจจุบันแจ้งให้แก่ครูประจำชั้นทุกสัปดาห์ นักเรียนสามารถที่จะถอนเงินได้ตลอด บางครั้งนักเรียนไม่มีเงินจ่ายค่า

หนังสือครูก็จะแนะนำใช้เงินออมจ่ายค่าหนังสือ ผู้วิจัยสังเกตเอกสารบัญชีการฝากเงินในแต่ละห้อง พบว่านักเรียนส่วนใหญ่จะฝากเงินทุกคน มีคำสัมภาษณ์เกี่ยวกับการออมเงินดังนี้

“ครูประจำชั้นเขาจะรับฝากเงินนักเรียนแล้วเอามาส่งทุกวันศุกร์ครูจะตีตารางเลยว่าใครฝากเงินวันไหน เท่าไหร่ ถ้าถอนก็จะใช้สีแดง เด็กบางคนออมไว้พอตอนเย็นรถเอแคล์มาก็วิ่งมาเบิกเงิน บางคนออมได้ถึง 6,000 บาทเลยนะ เพราะไม่ได้สอนเลยตั้งแต่ ป.1 บางครั้งผู้ปกครองเค้าก็มาสอน บางคนมาถอนถึงบ้าน มาผิดค้ำทุ้มสองทุ้ม บางคนพ่อแม่เค้าก็จะให้ลูกมาฝากเงินวันละ 100 บาท เค้าก็รู้ว่าลูกเค้ามีเงินเท่าไร ไม่มีตั้งค้ำกับข้าวก็มาถอน เราก็ไม่ว่าอะไรเพราะเป็นเงินเค้า บางทีเปิดภาคเรียนเราก็จะถามครูประจำชั้นว่าคนไหนไม่มีเงินจ่าย ก็จะเช็คว่าเงินออมเค้าพอจ่ายค่าหนังสือมั๊ย ครูประจำชั้นก็จะส่งมาว่าใครจะใช้เงินออมจ่ายค่าหนังสือบ้าง เราก็จะเอาไปจ่ายให้เค้าแล้วหักกลับกันไป จะใช้ปากกาแดงเขียนจำนวนที่เบิกไป”

(ครูที่รับผิดชอบเรื่องเงินออม , 16 ก.พ. 2550)

“หนูจะเหลือเงินเอาไว้ฝากวันละ 5 บาท ถ้าวันไหนแม่ให้ตั้งค้ำมาเยอะก็จะฝากเยอะ เมื่อเทอมก่อนครูก็ถามว่าจะเอาเงินออมไปจ่ายค่าหนังสือมั๊ย แต่หนูไม่เอา เก็บไว้ รอถึง ป.6 แล้วค่อยถอนทีเดียวเลย”

(นักเรียนชั้น ป.5 , 15 ก.พ. 2550)

กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ จัดตรงกับวันที่ 12 สิงหาคมของทุกปี จัดในหอประชุมมีการทำบุญและถวายภัตตาหารเช้าแก่พระสงฆ์ ถวายพระพรแด่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ จากเป็นการแสดงของนักเรียนและการกราบแสดงความกตัญญูต่อแม่ ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากแม่ของนักเรียนโดยมาร่วมงานเกือบทุกคน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“วันแม่เนี่ยเราจัดตรงกับวันพอดีเลย เป็นวันหยุดแม่ก็จะมากันเยอะ เรียกว่ามาเกือบ 100 % เลยก็ได้ แล้วเด็กเค้าก็จะมีการแสดงบนเวที ร้องอะไรพวกเนี่ย แล้วเด็กก็จะกราบแม่”

(ครูชั้น ป.1 , 14 ก.พ. 2550)

“เราจัดงานวันแม่ตรงกับวันแม่เลย จัดกันตั้งแต่เช้า นิมนต์พระจากวัดข้างมาแล้วก็ทำบุญถวายภัตตาหารกันในหอประชุมดึกบาตร เด็ก ๆ เค้าก็จะเตรียมการแสดง เตรียมพวงมาลัยมากราบแม่กัน บางคนไม่มีแม่ก็มากราบครูแทน ใครไม่ได้อยู่กับแม่ ก็จะพาย่า พายายมาแทน”

(ผู้บริหารโรงเรียน , 14 ก.พ. 2550)

กิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ จัดกิจกรรมก่อนวันพ่อแห่งชาติ 1 วัน มีการดักบาตรข้าวสารอาหารแห้งร่วมกันระหว่างนักเรียน ครู ผู้บริหารและผู้ปกครองบางส่วนที่มาส่งนักเรียนในตอนเช้า

3) ด้านการเรียนการสอน

(1) กระบวนการจัดการเรียนรู้

โรงเรียนได้ส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จากการศึกษาเอกสารพบว่า มีการจัดทำโครงการพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ เมื่อมีการจัดอบรมจากกลุ่มโรงเรียนศูนย์เจ้าพระยาหรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง จะส่งครูเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เช่น การวัดประเมินผล การทำวิจัยในชั้นเรียน และจัดให้มีการศึกษาดูงานในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงและมีผลงานด้านวิชาการดีเด่น

ผู้วิจัยสังเกตว่าก่อนที่จะเริ่มการเรียนการสอนบางวิชาครูจะให้นักเรียนนั่งสมาธิก่อนเรียน เพื่อให้จิตสงบพร้อมที่จะเรียนรู้เป็นเวลาประมาณ 5 นาที

“พอเข้าห้องเรียนก่อนเรียนตอนเช้าก็จะให้นักเรียน นั่งสมาธิทุกชั้น แต่บางห้องก็ลืมกันไม่ได้นั่ง แต่ถ้าผมสอน ผมจะให้นั่งสมาธิก่อน ถ้าเป็น ป.1 ป.2 ก็มี ยุกยิก ๆ บ้าง แต่ถ้าเด็กโตจะนั่งดี แต่ก็ไม่ใช่ตลอดนะ แต่จะได้เป็นช่วง ๆ หนึ่งของเขา สังเกตว่าให้เด็กนั่งสมาธิก่อนเรียน เด็กจะนิ่งและสอนง่ายกว่าไม่งั่งสมาธิ ชั่วโมงที่ 2 ครูบางคนก็ให้นั่งสมาธิ แต่บางคนก็สอนเลย แต่โดยนิสัยเด็กประถมจะไม่นั่งเฉยหรอก จะนั่งนิ่งหมดเลยมันเป็นไปได้ เดี่ยวไม่พัฒนา”

(ผู้บริหารโรงเรียน , 14 ก.พ. 2550)

“เมื่อก่อนตอนเช้าครูก็จะให้นั่งสมาธิบ้าง แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยได้นั่งแล้ว จะนั่งสมาธิตอนไปวัดวันศุกร์ แต่บางวิชาถ้าคุยกันเสียงดังมาก ครูก็จะให้นั่งสมาธิวิชาพละเรียนกับ ผ.อ. ถ้าแดดไม่ร้อนมาก ผ.อ. ก็จะให้นั่งสมาธิก่อน”

(นักเรียนชั้น ป.5 , 15 ก.พ. 2550)

ในการจัดการเรียนการสอนของครูได้สอดแทรกคุณธรรมที่เหมาะสมกับวัยของนักเรียนที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของโรงเรียนในทุกวิชา ได้แก่ ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัด การรักษาความสะอาด ความขยันหมั่นเพียร มารยาทงาม ส่วนใหญ่เมื่อเห็นว่านักเรียนกระทำการที่ไม่ดี ไม่ถูกต้องครูก็จะเตือนทันที ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ ดังนี้

“การสอนของครู ก็จะอบรม ปลูกฝังคุณธรรมแก่นักเรียน เป็นธรรมชาติของครูแหละนะ บางทีไม่เรียบบรรยากาศบอก สอนไปมันต้องมีอยู่แล้ว ตามธรรมชาติเด็ก บางทีเสื้อไม่เรียบบรรยากาศ ก็ต้องอบรมเรียกมา บางทีผมเห็นก็จะเรียกเด็กมาครูสอนวิชาหลักของเขา ก็จะสอนไปด้วยบางที่สอนไปแล้วเด็กพูดคำหยาบก็จะบอก”

(ผู้บริหาร , 14 ก.พ. 2550)

“ที่สอนศิลปะ ก็จะฝึกเค้าในเรื่องความมีระเบียบวินัย การแบ่งปันผู้อื่นให้แบ่งปันสีกันใช้ เวลาใช้สีเสร็จแล้วก็ให้เก็บที่ เช่น ใช้สีเสร็จแล้วก็เอามาเก็บแล้ว

ค่อยหยิบสี่แท่งใหม่ไปใช้มันก็จะดีต่อเค้าที่เวลามาใช้คราวหน้าสี่จะได้อยู่ครบไม่
กระจัดกระจายหยิบใช้ได้ง่าย

(ครูวิชาศิลปะ , 16 ก.พ. 2550)

ผู้วิจัยสังเกตว่าวิธีการสอนของครูส่วนใหญ่จะกระตุ้นให้นักเรียนคิดตามและคิดหาคำตอบ
ด้วยตนเอง โดยการใช้คำถามกระตุ้น ครูบางคนสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนด้วยการแจกลูกตีกเกอร์
การ์ตูนเมื่อนักเรียนตอบคำถามได้ถูกต้อง บางครั้งก็เสริมแรงด้วยการชมเชย

“วันนั้นหนูเรียนวิชาภาษาไทย แล้วไม่รู้ว่าคุณอุปภัมภ์เขียนยังไง ครูก็ให้
พวกเราคิดกัน ไม่เหมือนกันสักคน ครูเลยให้ไปหยิบพจนานุกรมในห้องสมุดมาเปิด
ว่าเขียนยังไงกันแน่”

(นักเรียน ชั้นป.5 , 15 ก.พ. 2550)

“ครูแจกแบบนี้บ่อยค่ะ ใครที่ตอบถูกครูจะแจกลูกตีกเกอร์ให้คนละอัน
บางทีหนูอยากได้มั่ง แต่ทำไม่ได้ ครูก็จะสอนให้แล้วให้ลูกตีกเกอร์หนูอันหนึ่ง”

(นักเรียน ชั้น ป.4 , 16 ก.พ. 2550)

การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 4 สอนโดยครู
ส่วนระดับประถมศึกษาปีที่ 5 – 6 โรงเรียนได้นิมนต์พระจากวัดข้างมาเป็นผู้สอน ซึ่งได้รับความ
ร่วมมือเป็นอย่างดี เพราะท่านเจ้าอาวาสเห็นความสำคัญของการศึกษา และสนับสนุนกิจกรรม
ทางการศึกษาของโรงเรียนมาตลอด ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ครูพระ วิทยากรจะมาสอนวันพฤหัสบดีช่วงเช้า แต่ถ้าช่วงเช้าติดงานก็จะมา
สอนช่วงบ่าย โดยเราจัดตารางไว้ ให้สอน ป.4 ป.5 ป.6 ในวิชาพระพุทธศาสนา ป.
อื่นจะไม่ได้สอน เพราะตัวเล็กไป เด็กไม่ค่อยกลัว คุณเด็กไม่ค่อยได้ ครูก็จะคอย
เสริมให้หลังจากพระสอนไปแล้ว แต่ในชั่วโมงท่านก็จะจัดการของท่านเอง ครูก็เข้า
ไปดูเป็นบางครั้ง ช่วงที่เด็กเจียวจ้าว แต่ส่วนใหญ่ พระก็จะควบคุมได้ไม่มีปัญหา
แต่มี ป.5 นะ พวกเด็กผู้ชาย เจียวจ้าวบ้าง แต่ก็ไม่ทุกคนนะมันเป็นบางคน”

(ผู้บริหารโรงเรียน, 14 ก.พ. 2550)

คาบสุดท้ายของวันอังคารโรงเรียนจะจัดให้เป็นวิชาความถนัด ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3
จะร่วมกิจกรรมงามอย่างไทย ด้วยการฝึกไหว้ ฝึกกราบ ฝึกการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ และต่อ
ผู้ใหญ่ การมีสัมมาคารวะ ส่วนนักเรียนชั้นอื่นแยกไปเข้าร่วมกิจกรรมตามความถนัดของตนเอง คือ
อังกะลุง ตีกลองยาวและรำกลองยาว ซึ่งโรงเรียนตั้งเป็นวงของโรงเรียน นักเรียนมีความสามารถจน
ได้รับเชิญไปแสดงในงานต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“วันอังคารจะมีชั่วโมงให้ฝึกโดยเฉพาะเลย แล้วแต่ว่าใครจะฝึกอะไร พวก
ผมเลือกมาฝึกตีกลองยาว เมื่อก่อนมีคนเค้ามารสอนให้ แต่เดี๋ยวนี้พอตีกันได้แล้ว
เค้าก็ไม่มา พวกผมยังไม่ค่อยได้ไปออกงานเท่าไร เพราะเพิ่งตีได้ไม่นาน ส่วนมาก
ที่ ป.5 ป.6 เค้าจะไปตีโชว์กัน”

(นักเรียนชั้น ป.4 , 16 ก.พ. 2550)

“ป.1 – ป.3 เนี้ย ยังไม่ได้ฝึกความถนัดอะไร เค้ายังเด็กอยู่ยังไม่รู้ว่าตัวเอง ถนัดอะไร ฝึกมารยาทกันก่อน การมีสัมมาคารวะ การปฏิบัติตนต่อผู้ใหญ่ ต่อพระ จะทำได้ถูกตั้งแต่เด็ก ๆ ส่วนพวกเด็กโต ผู้หญิงเค้าก็จะไปฝึกรำกลองยาวกัน วง กลองยาวนี้เรามีนางรำเยอะ”

(ครูประจำชั้น ป.3 , 15 ก.พ. 2550)

ภาพที่ 4.13 กระบวนการจัดการเรียนรู้ของกรณีศึกษาที่ 2

(2) การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้

เนื่องจากโรงเรียนได้รับการรับรองให้เป็นโรงเรียนต้นแบบหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน ซึ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนด้วยสื่อเทคโนโลยี ทำให้โรงเรียนมีห้องปฏิบัติการทางภาษา (Sound Lab) ห้องปฏิบัติการคณิตศาสตร์ ห้องคอมพิวเตอร์ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง และผู้บริหาร สนับสนุนให้ครูได้จัดหาหรือจัดทำสื่อด้วยตนเอง ดังจะเห็นจากการจัดทำโครงการจัดหาและผลิต สื่อเพื่อใช้ในการเรียนการสอนได้ตั้งเป้าหมายว่าครูทุกคนผลิตหรือจัดหาสื่ออย่างน้อยปีการศึกษา ละ 5 ชิ้นและนำสื่อชิ้นนั้นไปใช้ในการเรียนการสอน ส่วนแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ภายในโรงเรียนผู้วิจัย สังเกตว่าจะเป็นแหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ เช่น บ่อเลี้ยงปลา แปลงผักและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน สอดคล้องกับภาพที่ 4.14 และคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“พี่เองก็พยายามใช้สื่อต่าง ๆ นะ เด็กจะได้เข้าใจมากขึ้น บางทีก็จะพา ไปดูซีดีทบทวนที่ห้องปฏิบัติการคณิต เด็กจะชอบ เพราะมีรูปมีเสียง เราก็เปิดไป แล้วก็อธิบายไปด้วย มันจะเป็นเกมส์ เป็นแบบฝึกหัดนะเด็กเค้าก็จะแย่งกันตอบ”

(ครูวิชาคณิตศาสตร์ , 16 ก.พ. 2550)

ในวิชาต่าง ๆ ครูจะไม่ได้พานักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดมากนัก ส่วนใหญ่พาไปร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา เข้าร่วมกิจกรรมค่ายพุทธบุตร สวดมนต์สุดสัปดาห์และทำบุญตักบาตรในวันพระเข้าพรรษา ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ท่านเจ้าอาวาสจะสนับสนุนให้พาเด็กไปวัด อยากให้ไปใช้วัด ไปจัดกิจกรรมที่วัด เราก็ก็นำสวดมนต์วันศุกร์วันศุกร์ ไปทำบุญวันพระอะไรอย่างเนี่ย”

(ครูประจำชั้น ป.3 , 15 ก.พ. 2550)

“อย่างช่วงเข้าพรรษา เราก็ก็นำเด็กไปทำบุญ วันพระ ปกติคนไปทำบุญก็ไม่มาก พอพาเด็กไปก็เกือบเต็มศาลา เด็กก็จะเตรียมอาหารมาใส่บาตร บางคนก็ไม่ได้เตรียมมาไม่เป็นไรก็ไปใส่ด้วยกัน เค้กก็เอาข้าว เอาขนมใส่ถุงมา ครูก็เตรียมขันให้ จะได้ไม่เป็นภาระ แล้วบางที่เอาขนมมาชิม บางที่ก็ยกทั้งถุงแหละ ถวายไป เดี่ยวท่านก็จัดการเอง เพราะที่วัดเขาจะเอาอาหารที่เหลือหมด แล้วพระท่านก็จะรับประเคนทีเดียว ท่านก็จะเอาบาตรมาตักกับข้าวที่ละชั้นสองชั้น แล้วท่านก็ฉันสำรวม ไม่ต้องตั้งสำหรับ แล้วท่านก็จะให้ลูกข้าง ให้สวดไป ท่านก็จะเหลือเก็บไว้ฉันเพล แต่ถ้ามีกิจนิมนต์ ท่านก็จะไม่เก็บเลย อย่างวันพระเข้าพรรษา เราก็ก็นำไปกันแต่เช้า ท่านก็จะเร่งผู้ใหญ่ เด็กก็จะกลับมาเข้าแถว ท่านจะถวายภัตตาหารเลย กรวดน้ำเลย ให้พระเลย แล้วก็มาปฏิบัติกิจกรรมของเราที่โรงเรียน ท่านก็ฉันของท่านไป ผู้ใหญ่ที่นับถืออุโบสถศีล เค้กก็สมทานศีล 8 ของเค้าไป ก็ไปอยู่ที่วัด ถ้าพาเด็กไปด้วยท่านก็จะทำอย่างนี้ ไม่ต้องให้เด็กนั่งคอย พาใส่บาตรเสร็จ ท่านก็บอกถวายอาหารกันเลย พอถวายอาหารเสร็จก็กรวดน้ำ เสร็จไปเลยทีเดียว ก็คือเร็ว ผู้ใหญ่อยากกลับบ้านก็กลับเร็ว”

(ครูชั้น ป.1 , 14 ก.พ. 2550)

ภาพที่ 4.14 การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ของกรณีศึกษาที่ 2

(3) การวัดประเมินผล

ครูจะใช้วิธีการวัดผลตามสภาพจริง เพราะความสามารถทางวิชาการของนักเรียนไม่ค่อยดีนัก ครูจึงใช้การวัดผลก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน พร้อมกับนำผลมาพัฒนานักเรียนอยู่

เสมอ จะเห็นได้จากการศึกษาเอกสารพบว่าโรงเรียนได้จัดชั่วโมงซ่อมเสริมแก่นักเรียนในด้านการอ่านภาษาไทย ทุกวันจันทร์และวันพฤหัสบดี เวลา 15.00 – 16.00 น. ครูจัดการสอนซ่อมเสริมด้วยการเสริมให้แก่นักเรียนที่มีความสามารถและซ่อมเสริมให้แก่เด็กที่อ่านหนังสือไม่ออก ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าครูแต่ละคนมีความมุ่งมั่นในการสอนและนักเรียนมีจำนวนน้อยครูจึงกวาดชั้นนักเรียนทุกคนได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ครูยังเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนจัดทำแฟ้มสะสมงานเพื่อใช้ในการประเมินตนเองและนำผลมาปรับปรุงตนเองได้ ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“เราพยายามที่จะกวาดชั้นเด็กเรื่องการอ่าน มีบางคนที่ไม่ค่อยออกอ่านไม่ค่อยคล่อง ก็ใช้ชั่วโมงซ่อมเสริมนี้แหละช่วยกัน แต่บางคนเราก็เรียกมาสอนตัวต่อตัวเลย”

(ครูประจำชั้น ป.3, 16 ก.พ. 2550)

“สถิติปัญหาของนักเรียนไม่ค่อยดีเท่าไร เมื่อเทียบกับโรงเรียนแถวนี้นะ เมื่อก่อนมีการแต่งงานกันระหว่างญาติพี่น้องด้วยกันเอง คนในหมู่บ้านเดียวกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นญาติกัน แต่ครูเราก็สอนกันเต็มที่ ก็ช่วยกันจับนักเรียนหน่อย เพราะเค้ากลับไปบ้านผู้ปกครองก็ไม่ได้ช่วยเรื่องการเรียนลูก”

(ครู ชั้น ป.1, 14 ก.พ. 2550)

4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

เนื่องจากเป็นโรงเรียนขนาดเล็กครูและนักเรียนจึงมีความใกล้ชิดกัน สังเกตได้จากการที่ครูมักจะเรียกชื่อเล่นของนักเรียน ครูส่วนใหญ่มาที่นี่มานานและได้ออกเยี่ยมบ้านนักเรียนทำให้รู้จักกับครอบครัวและพื้นฐานของนักเรียนแต่ละคนพอสมควร

“แนนเค้าไม่ได้อยู่กับพ่อกับแม่ พ่อแม่เค้าเลิกกันอยู่กับยาย ถือเป็นกลุ่มเสี่ยงเลย เรื่องการเรียนหัวเค้าไม่ค่อยดีเท่าไร แต่อยากแสดงออก เค้าจะเรียกร้องความสนใจ อยากให้ครูสนใจ อย่างเมื่อกี้เค้าไม่ได้ตั้งใจเรียนหรอก ทำไม่ได้แต่อยากออกไปตอบ เราก็พยายามจะเข้าใจเค้า บางทีเค้าก็จะร้องไห้ เนี่ยก็ค่อย ๆ พฤติกรรมเค้าไป”

(ครูวิชาคณิตศาสตร์ , 16 ก.พ. 2550)

“เด็กครอบครัวไม่สมบูรณ์ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่ใช่ว่าจะไม่ใช่ว่าจะเกเรอะไรนาก็ช่วยกันดูครูก็ช่วยกันสอน ครูที่นี้จะไปเยี่ยมเด็กที่บ้านทุกคน ก็จะไปกันหมด ไปเยี่ยมทุกครอบครัวเลย ทุกหมู่บ้านที่เด็กอยู่ ก็แบ่งครูคนนี้ไปนี่ คนนี้ไปนี่ ผมก็ไป ครูเขาจะจับคู่กันไป ครูส่วนมากอยู่บ้านตัวเอง บ้านพักครูไม่ค่อยมีคนอยู่ มีครูอยู่ 2 คน มีครูสุวรรณา ครูชานาภา ส่วนมากก็อยู่แถวนี้แล้วก็อยู่ตลาด ส่วนใหญ่ครูจะรู้จักเด็ก รู้จักบ้านเด็กดี ใกล้ชิดเด็ก

...ตอนเช้าครูสุวรรณาจะนั่งรถโรงเรียนไปรับเด็กทุกวัน อย่างผมตอนเย็น ๆ บางวันก็ช่วยไปให้บ้าง บางคนนะบ้านอยู่โน่นนั่น ออกมาก็ลำบาก ถ้าไม่นั่งรถรับส่งไปส่งเขาเนี่ยไม่รู้เลย”

(ผู้บริหารโรงเรียน , 14 ก.พ. 2550)

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้บริหาร ผู้อำนวยการและครูไม่มีปัญหาในการทำงานร่วมกัน แม้ว่าผู้อำนวยการจะย้ายมาดำรงตำแหน่งเพียง 6 เดือน จากการศึกษาเอกสารรายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนพบว่าครูส่วนใหญ่สอนที่นี่มานานและอายุไล่เลี่ยกัน ทำให้มีความสนิทสนมกัน และเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน โรงเรียนได้จัดอาหารกลางวันฟรีให้บุคลากรในโรงเรียนทุกคนดังนั้นครูและผู้บริหารจึงรับประทานอาหารร่วมกันทุกวัน สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เวลาทานข้าว ครูก็จะมาทานด้วยกันที่โรงอาหาร ได้มาพบปะคุยกันจะนั่งทานพร้อมกัน แต่ป่าจะทานก่อน ทานพร้อมกันกับเด็กอนุบาล นักเรียนก็นั่งแถบนั่ง ครูก็นั่งแถบนั่ง ก็จ้างแม่ครัวคนหนึ่ง ผู้ช่วยคนหนึ่ง ครูไม่ต้องลงมาช่วยทำอาหาร เพราะเดี๋ยวจะสอนไม่ทัน”

(ครูอนุบาล, 16 ก.พ. 2550)

โรงเรียนจะให้กำลังใจนักเรียนที่มีความประพฤติดีโดยทุกปีการศึกษาครูและนักเรียนแต่ละห้องร่วมกันคัดเลือกนักเรียนที่ประพฤติดี เพื่อมอบทุนการศึกษาห้องละ 1 คน และถ้านักเรียนไปแข่งขันหรือทำชื่อเสียงให้กับโรงเรียน จะมีการประกาศชมเชยและมอบรางวัลหน้าเสาธง และพาไปรับประทานอาหารหรือไปเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัด เพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่นักเรียน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เนี่ยผมเวลาไปไหว้พระที่วัดจันทน์ไปไหว้แล้วก็นั่งสมาธิ ครึ่งชั่วโมงแล้วก็กลับ ก็เดินดูเพลินดี บรรยากาศดี เย็นดี แต่ยังไม่เคยพาเด็กไปเที่ยวที่นี่ แต่จะพาไป เวลาเด็กคนไหนได้รางวัล หรือประสบความสำเร็จหน่อยก็พาไป อย่างเช่นเด็กคนไหน ไปแข่งขันชนะ ไปทำอะไรชนะมากก็พาไปเที่ยวเป็นการให้กำลังใจเค้า บางทีก็พาไปกินข้าวตามร้านอาหารบ้าง เพราะเค้าไม่ค่อยมีโอกาสได้ไปกัน”

(ผู้บริหารโรงเรียน, 14 ก.พ. 2550)

5) ด้านการบริหารจัดการ

(1) ระบบบริหาร

โรงเรียนได้แบ่งโครงสร้างการบริหารงานออกเป็น 4 ฝ่าย ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป และเมื่อศึกษาเอกสารรายงานการประเมินตนเองพบว่าวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของโรงเรียนมุ่งเน้นในการจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาคุณธรรมนักเรียนควบคู่ไปกับการจัดการศึกษาเชิงวิชาการ

ผู้บริหารเพิ่งย้ายมาดำรงตำแหน่งได้ 6 เดือน มีนโยบายการทำงานไม่แตกต่างจากผู้บริหารคนก่อนๆ โดยให้ครูทำงานร่วมกันแบบพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการปฏิบัติทุกอย่างต้องอยู่ในระเบียบของราชการ

“...หลักปฏิบัติในการทำงานอยู่อย่างพี่น้อง ช่วยเหลือกัน เอื้ออาทร ยึดถือระเบียบของทางราชการเป็นสำคัญ ครูส่วนมากจะอยู่กันมานาน รุ่น ๆ

เดียวกันหลายคนก็จะสนิทกัน อยู่กันมาไม่ต่ำกว่า 10 ปีมัน ที่อาวุโสสุดตอนนี้ พี่มาลี พี่มะลิ พี่เค้าอยู่มานาน สุวรรณาก็อยู่มานาน พี่ชะลอก็อยู่ที่นี้มา 8 ปีแล้ว”

(ผู้บริหารโรงเรียน, 14 ก.พ. 2550)

(2) โครงสร้างการบริหารงานโรงเรียนวิถิพุทธ

จากการศึกษาเอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธของโรงเรียนพบว่าการบริหารงานนั้นได้แต่งตั้งคณะทำงานประกอบด้วยครูทั้งหมด ตัวแทนผู้ปกครองและพระสงฆ์ในท้องถิ่น โดยมีครูผู้รับผิดชอบหลัก 1 คน ทำหน้าที่ประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

“มีการแต่งตั้งคณะกรรมการทุกปี มีครูสุวรรณาเป็นคนรับผิดชอบหลัก ครูอื่น ๆ ก็ช่วยกัน เช่น อย่างเราไปจัดป้ายอะไรก็ช่วยกัน เวลาพานักเรียนไปทำกิจกรรมที่วัดครูก็จะไปช่วยกันทั้งหมด ช่วยควบคุมนักเรียน ดูแลนักเรียนแต่ในระหว่างวันก็จะช่วยกันเสริม ว่ากล่าวเด็ก บางทีเดินไม่เรียบร้อย อะไรต่อมิอะไรก็ต้อว่กัน พอครูเห็นอะไรไม่ดีก็จะบอก เด็กเรียนก็ต้องเดินเป็นแถว ออกจากห้องก็ต้องเป็นแถว ครูประจำชั้นเค้าก็มาช่วยควบคุมด้วย พอเวลาดูว่าคนไหนไม่เข้าแถวก็จะบอก”

(ผู้บริหารโรงเรียน , 14 ก.พ. 2550)

ผู้บริหารทั้งคนเก่าและคนใหม่ให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนในด้านคุณธรรมและจริยธรรม ผู้บริหารจะแนะนำและเปิดโอกาสให้ครูเสนอความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากคำสัมภาษณ์ดังนี้

“ผอ. บ้านน้ำผึ้งน่ารักมาก ทั้งคนเก่าและคนใหม่ บ้านน้ำผึ้งเนี่ยผู้บริหารเค้าตระหนักและเห็นความสำคัญของวิถิพุทธจริง ๆ แล้วส่งเสริมให้ครูตระหนักและกวดขันนักเรียนด้วย แล้วเค้าได้เปรียบตรงที่เด็กค่าน้อย แล้วยังได้เจ้าอาวาสช่วยเหลือตลอด จัดกิจกรรมคู่กับวัดตลอด”

(สนทนากลุ่มศึกษานิเทศก์ ,22 ม.ค. 2550)

“ตัวผมเองก็มักจะพูดในที่ประชุมครูอยู่เสมอในการประชุม ประชุมแต่ละครั้ง ก็แนะนำบอกเค้า ให้ทำอย่างนี้ ให้ครูช่วยกัน ส่วนใหญ่จะคุยกับครูที่รับผิดชอบมากกว่า ครูก็จะพึดแบ็กกับเรามาว่าอยากให้เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ เราก็เอาเรื่องทั้งหมดมาเข้าที่ประชุม ที่จะเอาไปพูดกันในการประชุมครู ฝากให้ครูเขาช่วยกัน กิจกรรมไหนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ ยังไม่เรียบร้อยก็มาคุยกัน ให้ช่วยกัน เราก็ต้องฟังจากครูที่เขารับผิดชอบโครงการ และบางคนที่เราเห็นด้วยเราก็สอดแทรกไป”

(ผู้บริหารโรงเรียน , 14 ก.พ. 2550)

(3) ระบบหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรของโรงเรียนเป็นไปตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ซึ่งเหมือน กับโรงเรียนปกติทั่วไป ผู้วิจัยพบว่าแผนการจัดการเรียนรู้ของครูบางคนเท่านั้นที่มีการสอดแทรกพุทธ

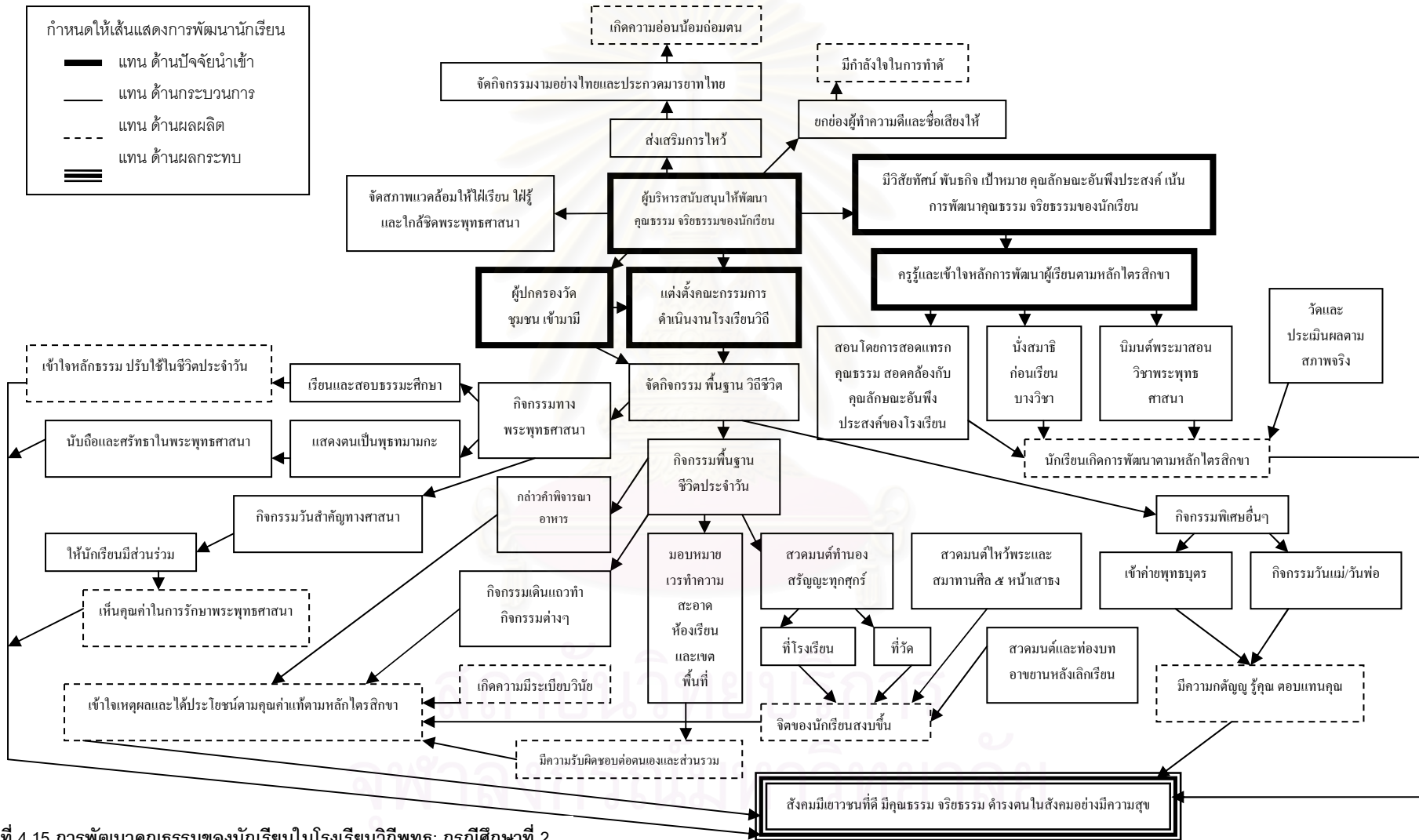
ธรรมหรือคุณธรรม แต่ในการจัดการเรียนรู้ครูส่วนใหญ่พยายามสอดแทรกหลักธรรมง่าย ๆ บาป บุญคุณโทษ การปฏิบัติตามศีล 5 และคุณธรรมอื่น ๆ

“แผนเราก็ไม่ได้ใส่พวกหลักธรรมเข้าไปให้ชัดเจนนะ แต่เวลาเราสอน จะสอดแทรกเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเข้าไปอยู่เสมอ บางทีเราก็ไม่รู้ตัว อย่างเนี้ยง่าย ๆ เลย ศีล 5 เป็นเรื่องพื้นฐาน การไม่พูดเท็จ การไม่ลักทรัพย์อะไรพวกเนี้ย บอก สอน กันประจำ”

(ครูวิชาคณิตศาสตร์ , 16 ก.พ. 2550)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4.15 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ: กรณีศึกษาที่ 2

กรณีศึกษาที่ 3

1) ด้านกายภาพ

โรงเรียนมีอาคารเรียน 3 ชั้น 3 อาคาร โดยมีทางเดินเชื่อมต่อกัน หน้าอาคารปลูกต้นไม้เป็นแถวและบริเวณใต้ต้นไม้มีซุ้มและศาลาสำหรับให้นักเรียนได้นั่งพักผ่อน มีการปลูกต้นไม้และจัดสวนหย่อมอย่างเป็นระเบียบ บรรยากาศร่มรื่น ช่วยให้นักเรียนผ่อนคลายความเครียดจากการเรียนและการปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียนและบ้านพัก ผู้วิจัยสังเกตว่าบริเวณโรงเรียนสะอาด ไม่ค่อยพบขยะ อาจเนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่ไปรับประทานอาหารกลางวันที่โรงอาหารของวัดสระแก้วและไม่ได้นำขนมเข้ามารับประทานในโรงเรียน

ภาพที่ 4.16 สภาพแวดล้อมภายในกรณีศึกษาที่ 3

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต

2.1) กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน

2.1.1) กิจกรรมพื้นฐานชีวิตในบ้านพัก

นักเรียนร้อยละ 70 พักอยู่ในสถานสงเคราะห์ของวัด จากการศึกษาเอกสารแนะนำโรงเรียนพบว่านักเรียนส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าต่าง ๆ เช่น อาข่า อีเก้อ ม้ง เย้า ลีซอ มูเซอและกะเหรี่ยง เป็นต้น ดังนั้นการสื่อสารจึงมีปัญหาบ้าง ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่านักเรียนไม่ค่อยพูด เนื่องจากพูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ ครูจึงให้เพื่อนและพี่ที่มาอยู่ก่อนช่วยฝึกภาษาไทย และโรงเรียนกำหนดให้นักเรียนทุกคนสื่อสารกันด้วยภาษาไทย

“เด็กเค้ามาอยู่กับเราจะต้องฝึกกันใหม่หมดเลย ทั้งการพูดจา มารยาททางสังคม แต่จะยากตรงการสื่อสารมากกว่า ตามอะไรก็จะนิ่ง ยิ้มไม่ตอบ แต่เค้าฟังเราเรื่องนะ แต่ว่าเค้าไม่พูดเท่านั้น บางทีเค้าสื่อกับเราไม่รู้เรื่อง พูดไม่ชัด ก็เลยไม่กล้าพูด ครูใหญ่ก็จะให้ช่วยกันทั้งในส่วนของบ้านพักและโรงเรียน คือเน้นย้ำให้เค้าฝึกให้เค้าทำบ่อย ๆ ให้อบอุ่น ๆ ทุกวัน จนเคยชิน แต่ถ้าเราไม่ทำเด็กก็ไม่เกิดความเคยชิน ก็อาศัยพี่ ๆ คอยช่วยด้วย ครูก็จะช่วยกดดันอีกที

...พี่จะบอกครูทุกคนเลยว่ามาอยู่ที่นี่ต้องอยู่ด้วยใจจริง ๆ นะ ต้องรักต้องเสียสละให้แก่เด็ก ไม่งั้นจะอยู่ไม่ได้”

(ครูใหญ่ ,6 มี.ค. 2550)

นักเรียนในสถานสงเคราะห์มีจำนวนมากครูไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึงจึงใช้ระบบการปกครองนักเรียนในสถานสงเคราะห์แบบพี่ปกครองน้อง ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่ากิจกรรมส่วนใหญ่ในสถานสงเคราะห์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จะมีบทบาทมาก โรงเรียนได้ฝึกความเป็นผู้นำ ความรับผิดชอบ ความมีวินัย ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่พี่ เพื่อเป็นแกนนำในการดูแลน้องโดยใช้หลักพรหมธรรม 4 ดังคำสัสมภาษณ์ต่อไปนี้

“โรงเรียนของเราเด็กเยอะ เด็กมีปัญหาอะไรเราก็รับหมด คือบางครั้งเราปฏิเสธไม่ได้คือเด็กเค้ามาจากสภาพครอบครัวแย่ มีปัญหาทั้งนั้น เค้าก็ไม่รู้จะพึ่งใครถึงว่าเด็กเรามาจากศูนย์ ครูหนึ่งคนบางทีก็ดูแลเด็กไม่ทั่วถึง เพราะเด็กเราเยอะก็ได้พี่ช่วยดูแลน้อง เพราะทุกบ้านจะมีพี่อยู่แล้ว”

(ครูประจำบ้านพัก, 3 มี.ค. 2550)

นักเรียนหญิงระดับชั้นอนุบาลพักที่หมู่บ้านอลิสส่วนระดับช่วงชั้นอื่นพักที่ตึก 5 ชั้น โดยแบ่งแต่ละห้องเป็นบ้านพักตามระดับช่วงชั้น ช่วงชั้นละ 2 บ้าน มีครูผู้หญิงประจำบ้านพักแต่ละบ้านจำนวน 1 คน หน้าที่ของครูคือดูแลและอบรมนักเรียนบ้านพัก เช็กชื่อในการออกกำลังกายตอนเช้า ทำวัตรเย็นและเข้าแถวไปรับประทานอาหารเช้า ครูประจำบ้านจะแต่งตั้งพี่ระดับชั้นมัธยมเป็นผู้ช่วยครูในการดูแลและควบคุมน้อง โดยแบ่งเป็นหัวหน้าบ้าน รองหัวหน้าบ้าน หัวหน้าฝ่ายกีฬา หัวหน้าฝ่ายระเบียบ หัวหน้าฝ่ายงาน หัวหน้าฝ่ายพยาบาล

ส่วนในตึกพักผู้ชายจะแบ่งนักเรียนเข้าพักออกเป็นระดับชั้นอนุบาล ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 5 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 – มัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยมีพีระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นผู้ช่วยครูดูแลและควบคุมห้องเช่นกัน แต่ไม่มีการมอบหมายหน้าที่ที่ชัดเจนเหมือนกับบ้านพักหญิง ๆ

แต่ละตึกจะมีหัวหน้าตึกและผู้ช่วยหัวหน้าตึก ตึกละ 4 คน โดยแบ่งเวรกันทำหน้าที่ยกเว้นตึกพักนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 3 ครูจะเลือกนักเรียนชั้น ป.3 ที่ตัวใหญ่คอยช่วยครูดูแลเพื่อน ครูประจำตึกระดับชั้นอนุบาลและชั้น ป.1 – ป.3 เป็นผู้หญิง เนื่องจากนักเรียนยังเด็กต้องการการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“แต่ละบ้านจะมีครูประจำบ้าน 1 คน ครูจะขนของมาอยู่ห้องพักถ้ากลับบ้านก็จะเสาร์ - อาทิตย์ แต่บางทีก็ไม่กลับครูทุกคนมีงานเยอะมาก บางครั้งครูมีงานเยอะก็จะนอนที่บ้านพักหลังโรงเรียน มีครูพักอยู่ 4 คน ครูเค้าจะแบ่งเวรกันเป็นเวรเช็คชื่อกันในตอนเช้า เช็คชื่อกีฬา เสาร์-อาทิตย์ครูก็จะแบ่งหน้าที่กัน จะมีครู 2 คนดูแลเด็กทั้งหมด เด็กจะไปไหนก็ต้องขออนุญาต อย่างพ่อกับแม่มา ญาติมา แต่ครูจะไม่เช็คชื่อตอนทำงานเพราะจะแบ่งหน้าที่กันไปตามบ้าน หัวหน้าบ้านก็จะรับผิดชอบ

... หัวหน้าบ้านจะมีหน้าที่ดูแลทุกอย่างในบ้านถ้ามีงานส่วนรวมที่ทำทุกคนก็ต้องเกณฑ์ลงมาทำ แล้วก็ต้องตรวจว่าคนนี้ทำหรือไม่ทำ คือเวลาประชุมถ้าเรามีปัญหา ก็จะออกไปพูดหน้าห้องประชุม ก็คือว่าบนบ้านจะมีหลายฝ่าย ก็จะมีหัวหน้าบ้าน รองหัวหน้าบ้าน ฝ่ายงาน ฝ่ายกีฬา ฝ่ายเทศบาล ฝ่ายพยาบาล ฝ่ายระเบียบฝ่ายระเบียบเรียบร้อยแล้ว แต่ว่าแต่ละบ้านจะจัดเป็นเท่าไร ก็คือต้องควบคุมตั้งแต่ระเบียบแถว เช็คชื่อไปกินข้าวอะไรอย่างเนี่ย ส่วนฝ่ายกีฬาที่เช็คชื่อตอนเช้าดูว่าใครป่วยอะไรอย่างเนี่ย ฝ่ายงานก็เวลาทำงานอะไรหัวหน้าฝ่ายงานก็จะเป็นคนรับผิดชอบ ครูจะเป็นคนเลือกว่าใครจะทำหน้าที่อะไร บางทีพวกหนูก็เลือกกันเองว่าใครเหมาะสม”

(นักเรียนหัวหน้าบ้านพักหญิง , 5 มี.ค. 2550)

“ตึกมัธยมจะมีครูผู้ชายอยู่ตึกจะมีหัวหน้าตึก 1 คน จะเป็นม.3 แล้วจะมีผู้ช่วยอีก 5 คน ก็จะคอยช่วยงานหัวหน้าตึก เช็คชื่อน้อง คอยดูน้องว่าคนไหนไม่ทำงานก็จะบอกครู แต่น้องเขาก็จะทำกันดี เวรใครใครก็ทำ ตึกน้องเล็ก ๆ ครูเขาก็จะช่วยดูด้วย ฝึกให้น้องซักผ้าเอง ทำทุกอย่างเองหมด”

(นักเรียนหัวหน้าตึกพักชาย, 5 มี.ค. 2550)

“เราจะให้พี่ดูแลน้อง จะเป็นผู้ช่วยครู ใครไม่มาเข้าแถว ใครไม่กินข้าวก็จะส่งรายชื่อไปให้ครู ให้เอื้ออาหารต่อกัน พี่ ม.3 จะช่วยดูแลน้อง ม.3 มี 23 คน ก็แบ่งเป็นเวร 4 คน ๆ เวลาประชุมก็จะมาพูดกัน จะเตือนก่อน ถ้าเป็นอีกก็จะตีเพื่อไม่ให้เกิดการเอาเถียงอย่างกัน ถ้าครั้งที่ 3 จะตี แต่มัธยมจะพูดกันรู้เรื่อง ตอนเช้าหลังจากสวดมนต์ แล้วก็ตอนหลังสวดมนต์ทุ่มหนึ่ง จะประชุมไม่มีขาด จะอบรมเค้า

จะไม่ดีหรือไม่ดียังไงก็จะเป็นหน้าที่ของเราต้องอบรม ก็รักเค้า ห่วงเค้า วันไหนไม่ได้
 คุย ไม่ได้อบรมก็จะอึดอัด เด็กที่นี้เปรียบเทียบกับเด็กข้างนอกนะผมว่าเด็กของผม
 ดึกกว่าเป็นร้อยเท่า เด็กที่นี้เล่นเกมไม่เป็น ไม่ได้ปิดโลกมีตนะ เค้ารู้เค้าเข้าเค้าไม่มี
 เวลา คอมพิวเตอร์เล่นเป็น เกมสโรงแรงเรียนก็มีให้เล่น เด็กที่นี้ชั่วโมงแรกเข้าแต่พอ
 ชั่วโมงที่ 2 หายเยอะเยอะไป เด็กที่นี้ 9 เปอร์เซ็น ความประพฤติดี แต่มันเกออยู่นิด ๆ
 หน่อย ๆ อย่างม.3 เกอะไรไม่ทำอะไร มั่วเล่นบอลเพลิน สีมเวลา ติดลมอันนั้นมา
 แรง บางทีผมแก่งทำหน้าบึ้ง เค้าจะรู้แล้วว่าทำไม่ดี ทำผิด บางทีบวชเนรเนีย ไม่
 ยอมบวชเราก็อธิบายให้ฟัง เอาเรื่องบาปบุญคุณโทษเข้ามา”

(ครูประจำตึกพักชาย, 5 มี.ค. 2550)

ผู้วิจัยสังเกตพบว่านักเรียนหญิงจะต้องตื่นนอนเร็วกว่านักเรียนชาย เพราะต้องประกอบ
 อาหารเช้าและเตรียมวัตถุดิบให้นักเรียนชายประกอบอาหารกลางวันและอาหารเย็น โดยจะมี
 นักเรียนประมาณ 10 คนเป็นผู้ประกอบอาหาร และนักเรียนหญิงแต่ละบ้านจะแบ่งเวรกันในการ
 เตรียมวัตถุดิบประกอบอาหาร ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่จัดผัก หั่นผัก นำขยะขึ้นรถโดยแบ่งเวรเป็น
 บ้านพัก เวนละ 1 เดือน

ทุกเช้าเมื่อนักเรียนตื่นนอน นักเรียนหญิงจะต้องออกกำลังกายพร้อมกัน ส่วนนักเรียนชาย
 จะทำวัตรเช้าเป็นการเตรียมความพร้อมในการบรรพชาภาคฤดูร้อน จากนั้นจะทำความสะอาด
 บ้านพักและทำภารกิจส่วนตัวเสร็จแล้ว จะมาเข้าแถวเพื่อเช็คชื่อกับครูเวรบ้านพัก และเดินแถวไป
 รับประทานอาหารเช้าที่โรงอาหารของวัด เมื่อรับประทานอาหารเช้าเสร็จแล้วนักเรียนจะขึ้นไปกราบผู้
 ก่อตั้งโรงเรียนคือพระครูขันตยาภิวัฒน์ (หลวงพ่อฉบับ) และท่านเจ้าอาวาสที่มรณภาพ คือ พระครู
 พิศาลรัตนภิวัฒน์ (หลวงพ่อไพฑูรย์) จากนั้นจึงเดินแถวไปโรงเรียน โดยมีพี่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
 คอยยืนรับไหว้ น้อง ผู้วิจัยสังเกตพบว่าเมื่อรุ่นน้องเดินผ่านรุ่นพี่จะไหว้ทักทายพี่แต่ละคนและคอย
 ช่วยดูแลความปลอดภัยในการเดินแถวให้น้องเป็นระยะ เนื่องจากเส้นทางที่เดินจากโรงอาหารไป
 โรงเรียนเป็นถนนเชื่อมต่อกับหมู่บ้านมีรถสัญจรตลอด สอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตและการ
 สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ผู้ชายเนี่ยจะตื่นสายกว่าผู้หญิงหน่อย เพราะต้องทำกับข้าวตอนเช้า
 ผู้ชายตื่นมาเราก็ให้ทำวัตรเช้า เมื่อก่อนก็ออกกำลังกาย แต่ช่วงนี้ไม่แล้ว ต้องฝึกให้
 ทำวัตรเช้า เตรียมไว้เวลาบวชเนรเดือนเมษา

...ก่อนที่นักเรียนออกไปกินข้าวที่โรงอาหารจะเช็คชื่อทุกครั้ง เด็กจะอยู่ใน
 ความดูแลตลอด ตอนเช้าพอทำวัตรเช้าแล้วผมจะอบรมทุกครั้ง สอนเค้าทุกอย่างว่า
 ไม่ให้ออกนอกนอกลูกทาง เมามาจากไหนต้องทำตัวยังไง ”

(ครูประจำตึกพักชาย, 5 มี.ค. 2550)

“ตอนเช้าพวกหนูจะยืนรับไหว้น้องตามจุดต่าง ๆ ที่จะไปโรงเรียน ตรงนี้
 เป็นโครงการมารยาทไทยด้วยค่ะ แล้วช่วยเป็นจรรยาให้น้อง ๆ ด้วย เพราะเคยมี
 น้องเคยถูกรถชน”

(นักเรียนชั้น ม.3 , 7 มี.ค. 2550)

ทางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมรองรับนักเรียนหลังเลิกเรียน ได้แก่ กิจกรรมด้านการเกษตร กิจกรรมวัฒนธรรมไทย กิจกรรมการกีฬาและกิจกรรมอาชีพ แต่ละกิจกรรมจะมีกิจกรรมย่อยอีกหลายกิจกรรม นักเรียนสามารถเข้าร่วมได้ตามความถนัดและความสมัครใจ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษา นักเรียนจะใช้เวลาทำกิจกรรมหลังเลิกเรียนระหว่างเวลา 15.45 – 17.30 น. กิจกรรมของนักเรียนหญิงจะฝึกภายในบริเวณบ้านพัก เพื่อความปลอดภัย ผู้ที่ไม่ได้ร่วมกิจกรรมจะเดินแถวไปรับประทานอาหารที่โรงอาหารของวัดสระแก้ว และเดินแถวกลับมายังบ้านพักหรือตึกพักแล้ว ทุกคนจะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายของแต่ละคน ส่วนนักเรียนที่ทำกิจกรรมจะมีตัวแทนไปรับประทานอาหารเย็นแยกไปรับประทานอาหารต่างหาก สอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“พอตอนเย็นเลิกเรียนก็จะมีกิจกรรม พัฒนาเด็ก ๆ มีนาฏศิลป์ อย่างน้อง ๆ ที่ได้ว่าผมยาวเนี่ยเค้าก็จะรำกัน แล้วก็กิจกรรมดนตรีไทย ดนตรีลูกทุ่ง ปี่พาทย์ ดนตรีสากล แต่ดนตรีสากลเนี่ยจะเป็นผู้ชาย เพราะต้องออกไปซ้อมหลังโรงเรียน จะซ้อมกันตั้งแต่เลิกเรียนตั้งแต่ 15.45 ถึง 17.00 แต่ต้องไปเอาข้าวจากโรงอาหารมาไว้ก่อน หนูเล่นดนตรีไทยค่ะ แต่ตอนนี้บ้านดนตรีไทย เค้าปรับปรุงอยู่ ช่วงนี้หนูใกล้สอบก็จะต้องซ้อม เค้าไม่บังคับว่าต้องฝึกกิจกรรมให้เข้าตามสมัครใจ ใครที่ไม่เข้ากิจกรรมพอกินข้าวเสร็จก็จะกลับมาทำงาน คนที่ทำกิจกรรมก็จะทำงานตอนเช้า จะแบ่งกันเข้ากับเย็น

(นักเรียนชั้นม.2, 6 มี.ค. 2550)

“เด็กเล็ก ๆ ป.1 ป.2 เนี่ยไม่มีกิจกรรมรองรับเค้าก็จะกลับไปทำงานที่หอพวกโต ๆ ก็จะฝึกหนักหน่อย อย่างเด็กผมฝึกมวยไทย กระบองไฟ เสาร์ – อาทิตย์ก็จะฝึกเข้มหน่อย สามารถไปออกงานได้ เวลาไปออกงานเด็กจะชอบ เพราะได้ไปเปิดหูเปิดตา แถมได้ตั้งค้ด้วย เนี่ยงานกาชาดเราก็ก็น่าไปมา ของเราขึ้นแสดงตลอดเลย ทั้งรำไทย ร้องเพลงลูกทุ่ง รำกลองยาวมีเยอะเยอะไปหมด”

(ครูบรรณารักษ์ , 6 มี.ค. 2550)

“อยู่ที่นี้มีกิจกรรมรองรับหลายอย่างเช่น ฟันดาบ มวย กระบองไฟ เทควันโด ที่มาฝึกกันช่วงเป็นวันหยุดแล้วก็ฝึกไปหางานได้ เค้าก็มารายได้ทุกคนต้องทำกิจกรรมคนละ 1 อย่าง เค้าไม่ว่าง มีแทบจะทุกอย่าง จะมีรำ ดนตรีลูกทุ่ง รำไทย กลองยาว ดาบ ป.เด็ก ๆ ก็จะมีฝึกหัดไปก่อนที่จะออกงานได้ก็จะเป็น ป.5 ป.6 มัธยม เมื่อคืนไปแสดงงานกาชาด 18.00 – 21.00 น. เราเล่นหมดเลย มีกระบองไฟ กลองยาว โยธยาชาวบ้านดูกันเพลิน มีหมดเลย เด็กเค้าชอบมากเลย เพราะเค้าจะมีรายได้ด้วยวงลูกทุ่งนี่เก่งออกไปตามงานบวช งานแต่งงาน มีทางเครื่องพร้อมก็เด็กเรานี้แหละแต่งตัวไม่โป๊นะ”

(ครูผู้ควบคุมกิจกรรมมวยไทย, 3 มี.ค. 2550)

เวลา 18.30 น. นักเรียนจะมารวมกัน เพื่อทำวัตรเย็น นั่งสมาธิและร้องเพลงประจำหมู่บ้าน ท่องสูตรคุณ ร้องเพลงมาร์ชโรงเรียน จากนั้นครูจะอบรมและนักเรียนหัวหน้าบ้านหรือตึกชี้แจงเรื่องต่าง ๆ จึงแยกย้ายกันไปทำภารกิจส่วนตัว และปิดไฟเข้านอนในเวลา 21.00 น.แต่หาก

นักเรียนคนใดที่ยังทำการบ้านหรือต้องการอ่านหนังสือ ครูอนุญาตให้เปิดไฟอยู่ต่อได้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“พวกหนูเนี่ยมีกฎระเบียบทุกอย่าง มีเวลาให้ทำการบ้านก็ต้องทำ เวลาปิดไฟนอนก็ต้องนอนปกติปิดไฟ 21.00 น. แต่พวกหนูบางที่งานเยอะจริง ๆ ก็จะไม่ทำยังไม่ปิดไฟ บนห้องครูจะจัดโต๊ะทำการบ้านให้ ถ้าคนไหนทำเสร็จก็นอน ส่วนมากหนูจะปล่อยห้อง ๆ แต่ถ้าครูอยู่ก็ต้องปิด หนูจะบอกห้อง ๆ ว่าจะนอนก็ปิดไฟด้วย น้องก็เชื่อฟังแต่บางที่น้องก็เผลอหลับไม่ได้ปิด งานก็ไม่เสร็จไฟก็ไม่ได้ปิด ก็ต้องปล่อยห้อง เพราะมัธยมงานจะเยอะกว่าประถม”

(นักเรียนชั้น ม.3, 7 มี.ค 2550)

“พอกินข้าวเย็นเสร็จกลับเข้ามาที่ตึก ใครเป็นเวรก็ทำไป แล้วก็เล่นกัน เล่นฟุตบอล เล่นตะกร้อ พอสักหกโมงครึ่งก็จะไปทำวัตรเย็น ส่วนมากพอทำเสร็จแล้วก็จะไปทำการบ้านกัน ตึกไหนมีทีวีก็ดูทีวี ผู้ชายจะเป็นอิสระมากกว่าผู้หญิงหน่อย ครูเขาจะเข้าใจวัยรุ่น ”

(นักเรียนชั้น ม.3, 6 มี.ค 2550)

วันเสาร์ - อาทิตย์จะมีท่านเจ้าอาวาสจากวัดในชุมชนนำภาพยนตร์หรือเทปบันทึกรายการที่น่าสนใจและให้ข้อคิดแก่นักเรียนมาเปิดให้ดู พร้อมกับสอนนักเรียนไปด้วย ซึ่งจะมาที่บ้านพักหญิงในวันเสาร์ บ้านพักชายในวันอาทิตย์ นักเรียนส่วนใหญ่จะชอบมากเพราะปกติจะไม่ได้ดูภาพยนตร์

“เนี่ยเย็นวันเสาร์ พอรถหลวงพ่อสิงโตมา เด็กจะเดินมาแล้วมาช่วยกันหิ้ว กระเป๋าแล้ว เด็ก ๆ เค้าจะชอบมาก อนุบาลเนี่ยบางที่ก็ไปกับเค้าเหมือนกัน”

(ครูประจำบ้านพักหญิง , 5 มี.ค 2550)

“หลวงพ่อกับจะมาที่ตึกพักชายวันอาทิตย์ครับ เาหนึ่งเอารายการทีวีมาเปิดให้ดู พวกน้อง ๆ จะชอบมาก เพราะปกติไม่ค่อยได้ดูหนัง หลวงพ่อกับจะสอนเราไปด้วย อย่างในหนังเป็นคนไม่ดีท่านก็จะสอนว่าอย่าไปทำ มันไม่ดี”

(นักเรียนชั้นม.3, 6 มี.ค. 2550)

“เย็นวันเสาร์นี้จะมีหลวงพ่อกับจากวัดป่าโมกมาฉายหนัง หลวงพ่อกับมาฉายหนังและพูดสอนไปด้วย เมื่อบานนี้ก็เพิ่งมา มาทุ่มหนึ่งอย่างเนี่ยก็กลับประมาณสามทุ่ม เมื่อบานท่านก็มา มาฉายหนังเรื่องอะไรไม่รู้ หนูจำชื่อเรื่องไม่ได้”

(นักเรียนชั้นม.3, 6 มี.ค. 2550)

กิจกรรมพื้นฐานชีวิตช่วงเช้า

กิจกรรมพื้นฐานชีวิตช่วงเย็น

ภาพที่ 4.17 กิจกรรมพื้นฐานชีวิตช่วงเช้าและเย็นในสถานสงเคราะห์กรณีศึกษาที่ 3

ช่วงวันหยุดวันเสาร์ – อาทิตย์ นักเรียนจะเข้าร่วมกิจกรรมตามที่ตนสนใจ ซึ่งเป็นกิจกรรมเดียวกับหลังเลิกเรียน และบางครั้งจะมีผู้มีจิตศรัทธามาจัดกิจกรรมร่วมกับนักเรียน หรือมาเลี้ยงอาหาร นักเรียนสามารถขออนุญาตออกไปข้างนอกได้หากมีธุระจำเป็น เช่น ไปถ่ายรูปเพื่อทำเรื่องขอจบม.3 ไปซื้ออุปกรณ์การเรียน แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องกลับมาให้ทันเวลารับประทานอาหารในมื้อต่อไป ส่วนนักเรียนระดับอนุบาลและช่วงชั้นที่ 1 ที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมครูจะพาไปพัฒนาบ้านพัก

ตักพักหรือไปทำความสะอาดบริเวณวัด และเปิดภาพยนตร์หรือรายการโทรทัศน์ให้นักเรียนดู สอดคล้องกับภาพที่ 4.18 และคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เสาร์ – อาทิตย์เด็กเค้าก็จะทำกิจกรรมของเค้าไป ส่วนมากเสาร์อาทิตย์ก็ จะไม่ค่อยได้หยุด มีกิจกรรมจากข้างนอกตลอด อย่างเมื่ออาทิตย์ก่อน มีมูลนิธิพระ ดาบสมาจัดกิจกรรมมีรักษาโรคฟรี แจกของ ผักของชีพ ชาวบ้านเค้าก็เข้ามาร่วม กิจกรรมกับเราด้วย หรือบางที่แขกเค้ามาเลี้ยงอาหารแล้วอยากทำกิจกรรมกับเด็กก็ จะมาทำที่โรงเรียน พี่ว่าเด็กเค้าไม่เหงานะ เพราะกิจกรรมไม่ได้หยุดเลย

...ส่วนมากนักเรียนหญิงครูเค้าไม่ค่อยให้ออกไปหรอก กลัวมีปัญหา ผู้ชายเค้าก็ออกไปได้บ้างถ้ามีธุระจริง ๆ ออกไปป่าไมกอย่งเนี่ย”

(ครูบรรณารักษ์ , 6 มี.ค. 2550)

“ผู้ชายมัธยมเราก็ให้ออกไปข้างนอกได้บ้าง แต่ต้องมาทำเรื่องขออนุญาต และต้องมีธุระจริง ๆ อย่งไปถ่ายรูป ไปซื้ออุปกรณ์การเรียน แต่เด็กจะไปไม่ไกล ไปใกล้ๆ อย่งป่าไมกอย่งเนี่ย เพราะเค้าจะต้องกลับมากินข้าว ถ้าไปเช้าต้องกินข้าวเช้า ก่อนถึงค่อยไปได้ แล้วต้องกลับมาให้ทันกินข้าวกลางวัน ไปได้ครั้งหนึ่งไม่นาน เด็ก เราจะไม่มีไปนั่งเล่นเกมสตามร้านเลย เพราะไม่มีเวลา อย่งผมโยนเกมสให้เครื่อง หนึ่ง เด็กจะไม่รู้ เล่นไม่เป็น เค้าไม่ใช้กบในกะลานะ เค้ารู้ว่าเป็นย่งงแต่ไม่มีเวลา ด้วยความที่เรามีกิจกรรมที่มีประโยชน์ให้ทำเยอะง...”

(ครูประจำตักพักชาย , 5 มี.ค. 2550)

“นี่เพิ่งกลับมาอาบน้ำอาบทำกัน เมื่อเช้าพาไปเก็บใบไม้ที่วัดมา เสาร์ - อาทิตย์พี่ก็จะพาไปเก็บใบไม้ เก็บขยะแล้วกลับมาอาบน้ำเปิดหนังสือให้เค้าดู พอบ่าย ๆ บางทีก็จะนอนหรือบางที่เค้าก็จะไปเล่นกัน

...วันนี้เค้ามีกิจกรรมวันมาฆบูชากัน เค้าเอาไปแต่เด็กโต ๆ พวกนี้ยังเล็ก อย่งไม่ค่อยรู้เรื่องอะไรก็ให้อยู่ตัก”

(ครูประจำตักพักชาย , 3 มี.ค. 2550)

ภาพที่ 4.18 กิจกรรมวันเสาร์ – อาทิตย์ในกรณีศึกษาที่ 3

2.1.2) กิจกรรมพื้นฐานชีวิตในโรงเรียน

เมื่อนักเรียนมาถึงโรงเรียนผู้ที่เป็นเวรทำความสะอาดห้องเรียนจะช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียนส่วนคนอื่น จะทำความสะอาดเขตพื้นที่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 10 เขตตามระดับชั้น

(2.1.2.1) กิจกรรมหน้าเสาธง

เมื่อสัญญาณเข้าแถวดังขึ้นเวลา 8.00 น. นักเรียนจะเข้าแถวโดยมีกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่กระทำเพื่อระลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันได้แก่การร้องเพลงชาติ การร้องเพลงสดุดี

กิจกรรมเพื่อความสามัคคี ได้แก่ การร้องเพลงมาร์ชโรงเรียนพร้อมกัน

กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์

กิจกรรมส่งเสริมความรู้ ได้แก่ กิจกรรมรักการอ่าน เพื่อให้ให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่าน โดยนักเรียนจะเตรียมหนังสือที่ตนสนใจคนละ 1 เล่ม หลังจากเสร็จกิจกรรมอย่างอื่นแล้ว นักเรียนจะอ่านหนังสือประมาณ 10 นาทีจึงแยกเข้าห้องเรียน โดยมีพีชัฒนศึกษาปีที่ 3 ยืนรับใหว่นองตามจุดที่น้องจะเดินผ่าน

(2.1.2.2) กิจกรรมระหว่างวัน

กิจกรรมรับประทานอาหาร นักเรียนแต่ละห้องจะเดินแถวเพื่อไปรับประทานอาหารกลางวันและอาหารเย็นที่โรงอาหารของวัดตามห้องเรียน

กิจกรรมหลังเลิกเรียน เมื่อหมดชั่วโมงสุดท้ายนักเรียนจะทำเวรห้องเรียน ซึ่งกำหนดให้ทำเช้าและเย็น แล้วนักเรียนจะลงมาเข้าแถวหน้าอาคารเรียนเป็นระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเพื่อสวดมนต์ จากนั้นพีระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จะพาน้องเดินแถวไปรับประทานอาหารเย็นที่โรงอาหาร

กิจกรรมประจำสัปดาห์ สวดมนต์ทำนองสรภัญญะพร้อมกันทั้งโรงเรียน โดยมีพี ม. 3 เป็นคนนำสวดทุกเช้า

(2.2) กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

เนื่องจากเป็นโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา กิจกรรมของโรงเรียนจึงเกี่ยวข้องกับวัดเสมอ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เราก็เป็นวิถีพุทธของเราอยู่แล้ว มันเป็นปกติของเราอยู่แล้ว พอเข้าระบบ อันไหนต้องมีเรามีครบอยู่แล้ว เราไม่ต้องไปปรับปรุงอะไรเลย เราอยู่ร่วมกับวัดมาตลอด กิจกรรมเด่นที่พัฒนาโรงเรียนให้ได้ผลดีที่สุด มองที่ตัวเด็กคือกิจกรรมของผู้เฒ่าเพราะได้ลงกับเด็กเต็ม ๆ เลย คือเริ่มจากการเข้าค่าย แล้วก็มีตัวโครงการเค้าก็จะได้ทำตลอดปี เค้าอยากได้อะไรก็ให้บอกครูใหญ่มา จะจัดให้เค้า แล้วที่เค้าจะเข้าไปดูแลหมดเลย อยู่กันแบบพี่แบบน้องมากกว่า เค้ามีอะไรก็สามารถคุยได้ น้อง ๆ ก็จะไม่คือ ”

(ครูใหญ่, 6 มี.ค. 2550)

กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นมีดังนี้

กิจกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะ นักเรียนที่เข้ามาอยู่ในสถานสงเคราะห์บางคนนับถือผี เมื่อนักเรียนเข้ามาอยู่ในสถานสงเคราะห์จะต้องเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทุกคน แต่ไม่มีปัญหาอะไร เพราะนับถือผีและศาสนาอื่นตามความเชื่อของครอบครัว และยังไม่เข้าใจในสิ่งที่ตนนับถืออย่างแท้จริง โรงเรียนจะพานักเรียนทุกคนไปแสดงตนเป็นพุทธมามกะที่วัดสระแก้ว ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ที่บ้านหนูเขานับถือคริสต์ แต่พอหนูมาอยู่นี้หนูก็นับถือพุทธตามเพื่อน ๆ เขา ก็ไม่เป็นไร ศาสนาไหนก็เหมือนกัน”

(นักเรียนชั้น ป.5 , 5 มี.ค. 2550)

“เด็กเค้าก็มีนับถือผีสาง นับถือศาสนาคริสต์ก็มีอย่างพวกอาชานะก็คริสต์ แต่พอมาอยู่นี้เค้าก็ต้องเป็นพุทธ เพราะเราเป็นโรงเรียนการกุศลของวัด เค้าก็ไม่มีปัญหาอะไร อยู่ ๆ ไปเค้าก็ค่อย ๆ ซึมซับไปเอง พอจบไปเค้าก็กลายเป็นพุทธ”

(ครูประจำตีพิมพ์ , 5 มี.ค. 2550)

กิจกรรมวันธรรมสวนะ จะใช้เวลาหลังกิจกรรมหน้าเสาธง โดยนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรม และนักเรียนสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ กราบ 5 ครั้ง อันได้แก่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บิฑามารดาและครูอาจารย์ และนั่งสมาธิเพื่อให้จิตใจสงบและเกิดปัญญา โดยกำหนดให้บุคลากรทุกคนในโรงเรียนแต่งชุดขาวในวันธรรมสวนะ

กิจกรรมวันมาฆบูชา โรงเรียนจะจัดค่ายคุณธรรมให้นักเรียนทุกคนเข้าร่วม แบ่งการเข้าค่ายออกเป็นช่วงตามระดับช่วงชั้น สอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“วันมาฆบูชา ก็จะมีจัดค่าย ก็จะมีผู้ปกครองเด็กเข้ามาช่วยด้วยคือลักษณะ การจัดค่าย เราไม่สามารถเอาเด็กของเราเข้าร่วมหมดได้ แต่ค่ายคุณธรรมเราจัดเองเราจะเอาเด็กเราเข้าทุกคน จัดเป็นช่วง ๆ เพราะเอาเด็กเข้าพร้อมกันหมดไม่ได้ คือให้เค้ารับรู้จากตรงนั้นทุกปี เค้าจะซึมซับไปเอง เค้าเคยนับถืออะไร ค่อย ๆ ซึมซับไปทุกปี ๆ”

(ครูวิชาคณิตศาสตร์, 6 มี.ค. 2550)

กิจกรรมวันอาสาฬหบูชาและวันวิสาขบูชา โรงเรียนจะจัดกิจกรรมที่คล้ายกัน คือ การทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งหลังกิจกรรมหน้าเสาธง และในช่วงเย็นครูบ้านพักจะพานักเรียนไปร่วมกันเวียนเทียนที่วัด แต่ในวันอาสาฬหบูชาปีนี้ โรงเรียนได้จัดค่ายส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม “ธรรมะดีลิเวอรี่” ซึ่งนิมนต์พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโตและทีมงานมาบรรยายธรรมแก่นักเรียนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ปกติวันสำคัญเราก็ทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งกัน และ ฟังธรรม จะใช้หน้าเสาธงนี้แหละทำกิจกรรม เวลาจะยี่ดออกไป ถ้าวันไหนมีกิจกรรมเราก็จะเลื่อนเวลาเรียนออกไป พวกอาหารแห้งเราก็เตรียมให้เค้า เพราะเด็กเค้าไม่มี แต่เด็กบ้านเค้าก็จะเตรียมของเค้ามาเอง ปีนี้วันอาสาฬหบูชาพิเศษหน่อย เราจัดเป็นค่ายเลย จัดตรงกับวันอาสาฬหบูชาเลย แต่ป.เล็ก ๆ เราก็ไม่เอามา เพราะเด็กไปมานั่งแล้วเค้ายังไม่รู้เรื่อง”

(ครูประจำบ้านพักหญิง, 3 มี.ค. 2550)

กิจกรรมวันวิสาขบูชา โรงเรียนจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง หลังจากกิจกรรมหน้าเสาธงและจัดนิทรรศการสัปดาห์วันวิสาขบูชาที่หอประชุม ส่วนในช่วงเย็นครูบ้านพักจะพานักเรียนไปร่วมกันเวียนเทียนที่วัด ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากเอกสารรายงานการจัดกิจกรรมวันวิสาขบูชาและการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“กิจกรรมวันวิสาขบูชา เราก็ออกนิทรรศการที่ห้องสนามหลวงในนามศูนย์พัฒนาคุณธรรม ส่วนกิจกรรมที่ลงในตัวเด็กจะเป็นส่วนที่บ้านพัก จะพาเด็กเข้าไปทำบุญเข้าไปเวียนเทียน ถ้ามีกิจกรรมในภาคเย็นเนี่ยจะอยู่ในส่วนที่บ้านพัก เราจะจัดงานเป็นสัปดาห์เลย ก็จะมีป้ายนิเทศต่าง ๆ มาตั้งให้เด็กศึกษา มีการจัดป้ายนิเทศ เมื่อปี 47 เราไปร่วมแสดงนิทรรศการ แต่ปีที่แล้วไม่ได้ไป การจัดกิจกรรมในโรงเรียนเราจัดเป็นนิทรรศการทั้งสัปดาห์ ตั้งไว้ที่โรงยิม”

(ครูวิชาคณิตศาสตร์, 6 มี.ค. 2550)

กิจกรรมวันเข้าพรรษา ครูและนักเรียนจะร่วมกันหล่อเทียนจำนำพรรษาในช่วงเช้า และในช่วงบ่ายจะมีขบวนแห่เทียนจำนำพรรษานั้นไปถวายวัด 2 วัด คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6 จะถวายวัดถวายวัดท่าสุทธาวาสซึ่งเป็นวัดในชุมชน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 จะถวายวัดสระแก้ว ซึ่งถือเป็นงานใหญ่ของโรงเรียน เพราะจัดเป็นขบวนรถและมีนางเทียนนั่งประจำรถ มีขบวนกลองยาวและดุริยางค์ของโรงเรียนแห่ด้วย สอดคล้องกับเอกสารรายงานการจัดกิจกรรมวันเข้าพรรษาและคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“กิจกรรมวันเข้าพรรษา จะมีพิธีหล่อเทียน เทเทียนในช่วงเช้า พอช่วงบ่ายจะนำเทียนที่มีการแต่งเสร็จเรียบร้อยแล้วถวายวัด โดยจะแห่เทียนไปที่วัดสุทธาวาสร่วมกับ อบต. และก็ถวายวัดสระแก้ว เด็กก็จะเดินกันไปมีขบวนแห่เทียน จำกลองยาว มีนางเทียน มีดุริยางค์แห่ ชาวบ้านเค้าก็จะมาร่วมแห่ด้วย เขาจะออกมากับ

เรา สนุกครั้นเครง ชั้นเล็ก ๆ เราจะไม้อาไปเดินไม้อไหว จะแบ่งไป 2 สายไป 2 วัด คือ ป.5-ป.6 ไปถวายวัดสระแก้ว ส่วน ม.1-ม.3 ไปถวายวัดท่าสุทธาวาส ปีไหนไม่ ฐันะ โนนแ่นะคือ อบต. แค้าชอบสนุกก็แจะเดินพร้าไปตามหมู่บ้านๆทุกจนเกือบไป ถึงวัดจุฬาแ่นะ เด็ก ๆ ที่แค้านี้กสนุกจะรำด้วยก็อ้าวไม้อว่ากันส่วนใหญ่ชาวบ้านแค้า ชอบอยู่แแล้ว ยิงมีกลองยาวด้วย”

(ครูวิชาคณิตศาสตร์ , 6 มี.ค. 2550)

กิจกรรมบรรพชาสามเณรปฏิบัติธรรมภาคฤดูร้อน เดือนเมษายนของทุกปีโรงเรียน กำหนดให้นักเรียนชายในสถานสงเคราะห์ที่มีอายุตั้งแต่ 7 – 15 ปี บรรพชาเพื่อรับการอบรมภาค ความรู้ทั้งในด้านชีวิตประจำวันและความรู้ธรรมะและการปฏิบัติธรรม เพื่อนำไปใช้ในการประ พุติปฏิบัติตนและเป็นการเตรียมตัวสอบธรรมศึกษาด้วย ทุกปีจะมีนักเรียนเข้าร่วมบรรพชา ประมาณ 300 – 400 คน

กิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตร โรงเรียนจัดกิจกรรมค่ายพุทธบุตรให้นักเรียนชั้น ป.1-ป.6 ทุกคน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของโรงเรียนทุกปี ซึ่งดำเนินกิจกรรมโดยพระสงฆ์จากศูนย์ พัฒนาคุณธรรมจังหวัดอ่างทอง ระยะเวลาการเข้าค่ายจำนวน 2 วัน แบ่งการเข้าค่ายเป็นระดับชั้น ป.1-ป.2 ชั้น ป.3-ป.4 และชั้น ป.5-ป.6 ส่วนระดับชั้นมัธยมศึกษากำหนดให้เข้าค่าย 2 ปีต่อ 1 ครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนและคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เขาให้เข้าค่ายทุกปี แล้วยังจะมีพระมาสอน พระก็จะฝึกให้นั่งสมาธิ สวดมนต์ แล้วยังสอนให้รักเพื่อน รักโรงเรียน รักพ่อรักแม่ แต่พวกน้องเล็ก ๆ แค้าก็แจะไม่ค่อย ชอบเท่าไร บางทีก็หนีกลับ”

(นักเรียนชั้น ป.6, 5 มี.ค. 2550)

กิจกรรมเรียนและสอบธรรมศึกษา โรงเรียนสนับสนุนให้นักเรียนตั้งแต่ระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4-มัธยมศึกษาปีที่ 3 และคณะครูศึกษาเกี่ยวกับธรรมศึกษาโดยการสอบธรรม ศึกษาชั้นตรี โท เอก และนักธรรมชั้นตรี โท เอก นิมนต์พระจากวัดในชุมชนมาสอนนักเรียน ล่วงหน้าก่อนสอบประมาณ 1 เดือน ซึ่งแต่ละปีมีนักเรียนสอบผ่านมากกว่าร้อยละ 70 ของจำนวน นักเรียนที่เข้าสอบ จากเอกสารการประกาศผลสอบธรรมศึกษาปีการศึกษา 2549 พบว่านักเรียน สอบผ่านธรรมศึกษาชั้นเอกมากถึง 95 คน

“ทุกคนตั้งแต่ ป.4 ขึ้นไปจะต้องสอบธรรมศึกษาตรี โท เปิดเทอมแต่ละปี โรงเรียนจะให้เรียนธรรมะก่อน จะมีหลวงพ่อดำสุทธาวาสมาสอน พระจะมา สอนธรรมะศึกษาตรี กับโท ส่วนเอก ครูแ่นะคะที่แค้าเป็นมหาแล้วแค้าจะมาสอน ส่วนชั่วโมงสุดท้ายของทุก ๆ วันช่วงก่อนสอบเดือนนี้ได้”

(นักเรียนหญิงชั้น ม.2, 6 มี.ค. 2550)

(2.3) กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ

กิจกรรมค่ายผู้นำ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาทุกคนต้องเข้าค่ายผู้นำเพื่อพัฒนาตนเองทุกด้าน โดยเฉพาะความเป็นผู้นำที่จะต้องดูแลน้อง กิจกรรมสำคัญที่นักเรียนต้องปฏิบัติคือการรวมกลุ่มเพื่อเขียนโครงการในการพัฒนาโรงเรียน และต้องนำไปปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างโครงการที่นักเรียนเขียนขึ้น คือ โครงการมารยาทไทย โครงการกำจัดเหา โครงการจรรยา เป็นต้น ซึ่งครูและผู้บริหารได้เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความสามารถอย่างเต็มศักยภาพ โดยทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้ สอดคล้องกับเอกสารโครงการพัฒนาโรงเรียนและคำสั่งภาษาณ์ต่อไปนี้

“ตอนม.3 เข้าค่ายผู้นำ ส่วนน้อง ๆ เค้าก็จะเข้าค่ายพุทธธรรมกันไป จะมีพระอาจารย์จากวัดบุปผารามมาให้ทำกิจกรรม ฝึกการเป็นผู้นำทุกอย่างเลยตั้งแต่พูด การพูดนี้จะมาอันดับ 1 ต้องพูดให้เพราะ ให้พวกเราทำกิจกรรมร่วมกัน พระอาจารย์จะวัดใจพวกนี้ตลอด ก็คือจะช่วยกันแก้ปัญหา พระอาจารย์ฝึกหูชอบมาก วันสุดท้ายเค้าให้คิดโครงการเพื่อพัฒนาโรงเรียน พวกหนูต้องคิดหัวข้อโครงการแล้วต้องเอาไปทำจริง ๆ คือกิจกรรมในค่ายเนี่ยต้องฝึกความอดทนตลอด”
(นักเรียนชั้น ม.3, 7 มี.ค. 2550)

“...แต่อย่าง ม.3 จะมีอีกค่ายหนึ่ง เป็นค่ายผู้นำเพราะเค้าต้องไปดูแล่น้อง ๆ พระวิทยากรของศูนย์พัฒนาคุณธรรมก็จะมาฝึกให้ และก็มีพระข้างนอกบ้าง เราเคยทำกับเขามาตลอด ถึงแม้ท่านจะไม่ได้อยู่ตรงมหาจุฬาแล้วท่านยังมาช่วยตลอด ค่ายผู้นำนี้ได้ผลมาก คือเด็กเค้าจะมีงานที่รับผิดชอบที่โรงเรียนและที่บ้านพัก อะไรมีปัญหาเค้าก็จะทำ เขียนโครงการเองทำเอง ม.3 ทั้งหมดเลย เราฝึกให้เป็นผู้นำหมดเลยอย่างป็นเด็กเลือกทำโครงการ 10 โครงการ เช่นฉิวหนึ่ง เหา อย่างเนี้ย อย่างเค้าเห็นว่าน้องมีเหาเยอะนะ ก็อยากจะทำก็อยากจะช่วย เค้าจะดำเนินการเองครูจะคอยเป็นที่ปรึกษาดูแลอยู่ห่าง ๆ แล้วเค้าจะดึงน้อง ม.1 – ม.2เข้ามาช่วยด้วย เพราะลำพังแค่ ม.3 ก็ทำไม่ไหว แล้วช่วยฝึกน้อง ๆ ไปด้วย เวลาเข้าแถวพี่ก็จะมาจัดแถวให้น้อง เห็นยืนรับไหว้น้องตอนเช้า ๆ นั่นก็โครงการส่งเสริมมารยาท เค้าก็คิดก็ทำเอง ครูก็ทำโครงการอยู่แล้ว ที่นี้พอเค้าเขียนโครงการเราก็ช่วยเค้าเราแค่ช่วยเสริมให้ ถ้าเราปล่อยเค้าเค้าก็จะแสดงสปิริตอย่างเต็มที่ แต่ถ้าเราไม่ปล่อยเค้าเค้าจะไม่แสดง”

(ครูประจำบ้านพักหญิง, 3 มี.ค. 2550)

“ผู้ชายเค้าจะมีโครงการ คนที่เค้าทำโครงการก็จะอยู่ในนั้นเค้าทำโครงการขอซื้อบัตรตาเลี่ยนแล้วก็ตัดกันเอง ถ้าเราต้องการพัฒนาโรงเรียนอะไรก็เขียนโครงการไปให้ครูใหญ่ได้เลย ก็พัฒนาน้อง ๆ ไปตอนนี้มี 11 โครงการ มีมารยาทก็จะฝึกมารยาทให้น้องจัดประกวดมารยาท คือทุกเช้าจะตั้งแถวรับไหว้ น้อง อย่างในส่วนของบ้านพักก็จะให้สวัสดีครูตอนเช้าแถวตอนเช้า แล้วก็ไปกินข้าวที่วัดกินอ้อมเช้าแถวก็จะสวัสดีครูอีกครั้งหนึ่ง แล้วก็กราบหลวงพ่อ เดินเข้าแถวไปโรงเรียนพวก

หนูก็จะคอยอยู่ตรง 4 แยกคอยรับไหว้ น้องคอยเป็นจรรยาให้ แล้วหน้าโรงเรียนก็มีครูยืนอยู่คอยรับไหว้ ก็จะสอนว่าเวลาเข้าไปโรงเรียนแล้วเจอเพื่อนเจอพี่เจอครูก็ต้องไหว้ให้หมด ตอนหนูมาครั้งแรกหนูเดินมาเพื่อนเค้ามารับไหว้หนูก็ตกใจเค้าไหว้ทำไมหนูก็นั่งคิดอยู่ว่าเป็นเพื่อนกันทำไมต้องไหว้ เพื่อนเวลาเจอกันทุกเช้าต้องไหว้ทุกคนพอเลิกแถวจะเดินเข้าห้องพี่ ม.3 จะมายืนรับไหว้ น้อง ๆ อีก ม.3 นี้จะมีบทบาทเยอะ จะเป็นผู้พัฒนาโรงเรียน"

(นักเรียนชั้นหญิงชั้น ม.3, 5 มี.ค. 2550)

3) ด้านการเรียนการสอน

(1) กระบวนการจัดการเรียนรู้

ผู้บริหารมีความตระหนักและเห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน จึงส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ช่วยพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งจะเห็นความสำเร็จได้จากการได้รับรางวัลสถานศึกษาที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนจริยศึกษาดีเด่น ของกระทรวงศึกษาธิการ ในปีพ.ศ.2543 ในส่วนของแผนการจัดการเรียนรู้จะระบุลักษณะอันพึงประสงค์ของโรงเรียนที่ต้องการให้เกิดแก่นักเรียน ได้แก่ มีระเบียบวินัย มีมารยาทดี มีความสามัคคี มีความกตัญญู และการปฏิบัติตนตามศีล 5 อิทธิบาท 4 แต่ในกิจกรรมการเรียนการสอนยังไม่ค่อยชัดเจนนัก เพราะครูยังไม่เข้าใจชัดเจนและไม่มีความรู้ในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรม จึงปฏิบัติไปตามความเข้าใจของตนเอง

"โรงเรียนของเราเป็นโรงเรียนในกลุ่มการกุศลของวัดอยู่แล้ว เราก็เน้นเรื่องทางพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว จะแทรกหลักธรรมเข้าไปในทุกสาระวิชา แต่บางที่ยังขาดความชัดเจนบ้าง เพราะเราทำเองไม่ได้ปรับความรู้อะไรมากคือเราทำตามความเข้าใจของเราไป แต่ก็พยายามสอดแทรกให้มากที่สุด แล้วติดต่อท่านเจ้าภาพ (เลขาธิการศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดอ่างทอง) ท่านว่าปีนี้ถ้าอยากอบรมเรื่องแผน ท่านจะมีวิทยากรให้ เกี่ยวกับวิถีพุทธโดยตรง ที่คิดว่าเป็นปิดเทอมจะทำเกี่ยวกับเรื่องแผนไปเลย ทุกวิชาจะแทรกพุทธธรรมเข้าไปหมด

...พวกหลักธรรมที่เราสื่อสารเค้าสามารถฟังเราแล้วเข้าใจ แต่เค้าไม่พูดคือเค้าฟังภาษาไทยออก แต่ถ้าจะให้สื่อสารออกมามันลำบาก อย่างเด็กเฝ้าอาช่าเขาเป็นคริสต์ พออยู่ที่นี้ก็ต้องเป็นพุทธ ทำกิจกรรมเรา พอจบออกไปเค้าก็เป็นพุทธเต็มตัว เพราะอยู่มานานหลายปี"

(ครูวิชาคอมพิวเตอร์, 6 มี.ค. 2550)

ชั่วโมงแรกก่อนที่จะเริ่มเรียนแต่ละวิชา ครูจะให้นักเรียนนั่งสมาธิเพื่อทำจิตใจให้สงบเป็นเวลา 5 นาที ก่อนที่จะเริ่มเรียน ผู้วิจัยสังเกตพบว่าบางครั้งนักเรียนเริ่มไม่มีสมาธิในการเรียน ครูจะ

ให้นักเรียนนั่งสมาธิด้วย มีคำสัมภาษณ์ดังนี้

“ที่นี่เค้าเป็นนโยบายเลยว่าชั่วโมงแรกก็จะให้เด็กนั่งสมาธิก่อนเรียนสัก 5 นาทีได้ พี่ว่าให้เด็กนั่งแล้วจิตเค้าสงบลง เรียนได้ดีขึ้น พี่ว่าการให้เด็กนั่งสมาธิและไปไหนให้เดินแถวเนี่ย เด็กดีขึ้น ได้ผลดี”

(ครูวิชาภาษาไทย , 7 มี.ค. 2550)

ครูได้ฝึกให้นักเรียนเกิดทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และปฏิบัติกิจกรรมอย่างหลากหลาย รู้จักคิด รู้จักทำและทำงานอย่างตั้งใจ จึงให้นักเรียนจัดทำแฟ้มผลงานของตนเอง เพื่อประเมินตนเองและครูนำไปใช้ในการพัฒนาการเรียนของนักเรียน

เกือบทุกวันที่แขกชาวต่างชาติที่มาพักโฮมสเตย์ของโรงเรียน เช่น ชาวแคนาดา ชาวญี่ปุ่น จะเข้ามาทำกิจกรรมและสอนภาษาอังกฤษและภาษาประจำชาติให้นักเรียน โดยทางโรงเรียนจะจัดให้เข้าสอนในชั่วโมงซ่อมเสริม ภาษาอังกฤษหรือชั่วโมงที่ครูไม่สามารถเข้าสอนได้ สอดคล้องกับการสังเกตและภาพที่ 4.19

ภาพที่ 4.19 กระบวนการจัดการเรียนรู้ในกรณีศึกษาที่ 3

(2) การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้

ผู้วิจัยสังเกตว่าการเรียนการสอนในแต่ละวิชาครูไม่ได้ใช้สื่อมากนัก แต่ครูจะกวาดชั้นนักเรียนเป็นรายบุคคล เพราะนักเรียนมีปัญหาในการเขียนและการอ่าน มีพื้นฐานความรู้ไม่ดีนัก เด็กบางคนเขียนอ่านไม่ได้เลย โรงเรียนจึงจัดชั่วโมงสำหรับการสอนซ่อมเสริม 2 คาบ/สัปดาห์ โดยให้นักเรียนสลับกันเรียนใน 4 วิชาหลัก ได้แก่คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษและวิทยาศาสตร์ แต่บางครั้งแขกชาวต่างชาติที่มาพักโฮมสเตย์ของโรงเรียนและของชุมชนต้องการมาทำกิจกรรมหรือสอนภาษาให้นักเรียนจะใช้ชั่วโมงซ่อมเสริมในการจัดกิจกรรม

ผู้วิจัยได้สังเกตการจัดการเรียนการสอนของครูพบว่าครูพยายามปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในการสอนแต่ละครั้ง โดยเน้นความมีระเบียบวินัย มีมารยาท มีความสามัคคีและมีความกตัญญูตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของโรงเรียน ในแต่ละห้องเรียนมีทั้งเด็กในสถานสงเคราะห์และเด็กในชุมชน ครูจึงสอนให้นักเรียนทั้งสองกลุ่มอยู่ร่วมกันด้วยการเอื้ออาทรต่อกัน แบ่งปันสิ่งของให้กัน เด็กมัธยมศึกษาบางห้องจะมีปัญหาในการไม่ยอมรับจากเด็กในชุมชน แต่ครูได้แก้ปัญหาโดยการให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกัน ทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยสังเกตว่าห้องเรียนหลายห้องจัดโต๊ะให้นักเรียนนั่งเป็นกลุ่ม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ที่ที่เน้นเวลาสอนก็จะตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของโรงเรียน แล้วตัวพี่เองจะเน้นมาก ๆ เลย คือการกตัญญู ความประหยัด การแบ่งปันกัน อย่างบางที่เด็กวัดมีแขกมาแจกแอปเปิ้ล แจกขนมก็จะสอนให้เค้าแบ่งปันเด็กบ้าน คือพยายามให้เค้าอยู่ร่วมกันได้ ไม่แบ่งว่าเป็นเด็กบ้าน เด็กวัด”

(ครูวิชาภาษาไทย , 7 มี.ค. 2550)

“เด็กบ้านเค้าจะไม่ค่อยเล่นกับพวกหนู หนูก็จะคุยจะเล่นกันเอง พวกหนูเป็นม้งเหมือนกัน แต่มาจากคนละจังหวัด เวลานั้นในห้องครูจะให้นั่งเป็นกลุ่ม ครูจะให้นั่งผสมกันแต่พวกหนูก็จะชอบมานั่งด้วยกันมากกว่า”

(นักเรียนชั้นม.1 , 7 มี.ค. 2550)

ส่วนแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน ผู้วิจัยสังเกตว่าส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ เช่น แปลงผัก โรงเลี้ยงไก่ โรงเห็ด บ่อปลา เพราะนอกจากจะให้ความรู้ทางวิชาการแล้ว โรงเรียนยังต้องการฝึกอาชีพให้นักเรียน เพื่อให้นักเรียนที่จบการศึกษาสามารถนำไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้ และภายในบริเวณโรงเรียนจะเป็นที่ตั้งของศูนย์วัฒนธรรมอำเภอเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยและการผลิตผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของกลุ่มแม่บ้าน โรงเรียนพยายามดึงชุมชนเข้ามา เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านช่วยสอนอาชีพแก่นักเรียนด้วย ส่วนแหล่งเรียนรู้ทางวิชาการได้แก่ ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องสมุด จากการศึกษาสถิติการใช้ห้องสมุดของโรงเรียนพบว่านักเรียนใช้บริการห้องสมุดในการค้นคว้าหาความรู้เพื่อทำรายงานมากที่สุด และมีดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“เมื่อก่อนนี้เค้าให้พี่สอนด้วย แต่ปีนี้ไม่สอนแล้ว เพราะไม่มีคนดูแลห้องสมุด เด็กมาใช้ห้องสมุดมากขึ้นแล้วเวลาไปสอนก็ไม่มีคนดูแลห้องสมุด บางที่เด็กเค้าก็หาหนังสือไม่เป็น พี่ก็จะคอยบอกให้ ส่วนมากมัธยมเค้าก็จะเข้ามาอ่านหนังสือพิมพ์ มาหาหนังสือทำรายงาน ถ้าเป็นเด็กประถมเค้าก็จะมาอ่านนิทาน ทำรายงาน หรืออ่านสารานุกรม ช่วงกลางวันเด็กจะมากันเยอะ แล้ววันเสาร์เราก็เปิดให้เด็กใช้บริการด้วย แต่ถ้าเสาร์ไหนมีกิจกรรมก็จะปิด”

(ครูบรรณารักษ์ , 6 มี.ค. 2550)

ในวิชาพระพุทธศาสนาทุกระดับชั้นจะนิมนต์พระจากวัดในชุมชนมาสอนนักเรียน 2 ชั่วโมง/ห้อง/สัปดาห์ แต่ภาคเรียนนี้ช่วงชั้นที่ 3 ครูจะเป็นผู้สอนเอง เนื่องจากพระสงฆ์ที่เคยสอน

อาพาธ ในการสอนแต่ละชั่วโมงครูจะเป็นผู้ช่วยพระสงฆ์ในการควบคุมนักเรียนและดำเนินการเรื่องการออกข้อสอบ จัดทำสมุดคะแนน โดยประสานงานกับพระ ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“วิชาพระพุทธศาสนาจะนิมนต์พระจากวัดพิจารณาใฝ่มาสอนนักเรียน เราจัดให้ท่านสอนห้องละ 2 ชั่วโมง ท่านสอนอย่างเดียว จะมีครูคอยทำเอกสารให้ออกข้อสอบให้โดยประสานกับพระ ว่าท่านจะออกอะไรยังไง แต่เด็กจะไม่กลัว เพราะว่าท่านใจดีอยู่แล้ว ก็จะมีครูเข้าไปช่วย เข้าคู่กันตลอดแต่ตอนนี้ยังขาดช่วงชั้นที่ 3 เพราะท่านอาพาธเลยให้ครูเราสอน เทอมที่แล้วพระสอนตั้งแต่ ป.1 - ม.3 เลย เทอมนี้ถึง ป.6 เวลาพระมาสอนเด็ก ๆ ชอบ ท่านใจดีเด็กบอกครูสอนแล้วครูดูเราก็อดดูไม่ได้นะ แต่พระท่านใจดีจะไม่ดู”

(ครูวิชาพระพุทธศาสนา , 6 มี.ค. 2550)

ภาพที่ 4.20 สื่อและแหล่งเรียนรู้ในกรณีศึกษาที่ 3

(3) การวัดประเมินผล

การวัดและประเมินผลของครูจะประเมินผลตามสภาพจริงที่หลากหลาย ทั้งการทำแบบฝึกหัด การทำรายงานหรือ โครงการ ผู้วิจัยสังเกตว่าส่วนใหญ่เป็นการฝึกปฏิบัติ โดยส่งเสริมให้นักเรียนใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และฝึกความรับผิดชอบในการส่งงานตามกำหนดเวลา สอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ส่วนมากครูจะไม่ค่อยสอบเท่าไร ครูเขาจะส่งงานพวกโครงการเนี่ย มีทุกวิชาเลย ผมก็จะไปหาที่ห้องสมุด”

(นักเรียนชั้นม.1, 7 มี.ค. 2550)

“เด็กที่นี้หัวจะช้าหน่อย ครูก็จะให้ทำงาน ทำโครงการแทนการสอบเก็บคะแนน แต่เค้าก็มีความรับผิดชอบดีนะ เค้าก็จะทำส่งดี ชยัน แต่บางทีก็ทำไม่ทัน เพราะต้องทำงานที่หอ แล้งงานหลายๆ วิชารวมกันแล้วเยอะ”

(ครูวิชาภาษาไทย , 7 มี.ค. 2550)

4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการเคารพผู้อาวุโสกว่า ใช้การไหว้เป็นการทักทายระหว่างครู พี่ น้องและเพื่อน ซึ่งเป็นผลมาจากโครงการมารยาทไทยที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จัดทำขึ้น รวมทั้งผู้บริหารและครูช่วยกันกวดขันด้วย ส่วนครูเมื่อพบครูที่อาวุโสมากกว่าก็จะไหว้ด้วยเช่นกัน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“พี่ม.3 ก็จะสอนว่าเวลาเข้าไปโรงเรียนแล้วเจอเพื่อน เจอพี่ เจอครูก็ต้องไหว้ให้หมด ตอนหนูมาครั้งแรกหนูเดินมาเพื่อนเค้ามาไหว้หนูก็ตกใจเค้าไหว้ทำไม หนูก็นั่งคิดอยู่ว่าเป็นเพื่อนกันทำไมต้องไหว้ เพื่อนเวลาเจอกันทุกเช้าต้องไหว้ทุกคน พอเลิกแถวจะเดินเข้าห้องพี่ ม.3 จะมายืนรับไหว้น้อง ๆ อีก”

(นักเรียนชั้น ม.1 , 7 มี.ค. 2550)

นักเรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในสถานสงเคราะห์ จึงสนิทสนมกับครูประจำบ้านพักหรือตึกพัก ซึ่งนักเรียนเปรียบครูเสมือนพ่อครู แม่ครูที่คอยดูแลอย่างใกล้ชิด โดยครูจะรักและเมตตาต่อนักเรียนเหมือนลูก สอดคล้องกับข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ผมจะอบรมเด็กตลอด ทั้งตอนเช้าหลังจากสวดมนต์ แล้วก็ตอนเย็นหลังสวดมนต์ จะประชุมไม่มีขาด จะอบรมเค้า จะได้ดีหรือไม่ดียังไงก็จะเป็นหน้าที่ของเราต้องอบรม ก็รักเค้า ห่วงเค้า วันไหนไม่ได้คุย ไม่ได้อบรมก็จะอึดอัด บางทีเด็กทำไม่ดี เราไม่ต้องบอก บางทีผมแก้งทำหน้าบึ้ง เค้าจะรู้แล้วว่าทำไม่ดี ทำผิด”

(ครูประจำตึกพักชาย, 5 มี.ค. 2550)

“ตึกพี่เต็กเค้าค่อนข้างจะเล็ก เรายังต้องดูแลเค้าเป็นพิเศษ เด็กเค้าขาดความอบอุ่น เรายังต้องให้เค้าตรงจุดนั้นจะมีพี่อีกคนนึงช่วยดูแลด้วย”

(ครูประจำตึกพักชาย, 5 มี.ค. 2550)

“ก็จะสนิทกับครูในบ้านพัก ถ้าเป็นครูในโรงเรียนก็จะสนิทกับครูที่สอนมากกว่า บางทีหนูไปทำกิจกรรมต้องไปกับน้องประถมก็จะสนิทกับครูประถม เวลามาปัญหาไม่สบายใจก็จะปรึกษาครูประจำบ้านมากกว่า”

(นักเรียนชั้นม.1, 7 มี.ค. 2550)

เมื่อครูหรือนักเรียนทำชื่อเสียงให้แก่โรงเรียนหรือประพฤติดีสมควรได้รับการยกย่อง จะมีการมอบรางวัลหรือประกาศยกย่องหน้าเสาธง เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการทำความดี รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน นอกจากนี้ในแผนปฏิบัติงานประจำปี 2549 ของโรงเรียนยังได้

มีการจัดทำโครงการคัดเลือกและเชิดชูครูผู้ที่ประพฤติตนดี ซึ่งมีการมอบรางวัลเป็นประจำทุกปี การศึกษาใน 5 ด้าน คือ (1) แต่งกายดี (2) มารยาทดี (3) เป็นตัวอย่างที่ดี (4) ทำการสนนดี (5) เอาใจใส่ดูแลนักเรียนดี ส่วนนักเรียนจะมีการมอบรางวัลเด็กดีศรีสระแก้วแก่ผู้ประพฤติดี

5) ด้านการบริหารจัดการ

(1) ระบบบริหาร

จากรายงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนพบว่าโรงเรียนมีวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และปรัชญาที่มุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัยและความเป็นไทย โดยส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา ให้นักเรียนเป็นผู้มีคุณธรรม มีชีวิตอยู่ในสังคมด้วยความสุข และพื้นฐานงานอาชีพเป็นอยู่อย่างดี ซึ่งตรงกับจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ โดยโรงเรียนพยายามจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุตามที่คาดหวังไว้

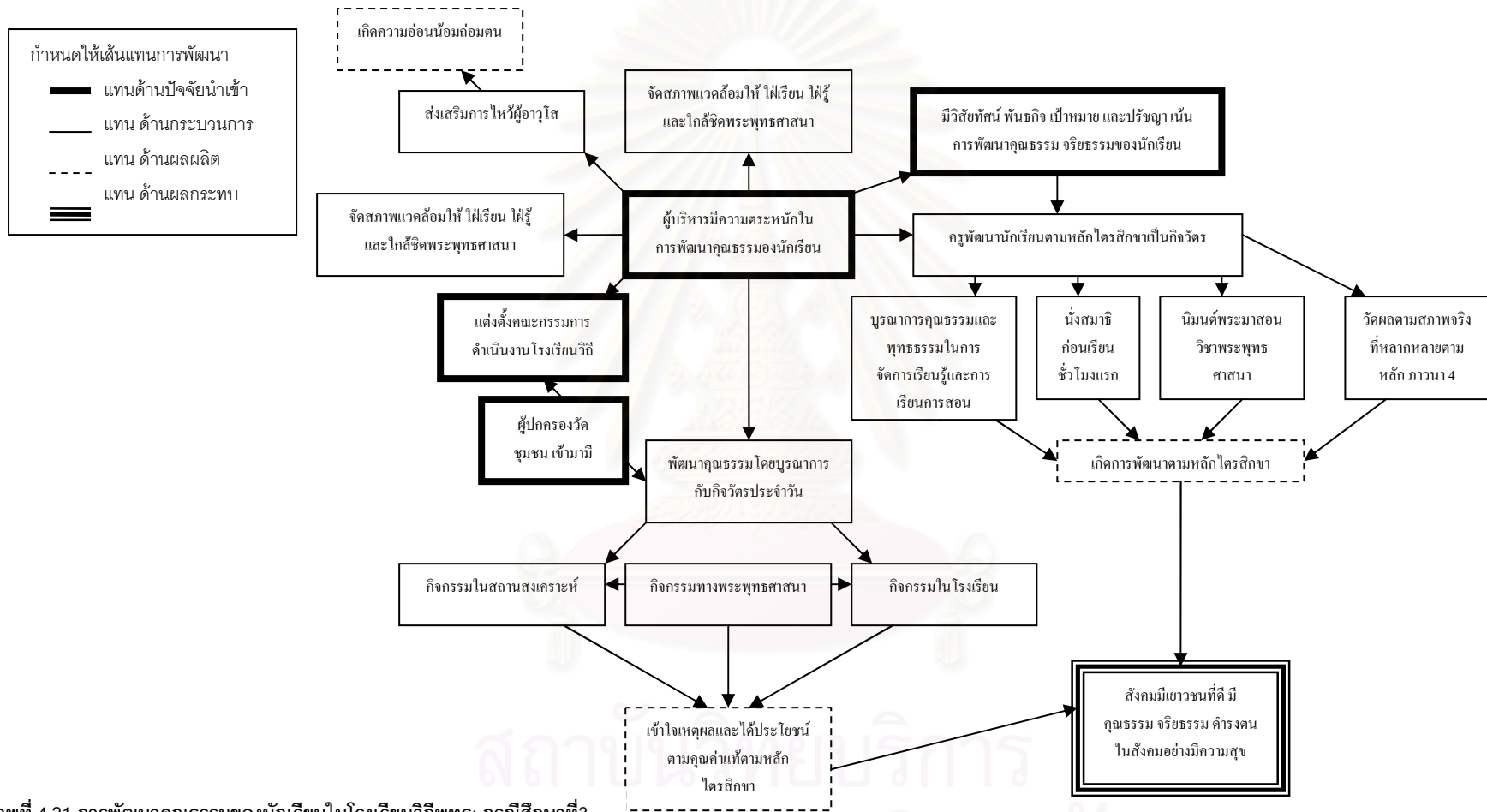
(2) โครงสร้างการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธ

การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธได้แต่งตั้งคณะกรรมการประกอบด้วยผู้รับใบอนุญาตโรงเรียน ผู้จัดการ ครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ฝ่ายต่าง ๆ ตัวแทนพระสงฆ์และครู ซึ่งมีครูผู้รับผิดชอบหลัก 1 คน ทำหน้าที่ประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การดำเนินงานไม่ได้ปฏิบัติเพียงคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งเท่านั้น แต่ครูทุกคนร่วมกันดำเนินงานทั้งโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนเกิดการพัฒนาอย่างสูงสุด

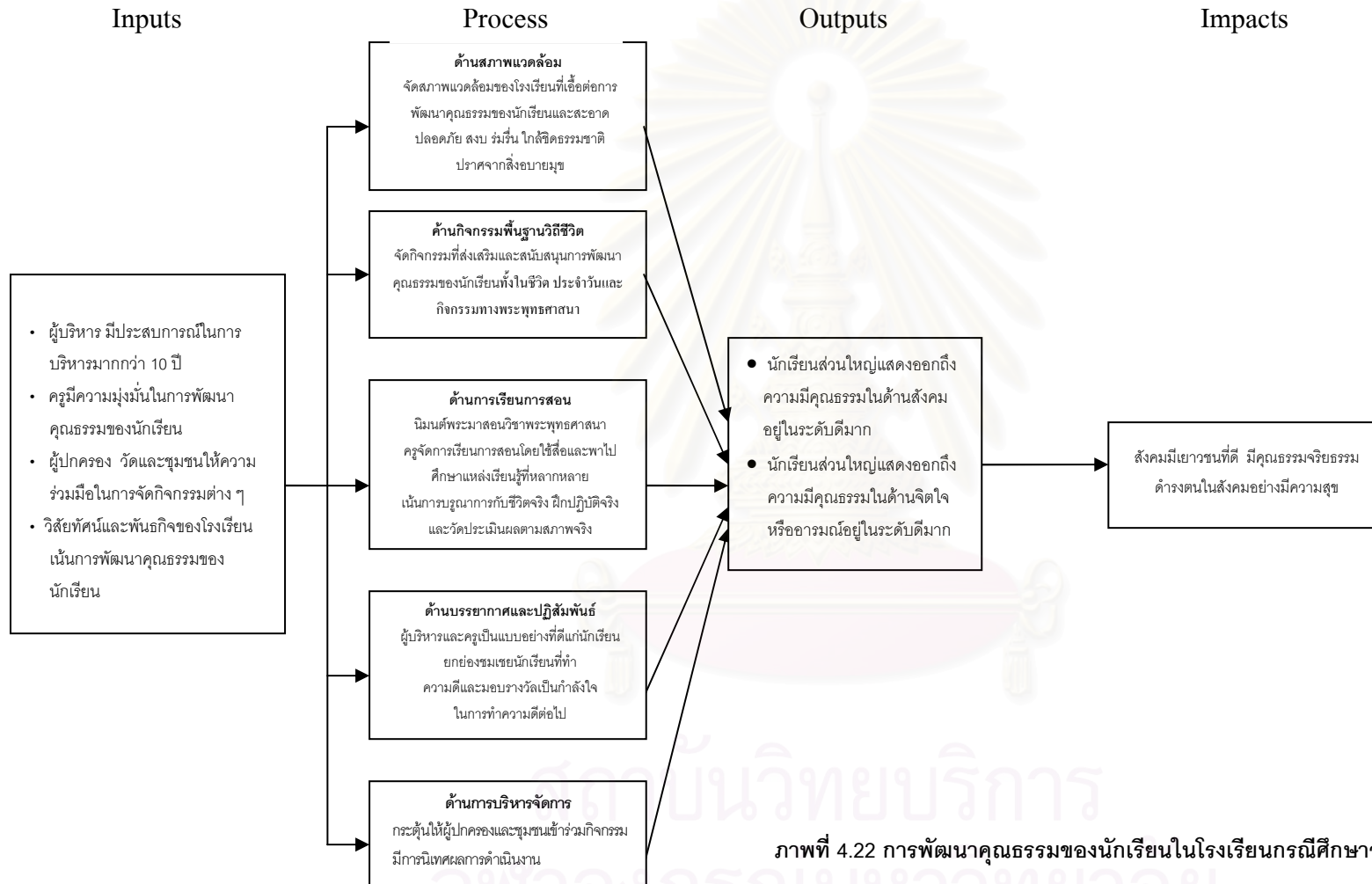
ทุกปีการศึกษากรรมการและเลขานุการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียน จะสำรวจความพึงพอใจในการดำเนินงานจากคณะกรรมการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารรายงานผลการประเมินความพึงพอใจการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในปีการศึกษา 2548 ที่ผ่านมามีการดำเนินงานอยู่ในระดับพึงพอใจ เรื่องที่ไม่น่าพอใจมากที่สุด 3 ลำดับ คือ ประเด็นการพานักเรียนไปวัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำโรงเรียน บ้านและโรงเรียนมีสมาชิกที่ดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้นและการรู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา

(3) ระบบหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรของโรงเรียนเป็นหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 แต่จะจัดวิชาที่เป็นสาระเพิ่มเติมเป็นวิชาส่งเสริมอาชีพแก่นักเรียน โดยกำหนดให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมอาชีพตามความสนใจจำนวน 2 กิจกรรมต่อภาคการศึกษา ใช้เวลา 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เพื่อให้นักเรียนนำไปประกอบอาชีพที่สุจริต หาเลี้ยงตนเองและครอบครัวเมื่อจบการศึกษาไปแล้ว อาชีพที่โรงเรียนจัดสอนให้ เช่น การทำกล้วยเบรคแตก การทำเครื่องเงิน การทอผ้า การปั้นตุ๊กตาชาววัง เป็นต้น

ภาพที่ 4.21 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถึพุทธ: กรณีศึกษาที่3

ภาพที่ 4.22 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาจำแนกตามปัจจัย

ตอนที่ 2 การประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์การจัดกิจกรรมของครูในโรงเรียนวิถีพุทธ การสังเกต การสัมภาษณ์ครู ผู้บริหาร และนักเรียนในโรงเรียนเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนและผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนในโรงเรียน และการสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานจัดกิจกรรมในแต่ละโรงเรียนที่ศึกษา เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงความแตกต่างของรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาแต่ละโรงเรียน ผู้วิจัยใช้องค์ประกอบด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิตเป็นแนวทางวิเคราะห์ความแตกต่างของการดำเนินงานในโรงเรียน รายละเอียดมีดังนี้

2.1) ด้านปัจจัยนำเข้า

จากตารางที่ 4.1 พบว่าโรงเรียนกรณีศึกษาทั้ง 3 โรงเรียนเป็นโรงเรียนที่มีสังกัดแตกต่างกัน แต่กรณีศึกษาที่ 1 และกรณีศึกษาที่ 3 มีความใกล้เคียงกันในเรื่องของจำนวนครู จำนวนนักเรียน และอาคารสถานที่ ซึ่งต่างจากกรณีศึกษาที่ 2 ที่เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ผู้บริหารของกรณีศึกษาที่ 1 และกรณีศึกษาที่ 3 เคยได้รับรางวัลเกี่ยวกับการบริหาร ยกเว้นผู้บริหารในกรณีศึกษาที่ 2 ที่ยังไม่เคยได้รับรางวัลในด้านการบริหารเลย ครูที่รับผิดชอบโครงการในกรณีศึกษาที่ 1 และกรณีศึกษาที่ 2 มีอายุและประสบการณ์ในการทำงานมากและใกล้เคียงกัน แต่กรณีศึกษาที่ 3 ครูอายุและประสบการณ์ในการทำงานน้อยกว่า วิชาที่ครูผู้รับผิดชอบโครงการสอนแตกต่างกันออกไป ครูผู้รับผิดชอบโครงการของกรณีศึกษาที่ 1 เป็นบุคลากรในฝ่ายบริหารจึงไม่มีชั่วโมงสอน แหล่งเรียนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาของทุกกรณีศึกษา คือ วัดในชุมชน แต่ในกรณีศึกษาที่ 3 มีห้องพระพุทธศาสนาด้วย ส่วนโครงการหรือกิจกรรมที่โรงเรียนดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมนั้นกรณีศึกษาที่ 1 และกรณีศึกษาที่ 2 มีจำนวนโครงการเท่ากัน ส่วนกรณีศึกษาที่ 3 มีโครงการที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมมากที่สุด จะเห็นว่างค์ประกอบด้านปัจจัยนำเข้าของกรณีศึกษาที่ 3 เอื้อให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนมากกว่ากรณีศึกษาทั้งสองโรงเรียน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.1 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาในด้านปัจจัยนำเข้า

ด้านปัจจัย	โรงเรียนที่ 1	โรงเรียนที่ 2	โรงเรียนที่ 3
1. สังกัดโรงเรียน	กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน
2. ระดับที่จัดการศึกษา	ระดับอนุบาล ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 4	ระดับอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6	ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3
3. จำนวนครู	71 คน	14 คน	89 คน
4. จำนวนนักเรียน	1,630 คน	205 คน	1,514 คน
5. อายุเฉลี่ยของครู	39 ปี	55 ปี	35 ปี
6. อายุของผู้บริหาร	52 ปี	49 ปี	47 ปี
7. ประสบการณ์การทำงานของผู้บริหาร	22 ปี	11 ปี	17 ปี
8. วุฒิการศึกษาของผู้บริหาร	ปริญญาโท สาขาบริหารการศึกษา	ปริญญาโท สาขาบริหารการศึกษา	ปริญญาโท สาขาบริหารการศึกษา
9. ข้อมูลด้านอาคารสถานที่	มีอาคารเรียน 4 หลัง ได้แก่ อาคารปูนชั้นเดียว อาคารปูน 2 ชั้น อาคารปูน 3 ชั้น อาคารปูน 4 ชั้น อย่างละ 1 หลัง มีอาคารเอนกประสงค์ 1 หลัง มีศูนย์เยาวชนเทศบาลเมืองอ่างทองอยู่บริเวณโรงเรียน (โดยภาพรวมอยู่ในดี)	มีอาคารเรียนครึ่งตึกครึ่งไม้ 1 หลัง อาคารประกอบ 1 หลัง ห้องสุขา 2 หลัง มีสวนสุขภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ภายในเขตโรงเรียน (โดยภาพรวมอยู่ในระดับพอใช้)	อาคารเรียน 4 หลัง เป็นอาคารปูนทั้งหมด ได้แก่ อาคาร 2 ชั้น 1 หลัง อาคาร 3 ชั้น 2 หลัง อาคาร 4 ชั้น 1 หลัง อาคารประกอบ 2 หลัง มีศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ อยู่ในบริเวณโรงเรียน (โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี)
10. ผลงานและรางวัลที่ผู้บริหารได้รับด้านการบริหารจัดการ	รางวัลผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่น สังกัดกรมการปกครอง จำนวน 4 ปี และการเป็นวิทยากรเกี่ยวกับเทคนิคการบริหารงานโรงเรียนและพัฒนาโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม	-	ได้รับการยกย่องจากชมรมส่งเสริมและพัฒนาคณาจารย์ในด้านพัฒนาสถานศึกษาดีเด่น

ด้านปัจจัย	โรงเรียนที่ 1	โรงเรียนที่ 2	โรงเรียนที่ 3
11. อายุของครูผู้รับผิดชอบโครงการ	51 ปี	55 ปี	32 ปี
12. ประสบการณ์การทำงานของครูผู้รับผิดชอบโครงการ	30 ปี	35 ปี	10 ปี
13. วิชาที่ครูผู้รับผิดชอบโครงการสอน	ไม่มี (เป็นฝ่ายบริหารคือรองผู้อำนวยการ)	ภาษาไทย คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ	คอมพิวเตอร์และสังคมศึกษา
14. แหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในและนอกโรงเรียน	วัด	วัด	วัด และห้องพระพุทธรูปศาสนา
15. จำนวนกิจกรรมและโครงการที่โรงเรียนดำเนินการ	จำนวน 4 โครงการ ได้แก่ โครงการคนดีศรีชัยมงคล โครงการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โครงการประกวดมารยาทและโครงการวันกตัญญู	จำนวน 4 โครงการ ได้แก่ โครงการส่งเสริมวันสำคัญทางศาสนา โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน และโครงการส่งเสริมวินัยนักเรียน	จำนวน 6 โครงการ ได้แก่ โครงการพัฒนางานกิจการนักเรียน โครงการพัฒนากิจกรรมนักเรียน โครงการบรรพชาสามเณร โครงการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย โครงการธำรงน้ำใจสู่สังคม และโครงการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2.2) ด้านกระบวนการ

จากตารางที่ 4.2 พบว่ากระบวนการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนที่ศึกษาทั้ง 3 โรงเรียนมีการจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนที่คล้ายคลึงกัน แต่กรณีศึกษาที่ 3 จัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ร่มรื่นและมีป้ายข้อคิด คติธรรมเพื่อเตือนใจนักเรียนมากกว่ากรณีศึกษาที่ 2 และกรณีศึกษาที่ 1 แต่การจัดสภาพการเรียนรู้ด้วยป้ายนิเทศกรณีศึกษาที่ 1 จะมีการเปลี่ยนเนื้อหาอยู่เสมอ ซึ่งต่างจากกรณีศึกษาที่ 2 กับ 3 ที่ไม่ค่อยได้เปลี่ยนเนื้อหากรณีศึกษาที่ 2 มีการจูงใจให้นักเรียนทำความสะอาดเขตพื้นที่รับผิดชอบด้วยการจัดประกวดความสะอาดของเขตพื้นที่ ซึ่งต่างจากกรณีศึกษาที่ 1 และกรณีศึกษาที่ 3 ที่จะมีครูตรวจเขตพื้นที่เท่านั้น ในการส่งเสริมการประหยัดอดออมมีเพียงกรณีศึกษาที่ 2 เท่านั้นที่จัดกิจกรรมนี้ การจัดกิจกรรมนี้ส่งเสริมแต่ละกรณีมีความถี่ในการนี้แตกต่างกัน โดยกรณีศึกษาที่ 3 จัดให้นักเรียนปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ก่อนเรียนวิชาแรกของทุกวัน ส่วนในกรณีศึกษาที่ 1 และส่วนในกรณีศึกษาที่ 2 จัดให้มีการนี้สม่ำเสมอในบางวิชาและบางวันเท่านั้น จะเห็นว่า กรณีศึกษาที่ 3 ให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามากกว่ากรณีศึกษาที่ 1 และกรณีศึกษาที่ 2 ด้วยการนิมนต์พระสงฆ์มาสอนนักเรียนเพื่อเตรียมสอบธรรมะศึกษาล่วงหน้านานที่สุดและมีนักเรียนเข้าร่วมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนมากที่สุด ในการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้กรณีศึกษาที่ 1 โรงเรียนมีสื่อการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้ให้ครูได้เลือกใช้มากที่สุด และกรณีศึกษาที่ 2 มีสื่อการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้ที่น้อยที่สุด กรณีศึกษาที่ 3 มีการวัดและประเมินผลด้วยการใช้ใบงาน การจัดทำโครงการและรายงาน ซึ่งในกรณีศึกษาที่ 1 จะเน้นการวัดและประเมินผลด้วยแบบทดสอบครูในกรณีศึกษาที่ 3 มีความใกล้ชิดและสนิทสนมกับนักเรียนมากที่สุด กรณีศึกษาที่ 3 มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำความเคารพมากกว่ากรณีศึกษาที่ 1 และกรณีศึกษาที่ 2 ซึ่งมีทั้งกิจกรรมที่โรงเรียนและกิจกรรมในสถานสงเคราะห์ ในการนิเทศติดตามการดำเนินงานพบว่ากรณีศึกษาที่ 3 เป็นกรณีเดียวที่จัดทำเอกสารรายงานผู้บริหาร ส่วนกรณีศึกษาอื่น ๆ จะรายงานทางวาจาแก่ผู้บริหาร

2.2) ด้านผลผลิต

จากตารางที่ 4.3 พบว่านักเรียนในกรณีศึกษาที่ 3 มีคุณธรรมในทุกด้านสูงกว่ากรณีศึกษาที่ 1 และกรณีศึกษาที่ 2 ยกเว้นในมิติมีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน ส่วนนักเรียนในกรณีศึกษาที่ 1 และกรณีศึกษาที่ 2 มีคุณธรรมทุกด้านใกล้เคียงกัน

ตารางที่ 4.2 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาในด้านกระบวนการ

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
1. การจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน	1.1) การจัดสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ	การปลูกต้นไม้และจัดสวนหย่อม การจัดที่นั่งพักผ่อนให้นักเรียน	ปลูกต้นไม้เป็นแถวหน้าอาคารเรียน มีความร่มรื่น มีสวนหย่อมหลายจุด และมีการดูแลสม่ำเสมอ จัดโต๊ะม้าหินให้นักเรียนนั่งพักผ่อนทั่วบริเวณโรงเรียนอย่างเพียงพอ	จัดสวนหย่อมหน้าอาคารและดูแลอย่างสม่ำเสมอทำให้ร่มรื่น จัดโต๊ะม้าหินอ่อนให้นักเรียนนั่งพักผ่อนจำนวนไม่มาก	ปลูกต้นไม้เป็นแถวบริเวณหน้าอาคารเรียนและจัดสวนหย่อมบริเวณหน้าอาคารตลอดแนว และมีการดูแลอย่างสม่ำเสมอทำให้เกิดความร่มรื่นมาก จัดซุ้มและม้าหินอ่อนให้นักเรียนได้นั่งพักผ่อนจำนวนมาก
	1.2) การจัดสภาพแวดล้อมในและนอกชั้นเรียนของครู	การจัดป้ายนิเทศ	เนื้อหาเกี่ยวกับวันสำคัญและความรู้ต่าง ๆ ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยมีการเปลี่ยนเนื้อหาอยู่เสมอ	เนื้อหาเกี่ยวกับวันสำคัญและความรู้ต่าง ๆ ทั้งในและนอกห้องเรียน แต่ไม่ค่อยได้เปลี่ยนเนื้อหา	เนื้อหาเกี่ยวกับวันสำคัญและความรู้ต่าง ๆ ทั้งในและนอกห้องเรียน แต่ไม่ค่อยได้เปลี่ยนเนื้อหา
	การติดป้ายข้อคิด คติธรรมและป้ายเกี่ยวกับคุณธรรม	ติดป้ายข้อคิด คติธรรมที่ต้นไม้หน้าอาคารเรียน แต่มีจำนวนไม่มาก	บริเวณสวนหย่อมหน้าอาคารจะมีป้ายข้อคิด คติธรรมติดอยู่แต่มีจำนวนไม่มาก	ทางเดินขึ้นอาคารแต่ละชั้นจะมีป้ายถาวรขนาดใหญ่มีภาพประกอบ สอนเกี่ยวกับคุณธรรม เช่น การมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน และบริเวณหน้าอาคารเรียนมีป้ายข้อคิด คติธรรมอยู่จำนวนมาก	

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
		การประดิษฐ์ฐาน พระพุทธรูปประจำ โรงเรียน	ประดิษฐ์ฐานบริเวณด้านหน้า โรงเรียน	ประดิษฐ์ฐานบริเวณหน้าอาคารเรียน	ประดิษฐ์ฐานบริเวณประตูทางเข้า โรงเรียน
		การจัดสภาพห้องเรียน เกี่ยวกับชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์	ด้านหน้าของทุกห้องเรียนมีการ ประดิษฐ์ฐานพระพุทธรูป พระบรม ฉายาลักษณ์ของพระเจ้าอยู่หัวและ พระราชินี	บริเวณหน้าอาคารและด้านหน้าแต่ละ ห้องเรียนติดรูปพระพุทธรูปและพระ บรมฉายาลักษณ์ของพระเจ้าอยู่หัว และพระราชินีทุกห้อง	ไม่มี
2. การจัดกิจกรรมที่ เกี่ยวกับพื้นฐานวิถี ชีวิต	2.1) กิจกรรม พื้นฐาน ชีวิตประจำวัน	การจัดกิจกรรมที่ ส่งเสริมด้าน ความรับ ผิดชอบ	• มอบหมายให้นักเรียนร่วมกัน รับผิดชอบทำเวรรักษาความ สะอาดและรดน้ำต้นไม้หน้า ห้องเรียนในตอนเช้า • แบ่งนักเรียนแต่ละห้องทำความ สะอาดเขตพื้นที่รับผิดชอบใน ตอนเช้าและครูตรวจความ เรียบร้อย	• มอบหมายให้นักเรียนร่วมกัน รับผิดชอบทำเวรรักษาความ สะอาดห้องเรียนในตอนเช้า • แบ่งนักเรียนตามคณะสีทำความ สะอาดเขตพื้นที่รับผิดชอบในตอน เช้า ครูเวรประจำวันจะช่วย นักเรียนกวาดและเก็บใบไม้ด้วย	• มอบหมายให้นักเรียนร่วมกัน รับผิดชอบทำความสะอาด ห้องเรียนทั้งตอนเช้าและตอน เย็น • แบ่งนักเรียนแต่ละชั้นทำความ สะอาดเขตพื้นที่รับผิดชอบใน โรงเรียน

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
				จัดช่วงเวลาก่อนเข้าเรียนภาคบ่ายให้นักเรียนทุกคนเก็บขยะและ	มอบหมายให้นักเรียนช่วยกันรักษาความสะอาดของสถานสงเคราะห์ มอบหมายงานให้นักเรียนในสถานสงเคราะห์รับผิดชอบ เช่น การทำอาหาร การรดน้ำแปลงผัก มอบหมายให้รุ่นพี่มีความรับผิดชอบต่อด้วยการช่วยครูดูแลรุ่นน้องในสถานสงเคราะห์ เช่น การเช็คชื่อ การทำความสะอาดบ้านพัก การแบ่งหน้าที่ในตึกพัก
		การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านความมีระเบียบวินัย	กำหนดให้นักเรียนทุกคนเดินแถวไปรับประทานอาหารที่โรงอาหาร	กำหนดให้นักเรียนทุกคนเดินแถวในการเปลี่ยนห้องเรียน เดินแถวไปรับประทานอาหาร และเดินแถวกลับบ้านตามเส้นทางเดินทาง	กำหนดให้นักเรียนทุกคนเดินแถวในการไปทำกิจกรรมต่างๆ ทุกครั้ง เช่น เดินแถวไปรับประทานอาหาร เดินแถวไปโรงเรียน
		การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านความรู้คุณค่า	ไม่มี	จัดกิจกรรมให้นักเรียนกล่าวคำพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน	จัดกิจกรรมให้นักเรียนกล่าวคำขอบคุณผู้มีจิตเมตตาเลี้ยงอาหารในทุกมื้อ

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
		การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านการประหยัดออม	ไม่มี	จัดกิจกรรมส่งเสริมการประหยัดอดออม โดยให้นักเรียนทุกคนออมเงินกับครูประจำชั้นทุกวัน	ไม่มี
	2.2) การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	การจัดกิจกรรมสวดมนต์	ให้นักเรียนทุกคนสวดมนต์หน้าเสาธง สวดมนต์ทำนองสรภัญญะก่อนเข้าเรียนภาคบ่ายทุกวัน และวันศุกร์ สัปดาห์เว้นสัปดาห์	ให้นักเรียนทุกคนสวดมนต์หน้าเสาธง และสวดมนต์ทำนองสรภัญญะชั่วโมงสุดท้ายทุกวันศุกร์	จัดกิจกรรมแยกเป็น 2 ส่วน คือ ให้นักเรียนสวดมนต์หน้าเสาธงและสวดมนต์ทำนองสรภัญญะทุกเช้าวันจันทร์ และวันอังคารในโรงเรียน และให้นักเรียนสวดมนต์ทำวัตรเช้าและทำวัตรเย็นในสถานสงเคราะห์ทุกวัน
		การจัดกิจกรรมนั่งสมาธิ	ให้นักเรียนนั่งสมาธิก่อนเข้าเรียน เฉพาะวิชาพระพุทธศาสนา ประมาณ 5 นาที	ให้นักเรียนนั่งสมาธิในบางวิชา ประมาณ 5 นาที และชั่วโมงสุดท้าย ในวันศุกร์สัปดาห์เว้นสัปดาห์ ประมาณ 10 นาที	ให้นักเรียนทุกคนได้นั่งสมาธิก่อนเรียนในชั่วโมงแรกทุกวัน ประมาณ 10 นาที และนั่งสมาธิในสถานสงเคราะห์ทุกวันประมาณ 10 นาที
		การกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	จัดให้นักเรียน ชั้น ป.5-ม.4 เรียนและสอบธรรมศึกษาล่วงหน้าก่อนสอบจริง 2 สัปดาห์ ในชั่วโมงกิจกรรมชุมนุมหรือกิจกรรมแนะแนว	จัดให้นักเรียน ชั้นป.5-ป.6 เรียนและสอบธรรมศึกษาล่วงหน้าก่อนสอบจริง 2 สัปดาห์ ในช่วงเช้าก่อนเรียนชั่วโมงแรก	จัดให้นักเรียน ชั้นป.4-ม.เรียนและสอบธรรมศึกษาล่วงหน้าก่อนสอบจริง1 เดือน ในชั่วโมงกิจกรรม

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
		การปลูกฝังคุณธรรม โดยพระสงฆ์	ไม่มี	นำนักเรียนไปปลูกฝังคุณธรรมที่วัดในวันศุกร์สัปดาห์เว้นสัปดาห์ โดยพระสงฆ์ปลูกฝังคุณธรรมด้วยการยกเรื่องใกล้ตัวของนักเรียนมาอบรมสั่งสอนเช่น เรื่องความการกตัญญูต่อพ่อแม่ การนำตัวอย่างข่าวหรือเหตุการณ์มาวิเคราะห์ให้นักเรียนเห็นตัวอย่างเพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติของตนเอง	ท่านเจ้าอาวาสวัดในชุมชนนำภาพยนตร์หรือเทปบันทึกรายการที่น่าสนใจมาเปิดให้นักเรียนในสถานสงเคราะห์ได้ดูในวันเสาร์ - อาทิตย์ พร้อมกับชี้ให้เห็นสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดีให้กับนักเรียน
		การจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาคุณธรรม	จัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมให้นักเรียน ป.6 และ ม.1 ปีละ 1 ครั้ง	จัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมให้นักเรียน ป.4 ถึง ป.6 ปีละ 1 ครั้ง	จัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมให้นักเรียนทุกคนเข้าค่ายอย่างน้อยปีละ 3 ครั้ง
		การจัดกิจกรรมให้นักเรียนแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	ให้นักเรียนตั้งแต่ ป.1 ขึ้นไป แสดงตนเป็นพุทธมามกะ	ให้นักเรียนตั้งแต่ ป.1 ขึ้นไป แสดงตนเป็นพุทธมามกะ	ให้นักเรียนทุกคนแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
		การจัดกิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน	การส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมตามความสมัครใจ	การส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมตามความสมัครใจ	การกำหนดให้นักเรียนชายทุกคนในสถานสงเคราะห์ตั้งแต่ ป.4 ขึ้นไป เข้าร่วมกิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
		การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา	จัดกิจกรรมให้นักเรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา เช่น กิจกรรมวิสาขบูชา มาฆบูชา มีการทำบุญตักบาตร และพานักเรียนตั้งแต่ ชั้นป.1 ขึ้นไปร่วมเวียนเทียนรับฟังเทศน์ที่วัด	จัดกิจกรรมให้นักเรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา เช่น กิจกรรมวิสาขบูชา มาฆบูชา มีการทำบุญตักบาตร และช่วงจ่ายพานักเรียนตั้งแต่ ชั้นป.1 ขึ้นไปร่วมเวียนเทียน รับฟังเทศน์ที่วัด	จัดกิจกรรมให้นักเรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา เช่น กิจกรรมวิสาขบูชา มาฆบูชา มีการทำบุญตักบาตร และช่วงจ่ายพานักเรียนตั้งแต่ ชั้นป.1 ขึ้นไปร่วมเวียนเทียน รับฟังเทศน์ที่วัด
3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน	3.1 กระบวนการจัดการเรียนรู้	การสอนวิชาพระพุทธศาสนา	นิมนต์พระสงฆ์ในชุมชนมาสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนชั้นป.5-ป.6	นิมนต์พระสงฆ์ในชุมชนมาสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนชั้นป.5-ป.6	นิมนต์พระสงฆ์ในชุมชนมาสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนชั้นป.1-ป.6
		การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู	● ฝึกให้นักเรียนปฏิบัติจริง เช่น การทดลองในวิชาวิทยาศาสตร์ ● เน้นการบูรณาการกับชีวิตจริง เช่น วิชาพระพุทธศาสนาสอนการ ปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ ● ใช้กรณีศึกษาโดยยกตัวอย่าง เหตุการณ์ให้นักเรียนวิเคราะห์	● ฝึกให้นักเรียนปฏิบัติจริง เช่น การปลูกผักในวิชาเกษตร การฝึกทำอาหารในกิจกรรมยุวกาชาด ● เน้นการบูรณาการกับชีวิตจริง เช่น วิชาพระพุทธศาสนาสอนการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์	● ฝึกให้นักเรียนปฏิบัติจริง เช่น การปลูกผักในวิชาเกษตร การฝึกเพาะเห็ด การทำโครงงานวิทยาศาสตร์ ● เน้นการบูรณาการกับชีวิตจริง เช่น การนำทฤษฎีไปจัดทำโครงงานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
	3.2 การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้	สื่อการเรียนรู้	● ครูใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย มีทั้งที่จัดทำขึ้นเองและสื่อสำเร็จรูปที่โรงเรียนจัดเตรียมให้ เช่น ภาพพลิก ตาซัง บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ ● ครูนิมนต์พระสงฆ์มาอบรมคุณธรรมควบคู่กับการสอนของครูให้แก่แก่นักเรียนระดับชั้นอนุบาล	● ครูใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลายมีทั้งที่จัดทำขึ้นเองและสื่อสำเร็จรูป	● ครูใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลายมีทั้งที่จัดทำขึ้นเองและสื่อสำเร็จรูป
		แหล่งการเรียนรู้	●พานักเรียนไปเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ ห้องสมุดของโรงเรียนห้องสมุดเกษตรแปลงผัก โรงเรียนไก่ บ่อเลี้ยงปลา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์เรียนรู้วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี ห้อง e-learning และ ห้องคอมพิวเตอร์สำหรับนักเรียนในแต่ละช่วงชั้น	●พานักเรียนไปเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ ห้องสมุดของโรงเรียน ห้องปฏิบัติการทางภาษาต่างประเทศ ห้องปฏิบัติการคณิตศาสตร์ แปลงผัก บ่อเลี้ยงปลาและห้องคอมพิวเตอร์	●พานักเรียนไปเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ ห้องสมุดของโรงเรียน ห้องปฏิบัติการทางภาษาต่างประเทศ ห้องปฏิบัติการคณิตศาสตร์ แปลงผัก บ่อเลี้ยงปลา ห้องคอมพิวเตอร์ ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
			ครูวิชาพระพุทธศาสนาพานักเรียนไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนที่วัดเป็นครั้งคราว	จัดกิจกรรมทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ นอกสถานที่เป็นประจำทุกปี เช่น พาไปท้องฟ้าจำลอง พาไปชม โบราณสถานจังหวัด พระนครศรีอยุธยา	จัดกิจกรรมทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ นอกสถานที่เป็นประจำทุกปี เช่น พาไปชมโอเอเซียนเวิลด์
	3.3 การวัดและประเมินผล	การวัดและประเมินผลของครู	วัดและประเมินผลตามสภาพจริง มีการวัดผลก่อน ระหว่างเรียนและหลังเรียน วัดและประเมินผลโดยใช้แบบทดสอบและการปฏิบัติจริง	วัดและประเมินผลตามสภาพจริง มีการวัดผลก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน ให้นักเรียนทำแฟ้มสะสมผลงาน เพื่อนำมาพัฒนาตนเอง	วัดและประเมินผลตามสภาพจริง มีการวัดผลก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียน ให้นักเรียนทำใบงานที่บูรณาการกับวิชาศิลปะโดยวาดภาพหรือระบายสี และทำโครงการและรายงาน
4.การจัดบรรยากาศและการสร้างปฏิสัมพันธ์	4.1 การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน	ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหาร ครูและนักเรียน	ผู้บริหาร ครู นักเรียนยิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน จัดกิจกรรมครูประจำชั้นเยี่ยมบ้านนักเรียนปีละครั้ง	ผู้บริหาร ครู นักเรียนยิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน เนื่องจากผู้บริหารสอนวิชาพลศึกษาทุกระดับชั้นจึงมีปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับนักเรียน	ผู้บริหาร ครู นักเรียนยิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน ผู้บริหารจะร่วมกิจกรรมทุกอย่างของโรงเรียนและบ้านพักอยู่ในบริเวณสถานสงเคราะห์ทำให้มีความใกล้ชิด

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
			จัดตัวแทนครูไปร่วมงานศพของผู้ปกครองนักเรียน	จัดกิจกรรมครูประจำชั้นเยี่ยมบ้านนักเรียนปีละครั้ง	กับนักเรียน
	4.2 การทำความเคารพ	การจัดกิจกรรมส่งเสริมการทำความเคารพ	ผู้บริหารและครูปลูกฝังการไหว้ผู้ใหญ่และแขกที่มาเยี่ยมชมโรงเรียนโดยครูปฏิบัติเป็นแบบอย่าง จัดกิจกรรมการประกวดมารยาทเป็นประจำทุกปี และให้รางวัลกับนักเรียนที่ชนะเลิศ ครูปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างด้วยการแสดงพฤติกรรมเคารพครูที่อาวุโสมากกว่า	จัดชั่วโมงงามอย่างไทยให้นักเรียน ชั้นป.1-ป.3 โดยครูฝึกมารยาท การไหว้และการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ทุกสัปดาห์ จัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการปลูกฝังการไหว้และการเคารพผู้อาวุโสกว่า ครูปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างด้วยการแสดงพฤติกรรมเคารพครูที่อาวุโสมากกว่า	ผู้บริหารและครูส่งเสริมมารยาทไทย โดยสนับสนุนนักเรียน ม.3 จัดทำโครงการมารยาทไทย ไหว้ผู้ที่อาวุโสกว่าและไหว้เพื่อน จัดกิจกรรมการฝึกมารยาทไทยในสถานสงเคราะห์ ด้วยการให้พี่ฝึกให้รุ่นน้องในช่วงกิจกรรมทำวัตรเย็นทุกวัน ครูปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างด้วยการแสดงพฤติกรรมเคารพครูที่อาวุโสมากกว่า
	4.3 การยกย่องชมเชยผู้ทำความดี	การจัดกิจกรรมประกาศยกย่องชมเชยผู้ประพฤติดี	จัดกิจกรรมประกาศยกย่องชมเชยนักเรียนที่ทำความดีและได้รับรางวัลการแข่งขันต่าง ๆ หน้าหน้าเสาธง	จัดกิจกรรมประกาศยกย่องชมเชยนักเรียนหน้าเสาธง ผู้บริหารพาไปทัศนศึกษาในจังหวัดเป็นการให้กำลังใจและส่งเสริมผู้ทำความดีด้วยการมอบ	จัดกิจกรรมประกาศยกย่องชมเชยนักเรียนที่ทำความดีหน้าเสาธง

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
				ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่มีความประพฤติดี	
		การส่งเสริมผู้ประพฤติดี	มอบรางวัลเป็นเงินทุนการศึกษาหรือของรางวัลให้เป็นการกำลังใจเพื่อทำความดีต่อไป	มอบรางวัลหรือพาไปทัศนศึกษาเป็นการให้กำลังใจเพื่อทำความดีต่อไป เช่น นักเรียนที่ชนะเลิศการประกวดต่าง ๆ	มอบรางวัลเป็นเงินทุนการศึกษาหรือของรางวัลเป็นการกำลังใจเพื่อทำความดีต่อไป มอบรางวัลคนดีศรีสระแก้วแก่นักเรียนที่มีความประพฤติดีเป็นประจำทุกปี
5.การบริหารจัดการของผู้บริหาร	5.1 การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม	การเชิญผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมของโรงเรียน	จัดกิจกรรมวันพ่อแห่งชาติและวันแม่แห่งชาติด้วยการเชิญผู้ปกครองร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น เพื่อให้นักเรียนได้แสดงความกตัญญูด้วยการกราบพ่อแม่ จัดกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน	จัดกิจกรรมวันพ่อแห่งชาติและวันแม่แห่งชาติด้วยการเชิญผู้ปกครองร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น เพื่อให้นักเรียนได้แสดงความกตัญญูด้วยการกราบพ่อแม่ ส่งเสริมให้ผู้ปกครองร่วมบริจาคเงินในการพัฒนาการศึกษาและพัฒนากิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมของนักเรียน	เชิญผู้ปกครองของนักเรียนร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น เช่น กิจกรรมวันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ วันปัจฉิมนิเทศ เชิญวิทยากรท้องถิ่นมาสอนอาชีพแก่นักเรียน เพื่อฝึกทักษะการประกอบอาชีพที่สุจริตให้กับนักเรียน

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
				จัดกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน	จัดกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน
	5.2 การนิเทศติดตามการดำเนินงาน	วิธีการนิเทศของผู้บริหาร	สอบถามผลการดำเนินงานจากครูผู้รับผิดชอบด้วยตนเอง	ให้ครูผู้รับผิดชอบรายงานผลการดำเนินงาน ในที่ประชุมประจำเดือนของโรงเรียน	สอบถามผลการดำเนินงานจากครูผู้รับผิดชอบด้วยตนเองและให้รายงานผลการดำเนินงานด้วยการจัดทำเอกสารรายงานการดำเนินงานเสนอผู้บริหารทุกปี
	5.3 การสร้างความตระหนักและการเห็นคุณค่า	การยกย่องชมเชยผู้มีความประพฤติดี	ยกย่องชมเชยผู้มีความประพฤติดีในที่สาธารณชน	ยกย่องชมเชยผู้มีความประพฤติดีในที่สาธารณชน	ยกย่องชมเชยผู้มีความประพฤติดีในที่สาธารณชน
		การประพฤติตนเป็นแบบอย่างของผู้บริหาร	ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี	ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี	ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
		การสนับสนุนครูศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับ	สนับสนุนให้ครูเข้ารับการอบรมและปฏิบัติธรรมเป็นประจำ สนับสนุนให้ครูสอบธรรมศึกษา	สนับสนุนให้ครูได้ร่วมปฏิบัติธรรมในเดือนเกิดตามโครงการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา	สนับสนุนให้ครูเข้ารับการอบรมและปฏิบัติธรรม สนับสนุนให้ครูสอบธรรมศึกษา

ด้านกระบวนการ	มิติ	ประเด็น	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
		พระพุทธศาสนา	โดยครูทุกคนสอบได้ธรรมศึกษา ชั้นตรีเป็นอย่างน้อย		โดยครูทุกคนสอบได้ธรรมศึกษา ชั้นตรีเป็นอย่างน้อยและมีครู หลายคนที่สอบผ่านถึงธรรม ศึกษาชั้นเอก

ตารางที่ 4.3 การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาในด้านผลผลิต

ด้านผลผลิต	มิติ	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
1. คุณธรรมด้าน สังคม	1.1 การมีศีลห้าใน การดำรงชีวิต	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 93 มี พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการพูดจาไม่พูดปด โอ้อวดมอหรี อย่างชัดเจน โดยเห็นจากการ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียน การสัมภาษณ์ ครู และข้อมูลการประเมินตนเองของโรงเรียน	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 95 มี พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการพูดจาไม่พูดปด โอ้อวดมอหรี อย่างชัดเจน โดยเห็นจากการ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียน การสัมภาษณ์ ครู และข้อมูลการประเมินตนเองของโรงเรียน	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 97 มี พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการพูดจาไม่พูดปด โอ้อวดมอหรี อย่างชัดเจน โดยเห็นจากการ สังเกตพฤติกรรมของนักเรียน การสัมภาษณ์ ครู และข้อมูลการประเมินตนเองของโรงเรียน
	1.2 การมีวินัย และซื่อสัตย์ มีความ รับผิดชอบ ตรงต่อเวลา	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 94 มี วินัยและซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อ เวลา โดยเห็นได้จากการสังเกตพฤติกรรม ของนักเรียนในการมาโรงเรียน การเข้าแถว และจากการสัมภาษณ์ครู	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 95 มี วินัยและซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อ เวลา โดยเห็นได้จากการสังเกตพฤติกรรม ของนักเรียนในการมาโรงเรียน การเข้าแถว และจากการสัมภาษณ์ครู	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 96 มี วินัยและซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อ เวลา โดยเห็นได้จากการสังเกตพฤติกรรม ของนักเรียนในการมาโรงเรียน การเข้าแถว และจากการสัมภาษณ์ครู
	1.3 ความ สามารถ พึ่งตนเองได้	นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 93 มีพฤติกรรมที่ แสดงออกถึงความสามารถในการพึ่งพา ตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความ	นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 92 มีพฤติกรรมที่ แสดงออกถึงความสามารถในการพึ่งพา ตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความ	นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 97 มีพฤติกรรมที่ แสดงออกถึงความสามารถในการพึ่งพา ตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความ

ด้านผลผลิต	มิติ	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
	หรือทำงาน เลี้ยงชีพด้วย ความสุขจิต	สุขจิต โดยจากการสัมภาษณ์ครู	สุขจิต โดยจากการสัมภาษณ์ครู	สุขจิต ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมส่งเสริมการ ฝึกอาชีพสุขจิตที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นและจาก การสัมภาษณ์ครู
2. คุณธรรมด้าน จิตใจหรือ อารมณ์	2.1 ความกตัญญู รู้คุณ ตอบแทน คุณ	นักเรียนส่วนใหญ่มีความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่ผู้ปกครอง เข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนนัดขึ้นเพื่อแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้ปกครอง ไหว้พ่อแม่ผู้ปกครองก่อนมาและกลับจากโรงเรียน	นักเรียนส่วนใหญ่มีความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่ผู้ปกครอง เข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนนัดขึ้นเพื่อแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้ปกครอง ไหว้พ่อแม่ผู้ปกครองก่อนมาและกลับจากโรงเรียน	นักเรียนส่วนใหญ่มีความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่ผู้ปกครอง ผู้มีพระคุณ เข้าร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้ปกครอง ไหว้พ่อแม่ผู้ปกครองก่อนมาและกลับจากโรงเรียน
	2.2 การมีจิตใจ เมตตากรุณา	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 94 มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีจิตใจเมตตากรุณา โดยเห็นจากการเข้าร่วมกิจกรรมทำบุญตักบาตร และการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 96 มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีจิตใจเมตตากรุณา โดยเห็นจากการเข้าร่วมกิจกรรมทำบุญตักบาตร และการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 98 มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีจิตใจเมตตากรุณา โดยเห็นจากการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน และข้อมูลการประเมินตนเองของโรงเรียน
	2.3 การทำงานและ เรียนรู้รู้อย่าง อดทน ขยันหมั่นเพียร	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 90 มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการทำงานและเรียนรู้รู้อย่างอดทน ขยันหมั่นเพียร โดยการสัมภาษณ์ครู และข้อมูลการประเมิน	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 90 มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการทำงานและเรียนรู้รู้อย่างอดทน ขยันหมั่นเพียร โดยการสัมภาษณ์ครู และข้อมูลการประเมิน	นักเรียนส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 95 มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการทำงานและเรียนรู้รู้อย่างอดทน ขยันหมั่นเพียร โดยเห็นจากการทำงานที่รับมอบหมายในสถาน

ด้านผลผลิต	มิติ	กรณีศึกษาที่ 1	กรณีศึกษาที่ 2	กรณีศึกษาที่ 3
		ตนเองของโรงเรียน	ตนเองของโรงเรียน	สงเคราะห์ การสัมภาษณ์ครู และข้อมูลการประเมินตนเองของโรงเรียน
	2.4การมี สุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน	นักเรียนส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 มี สุขภาพจิตดี ร่าเริงแจ่มใส เบิกบานโดยเห็น จากผลการประเมินตนเองของโรงเรียนและ การสังเกตนักเรียน	นักเรียนส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 มี สุขภาพจิตดี ร่าเริงแจ่มใส เบิกบานโดยเห็น จากผลการประเมินตนเองของโรงเรียนและ การสังเกตนักเรียน	นักเรียนส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 90 มี สุขภาพจิตดี ร่าเริงแจ่มใส เบิกบานโดยเห็น จากผลการประเมินตนเองของโรงเรียนและ การสังเกตนักเรียน

ตาราง 4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมและหลักการใช้ในการจัดกิจกรรม

คุณธรรม	กรณีศึกษาที่ 1	หลักการใช้	กรณีศึกษาที่ 2	หลักการใช้	กรณีศึกษาที่ 3	หลักการใช้
ด้านสังคม มีศีล5เป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต	ติดตั้งป้ายข้อคิด คติธรรมหน้าอาคารเรียน	ค้นพบด้วยตนเอง	ติดตั้งป้ายข้อคิด คติธรรมหน้าอาคารเรียน	ค้นพบด้วยตนเอง	ติดตั้งป้ายข้อคิด คติธรรม หน้าอาคารเรียนและบริเวณ ทางขึ้นอาคารเรียน	ค้นพบด้วยตนเอง
	จัดกิจกรรมบรรพชาสามเณร ภาคฤดูร้อนให้นักเรียนเข้า ร่วมตามความสมัครใจ	ค้นพบด้วยตนเอง	จัดกิจกรรมบรรพชาสามเณร ภาคฤดูร้อนให้นักเรียนเข้า ร่วมตามความสมัครใจ	ค้นพบด้วยตนเอง	จัดกิจกรรมบรรพชาสามเณร ภาคฤดูร้อนให้นักเรียนใน สถานสงเคราะห์ตั้งแต่ ชั้นป.4 ขึ้นไปเข้าร่วม	วางเงื่อนไข
	กิจกรรมสวดมนต์	ทำซ้ำ	กิจกรรมสวดมนต์	ทำซ้ำ	กิจกรรมสวดมนต์	ทำซ้ำ

คุณธรรม	กรณีศึกษาที่ 1	หลักการที่ใช้	กรณีศึกษาที่ 2	หลักการที่ใช้	กรณีศึกษาที่ 3	หลักการที่ใช้
	กิจกรรมนั่งสมาธิ	ทำซ้ำ	นั่งสมาธิ	ทำซ้ำ	นั่งสมาธิ	ทำซ้ำ
	กิจกรรมเรียนและสอบธรรมศึกษา	วางใจonha	กิจกรรมเรียนและสอบธรรมศึกษา	วางใจonha	กิจกรรมเรียนและสอบธรรมศึกษา	วางใจonha
	กิจกรรมค่ายพัฒนาคุณธรรม	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมค่ายพัฒนาคุณธรรม	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมค่ายพัฒนาคุณธรรม	ประสบการณ์ตรง
	กิจกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	วางใจonha	กิจกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	วางใจonha	กิจกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	วางใจonha
มีศีล5เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต	กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	วางใจonha	กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	วางใจonha	กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	วางใจonha
			การปลูกฝังคุณธรรมโดยพระสงฆ์ด้วยการยกตัวอย่างกรณีศึกษา	ประสบการณ์ทางอ้อม	การปลูกฝังคุณธรรมโดยพระสงฆ์ด้วยการยกตัวอย่างกรณีศึกษา	ประสบการณ์ทางอ้อม
วินัย	กำหนดให้นักเรียนเดินแถวไปรับประทานอาหารที่โรงอาหารอย่างมีสติ	วางใจonha	กำหนดให้นักเรียนเดินแถวไปเปลี่ยนห้องเรียน เดินแถวไปรับอาหาร และเดินแถวกลับบ้านตามเส้นทางอย่างมีสติ	วางใจonha	กำหนดให้นักเรียนเดินแถวในการไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ทุกครั้งอย่างมีสติ	วางใจonha

คุณธรรม	กรณีศึกษาที่ 1	หลักการที่ใช้	กรณีศึกษาที่ 2	หลักการที่ใช้	กรณีศึกษาที่ 3	หลักการที่ใช้
ซื่อสัตย์	การยกย่องชมเชยผู้ที่มีความซื่อสัตย์หน้าเสาธง	การเสริมแรง	การยกย่องชมเชยผู้ที่มีความซื่อสัตย์หน้าเสาธง	การเสริมแรง	การยกย่องชมเชยผู้ที่มีความซื่อสัตย์หน้าเสาธง	การเสริมแรง
รับผิดชอบ	มอบหมายให้ทำเวรห้องเรียนและเขตพื้นที่รับผิดชอบ	วางเงื่อนไข	มอบหมายให้ทำเวรห้องเรียนและเขตพื้นที่รับผิดชอบ	วางเงื่อนไข	มอบหมายให้ทำเวรห้องเรียนเขตพื้นที่รับผิดชอบและสถานสงเคราะห์	วางเงื่อนไข
			จัดประกวดความสะอาดของเขตพื้นที่รับผิดชอบ	เสริมแรง		
			จัดช่วงเวลาให้นักเรียนทำความสะอาดบริเวณโรงเรียนก่อนเข้าเรียนภาคบ่าย	วางเงื่อนไข		
					มอบหมายให้รุ่นพี่ช่วยครูดูแลห้องในสถานสงเคราะห์	วางกฎเกณฑ์
					แบ่งหน้าที่รับผิดชอบงานต่างๆในสถานสงเคราะห์	วางกฎเกณฑ์
ตรงต่อเวลา	ฝึกปฏิบัติในกิจกรรมค่ายพุทธบุตร	ประสบการณ์ตรง	ฝึกปฏิบัติในกิจกรรมค่ายพุทธบุตร	ประสบการณ์ตรง	ฝึกปฏิบัติในกิจกรรมค่ายพุทธบุตร	ประสบการณ์ตรง

คุณธรรม	กรณีศึกษาที่ 1	หลักการที่ใช้	กรณีศึกษาที่ 2	หลักการที่ใช้	กรณีศึกษาที่ 3	หลักการที่ใช้
สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต	กิจกรรมการหารายได้ระหว่างเรียน	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมปลูกผักสวนครัวและการเพาะเห็ด	ประสบการณ์ตรง	จัดให้นักเรียนได้ฝึกอาชีพสุจริตหลังเลิกเรียนและวันเสาร์-อาทิตย์	ประสบการณ์ตรง
ด้านจิตใจหรืออารมณ์ กตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ	จัดกิจกรรมวันพ่อแห่งชาติและแม่แห่งชาติ	ประสบการณ์ตรง	จัดกิจกรรมวันพ่อแห่งชาติและแม่แห่งชาติ	ประสบการณ์ตรง	จัดกิจกรรมวันพ่อแห่งชาติและแม่แห่งชาติ	ประสบการณ์ตรง
	กิจกรรมวันไหว้ครู	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมวันไหว้ครู	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมวันไหว้ครู	ประสบการณ์ตรง
เมตตา กรุณา	จัดกิจกรรมให้นักเรียน	ค้นพบด้วยตนเอง	จัดกิจกรรมให้นักเรียน	ค้นพบด้วยตนเอง	จัดกิจกรรมให้นักเรียน	ค้นพบด้วยตนเอง
เมตตา กรุณา	ตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและวันพระช่วงเข้าพรรษา		ตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและวันพระช่วงเข้าพรรษา		ตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนาและวันพระช่วงเข้าพรรษา	
ทำงานและเรียนรู้ อย่างตั้งใจ	กิจกรรมศึกษาด้วยตนเองจากห้อง e-learning	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมการเรียนการสอนด้วยการจัดทำแฟ้มสะสมผลงาน	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมการเรียนการสอนด้วยการจัดทำโครงงานและรายงาน	ประสบการณ์ตรง
อดทน	กิจกรรมเข้าค่ายลูกเสือและยุวกาชาด	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมเข้าค่ายลูกเสือและยุวกาชาด	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมเข้าค่ายลูกเสือและยุวกาชาด จัดให้นักเรียนพักในสถานสงเคราะห์ร่วมกัน	ประสบการณ์ตรง

คุณธรรม	กรณีศึกษาที่ 1	หลักการที่ใช้	กรณีศึกษาที่ 2	หลักการที่ใช้	กรณีศึกษาที่ 3	หลักการที่ใช้
ขยันหมั่นเพียร	กิจกรรมสัมมาอาชีพด้วยการหารายได้ระหว่างเรียนด้วยการนำผักและผลไม้ไปขายที่ตลาด	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมสัมมาอาชีพด้วยการหารายได้ระหว่างเรียนด้วยการ	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมสัมมาอาชีพด้วยการหารายได้ระหว่างเรียนด้วยการปลูกเห็ด ทำขนมกล้วย เบรค แตก ทำดอกไม้จันทน์ เป็นต้น	ประสบการณ์ตรง
สุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน	กิจกรรมเจริญภาวนาจิต	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมเจริญภาวนาจิต	ประสบการณ์ตรง	กิจกรรมเจริญภาวนาจิต	ประสบการณ์ตรง
					กิจกรรมออกกำลังกายในสถานสงเคราะห์และ กิจกรรมหน้าเสาธง	ประสบการณ์ตรง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีในจังหวัดอ่างทอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี (2) วิเคราะห์ความแตกต่างของรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาข้ามกรณี จัดการสนทนากลุ่มเพื่อร่วมกันคัดเลือกกรณีศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิคการตรวจเยี่ยมเชิงประเมิน(Evaluative Site Visit) ประกอบด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสารของโรงเรียนกรณีศึกษาที่ปฏิบัติดีในจังหวัดอ่างทอง จำนวน 3 โรงเรียน โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบข้ามกรณีเพื่อตอบวัตถุประสงค์

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 สามารถตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยจำนวน 2 ข้อ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนที่ปฏิบัติดี

จากผลการวิจัยพบว่ากรณีศึกษาทั้งสามมีการพัฒนาคุณธรรมในด้านสังคม และด้านจิตใจหรืออารมณ์ ด้วยการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 กิจกรรมการเสริมสร้างคุณธรรมในโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา

กิจกรรม	ประเภทของ คุณธรรม	กรณีศึกษา ที่ 1	กรณีศึกษา ที่ 2	กรณีศึกษา ที่ 3
1. การจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม				
1.1 การจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม สอดแทรก ธรรมะเพื่อย้ำเตือน (ป้าย คติธรรม พุทธสุภาษิต)	มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต	**	*	**
1.2 จัดป้ายนิเทศส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา	มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต	***	*	*
2. กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อ ส่งเสริมคุณธรรม				
2.1 การจัดการเรียนและสอบธรรมศึกษา	มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต	**	***	**

กิจกรรม	ประเภทของ คุณธรรม	กรณีศึกษา ที่ 1	กรณีศึกษา ที่ 2	กรณีศึกษา ที่ 3
2.2 การฟังบรรยายธรรมจากพระสงฆ์	สุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน	*	***	**
2.3 กิจกรรมค่ายพุทธบุตร ค่ายพัฒนา คุณธรรมและจริยธรรม	ทำงานและ เรียนรู้อย่างตั้งใจ	**	**	***
2.4 การฝึกการเดินแถวไปทำกิจกรรม ต่างๆ อย่างมีสติ	วินัย	*	***	**
2.5 กิจกรรมพิเศษให้นักเรียนเลือกเข้าร่วม ตามความถนัดและความสนใจ โดย ใช้หลักอิทธิบาท 4 เช่น กิจกรรม ดนตรี กิจกรรมนาฏศิลป์	ขยันหมั่นเพียร ทำงานและเรียนรู้ อย่างตั้งใจ	*	***	**
2.6 กิจกรรมยกย่องชมเชยผู้ที่ประพฤติดี	มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต	*	***	**
3. กิจกรรมการปฏิบัติกิจทางศาสนา				
3.1 การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต	**	*	**
3.2 การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน	มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต	*	*	***
3.3 กิจกรรมอาราธนาศีล 5 ทุกวัน	มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต	**	*	
3.4 การจัดให้มีการฟังเทศน์ในวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาและวันธรรม สวนะ	สุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริง	**	*	***
3.5 กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดร่วมกับวัดและชุมชน	มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีวิต	**	**	***
4. กิจกรรมการใช้ธรรมะในการปฏิบัติ หน้าที่ในชีวิตจริง				
4.1 กิจกรรมการฝึกความรับผิดชอบดูแล รักษาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม	รับผิดชอบ	*	**	**
4.2 กิจกรรมรณรงค์พิชิตแสร้งน่องโดยใช้หลัก พรหมธรรม 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา)	รับผิดชอบ			***

กิจกรรม	ประเภทของ คุณธรรม	กรณีศึกษา ที่ 1	กรณีศึกษา ที่ 2	กรณีศึกษา ที่ 3
4.3 การฝึกสัมมาอาชีวะด้วยการหารายได้ ระหว่างเรียน	สามารถพึ่งตนเอง ได้ หรือทำงาน เลี้ยงชีพด้วย ความสุจริต	*	*	**
4.4 การให้กล่าวคำพิจารณาอาหารหรือ ขอขอบคุณผู้เลี้ยงอาหารก่อน รับประทานอาหาร	กตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ	*		*
4.5 การให้ระลึกถึงผู้มีพระคุณ	กตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ	*	*	***
4.6 การฝึกแผ่เมตตา (ทุกวัน)	เมตตา กรุณา		*	**
5. การฝึกสมาธิ				
5.1 การบริหารจัดการเจริญปัญญา ด้วยการ นั่งสมาธิ การสวดมนต์ การท่องบท อาชยาน	สุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน	***	**	***

หมายเหตุ * พบว่ามีการจัดกิจกรรม ** พบว่ามีการจัดกิจกรรมระดับปานกลาง *** พบว่ามีการจัดกิจกรรมระดับมาก

2. ผลการเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา

จากการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา 3 โรงเรียน พบว่าโรงเรียนทั้ง 3 แห่งมีรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมที่คล้ายคลึงกัน แต่มีจุดเน้นของกิจกรรมที่นำไปสู่การพัฒนาคุณธรรมแตกต่างกัน โดยสามารถจัดประเภทของการพัฒนาคุณธรรมได้ 3 แบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 การสร้างบรรยากาศที่ “สะอาด สงบ”

รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนเน้นการสร้างบรรยากาศทางกายภาพที่สะอาด เพื่อนำไปสู่ความสงบ และฝึกให้นักเรียนรู้จักรับผิดชอบดูแลรักษาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีการสร้างบรรยากาศที่นำไปสู่การพัฒนาความสะอาดทางจิตด้วยการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต อันได้แก่ กิจกรรมอาราธนาศีล 5 ทุกวัน กิจกรรมต้นไม้พูดได้ กิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน กิจกรรมฟังบรรยายธรรมจากพระสงฆ์ กิจกรรมการเรียนและสอบธรรมศึกษา กิจกรรมค่ายพุทธบุตร กิจกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะ กิจกรรมฟังเทศน์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ส่วนการสร้างบรรยากาศที่สงบได้จัดกิจกรรม

บริหารจัดการเจริญปัญญา ประกอบด้วย การนั่งสมาธิ การสวดมนต์ และการท่องบทอาขยานเป็นประจำทุกวัน

รูปแบบที่ 2 การพัฒนาแบบมุ่งเน้นพฤติกรรมทางสังคมโดย “ครู” เป็นแกนหลัก

รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนในกรณีศึกษาที่สอง เน้นการเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีที่เป็นพฤติกรรมทางสังคม กิจกรรมส่วนใหญ่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนของครูที่ใช้แนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการโดยใช้หลักไตรสิกขา เน้นให้เด็กรู้จักคิด ประพฤติตนอยู่ในศีล โดยมีครูเป็นแบบอย่าง กิจกรรมสำคัญ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนที่สอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและคุณธรรมที่บูรณาการกับชีวิตจริง โดยฝึกให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ) กิจกรรมการเยี่ยมบ้านนักเรียน เพื่อนำข้อมูลมาใช้พัฒนาพฤติกรรมนักเรียนได้เหมาะสมกับแต่ละคน ครูประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ด้วยครูปฏิบัติตนให้อยู่ในศีล 5 และเมื่อพบนักเรียนแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ครูตักเตือนนักเรียนทันที ด้วยการอธิบายให้เห็นถึงโทษของพฤติกรรมนั้น

รูปแบบที่ 3 การพัฒนาจิตโดยใช้การปฏิบัติตามกิจของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาที่ 3 เน้นการจัดกิจกรรมให้นักเรียนเกิดการพัฒนาจิตใจด้วยการจัดกิจกรรมโดยการฝึกปฏิบัติตามกิจของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จัดกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนเข้าถึงพระรัตนตรัย ใช้ธรรมะในการปฏิบัติหน้าที่ในชีวิตจริง รวมถึงการฝึกสมาธิ กิจกรรมสำคัญ ได้แก่ กิจกรรมระลึกถึงพระรัตนตรัย ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมแม่เมตตา กิจกรรมฟังเทศน์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันธรรมสวนะ กิจกรรมการอาราธนาศีล กิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน กิจกรรมการฝึกความรับผิดชอบดูแลอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม กิจกรรมรณรงค์ดูแลห้อง โดยให้หลักพรหมวิหารธรรม 4 การฝึกสมาธิด้วยการหารายได้ระหว่างเรียน การจัดกิจกรรมระลึกถึงผู้มีพระคุณ และกิจกรรมบริหารจัดการเจริญปัญญา ด้วยการนั่งสมาธิ การสวดมนต์ การท่องบทอาขยาน รูปแบบของกิจกรรมเน้นการเข้มข้นกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดี: การศึกษาการปฏิบัติดีแบบข้ามกรณีในจังหวัดอ่างทอง มีประเด็นที่สำคัญนำมาอภิปรายจำนวน 4 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่ 1 รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษา ประเด็นที่ 2 แนวทางการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียน ประเด็นที่ 3 การศึกษาแบบข้ามกรณี และประเด็นที่ 4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน รายละเอียดแต่ละประเด็นมีดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนที่ปฏิบัติดี

ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่าโรงเรียนกรณีศึกษาทั้งสามมีรูปแบบมีการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนด้วยการจัดกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมที่คล้ายคลึงกัน แบ่งกิจกรรมออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กิจกรรมการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม
- 2) กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมคุณธรรม
- 3) กิจกรรมปฏิบัติกิจทางศาสนา และ
- 5) กิจกรรมการใช้ธรรมะในการปฏิบัติหน้าที่จริงในชีวิต

เมื่อพิจารณาด้านปัจจัยนำเข้าพบว่าแต่ละกรณีศึกษามีความแตกต่างกันในประเด็นของสังกัดโรงเรียน จำนวนนักเรียน ลักษณะส่วนตัวผู้บริหาร จำนวนกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาคุณธรรม ผลจากการพัฒนาคุณธรรมที่เกิดขึ้นกับนักเรียนของทั้งสามกรณีศึกษาไม่แตกต่างกันมากนัก โดยพบว่านักเรียนส่วนใหญ่แสดงออกถึงความมีคุณธรรมในด้านสังคมและด้านจิตใจหรืออารมณ์อยู่ในระดับดีมาก กิจกรรมพัฒนาคุณธรรมของกรณีศึกษาทั้งสามใช้หลักการจัดกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน หลักการที่ถูกนำมาใช้มากที่สุด คือ การให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการวางเงื่อนไข สอดคล้องกับที่ชัยพร วิชชาวุธและธีระพร อุวรรณโณ (2530) ได้กล่าวว่าพฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใด ก็ต้องจัดเงื่อนไขต่างๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับการเสริมแรงหรืออาจจะได้รับการลงโทษด้วยก็ได้ แต่ควรใช้เงื่อนไขการเสริมแรงมากกว่าการลงโทษ เพราะการลงโทษอาจทำให้เกิดผลเสียได้

ผลการวิจัยพบว่าโรงเรียนกรณีศึกษาแต่ละแห่งมีรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมด้วยการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมที่คล้ายคลึงกัน แต่มีจุดเน้นของกิจกรรมที่นำไปสู่การพัฒนาคุณธรรมแตกต่างกัน ซึ่งรูปแบบที่ 1 การสร้างบรรยากาศที่ “สะอาด สงบ” เน้นการจัดบรรยากาศทางสิ่งแวดล้อมและการฝึกบริหารจิตเจริญภาวนา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน โรงเรียนสร้างบรรยากาศทางกายภาพที่สะอาดนำไปสู่ความสงบ และฝึกให้นักเรียนรู้จักรับผิดชอบดูแลรักษาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมตามที่ได้รับมอบหมาย สอดคล้องกับ Benninga และคณะ (2006) ที่ได้ศึกษาสิ่งที่โรงเรียนดีปฏิบัติในเรื่องของอัตลักษณ์ศึกษาในสถาบันการศึกษา พบว่าสิ่งที่โรงเรียนดีควรปฏิบัติ คือ การจัดสิ่งแวดล้อมทางกายที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน โดยการจัดบริเวณโรงเรียนให้สะอาดและมีความปลอดภัยในสวัสดิภาพของนักเรียนทุกด้าน นอกจากนี้ยังมีการสร้างบรรยากาศที่นำไปสู่การพัฒนาความสะอาดทางจิตด้วยการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และสร้างบรรยากาศที่สงบด้วยกิจกรรมบริหารจิตเจริญปัญญาด้วยการสวดมนต์ นั่งสมาธิ และท่องบทอาขยาน ซึ่งพบว่าโรงเรียนจัดกิจกรรมให้นักเรียนสวดมนต์มากที่สุดในช่วงก่อนเข้าเรียนภาคบ่ายของทุกวันเป็นการเตรียมความพร้อมจิตใจให้พร้อมก่อนที่เรียนรู้ในภาคบ่ายต่อไป ส่วนรูปแบบที่ 2 การพัฒนาแบบมุ่งเน้นพฤติกรรมทางสังคมโดย “ครู” เป็นแกนหลัก เน้นการเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีที่เป็นพฤติกรรมทางสังคม กิจกรรมส่วน

ใหญ่อยู่ในกลุ่มของกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมคุณธรรม ครูจัดการเรียนการสอนที่ใช้แนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการโดยใช้หลักไตรสิกขา เน้นให้เด็กรู้จักคิดวิเคราะห์ และหาเหตุผลที่ถูกต้อง(โยนิโสมนสิการ) ทำให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม (ธัมมานุষ্ঠัมมปฏิบัติ) ครูจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม โดยมีครูเป็นแบบอย่างด้วยการปฏิบัติตนตามศีล 5 ดำเนินชีวิตที่ดีงาม สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Benninga และคณะ (2006) ที่พบว่า สิ่งที่โรงเรียนปฏิบัติเพื่อให้นักเรียนมีคุณลักษณะและพฤติกรรมด้านคุณธรรมที่เด่นชัดต้องประกอบด้วย การมีครูเป็นแบบอย่างที่ดีและสนับสนุนการปฏิบัติในสิ่งที่เป็นคุณลักษณะที่ดี เปิดโอกาสให้นักเรียนประพฤติตนในทางที่มีความหมายและมีคุณค่า นอกจากนี้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้เสนอคุณลักษณะสำคัญของบุคลากรในโรงเรียนวิถียุทธ สรุปได้ว่าผู้บริหารและครูจะต้องศรัทธาในพระพุทธศาสนาปฏิบัติตนตามศีล 5 ดำเนินชีวิตที่ดีงามปราศจากอบายมุข ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีและมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อนักเรียน ครูมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาผู้เรียนให้สมบูรณ์ตามหลักภาวนา 4 ดังเห็นได้จากการจัดกิจกรรมการเยี่ยมบ้านนักเรียนทำให้ครูได้รู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล นำข้อมูลมาใช้พัฒนาพฤติกรรมนักเรียนได้เหมาะสมกับแต่ละคน และครูใช้หลักการเสริมแรงด้วยการยกย่องชมเชยผู้ที่ประพฤติดี ซึ่งทุกปีการศึกษาครูประจำชั้นและนักเรียนแต่ละห้องจะร่วมกันคัดเลือกผู้ที่มีความประพฤติดีด้วยการมอบทุนการศึกษาให้ ส่วนนักเรียนที่มีความพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ครูจะตักเตือน พร้อมทั้งอธิบายให้เห็นโทษของพฤติกรรมนั้น ๆ จากการสัมภาษณ์ครูและผู้บริหารต่างให้ความเห็นที่ตรงกันว่ากิจกรรมกลุ่มการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมคุณธรรมที่ช่วยกล่อมเกลาจิตใจของนักเรียนได้ผลดีที่สุด คือ กิจกรรมค่ายพุทธบุตร เนื่องจากกิจกรรมค่ายพุทธบุตร ประกอบด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ให้นักเรียนได้เรียนรู้ และฝึกปฏิบัติจริง นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกถึงพฤติกรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยมีครูและพระวิทยากรทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมพัฒนาคุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียน จากกระบวนการจัดกิจกรรมดังกล่าวในโรงเรียน จึงน่าจะส่งผลให้คุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียนด้านคุณธรรมเป็นไปในทางที่ดี สอดคล้องกับผลการวิจัยที่สุวิมล ว่องวานิช และคณะ (2549) สรุปไว้ว่าการพัฒนาคุณธรรมและคุณลักษณะให้กับนักเรียนนั้นจำเป็นต้องมีการจัดการพื้นที่สร้างสรรค์และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความสามารถ ศักยภาพ และการปฏิบัติตนตามความเชื่อ ตามแนวทางที่ตนเองคิดสร้างสรรค์ได้ และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคม และรูปแบบที่ 3 การพัฒนาจิตโดยใช้การปฏิบัติตามกิจของพุทธศาสนาเป็นหลัก เน้นการจัดการกิจกรรมให้นักเรียนเกิดการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกปฏิบัติตามกิจของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จัดกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนเข้าถึงพระรัตนตรัย ส่งเสริมการนำธรรมะไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่จริงในชีวิต กิจกรรมที่เน้นการซึมซับกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่องด้วยการจัดกิจกรรมให้นักเรียนเข้าร่วมเป็นประจำ

2. แนวทางการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียน

ผลการวิจัยพบว่าแนวทางการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาทั้งสามโรงเรียน เพื่อให้เด็กนักเรียนมีคุณธรรมทั้งด้านสังคม และด้านอารมณ์หรือจิตใจนั้น มีแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญอยู่ 5 ประเด็น ประเด็นแรกเป็นการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน เพื่อให้เด็กนักเรียนอยู่ในบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม เช่น การจัดสิ่งแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนอย่างหลากหลาย การจัดป้ายนิเทศ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ประเด็นที่สอง คือ การจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เช่น กิจกรรมการสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การกล่าวคำพิจารณาอาหาร การเดินแถวไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเป้าหมายให้นักเรียนเกิดคุณธรรมตามที่ต้องการ ประเด็นที่สาม คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู จะต้องบูรณาการและสอดแทรกให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะและพฤติกรรมด้านการมีคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง ประเด็นที่สี่ คือ การสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์โดยผู้บริหารและครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน และมีการจัดบรรยากาศหรือกิจกรรมที่มีการยกย่องชมเชยนักเรียนที่ทำความดีและมอบรางวัลให้เป็นกำลังใจ ประเด็นสุดท้าย คือ การบริหารจัดการของโรงเรียน โดยจะต้องมีการกระตุ้นให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ผู้บริหารต้องมีการนิเทศติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและโครงการพัฒนาคุณธรรม ดังนั้นเมื่อโรงเรียนได้ดำเนินการตามแนวทางที่กล่าวมานี้ จึงน่าจะส่งผลให้กระบวนการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนเป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม พบว่าการจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตของนักเรียนถือได้ว่าเป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการพัฒนาคุณธรรมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะกิจกรรมการนำนักเรียนไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญทางศาสนา เนื่องจากลักษณะของการจัดกิจกรรมดังกล่าวมีการดำเนินการโดยให้พระสงฆ์ได้เทศน์ให้แก่เด็กนักเรียนและทำการอบรมสั่งสอนนักเรียนโดยตรง มีการยกตัวอย่างเหตุการณ์ใกล้ตัวของนักเรียนมาเป็นตัวอย่างให้นักเรียนได้วิเคราะห์และเรียนรู้ ข้อค้นพบดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับข้อเสนอเชิงกลยุทธ์สำหรับการพัฒนาคุณธรรมให้กับนักเรียนดังที่ สุวิมล ว่องวานิช (2549) นำเสนอไว้เป็นแนวทางการพัฒนาคุณธรรมให้กับนักเรียน คือ จะต้องมีการเกิดการเปลี่ยนแปลง ดึงชุมชนข้างนอก เช่น วัด หรือบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียน และการพัฒนาคุณธรรมจะต้องมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ ตลอดจนให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการสอดแทรกในชีวิตการเรียน การปฏิบัติงานและสังคม เป็นต้น

ผลการวิจัยพบว่าการจัดกิจกรรมให้นักเรียนเข้าร่วมค่ายพัฒนาคุณธรรมช่วยให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นชัดในเรื่องความมีระเบียบวินัยและความสามัคคี จึงควรที่จะจัดค่ายพัฒนาคุณธรรมให้นักเรียนได้เข้าร่วมทั้งโรงเรียน แต่โรงเรียนขาดงบประมาณในการจัดกิจกรรมทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาคุณธรรมให้แก่เด็กนักเรียนทุกคนได้ ซึ่งสอดคล้อง

กับที่เจษฎา สิงหระ (2549) กล่าวไว้ว่าปัญหาที่พบมากที่สุดในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ได้แก่ การขาดงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมสร้างสรรค์ซึ่งเป็นประโยชน์และการผลิตสื่อ รวมถึงขาดงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้ต้องจัดหางบประมาณเอง ดังนั้นการจัดกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ หน่วยงานต้นสังกัดหรือผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ทั้งด้านร่างกาย เงินทุนหรือการจัดสรรงบประมาณ สนับสนุนการดำเนินงาน จะทำให้กระบวนการพัฒนาคุณธรรมแก่นักเรียนประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

สิ่งที่ควรพิจารณาสำหรับการดำเนินการพัฒนาคุณธรรมให้กับนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ คือ ครูผู้สอนจะต้องมีการบูรณาการเรื่องพุทธธรรมเข้ากับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างจริงจัง ผลจากการสัมภาษณ์ครูในโรงเรียนกรณีศึกษาครั้งนี้พบว่าครูหลายคนมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องของการสอนโดยบูรณาการพุทธธรรม ครูให้ข้อมูลว่าตนเองไม่ได้สอนวิชาพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้บูรณาการพุทธธรรมในกิจกรรมการเรียนการสอน แนวทางการดำเนินการดังกล่าวเป็นสิ่งที่ควรได้รับการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับครูผู้สอน โดยครูผู้สอนจะต้องมีการบูรณาการด้านการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ขณะเดียวกันโรงเรียนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้ามามีส่วนสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินการดังกล่าวให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด อาจดำเนินการด้วยการประชุมหรืออบรมครูให้ความรู้ในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธที่ถูกต้อง เพื่อให้ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนานักเรียนในด้านคุณธรรมอย่างเต็มศักยภาพ

นอกจากนั้น ผลการวิจัยยังพบว่าโรงเรียนที่ปฏิบัติดีทั้งสามกรณีศึกษา พยายามใช้แนวทางการดำเนินงานและกิจกรรมแนะของโรงเรียนวิถีพุทธในการพัฒนาคุณธรรมนักเรียนด้วยการบูรณาการหรือสอดแทรกพุทธธรรมในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ แต่ผลการพัฒนาคุณธรรมที่เกิดกับนักเรียนยังไม่ฝังลึกเข้าไปในจิตใจ จะเห็นว่านักเรียนปฏิบัติตามสิ่งที่ครูแนะนำและร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดให้ โดยที่ยังไม่เข้าใจและรู้คุณค่าของสิ่งนั้นอย่างแท้จริง ดังเช่นกิจกรรมการสวดมนต์ นักเรียนไม่ทราบประวัติประสงค์ของการสวดมนต์ว่าเป็นการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยและเป็นการพัฒนาจิตให้สงบ ดังนั้นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนเกิดการหยั่งลึกลงในจิตใจ คือ การสร้างความเข้าใจและการเห็นคุณค่าที่แท้จริงในกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดให้

3. การศึกษาแบบข้ามกรณี

ผลจากการวิจัยครั้งนี้พบว่าการศึกษาแบบข้ามกรณีเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ เมื่อนำข้อมูลของแต่ละกรณีศึกษามาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกัน เห็นความเหมือนและความแตกต่างกันในแต่ละมิติที่ทำการศึกษาอย่างชัดเจนของทั้งสามกรณีศึกษา ทั้งการพัฒนา

คุณธรรมของนักเรียนด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต นอกจากนี้ยังสามารถแสดงให้เห็นภาพรวมของแต่ละกรณีศึกษาด้วย และยังสามารถนำไปสรุปอ้างอิงไปยังกรณีศึกษาอื่นได้มากกว่าการศึกษากรณีเดียว สอดคล้องกับที่Gerring (2005) สรุปไว้ว่าการศึกษาแบบข้ามกรณีเป็นการวิเคราะห์เจาะลึกในประเด็นที่ต้องการ ศึกษา และนำเสนอการวิเคราะห์เป็นตารางเปรียบเทียบทำให้เห็นความแตกต่างของแต่ละกรณีและแต่ละประเด็นที่ศึกษาได้ชัดเจน และยังสามารถสรุปเป็นภาพรวมของแต่ละกรณีศึกษาได้ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีประเด็นในการเปรียบเทียบแบ่งเป็นด้านจำนวน 5 ประเด็น ได้แก่การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการที่ส่งผลต่อคุณธรรมของนักเรียนในด้านสังคม และด้านอารมณ์หรือจิตใจ โดยพบว่าเมื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบด้วยการข้ามกรณีโดยใช้ตารางทำให้เห็นความแตกต่างของแต่ละกรณีศึกษาอย่างชัดเจน สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ถูกต้องและ

4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน

4.1 ปัจจัยด้านครู

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าครูในโรงเรียนกรณีศึกษาถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียน โดยครูจะต้องจัดการเรียนการสอนที่เน้นการบูรณาการกับชีวิตจริงจัดให้นักเรียนได้ฝึกทักษะในการปฏิบัติจริงด้วยการทดลอง การเรียนรู้จากโครงงาน มีการใช้สื่อที่หลากหลาย และวัดประเมินผลจากสภาพจริง โดยมุ่งให้นักเรียนพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ครูประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกด้าน และเอาใจใส่นักเรียนอย่างใกล้ชิด เมื่อพบนักเรียนประพฤติตนไม่เหมาะสม ครูจะตักเตือนและอธิบายให้นักเรียนเข้าใจ เนื่องจากครูเป็นผู้ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุดในช่วงที่นักเรียนอยู่ในโรงเรียน และเป็นตัวแบบที่สำคัญของนักเรียน ผลการวิจัยดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ ธิดาพร ไตสดี (2546) ได้ศึกษาการประยุกต์เทคนิคการวิเคราะห์ผลกระทบไขว้เพื่อกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมนิสิตคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่พบว่าเหตุปัจจัยของคุณธรรมเชื่อมโยงกับการขาดแบบอย่างที่ดี ครอบครั้ว ตัวนิสิต และอาจารย์ผู้สอน คุณธรรมที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมมีความสอดคล้องกับคุณธรรมที่นิสิตควรได้รับการพัฒนา แนวทางการจัดกิจกรรมที่มีผลกระทบทำให้เกิดแนวทางอื่นตามมามากที่สุด คือ การที่อาจารย์เอาใจใส่ให้โอกาสนิสิตในการพัฒนา อีกทั้งทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และการประสานความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งมหาวิทยาลัย ผู้ปกครอง และอาจารย์

4.2 ปัจจัยด้านผู้บริหาร

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนกรณีศึกษาที่ปฏิบัติดีทั้งสามโรงเรียนมีความตระหนักในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมการ

เรียนการสอน และกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนอย่างเต็มที่ โดยการสนับสนุนงบประมาณ การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม การนิเทศติดตามผลการดำเนินงาน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการผลักดันให้การดำเนินงานบรรลุผลตามเป้าหมายทั้งสิ้น เนื่องจากผู้บริหารเป็นตัวจักรที่สำคัญที่จะทำให้กระบวนการดำเนินงานต่าง ๆ เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ การนิเทศการกำกับและกาติดตามผลอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง จะเป็นส่วนทำให้กระบวนการดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลต่อผู้เรียนมากที่สุด

4.3 ปัจจัยด้านชุมชน

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า การจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนได้รับการสนับสนุนจากชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในการจัดกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ และกรณีศึกษา ทั้งสามกรณีอยู่ใกล้กับวัดจึงได้รับความช่วยเหลือในด้านงบประมาณ ด้านภูมิปัญญา ด้านการใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรมอบรมนักเรียนโดยพระสงฆ์ ดังนั้นในการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ด้วยการสร้างแนวร่วมหรือการมีเครือข่ายที่ช่วยส่งเสริมกำลังใจเพื่อการพัฒนาคุณธรรมให้กับนักเรียนจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2547) ได้แนะนำตัวอย่างกิจกรรมเกื้อกูลสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธและชุมชนให้สถานศึกษา บ้าน วัด ชุมชน (บวร) ได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันตามประเพณี

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรมของทั้งสามกรณีศึกษาที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนไปในทางที่ดีมากที่สุด คือ การพานักเรียนไปร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาที่วัด การเข้าค่ายพัฒนาคุณธรรม การจัดให้นักเรียนศึกษาและสอบธรรมศึกษา หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งระดับกระทรวงและสถานศึกษาคควรนำแนวทางการจัดกิจกรรมดังกล่าวไปสนับสนุนและจัดกิจกรรมให้เกิดขึ้นภายในโรงเรียน
2. โรงเรียนควรนำรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมที่มีการเสริมสร้างคุณธรรมด้วยการจัดกิจกรรมการปฏิบัติกิจทางศาสนา กิจกรรมการใช้ธรรมะในการปฏิบัติหน้าที่ในชีวิตจริง และกิจกรรมการฝึกสมาธิไปใช้อย่างจริงจัง เพื่อให้นักเรียนเกิดการพัฒนาด้านจิตใจ โดยดึงวัดและชุมชนเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายในการพัฒนานักเรียนด้วย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยครั้งนี้ศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนที่ปฏิบัติดีในแต่ละกรณีศึกษา ควรศึกษาว่ารูปแบบใดที่ใช้พัฒนาคุณธรรมของนักเรียนได้ผลที่สุด หรือสร้างรูปแบบที่ดีที่สุดและทดลองใช้รูปแบบนั้น
2. งานวิจัยครั้งนี้ศึกษากรณีศึกษาในจังหวัดอ่างทองเท่านั้น จึงควรศึกษาในจังหวัดอื่นที่มีสภาพสังคมที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบว่าสภาพสังคมที่แตกต่างกันจะมีรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมต่างกันหรือไม่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- เขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง, สำนักงาน. 2548. **ข้อมูลพื้นฐานปีพ.ศ.2548 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง.** งานข้อมูลและสารสนเทศ กลุ่มนโยบายและแผน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2545. **แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ.** กรุงเทพมหานคร.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. 2545. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2545.** กรุงเทพมหานคร.
- จตุพร ศิลาเดช. 2543. **ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียน ระดับชั้นประถมศึกษา.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาการวัดและประเมินผล การศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เจษฎา สิงหระ. 2549. **แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทอง.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยพร วิชชาวุธ และธีระวุธ อุวรรณโณ. 2530. **แนวคิดและพัฒนารูปแบบใหม่ในการปลูกฝังคุณธรรม.** ในธีระพร อุวรรณโณ. **จริยธรรมกับการศึกษา,** 20-31. กรุงเทพมหานคร: โครงการ ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลลดา จิตติวัฒนพงศ์. 2532. **โครงการทดลองหารูปแบบที่มีประสิทธิผลต่อการเรียนการสอนจริยธรรม.** กรุงเทพมหานคร.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2543. **ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม: การวิจัยและพัฒนาบุคคล.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทองพูล สุภสอน. 2549. **กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ : กรณีศึกษาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี เขต 2.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธิดา ไตสดี. 2545. **การประยุกต์เทคนิคการวิเคราะห์ผลกระทบไขว้เพื่อกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมนิสิตคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต. สาขาวิจัยการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- นิตา ชูโต. 2540. **การวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร : พี.เอ็น.การพิมพ์.
- ประยุทธ์ ปยุตโต. 2531. **ธรรมกับการศึกษาไทย**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรตณน เพชรวิวรรณ์. 2545. **การศึกษาการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่นักเรียนประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาประถมศึกษา สาขาวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระศรีธวัชเมธี. **โรงเรียนวิถีพุทธ**. 2547. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์เพื่อแสดงมุทิตาสักการะแด่พระเถระผู้มีอุปการคุณ พระเจ้าหน่ที่ระดับบริหาร ศิษย์เก่า และนิสิตของมหาวิทยาลัยที่ได้รับพระราชทานสถาปนาเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ในมหามงคลวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2547).
- ภูวนัฐสรณ์ หนูมาก. 2549. **กระบวนการการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยนต์ ชุ่มจิต. 2544. **การศึกษาและความเป็นครูไทย**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2542. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร.
- ละออ การุณยะวณิช. 2520. **จริยศึกษา และการพัฒนาประเทศ**. เอกสารการนิเทศ การศึกษา ฉบับที่ 191. กรุงเทพฯ: กรมการฝึกหัดครู.
- ศศิณี ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. 2544. **การศึกษาปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของครูให้แก่นักเรียน ระดับประถมศึกษา กลุ่มบูรพา สังกัดกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาการวัดและประเมินผลการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุชุมล เกษมสุข. 2548. **การปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก**. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุวิมล ว่องวาณิช. 2549. **ประเภทขั้นตอนของการประเมินอภิमानและคุณสมบัติของนักประเมินอภิमान**. ในสุวิมล ว่องวาณิช. **การประเมินอภิमानวิธีวิทยาและการประยุกต์ใช้**, 21-46. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล ว่องวาณิช และคณะ. 2549. **โครงการเร่งสร้างคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนไทย**. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม(ศูนย์คุณธรรม). กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

สุวิมล ว่องวานิช และนางลักษณ วีรัชชัย. 2543. **ปัจจัยและกระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมของนักศึกษามหาวิทยาลัย : การศึกษาเชิงปริมาณและคุณภาพ.** ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อดิศร ก้อนคำ. 2549. **คลังนวัตกรรม – หนึ่งโรงเรียนหนึ่งนวัตกรรม**[ออนไลน์]. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. แหล่งที่มา: <http://www.edinno.net/index.php>[2549, กันยายน 5]

ภาษาอังกฤษ

Benninga et al.. 2006. Character and Academics: What Good Schools Do. *Phi Delta Kappan* 6: 448-452.

Cambridge University Press. 2006. **Advanced Learner's Dictionary** [Online].

Cambridge University Press. Available from :

<http://dictionary.cambridge.org/define.asp?key=88406&dict=CALD> [2006, August 7]

Council For Higher Education Accreditation (CHEA). 2006. **Glossary of Key Terms in Quality Assurance and Accreditation**[Online]. Council for Higher Education Accreditation. Available from : http://www.chea.org/international/inter_glossary01.html [2006, March 30]

Davidson Institute for Talent Development. 2004. **Genius Denied**[Online]. Davidson Institute or Talent Development. Available from : http://www.geniusdenied.com/articles/record.aspx?rid=13068&NavID=13_0 [2006, November 28]

Jan Sadlak. 2006. **Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions (Bucharest, UNESCO-CEPES)**[Online]. UNESCO-CEPES. Available from : <http://www.cepes.ro/publications/Default.htm> [2006, March 30]

John Gerring. 2005. **The Case Study : What it is and What it Does.** Boston University Department of Political Science.

National Center for Educational Accountability. 2006. **NC4EA Best Practices of High-Performing Schools - Illinois**[Online]. National Center for Educational Accountabiliy. Available from : http://www.just4kids.org/en/research_policy/higher-performing/research.cfm[2006, December 23]

- Sockett. 1996. Can Virtue Be Taught?. *The Educational Forum* 60: 124 – 129.
- Terry Bergeson. 2006. **School Improvement Planning in Washington State**[Online]. Office of Washington Superintendent of Public Instruction. Available from : [http:// www.k12.wa.us/schoolimprovement](http://www.k12.wa.us/schoolimprovement)[2006, November 28]
- Terry Miosi. 2005. **Glossary index**[Online]. Glossary in International . Available from: <http://www.qualityresearchinternational.com/glossary/sitevisit.htm>[2006, March 29]
- The North Central Regional Educational Laboratory. 2000. **Indicator : Research and Best Practices**[Online]. Learning Point Associates. Available from : <http://www.ncrel.org/engage/framework/efp/research/efpresco.htm>[2006, December 23]

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ ศธ ๐๕๑๒.๖(๒๗๕๕)/

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

๑๕ มกราคม ๒๕๕๐

เรื่อง ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลทำวิทยานิพนธ์

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

ด้วย นางสาววรินทรา บัณงาม นิสิตชั้นปริญญาโท สาขาวิชาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อยู่ในระหว่างดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ : การศึกษาการปฏิบัติดีแบบข้ามกรณีในจังหวัดอ่างทอง โดยมีศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล ว่องวานิช เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้มีความประสงค์จะขอความร่วมมือจากท่านซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อสร้างตัวบ่งชี้โรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีและร่วมคัดเลือกโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดอ่างทองที่มีการปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ในที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๐ เวลา 13.00 น. ณ ห้องประชุมสถานพื้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษอ่างทอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความร่วมมือกับนิสิตในการเก็บข้อมูลทำวิทยานิพนธ์ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับนิสิตและประโยชน์ในเชิงวิชาการต่อไป จักขอขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ)

หัวหน้าภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

โทรศัพท์ ๐๘-๑๔๘๙-๒๔๒๓

โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๒๕๗๘

ที่ ศธ ๐๕๑๒.๖(๒๗๕๕)/

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

๒๙ มกราคม ๒๕๕๐

เรื่อง ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลทำวิทยานิพนธ์
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาล ๓ วัดชัยมงคล
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ด้วย นางสาววรินทรา บั๊นงาม นิสิตชั้นปริญญาโท สาขาวิชาวิจัยการศึกษา
ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อยู่ในระหว่าง
ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ :
การศึกษาการปฏิบัติดีแบบข้ามกรณีในจังหวัดอ่างทอง โดยมีศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล ว่องวานิช
เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งนิสิตและผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันคัดเลือกแล้วว่าโรงเรียนของท่านเป็น
โรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ซึ่งในการนี้นิสิตมีความ
จำเป็นต้องดำเนินการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการตรวจเยี่ยม จึงขอความร่วมมือในการ
เก็บข้อมูลในโรงเรียนของท่านด้วยการเข้าไปศึกษาเอกสาร สังเกตและสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูและ
นักเรียน ทั้งนี้ผู้วิจัยจะประสานกับทางโรงเรียนอีกครั้งหนึ่ง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความร่วมมือกับนิสิตในการเก็บข้อมูลทำวิทยานิพนธ์ด้วย ทั้งนี้เพื่อ
เป็นประโยชน์สำหรับนิสิตและประโยชน์ในเชิงวิชาการต่อไป จักขอขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ)

หัวหน้าภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

โทรศัพท์ ๐๘-๑๔๘๙-๒๔๒๓

โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๒๕๗๘

ที่ ศธ ๐๕๑๒.๖(๒๗๕๕)/

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

๒๙ มกราคม ๒๕๕๐

เรื่อง ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านน้ำผึ้ง

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ด้วย นางสาววรินทรา บัณฑิต นิสิตชั้นปริญญาโท สาขาวิชาวิจัยการศึกษา ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อยู่ในระหว่างดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ : การศึกษาการปฏิบัติดีแบบข้ามกรณีในจังหวัดอ่างทอง โดยมีศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล ว่องวานิช เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งนิสิตและผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันคัดเลือกแล้วว่าโรงเรียนของท่านเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ซึ่งในการนี้นิสิตมีความจำเป็นต้องดำเนินการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการตรวจเยี่ยม จึงขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลในโรงเรียนของท่านด้วยการเข้าไปศึกษาเอกสาร สังเกตและสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูและนักเรียน ทั้งนี้ผู้วิจัยจะประสานกับทางโรงเรียนอีกครั้งหนึ่ง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความร่วมมือกับนิสิตในการเก็บข้อมูลทำวิทยานิพนธ์ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับนิสิตและประโยชน์ในเชิงวิชาการต่อไป จักขอขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ)

หัวหน้าภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

โทรศัพท์ ๐๘-๑๔๘๙-๒๔๒๓

โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๒๕๗๘

ที่ ศธ ๐๕๑๒.๖(๒๗๕๕)/

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

๒๙ มกราคม ๒๕๕๐

เรื่อง ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลทำวิทยานิพนธ์
เรียน ครูใหญ่โรงเรียนวัดสระแก้ว
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ด้วย นางสาววรินทรา บั้ณงาม นิสิตชั้นปริญญาโท สาขาวิชาวิจัยการศึกษา
ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อยู่ในระหว่าง
ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ :
การศึกษาการปฏิบัติดีแบบข้ามกรณีในจังหวัดอ่างทอง โดยมีศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล ว่องวานิช
เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งนิสิตและผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันคัดเลือกแล้วว่าโรงเรียนของท่านเป็น
โรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ซึ่งในการนี้นิสิตมีความ
จำเป็นต้องดำเนินการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้เทคนิคการตรวจเยี่ยม จึงขอความร่วมมือในการ
เก็บข้อมูลในโรงเรียนของท่านด้วยการเข้าไปศึกษาเอกสาร สังเกตและสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครูและ
นักเรียน ทั้งนี้ผู้วิจัยจะประสานกับทางโรงเรียนอีกครั้งหนึ่ง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความร่วมมือกับนิสิตในการเก็บข้อมูลทำวิทยานิพนธ์ด้วย ทั้งนี้เพื่อ
เป็นประโยชน์สำหรับนิสิตและประโยชน์ในเชิงวิชาการต่อไป จักขอขอบพระคุณ

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ)

หัวหน้าภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา

โทรศัพท์ ๐๘-๑๔๘๙-๒๔๒๓

โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๒๕๗๘

ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม

หัวข้อ รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ
: การศึกษาการปฏิบัติดีแบบข้ามกรณีในจังหวัดอ่างทอง

ผู้จัดและดำเนินการ

นางสาววรินทรา บั้แงาม นิสิตบัณฑิตศึกษา สาขาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล ว่องวาณิช

วันเวลาและสถานที่ที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม

วันจันทร์ ที่ 22 มกราคม พ.ศ.2550 เวลา 13.00 น. ณ ห้องประชุมสถานพื้น
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษอ่างทอง

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างตัวบ่งชี้โรงเรียนวิถีพุทธที่ปฏิบัติดีและร่วมกันคัดเลือกโรงเรียนวิถีพุทธที่มีผลการ
ปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมนักเรียน

รายละเอียดวิธีการ

การสนทนากลุ่ม (focus group) เป็นการพูดคุยและแสดงความคิดเห็นกันอย่างอิสระ
กับผู้วิจัย ผู้ร่วมการสนทนามีอิสระในการแสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้ง โดยร่วมกันสร้างตัวบ่งชี้
โรงเรียนวิถีพุทธที่ปฏิบัติดีและคัดเลือกโรงเรียนที่มีการปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมนักเรียน
จำนวน 3 โรงเรียน เพื่อทำการศึกษารูปแบบในการพัฒนานั้นต่อไป

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

ผู้เข้าร่วมสนทนานั้นเป็นตัวแทนจาก 3 ฝ่าย คือ (1) ศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัด
อ่างทอง เป็นองค์กรที่ดำเนินงานร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษอ่างทองในการพัฒนา
คุณธรรมของเด็กในจังหวัดอ่างทอง (2) ผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ ในฐานะเป็นผู้ดำเนินงานในส่วน
ของโรงเรียน (3) ศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษอ่างทอง โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนา ดังนี้

1. พระมหาเจษฎา สิงหระ เลขาธิการศูนย์พัฒนาคุณธรรมจังหวัดอ่างทอง
2. นางมยุรี ศรีนาค ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระแก้ว
3. ดร.พรรณพร วรรณลักษณ์ ศึกษานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษอ่างทอง

4. นางเพยาร์ กุลล์ชนะภิญญา ศึกษาานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา
5. นางสุรางค์ เทียนดี ศึกษาานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา
6. นางอรุณรัตน์ กัลล์ประวิทย์ ศึกษาานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

ประเด็นการสนทนากลุ่ม

1. การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในภาพรวมของจังหวัดอ่างทองเป็นอย่างไร
2. จากตัวบ่งชี้โรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ควรจะเพิ่มตัวบ่งชี้ใดบ้าง
3. โรงเรียนใดที่มีผลการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนชัดเจนและเป็นไปตามตัวบ่งชี้โรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน(ร่วมกันคัดเลือก จำนวน 3 โรงเรียน)
4. โรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกนั้น แต่ละโรงเรียนมีรูปแบบหรือลักษณะการจัดสภาพการเรียนรู้ในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนอย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบบันทึกเหตุการณ์

วัน / เดือน / ปี

.....

เวลา

.....

สถานที่

.....

รายละเอียดของเหตุการณ์

ใคร

.....

อะไร

.....

.....

ที่ไหน

.....

.....

เมื่อไร

.....

อย่างไร

.....

.....

.....

.....

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสังเกตสภาพแวดล้อม

1. สภาพที่ตั้ง

- ที่ตั้งของโรงเรียน
- อาคารเรียนและอาคารประกอบภายในโรงเรียน
- ห้องเรียนและห้องจรรยาศึกษา

2. สภาพแวดล้อมในโรงเรียน

- ความสะอาดของโรงเรียน
- การจัดป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญคุณธรรมต่าง ๆ
- การจัดสถานที่ปฏิบัติธรรม
- การประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน
- แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสังเกตบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

1. บรรยากาศภายในโรงเรียน

2. ปฏิสัมพันธ์

- ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน
- ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับครู
- ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้ปกครอง
- ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสังเกตสภาพชั้นเรียน

1. บรรยากาศและสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน
 - ความสะอาด
 - ความเป็นระเบียบของโต๊ะเก้าอี้
 - ป้ายนิเทศ
 - มุมหลังห้องเรียน

2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู
 - กิจกรรมนั่งสมาธิ
 - การบูรณาการพุทธธรรมและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน
 - การใช้สื่อการสอนและแหล่งเรียนรู้ภายในบริเวณโรงเรียนหรือท้องถิ่นที่เหมาะสมกับการเรียนการสอน
 - การส่งเสริมให้นักเรียนเป็นคนใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
 - การประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลายครอบคลุมหลักภวนา4 (กาย ศิล สมาธิ ปัญญา)
 - ส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาด้วยตนเอง

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนและพฤติกรรมของนักเรียนในกิจกรรมการเรียนการสอน
 - ความสนใจและความกระตือรือร้น
 - ความมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
 - ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง
 - ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

แบบสังเกตการจัดกิจกรรม

1. กิจกรรมประจำวัน/สัปดาห์
 - กิจกรรมหน้าเสาธง
 - กิจกรรมทำความดีระหว่างวัน
 - กิจกรรมก่อนเลิกเรียน
 - กิจกรรมประจำสัปดาห์
2. กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร
3. กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการสัมภาษณ์ผู้บริหาร

1. การกำหนดวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ ธรรมนูญหรือแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ
2. การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ
3. การปลูกฝังให้บุคลากรศรัทธาในพระพุทธศาสนา
4. การจัดกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครอง วัดและชุมชน
5. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดกิจกรรมของโรงเรียน
6. การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน
7. การจัดทำและสนับสนุนให้ครูหลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรม
8. การสนับสนุนและส่งเสริมให้ครูจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการสัมภาษณ์ครู

1. การจัดทำหลักสูตรที่บูรณาการพุทธธรรม
2. การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมและนำไปใช้สอนจริง
3. ความเข้าใจของนักเรียนในเนื้อหาและพุทธธรรมที่สอดแทรก
4. ปัญหาที่พบในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ
5. การจัดกิจกรรมร่วมกับผู้ปกครอง วัดและชุมชน
6. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดกิจกรรมของโรงเรียน
7. การพานักเรียนไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่วัด
8. กิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา
9. กิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้ศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต
10. กิจกรรมที่ส่งเสริมความมีวินัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบและตรงต่อเวลา
11. กิจกรรมที่พัฒนานักเรียนให้พึ่งตนเองได้
12. กิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความกตัญญูและตอบแทนผู้มีพระคุณ
13. กิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปันผู้อื่น
14. กิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทนและขยันหมั่นเพียร
15. กิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีสุขภาพจิตดี แจ่มใสและร่าเริงเบิกบาน

แนวทางการสัมภาษณ์นักเรียน

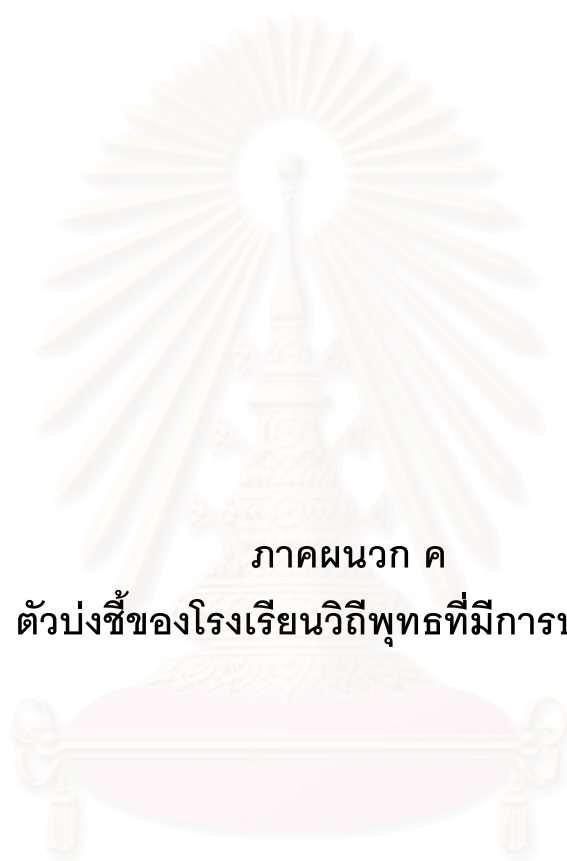
1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูที่มีการสอดแทรกพุทธธรรม
2. การใช้สื่อการสอนและแหล่งการเรียนรู้ของครู
3. การประเมินผลของครู
3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน
4. ความเคารพศรัทธาในตัวครูและการยึดถือเป็นแบบอย่าง
5. การเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นและความรู้สึกที่มีต่อกิจกรรมนั้น ๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากเอกสาร

ชนิดเอกสาร	แหล่งที่มา	เนื้อหาสาระ	โรงเรียน		
			บ้าน น้ำผึ้ง	เทศบาล 3 วัดชัยมงคล	วัด สระแก้ว
1. ประวัติ ของโรงเรียน					
2. แผนการ ปฏิบัติงาน ประจำปี					
3. รายงานการ ประเมิน ตนเอง (SAR)					
4. ผลการดำเนิน โครงการ					
5. ผลงานดีเด่น ของโรงเรียน					

ภาคผนวก ค
ตัวบ่งชี้ของโรงเรียนวิถีนวัตกรรมที่มีการปฏิบัติดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวบ่งชี้ของโรงเรียนวิถีพุทธที่มีการปฏิบัติดีในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน

1. มีหลักสูตรที่เป็นมาตรฐานโดยบูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

เกณฑ์ในการพิจารณา

ร้อยละของกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการพุทธธรรมในหลักสูตร

เกณฑ์การประเมินคุณภาพ

ปรับปรุง กลุ่มสาระการเรียนรู้ต่ำกว่าร้อยละ 60 มีการบูรณาการพุทธธรรมในหลักสูตร

พอใช้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ระหว่างร้อยละ 60 –69 มีการบูรณาการพุทธธรรมในหลักสูตร

ดี กลุ่มสาระการเรียนรู้ระหว่างร้อยละ 70 - 79 มีการบูรณาการพุทธธรรมในหลักสูตร

ดีมาก กลุ่มสาระการเรียนรู้ตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป มีการบูรณาการพุทธธรรมในหลักสูตร

2. มีเป้าหมายของสถานศึกษาที่เน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธอย่างชัดเจน

เกณฑ์ในการพิจารณา

- 1) สถานศึกษามีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ
- 2) มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาหรือคณะกรรมการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างชัดเจน
- 3) มีการจัดทำแผนโครงการประจำปีที่สอดคล้องกับการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

เกณฑ์การประเมินคุณภาพ

ปรับปรุง สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 0 ข้อ

พอใช้ สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 1 ข้อ

ดี สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 2 ข้อ

ดีมาก สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 3 ข้อ

3. บุคลากรมีความเข้าใจหลักสูตรและเป้าหมายของสถานศึกษาในการพัฒนา นักเรียนตามหลักไตรสิกขา

เกณฑ์ในการพิจารณา

ร้อยละของครูที่จัดทำหลักสูตรได้สอดคล้องกับเป้าหมายของสถานศึกษา

เกณฑ์การประเมินคุณภาพ

ปรับปรุง ครูต่ำกว่าร้อยละ 60 จัดทำหลักสูตรได้สอดคล้องกับ
เป้าหมายของสถานศึกษา

พอใช้ ครูระหว่างร้อยละ 60 – 69 จัดทำหลักสูตรได้สอดคล้องกับ
เป้าหมายของสถานศึกษา

ดี ครูระหว่างร้อยละ 70 - 79 จัดทำหลักสูตรได้สอดคล้องกับ
เป้าหมายของสถานศึกษา

ดีมาก ครูร้อยละ 80 ขึ้นไปจัดทำหลักสูตรได้สอดคล้องกับเป้าหมาย
ของสถานศึกษา

**4. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยมีการบูรณาการกับพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระ
การเรียนรู้**

เกณฑ์ในการพิจารณา

ร้อยละของครูในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการพุทธธรรม
ในการจัดการเรียนการสอน

เกณฑ์การประเมินคุณภาพ

ปรับปรุง ครูในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่ำกว่าร้อยละ 60 มีการบูร
ณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนการสอน

พอใช้ ครูในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ระหว่างร้อยละ 60 – 69 มี
การบูรณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนการสอน

ดี ครูในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ระหว่างร้อยละ 70 - 79 มี
การบูรณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนการสอน

ดีมาก ครูในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป มี
การบูรณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนการสอน

**5. จัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนต่าง ๆ โดยใช้หลักการพัฒนาไตรสิกขา (ศีล
สมาธิ ปัญญา)**

เกณฑ์ในการพิจารณา

1) สถานศึกษาอบรมให้นักเรียนกินอยู่ ดู ฟังเป็น(เข้าใจเหตุผลและได้
ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขา)

2) สถานศึกษาส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมรับผิดชอบดูแลอาคาร
สถานที่และสภาพแวดล้อมจนเป็นนิสัย

3) สถานศึกษาส่งเสริมการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่าและเข้าใจเหตุผล

4) สถานศึกษาจัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึกและศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำและในวันสำคัญต่าง ๆ

เกณฑ์การประเมินคุณภาพ

ปรับปรุง สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 1 ข้อ

พอใช้ สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 2 ข้อ

ดี สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 3 ข้อ

ดีมาก สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 4 ข้อ

6. ได้รับความสนับสนุนและมีความเป็นหุ้นส่วนกับผู้ปกครอง วัดและชุมชน

(บวร)

เกณฑ์ในการพิจารณา

1) สถานศึกษามีแผนการปฏิบัติงานเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง วัดและชุมชน

2) สถานศึกษาปฏิบัติตามแผนการปฏิบัติงานเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง วัดและชุมชน

3) สถานศึกษา ผู้ปกครอง วัดและชุมชนดำเนินกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางศาสนาและวันตามประเพณี

4) สถานศึกษามีการร่วมกิจกรรมของวัดและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

5) สถานศึกษาร่วมกับวัดในชุมชนจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาและกิจกรรมทางด้านศาสนาต่าง ๆ

6) สถานศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเสนอข้อคิดเห็นเพื่อพัฒนานักเรียนและโรงเรียน

เกณฑ์การประเมินคุณภาพ

ปรับปรุง สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 3 ข้อ

พอใช้ สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 4 ข้อ

ดี สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 5 ข้อ

ดีมาก สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 6 ข้อ

7. มีการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง

เกณฑ์ในการพิจารณา

1) สถานศึกษามีระบบประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่าง

ชัดเจน

- 2) สถานศึกษามีการตรวจสอบการดำเนินงานอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง
- 3) สถานศึกษาเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเสนอแนะการปรับปรุงหรือพัฒนาการดำเนินงาน
- 4) สถานศึกษานำผลการประเมินมาใช้และปรับปรุงการดำเนินงาน

เกณฑ์การประเมินคุณภาพ

- ปรับปรุง สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 1 ข้อ
พอใช้ สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 2 ข้อ
ดี สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 3 ข้อ
ดีมาก สถานศึกษามีคุณลักษณะตามเกณฑ์ 4 ข้อ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววรินทรา บั๊นงาม เกิดเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ.2523 ที่อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง สำเร็จการศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาการสอนคณิตศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อพ.ศ.2546 และได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรระดับปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2548 ปัจจุบันรับราชการตำแหน่งครู คศ.1 โรงเรียนสามโก้วิทยาคม อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย